

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ**

Наливайко Л. Р., Грицай І. О., Дніпров О. С.

НЕУРЯДОВІ ПРАВОЗАХИСНІ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ

Навчальний посібник

**Дніпропетровськ
2014**

Рецензенти:

Петков С. В. – професор кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Інституту права імені Володимира Сташиса Класичного приватного університету, доктор юридичних наук, професор;

Соколенко О. Л. – завідувач кафедри адміністративного та кримінального права юридичного факультету Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, доктор юридичних наук, професор;

Стеценко С. Г. – перший заступник начальника Інституту кримінально-виконавчої служби з навчально-методичної роботи доктор юридичних наук, професор.

Укладачі:

Наливайко Л. Р. – завідувач кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Грицай І. О. – доцент кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Дніпров О. С. – кандидат юридичних наук.

***Рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів
(лист 1/11-6785 від 08.05.2014)***

Наливайко Л. Р., Грицай І. О., Дніпров О. С.

Неурядові правозахисні організації України : навчальний посібник / Л. Р. Наливайко, І. О. Грицай., О. С. Дніпров – Дніпропетровськ : ДДУВС, 2014. – с.

У навчальному посібнику викладаються теоретичні основи щодо створення та діяльності неурядових правозахисних організацій в Україні, систематизовані наукові положення вітчизняних та зарубіжних досліджень з питань діяльності неурядових правозахисних організацій, комплексно розглядаються правові та процедурні засади адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України.

Законодавчі та інші нормативно-правові акти подано станом на 1 травня 2014 року.

Для студентів, аспірантів, викладачів юридичних вищих та інших навчальних закладів, науковців, фахівців, а також для широкого кола читачів.

© Наливайко Л. Р., Грицай І. О., Дніпров О. С. 2014

© ДДУВС, 2014

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	7
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕУРЯДОВИХ ПРАВОЗАХИСНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ (НПО) УКРАЇНИ	
1. Поняття та ознаки НПО України.....	9
2. Характеристика видів НПО України як суб'єктів адміністративно-правових відносин.....	48
3. Сучасні тенденції адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України.....	90
4. Механізм адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України.....	105
Контрольні питання та спеціальна література.....	130
РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НЕУРЯДОВИХ ПРАВОЗАХИСНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ	
1. Система суб'єктів, що здійснюють адміністративно-правове регулювання діяльності НПО України.....	133
2. Форми та методи адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України.....	161
3. Адміністративні процедури у процесі адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України.....	173
Контрольні питання та спеціальна література.....	194
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НЕУРЯДОВИХ ПРАВОЗАХИСНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ	

1. Місце НПО України в системі інститутів громадянського суспільства.....	198
2. НПО України у міжнародному захисті прав людини.....	209
3. Напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України.....	228
Контрольні питання та спеціальна література.....	239
АНАЛІТИЧНІ ДАНІ.....	241
ГЛОСАРІЙ.....	248
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ.....	295
ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ГРОМАДСЬКІ ОБ’ЄДНАННЯ».....	304
ЗРАЗКИ ДОКУМЕНТІВ.....	339
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	355

ПЕРЕДМОВА

Значні зміни в політичній і соціально-економічній сферах, що відбулися в Україні з початку 1990-х років актуалізували діяльність багатьох правових інститутів. Одним з основних принципів розвитку правової системи України в даний момент є пріоритет особистості, її прав і свобод. Сьогодні в нашій державі активно формуються механізми, що забезпечують можливість реалізації проголошених Конституцією України прав і свобод людини, створюється система їх захисту у відповідності із загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права.

Світовий досвід свідчить, що реалізація прав людини багато в чому залежить від цілеспрямованої участі в ній представників громадськості, які, користуючись загальновизнаним правом на об'єднання, створюють незалежні від влади організації, відображаючи зростаюче у світовому співтоваристві прагнення до демократії. Такі організації, які частково або повністю присвятили себе проблемам захисту прав людини, як правило, визначаються введеним в обіг у 1945 році Статутом ООН, згодом закріпленим у міжнародних документах і сприйнятим внутрішнім законодавством багатьох держав, терміном «неурядові організації». Вони діють у світі на протязі більше 100 років, і практично всі країни світу на шляху до демократії пройшли необхідні етапи, пов'язані зі становленням інституту неурядових організацій, які присвятили себе боротьбі за права людини.

Навчальні дисципліни, які в тій чи іншій модифікації присвячені правам людини та громадянина, викладаються в кожному навчальному закладі України, безперечно це стосується ВНЗ юридичного профілю, і з кожним роком цим питанням відводиться все більше уваги. Комплексне дослідження неурядових організацій, як одного з інститутів системи забезпечення прав людини, сприяє більш чіткому уявленню про форми взаємовідносин держави і суспільства, сутності демократичного ладу в цілому, де людина, її права і свободи повинні не тільки декларуватися, але і бути реальною цінністю. Водночас питання діяльності неурядових правозахисних організацій в українському освітянському просторі

репрезентовані фрагментарно, відчувається брак навчальної літератури, присвяченої правовим та організаційним аспектам функціонування неурядових правозахисних організацій в Україні. Крім цього, за останні роки відбулося суттєве оновлення предметного законодавства, зокрема у 2012 році прийнято Закон України «Про громадські об'єднання», і це також враховано при написанні навчального посібника. Отже, запропонований навчальний посібник є спробою систематизувати положення навчально-наукового характеру відносно діяльності неурядових правозахисних організацій в Україні, надати можливість ознайомитись з правовими та організаційними основами функціонування НПО на території України та за її межами.

В навчальному посібнику викладаються такі питання, як поняття та ознаки неурядових правозахисних організацій України, характеристика видів НПО України як суб'єктів адміністративно-правових відносин, механізм адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України. Значна увага в посібнику приділяється питанням адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України, зокрема визначається система суб'єктів, що здійснюють адміністративно-правове регулювання діяльності НПО України, аналізуються форми та методи адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України, досліджуються адміністративні процедури у цій сфері. Останній розділ присвячений питанням удосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України. Кожна глава містить контрольні питання і бібліографічний список, де пропонується додаткова література.

Навчальний посібник розрахований на студентів та викладачів юридичних вузів (факультетів), проте посібник буде корисним не тільки ВНЗ юридичного профілю, він також стане у нагоді практичним працівникам, працівникам і активістам неурядових організацій і всім тим, хто цікавиться правовими питаннями забезпечення прав і свобод людини.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВВР – Відомості Верховної Ради України

ВГО – всеукраїнська громадська організація

ГО – громадська організація

ГУМВС – головне управління Міністерства внутрішніх справ України

ДДФМ, Держфінмоніторинг – Державний департамент фінансового моніторингу

Держкомкордон – Державна прикордонна служба України

Держмитслужба – Державна митна служба України

Держспоживстандарт – Державний комітет України з технічного регулювання та споживчої політики

ДПС України – Державна податкова служба України

ЄЕС – Європейський Економічний Союз

ЄС – Європейський Союз

ЗМІ – засоби масової інформації

ЗУ – закон України

КК України – Кримінальний кодекс України

КМУ – Кабінет Міністрів України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

МВС – Міністерство внутрішніх справ України

МВФ – Міжнародний Валютний Фонд

МГО – міжнародна громадська організація

МНУО – міжнародна неурядова організація

Мін'юст – Міністерство юстиції України

МК – Митний Кодекс України

МОЗ – Міністерство охорони здоров'я України

НБУ – Національний банк України

НПО – неурядова правозахисна організація

НО – неурядова організація

ОВС – органи внутрішніх справ (міліція)

ООН – Організація Об'єднаних Націй

п. – пункт

РФ – Російська Федерація

СБУ – Служба безпеки України

СНД – Співдружність Незалежних Держав

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

ст. – стаття

США – Сполучені Штати Америки

УМВС – управління Міністерства внутрішніх справ України

УПС – угода про партнерство та співробітництво

ЦК – Цивільний кодекс України

ч. – частина

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕУРЯДОВИХ ПРАВОЗАХИСНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ (НПО) УКРАЇНИ

1. Поняття та ознаки НПО України.

2. Характеристика видів НПО України як суб'єктів адміністративно-правових відносин.

3. Сучасні тенденції адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України.

4. Механізм адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України.

1. Поняття та ознаки НПО України

Прагнення України набути статусу розвиненої Європейської держави потребує законодавчого підкріплення, упорядкування механізму захисту прав, свобод та інтересів людини і громадянина відповідно до Європейських стандартів. На сучасному етапі становлення Української держави активно формуються механізми, що забезпечують можливість реалізації проголошених у Конституції України прав і свобод, створюється система захисту прав і свобод людини у відповідності із загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права та міжнародними стандартами. Захист прав і свобод громадян вимагає зусиль з боку як самої держави, так і громадянського суспільства. Велику роль у захисті прав громадян покликані відігравати суди, правоохоронні органи, прокуратура. В Україні правозахисну функцію, крім органів державної влади, також виконують інституції громадянського суспільства (громадські організації та рухи, ЗМІ та ін.), здійснюючи її «замість» або, навіть, «всупереч» діям органів державної влади, зокрема – правоохоронних¹. Вплив неурядових організацій на правозахисну сферу і ступінь «проникності» їхнього

---

¹ Палій Г. О. Діяльність українських правозахисних організацій та рухів / Г. О. Палій // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : niss.gov.ua/articles/1283/

контролю, природно, значно менший, ніж державний, але цей вплив має очевидну тенденцію до зростання.

Станом на 29.08.2013 року в Єдиному реєстрі громадських формувань нараховується більш ніж 3522 зареєстрованих громадських організацій, третина з яких виконує правозахисні функції. Така ситуація свідчить про значну кількість в Україні НПО та їх важливу роль у процесі зміцнення правової культури українського суспільства, відновлення суспільної справедливості за рахунок протидії порушенням закону представниками влади. У сучасному світі, незважаючи на всі його здобутки, існує велика кількість соціальних проблем, подолати які самотужки, без допомоги неурядових громадських організацій, сьогодні неспроможна жодна держава світу². Неурядові організації забезпечують громадський контроль за діяльністю органів державної влади та їх посадових осіб, сприяють підвищенню відповідальності суб'єктів владних повноважень перед суспільством, роблять об'єктом спільної уваги й аналізу порушення прав людини та відновлюють справедливість або зводять ці порушення до мінімуму. Водночас такі організації змушують державу орієнтуватися на громадські інтереси, громадську думку в головних аспектах внутрішньої та зовнішньої державної політики, а також сприяють виявленню та вчасному виправленню помилок державного управління.

Нове законодавство, що регулює діяльність більшості інститутів громадянського суспільства, які здійснюють правозахисну функцію, та поступове збільшення їх кількості свідчить про необхідність напрацювання теоретичних та практичних рекомендацій адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України представниками органів державної влади.

Світові глобалізаційні процеси створюють умови для активного формування міжнародних партнерських відносин між державами. З моменту набуття незалежності Україна декілька разів змінювала напрям розвитку міжнародних зв'язків, і в результаті сформувалася багатовекторна зовнішня політика. Основним

---

² Забуга К. П. Неурядові організації – запорука ефективної державної політики / К. П. Забуга // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2014. — № 4(150). — С. 10.

стратегічним партнером було визначено Європейський Союз. Наміри України набутти членство у Євросоюзі неодноразово підтверджувалися в її офіційних документах та заявах. Ще у 1993 р. Верховна Рада України прийняла постанову «Про основні напрями зовнішньої політики України»³, в якій вперше була сформульована позиція України щодо ЄС на законодавчому рівні: «перспективною метою зовнішньої політики є членство України у Європейських Співтовариствах». Це положення було деталізовано в Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», де серед основних засад зовнішньої політики позначалося «забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі» (ст. 11 п. 2)⁴. На рівні глави держави євроінтеграційний вибір визначався Посланням Президента України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки»⁵ та Указом Президента України «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу»⁶. Підписання 21 березня 2014 року політичної частини Угоди про асоціацію між Україною та ЄС стало першим реальним кроком на шляху інтеграції нашої країни до Європейського Союзу.

Спільний договірний доробок України та ЄС на сьогодні є досить значним та охоплює, зокрема, економічне, наукове і технологічне співробітництво, сферу ядерної безпеки, а також юстиції та внутрішніх справ. Найважливішою серед них є Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами, яка ратифікована у 1994 р. та набрала

---

³ Про основні напрями зовнішньої політики України : Постанова Верховної Ради України від 02.07.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 37. — Ст. 379. (Постанова втратила чинність на підставі Закону № 2411-VI від 01.07.2010 р., ВВР, 2010, № 40, ст.527)

⁴ Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01 липня 2010 року // Відомості Верховної Ради України. — 2010. — №40. — Ст. 527.

⁵ Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки : Послання Президента України ; Стратегія від 30.04.2002 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-02

⁶ Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу : Указ Президента України від 11.06.1998 № 615/98 // Урядовий кур'єр від 18.06.1998 р.

чинності у 1998 р. З урахуванням потреби у визначенні правових механізмів інтеграції, а також впливу європейського права на процеси, що відбуваються в Україні, найважливішою з точки зору правового забезпечення інтеграційного процесу є ст. 51 цієї угоди. Вона визначає, що важливою умовою для зміцнення економічних зв'язків між Україною та Співтовариством є зближення існуючого і майбутнього законодавства України з законодавством Співтовариства. Україна має вживати заходів для забезпечення того, щоб її законодавство поступово було приведено у відповідність до законодавства ЄС.

Одним з важливих інститутів громадянського суспільства ЄС є неурядові організації (НО), статус яких визначений Рекомендацією Ради Європи CM/Res (2007) 14 щодо правового статусу неурядових організацій в Європі та Фундаментальними принципами щодо статусу неурядових організацій в Європі. Поступове приведення вітчизняного законодавству в цій сфері до європейських стандартів є частиною виконання плану євроінтеграції нашої держави.

Підтвердженням послідовності дій нашої держави у напрямку євроінтеграції є активне сприяння органів державної влади розвитку інститутів громадянського суспільства. Так, у 2012 році було прийнято Закон України «Про громадські об'єднання» – основний закон, що визначатиме правовий статус громадських організацій та громадських спілок⁷, а також Закон України «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності»⁸. Проте, чинне вітчизняне законодавство, пройшовши значний шлях від спроб врегулювання хаотичних проявів громадських ініціатив 90-х років ХХІ століття до розгалуженої системи об'єднань громадян сьогодення, виконання вимог Європейського суду⁹ та прогресивного нового вітчизняного законодавства у вигляді Закону України «Про

⁷ Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 року № 4572-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — №1. — Ст. 1.

⁸ Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності: Закон України від 22 червня 2012 року № 5026-VI // Голос України від 04.08.2012 — № 142.

⁹ Рішення Європейського Суду з прав людини у справі Корецький проти України від 3 квітня 2008 року // Рішення Євросуду. Публікації. — On-line бібліотека перекладів Рішень Європейського Суду [Електронний ресурс]. — Режим доступу до журн. : <http://www.lawngo.net/index.php?itemid=123> щодо статті 11

громадські об'єднання», все ж не зробило останній крок у напрямку інтеграції до європейського законодавства, що регулює діяльність НО, чітко не визначивши їх правовий статус.

Питання діяльності НО та їх державного регулювання піднімалося у процесі обговорення проекту Закону України «Про громадські об'єднання», ще у першому читанні, коли розглядались перші дві його редакції за назвою «Про громадські організації», одна з яких була підготовлена народними депутатами України В. Мойсиком, В. Карпуком, О. Гуменюком (реєстр. №7262)¹⁰, а друга, подана депутатами Ю. Мірошніченком, С. Подгорним, А. Шевченком, Ю. Литвином, Л. Оrobeць, А. Пінчуком (реєстр. №7262-1)¹¹.

В процесі розгляду цих двох законопроектів у висновку Комітету Верховної Ради України з питань державного будівництва та місцевого самоврядування від 30.03.2011 р. на проект Закону України «Про громадські організації» № 7262 від 18.10.2010 р., зазначається, що «проектом пропонується виділити такі види громадських організацій: благодійні організації, фахові організації, організації роботодавців, професійні спілки та інші громадські організації, в той час як в Україні вже створено і діє багато організацій відповідно до законів України «Про благодійництво та благодійні організації», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», «Про організації роботодавців» тощо. Водночас прикінцеві положення проекту передбачають обов'язок усіх легалізованих громадських організацій протягом року привести свої установчі документи у відповідність із новим Законом та зареєструвати ці зміни в органах легалізації, що суперечить Рекомендаціям Комітету Міністрів Ради Європи державам – членам стосовно правового статусу неурядових організацій у Європі № CM/Rec (2007) 14 та практиці

---

¹⁰ Про громадські організації : Проект Закону України реєстр. № 7262 від 18.10.2010, поданий народними депутатами України В. Мойсиком, В. Карпуком, О. Гуменюком [Електронний ресурс]. — Режим доступу до журн. : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=38784

¹¹ Про громадські організації : проект Закону України № 7262-1 від 01.11.2010, поданий Ю. Мірошніченком, С. Подгорним, А. Шевченком, Ю. Литвином, Л. Оrobeць, А. Пінчуком. [Електронний ресурс]. — Режим доступу до журн. : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=38911

внесення змін до законодавчих актів. У ході обговорення питання народні депутати – члени Комітету зазначили, що даний законопроект відповідає європейським стандартам правового статусу НО відповідно до Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи державам – членам стосовно правового статусу неурядових організацій у Європі № CM/Rec (2007) 14¹².

Спираючись на наведений текст, робимо висновок, що члени комітету Верховної Ради України з питань державного будівництва та місцевого самоврядування, тобто народні депутати, представники законодавчої гілки влади, вважають, що до НО відносяться благодійні організації, фахові організації, організації роботодавців, професійні спілки та інші громадські організації, оскільки норми вітчизняного законодавства, що регулюють їх діяльність, порівнюють із європейськими стандартами правового статусу НО, відповідно до Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно правового статусу НО у Європі № CM/Rec (2007) 14.

На підтвердження цієї позиції, наведемо думку юриста М. В. Коновалова, який вважає, що основу для розробки нового закону була взята Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно правового статусу неурядових організацій в Європі, яка встановлює близько 100 стандартів щодо мети, створення, діяльності та припинення таких організацій¹³.

Існування в Україні НПО було підтверджено Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, коли в інтернет-ресурсах було розміщено публічне оголошення-заклик надсилати НПО інформацію про свою діяльність з метою сформувати довідник про неурядові правозахисні організації України. Метою створення довідника, як зазначають ініціатори його створення є інформування

---

¹² Висновок Комітету Верховної Ради України з питань державного будівництва та місцевого самоврядування від 30.03.2011 на проект Закону України «Про громадські організації» №7262 від 18.10.2010 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу до журн. : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=38784

¹³ Коновалов М. Наслідки прийняття Закону України «Про громадські об'єднання». [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.law-km.info/articles/naslidky-priyniattia-zakonu-ukrainy-pro-hromadski-obiednannia.html>

громадськості про можливість захисту прав людини шляхом звернення до неурядових організацій, які здійснюють той чи інший напрям правозахисної діяльності в кожному регіоні, сприяють налагодженню контактів та співпраці з представниками третього сектору¹⁴.

Наведені факти свідчать про сформоване та усталене уявлення представників державної влади про НПО України як громадські організації. Проте чи є ідентичними ці поняття, і як співвідноситься НПО з поняттям громадська організація та іншими суміжними інститутами громадянського суспільства, ми з'ясуємо у цьому підрозділі.

Теоретичною основою для формування сучасного розуміння змісту, видів та особливостей об'єднань громадян, громадських організацій, НО стали дослідження науковців радянського періоду історії нашої держави. Так, у радянській літературі розглядались в основному правові положення суспільних організацій у цілому, проводились дослідження соціально-політичної активності працюючих громадян, розвивалась система суспільних організацій, проте все це вивчалось в рамках пануючого протягом усього радянського періоду ідеологізованого підходу як до інституту суспільних організацій так до проблем прав людини. Разом з тим слід відмітити, що окремими представниками науки радянського періоду було сформульовано немало ідей, що і сьогодні мають свою беззаперечну цінність. Наприклад, теорія суспільних організацій розроблялась Є. В. Зайцевою, Д. В. Шутько, О. І. Щігликом, Ц. О. Ямпольскою.

На початку 90-х рр. з'явилися дослідження, що відобразили нові підходи до інституту суспільних організацій. Це роботи О. О. Даркова, Л. О. Морозової, С. О. Солдатова, Л. Л. Шестакова, С. С. Юрьєва та ін. Правозахисні організації виокремились в окремий вид суспільних організацій недавно, тому наукових робіт, присвячених їх діяльності небагато. Серед іноземних науковців, що опікувались

---

¹⁴ Довідник «Неурядові правозахисні організації України». Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини // Народний оглядач. 17:00 — 18.03.2003 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу до журн. : <http://sd.org.ua/news.php?id=752>

питаннями громадських організацій, можна назвати Р. Г. Вагізова, Т. Д. Матвєєву, О. А. Снежко, Г. Г. Майстрєнка, Д. Є. Мерешкіна та ін.

Водночас слід зазначити, що комплексні дослідження адміністративно-правового регулювання діяльності неурядових правозахисних організацій ще не здійснювалися, а відсутність монографічної літератури з цієї проблематики свідчить як про складність цього питання, так і про недостатню увагу до нього вчених-правознавців. Отже, оскільки питання теоретичного і практичного характеру, пов'язані з адміністративно-правовим регулюванням діяльності недержавних правозахисних організацій не були об'єктом спеціального вивчення українських вчених, а розвиток суспільних відносин в цій галузі потребує відповідного правового забезпечення, ця тема є необхідною і надзвичайно актуальною.

Усі наукові роботи, які у тій чи іншій мірі сприяли вирішенню завдань при підготовці навчального посібника можна умовно поділити на такі групи: 1) ті що сформували поняття, ознаки та статус громадських організацій, об'єднань громадян та неурядових організацій, як інститутів громадянського суспільства; 2) ті, що вивчали поняття, види та механізм захисту прав фізичних та юридичних осіб; 3) ті, що вивчали поняття, ознаки та елементи адміністративно-правового регулювання різних сфер та діяльності суб'єктів, досліджували мету, функції, методи, принципи функціонування механізму адміністративно-правового регулювання.

З'ясувати поняття, ознаки і види НПО України та відокремити їх від інших інститутів громадянського суспільства допоможе нам розгляд групи наукових робіт, в яких досліджувались поняття, ознаки та статус громадських організацій, об'єднань громадян та неурядових організацій, як інститутів громадянського суспільства. Внесок у теоретико-методологічні та емпіричні дослідження діяльності громадських організацій зробили такі вчені, як В. Б. Авер'янов, Ю. П. Битяк, О. О. Бандурка та Т. О. Коломоєць. Крім них окремі питання правового статусу громадських організацій досліджували й інші вчені. Так, Н. Ю. Бєляєва вивчала політичну активність громадських об'єднань в СРСР та її організаційно-правове

забезпечення¹⁵; А. В. Бодров досліджував неурядові організації як індикатор розвитку громадянського суспільства¹⁶; Ю. В. Ботнев – конституційно-правове регулювання діяльності недержавних правозахисних організацій в РФ¹⁷; О. М. Ващук – конституційно-правовий статус громадських організацій України¹⁸; М. Ю. Віхляєв – адміністративно-правове регулювання порядку створення і діяльності професійних правничих громадських організацій в Україні¹⁹; А. А. Дарков – конституційно-правовий статус громадських об'єднань в РФ²⁰; М. Дейчаківський – взаємовідносини між громадянським суспільством і недержавними організаціями²¹; Є. Є. Додіна – адміністративно-правовий статус громадських організацій в Україні²²; О. Г. Мазур – генезу громадських організацій в контексті формування громадянського суспільства в Україні²³; Г. Г. Майстренко – неурядові правозахисні організації в РФ²⁴; Т. Д. Матвєєва – неурядові організації в системі захисту конституційних прав і свобод²⁵; М. М. Новіков – об'єднання

---

¹⁵ Беляева Н. Ю. Политическая активность общественных организаций в СССР и ее организационно-правовое обеспечение : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Н. Ю. Беляева. — АН СССР. Ин-т государства и права. — М., 1987. — 24 с.

¹⁶ Бодров А. В. Неурядові організації як індикатор розвитку громадянського суспільства / А. В. Бодров // Державне будівництво. — 2007. — №1. — Ч.1. — С. 1-10.

¹⁷ Ботнев Ю. В. Конституционно-правовое регулирование деятельности неправительственных правозащитных организаций в Российской Федерации : автореф. дис. на соиск. учен. канд. юр. наук : 12.00.02 / Ю. В. Ботнев. — М., 2008. — 22 с.

¹⁸ Ващук О. М. Конституційно-правовий статус громадських організацій України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 / О. М. Ващук. — НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. — К., 2004. — 17 с.

¹⁹ Віхляєв М. Ю. Адміністративно-правове регулювання порядку створення і діяльності професійних правничих громадських організацій в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / М. Ю. Віхляєв. — Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. — Д., 2010. — 20 с.

²⁰ Дарков А. А. Конституционно-правовой статус общественных объединений в РФ / А. А. Дарков. — М., 1999. — 182 с.

²¹ Дейчаківський М. Громадянське суспільство і недержавні організації // М. Дейчаківський. — Вітчизна. — 1999. — № 3-4. — С. 120-124.

²² Додіна Є. Є. Адміністративно-правовий статус громадських організацій в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Є. Є. Додіна. — Одеська національна юридична академія. — Одеса, 2002. — 21 с.

²³ Мазур О. Генеза громадських організацій в контексті формування громадянського суспільства в Україні / О. Мазур // Грانی. — 2006. — №5. — С. 115-119.

²⁴ Майстренко А. Г. Неправительственные правозащитные организации в Российской Федерации : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : 12.00.02. / А. Г. Майстренко. — М. : РГБ, 2003 — 23 с.

²⁵ Матвєєва Т. Д. Неправительственные организации в системе защиты конституционных прав и свобод человека. / Т. Д. Матвєєва. — М. : Юристь, 1998. — 475 с.

громадян у механізмі взаємодії держави і громадського суспільства²⁶; О. В. Пікалова – стан та динаміка неурядових організацій в українському суспільстві²⁷; Є. О. Пожидаєв – межі участі та пріоритети діяльності неурядових організацій у суспільно-політичному житті України²⁸; Т. О. Славко – роль громадських організацій у становленні громадянського суспільства в Україні²⁹; І. Т. Темех досліджував суспільно-правову природу правозахисних громадських організацій та їх юридичний статус³⁰; Д. Ю. Шестаков – міжнародно-правові аспекти діяльності неурядових організацій³¹ та ін.

Зазначені науковці розглядали різні особливості та характеристики громадських організацій, проте всі вони зазначали, що ці організації є частиною громадянського суспільства та можуть характеризуватись як його інститут.

Багато питань побудови правової держави та розвитку інститутів громадянського суспільства містяться у фундаментальних дослідженнях у сфері загальної теорії права та конституційного права. Сучасні уявлення про громадянське суспільство, зазначає О. І. Крюков, є результатом тривалої еволюції в історії соціально-філософської й політичної думки, чим і пояснюється їх різноманіття і суперечливість. Цей науковець виділяє дві основні інтерпретації його сутності, два різних розуміння цього поняття. Так, найбільш традиційною, на думку О. І. Крюкова, стала точка зору, відповідно до якої «громадянське

---

²⁶ Новіков М. М. Об'єднання громадян у механізмі взаємодії держави і громадського суспільства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / М. М. Новіков. — Національний університет внутрішніх справ. — Х., 2002. — 18 с.

²⁷ Пікалова О. Стан та динаміка неурядових організацій в українському суспільстві / О. Пікалова // Філософські проблеми гуманітарних наук. — 2010. — № 19. — С. 206-211.

²⁸ Пожидаєв Є. О. Неурядові організації у суспільно-політичному житті України : межі участі та пріоритети діяльності / Є. О. Пожидаєв // Стратегічні пріоритети. — 2007. — №4 (5). — С. 19-26.

²⁹ Славко Т. О. Роль громадських організацій у становленні громадянського суспільства в Україні / Т. О. Славко // Наукові праці : Науково-методичний журнал. — Т. 44. — Вип. 31. Політичні науки. — Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2005. — С. 38-41.

³⁰ Темех І. Т. Юридичний статус громадських правозахисних організацій в Україні: проблеми та можливості вдосконалення / І. Т. Темех // Вісник Львівського ун-ту. Серія юридична. — 2006. — Вип. 42. — С. 10-18.

³¹ Шестаков Д. Ю. Международно-правовые аспекты деятельности неправительственных организаций, связанных с ООН : автореф. дисс... на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 / Д. Ю. Шестаков. — Дипломатическая Академия МИД России. — М., 1997. — 19 с.

суспільство» використовується для характеристики певного стану суспільства та ототожнюється з державою особливого типу, у якому юридично забезпечено і політично захищено основні права і свободи особи, завдяки чому воно може вважатися цивілізованим, тобто громадянським суспільством. Друге тлумачення громадянського суспільства пов'язане з уявленням про нього як про визначену сферу суспільства – сферу недержавних відносин і структур³².

Розуміння поняття «громадянське суспільство», вважає науковець Ю. В. Узун, залежить від особливостей різних культурних та цивілізаційних традицій: романо-германська правова сім'я поєднала поняття «громадянське суспільство» з поняттям «правової держави»; в англосаксонській сім'ї права поняття «громадянське суспільство» відбиває релігійно-моральні орієнтації ідеалу правової «справедливої» держави; Японія, Китай, Африка, країни Арабського Сходу не мають громадянського суспільства західного зразка, проте демонструють унікальні системи самоорганізації людей, що гармонізують інтереси особи, суспільства та держави³³. У процесі еволюціонування громадянського суспільства, на думку Г. Г. Тараненко, його авангардом стали громадянські, або неурядові організації³⁴.

Громадянське суспільство в цілому ототожнюється з сферою приватних інтересів і потреб. Саме у його рамках реалізується велика частина прав і свобод людини. Разом з тим в рамках громадянського суспільства співіснують різноманітні соціальні сили, інститути, організації, об'єднані загальними інтересами і прагненнями. Такий стан стає підґрунтям для виникнення правозахисного руху, який визначається як вид суспільного руху на захист прав та свобод людини і громадянина, який ініціюється і організовується здебільшого громадськими

---

³² Крюков О. І. Громадянське суспільство як чинник побудови демократичної політичної системи / О. І. Крюков // Стратегічні пріоритети. — №2(11). — 2009 р. — С. 56.

³³ Узун Ю. В. Концепт «громадянське суспільство» в історії та теорії політичної думки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : 23.00.01 / Ю. В. Узун. — Одеська національна юридична академія. — Одеса, 2002. — С. 9-10.

³⁴ Тараненко Г. Г. НУО як чинник розвитку громадянського суспільства / Г. Г. Тараненко // Гілея : наук. вісник. Зб. наук пр. Вип. 41. — К. : ВІР УАН, 2010. — С. 566.

правозахисними організаціями та об'єднаннями³⁵.

Існування громадянського суспільства нерозривно пов'язане з правовою державою. Правова держава, стверджує А. В. Козьмініх, перш за все, повинна чітко визначити права і свободи своїх громадян, закріпити це визначення відповідно до визнаних прав світової спільноти і надати їм форму конкретних правових зобов'язань³⁶. Громадянське суспільство відрізняється від інших політико-правових систем, констатує М. Л. Заінчковський, такими принциповими відмінностями, заснованими на трьох властивих йому головних чинниках: по-перше, народ стає сувереном влади, по-друге, суттєво змінюється сутність джерела права, яке відтепер закорінене не у соціальній системі, а у сутності (природі) людської особи, і відтак, по-третє, людський індивід стає наріжним каменем соціального устрою, який вибудовується у відповідності до висхідних прав людини і на основі консолідованої волі всієї спільноти учасників суспільства [94, с. 7]³⁷. Таким чином, усі сучасні наукові теорії, що визначають зміст громадянського суспільства, сходяться у тому, що ключовою особою громадянського суспільства є особа, для захисту інтересів і прав якої і сформувалося таке явище як громадянське суспільство. І первинним видом такої особи була людина, а пізніше їх об'єднання оформлені у різні форми.

Розуміння людини як суб'єкта з точки зору права різноманітне. Застосовуючи антропологічні дослідницькі підходи у філософії права задля встановлення особливостей людинорозуміння в юриспруденції, Д. А. Гудима дійшов висновку про те, що «людина у праві» має два образи: правової людини і людини юридичної, яким відповідають образи правової та юридичної особистостей. Поняттям «правова особистість» охоплюється правова людина як її носій і притаманні такій людині природні права, що уможливають її життєдіяльність. Інше поняття – «юридична

³⁵ Тараненко Г. Г. До питання дефініцій неурядових організацій / Г. Г. Тараненко // Проблеми міжнародних відносин: зб. наук. праць. Вип. 1. — К.: КиМУ, 2010. — С. 272.

³⁶ Козьмініх А.В. Роль інституту адвокатури в реалізації правозахисної функції громадянського суспільства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : 23.00.02 / А.В. Козьмініх. — Одес. нац. юрид. акад. — О., 2008. — С. 8.

³⁷ Заінчковський М.Л. Права людини як новоевропейський філософський та політико-правовий феномен: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук: 12.00.12 «Філософія права»/ М.Л. Заінчковський; Нац. акад. внутр. справ України МВС України. — К., 2003. — С. 7.

особистість» – відображає ті соціально зумовлені якості, характеристики юридичної людини, які закріплені у спеціально-соціальному (юридичному, «позитивному») праві конкретного історичного типу. Юридична особистість – це юридична людина та стійка система її соціально значимих якостей, наданих і забезпечуваних суб'єктом юридичної правотворчості, котра [система] відображає рівень свободи цієї людини та межі її відповідальності у певному суспільстві³⁸. Таким чином, людину не як біологічний об'єкт, а як основний елемент громадянського суспільства характеризують її права і обов'язки.

Права людини, аксіоматично стверджує М. Л. Заінчковський, є стрижнем тієї політико-правової і соціальної моделі (узагальнено іменованої громадянським суспільством), яка протягом останніх двохсот років набула універсальної соціальної значущості для всього людства³⁹. В процесі вирішення питань взаємодії людей та їх груп задля реалізації своїх інтересів були створені сталі форми їх об'єднань, що відрізнялись цілями, структурою, внутрішньою організацією. В результаті формування нових суб'єктів суспільства постало питання взаємодії інститутів громадянського суспільства із правами людей. Ю. С. Разметаєва стверджує, що така взаємодія прав людини з інститутами громадянського суспільства ґрунтується на засадах: 1) права людини є підставою утворення і дії деяких інститутів громадянського суспільства; 2) названі права захищають основні інтереси людини, забезпечують їх реалізацію, при цьому, співпадаючі інтереси осіб у громадянському суспільстві реалізуються здебільшого через його інститути; 3) права виступають як фундаментальні принципи, що відображають межі втручання держави у сферу діяльності інститутів громадянського суспільства; 4) права людини визначають міру втручання індивідів у справи інших, і у цьому сенсі громадянське суспільство в цілому, і його інститути зокрема, є простором взаємодії носіїв прав, побудованої на

³⁸ Гудима Д. А. Права людини : антрополого-методологічні засади дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.12 / Д. А. Гудима. — Львів. держ. ун-т внутр. справ. — Л., 2008. — С. 11.

³⁹ Заінчковський М. Л. Права людини як новоевропейський філософський та політико-правовий феномен : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук: 12.00.12 / М. Л. Заінчковський. — Нац. акад. внутр. справ України МВС України. — К., 2003. — С. 18.

залагодженні конфліктів, що виникають у процесі реалізації прав людини, виключно правовими засобами; 5) права мають власну цінність як надбання людства, що виражають найбільш загальну, безумовну значущість для всіх індивідів, одночасно вони є засобом встановлення чи визнання цінностей через інститути громадянського суспільства⁴⁰. Вказані засади фактично визначають основні характеристики механізму забезпечення права громадян.

Визначення конституційно-правового механізму забезпечення прав громадян України стосовно права на достатній життєвий рівень розглядала В. В. Мацокіна. Цей науковець подає наступне визначення конституційно-правового механізму забезпечення прав громадян України: система правових норм, які встановлюють правові основи та порядок досягнення усіма верствами населення та його окремими категоріями достатнього життєвого рівня, а також сукупність державних і недержавних інституцій, на які покладається створення належних умов для досягнення населенням достатнього життєвого рівня, забезпечення такого рівня для непрацездатних та унеможливлення зниження життєвого рівня громадян нижче достатнього, при здійсненні постійного та систематичного контролю як за діяльністю відповідних інституцій, так і за досягнутим життєвим рівнем різних категорій осіб⁴¹. Автор покладає рівні обов'язки на забезпечення достатнього життєвого рівня як на державні так і на недержавні інституції, серед останніх можна передбачити, що він має на увазі і неурядові правозахисні організації.

Зазначений механізм, за концепцією В. В. Мацокіна складається з двох блоків – нормативно-правового та організаційно-інституційного. Основними складовими елементами конституційно-правового механізму забезпечення права на достатній життєвий рівень, за його теорією, є: 1) система законодавчих актів, які закріплюють соціальні права громадян і, насамперед, право на достатній життєвий

⁴⁰ Разметаєва Ю. С. Права людини як фундаментальна цінність громадянського суспільства : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01 / Ю. С. Разметаєва. — Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. — Х., 2009. — С. 15.

⁴¹ Мацокін В. В. Право громадян України на достатній життєвий рівень: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.02 / В. В. Мацокін. — Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. — Х., 2008. — С. 4.

рівень; 2) система міжнародно-правових документів, що встановлюють міжнародні стандарти права на достатній життєвий рівень, які підписані і ратифіковані Україною; 3) правові акти державних органів виконавчої влади, спрямовані на забезпечення достатнього життєвого рівня людини в Україні; 4) спеціальні державні органи та установи, які безпосередньо займаються проблемами забезпечення права на достатній життєвий рівень; 5) система громадських організацій і рухів, покликаних сприяти задоволенню соціальних потреб громадян; 6) цільові програми соціально-економічного розвитку; 7) спеціальні соціальні фонди, що створюються шляхом кооперування матеріальних і фінансових ресурсів державних органів, громадських організацій і рухів, окремих громадян⁴². Тобто п'ятий та шостий пункти безпосередньо визначають місце неурядових правозахисних організацій в конституційно-правовому механізмі забезпечення такого права громадян, як права на достатній життєвий рівень.

Підсумовуючи попередню наукову полеміку зазначимо, що усі громадські організації сприяють реалізації та захисту, передбачених законодавством прав фізичних і юридичних осіб, незалежно від сфери суспільних, відносин в якій ці суб'єкти взаємодіють та у якій ролі проявляють себе.

Отже, ознакою, яка вказує на приналежність НПО України до інститутів громадянського суспільства є наділеність їх правами і обов'язками щодо відстоювання своїх легітимних інтересів у процесі подальшої розбудови громадянського суспільства в Україні та участі в управлінні державними справами, зокрема, у формуванні та реалізації державної правової політики.

Донедавна поняття інститутів громадянського суспільства було більше філософською категорією, оскільки не мало законодавчо окреслених меж. Проте у листопаді 2007 р. розпорядженням Уряду №1035-р схвалено Концепцію сприяння

---

⁴² Мацокін В. В. Право громадян України на достатній життєвий рівень: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.02 / В. В. Мацокін. — Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. — Х., 2008. — С. 15-16.

органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства⁴³, постановою Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. № 976 затверджено Порядок сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади⁴⁴.

Зазначеними урядовими актами до інститутів громадянського суспільства віднесено: громадські організації, професійні та творчі спілки, організації роботодавців, благодійні і релігійні організації, органи самоорганізації населення, недержавні засоби масової інформації та інші невідприємницькі товариства і установи, легалізовані відповідно до законодавства. Таким чином, розглядаючи громадянське суспільство як органічну систему, громадські організації можна визначити первинними і універсальними елементами, своєрідними «клітинами» цієї системи⁴⁵. Інститути громадянського суспільства були унормовані як система суб'єктів, наділених правами і обов'язками щодо відстоювання своїх легітимних інтересів у процесі подальшої розбудови громадянського суспільства в Україні та участі в управлінні державними справами, зокрема, у формуванні та реалізації державної правової політики.

На даний час нормативно-правове регулювання діяльності інститутів громадянського суспільства, що визначає підстави створення, права та гарантії діяльності інститутів громадянського суспільства представлено окремим пластом нормативно-правових актів: це Закони України «Про громадські об'єднання», «Про молодіжні та дитячі громадські організації», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності», «Про асоціації органів місцевого самоврядування», а також постанови КМ України, що визначають статус цих організацій.

⁴³ Концепція сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства : розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2007 р. № 1035-р. // Офіційний вісник України від 03.12.2007 2007 р. — № 89. — стор. 89. — Ст. 3284.

⁴⁴ Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. № 976 // Урядовий кур'єр від 14.11.2008. — № 214.

⁴⁵ Финляндия. Регулирование НПО [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://legislationline.org/ru/topics/country/32/topic/1/subtopic/18>

Навіть короткий огляд чинного законодавства, що прямо чи опосередковано, регулює діяльність НПО України, дозволяє виявити значну групу суб'єктів суспільних відносин: об'єднання громадян, молодіжні та дитячі громадські організації, благодійні організації, професійні спілки, організації роботодавців, які ще прийнято називати «третім сектором». Багато науковців вважають «третій сектор» важливим чинником громадянського суспільства. Серед прихильників такої точки зору є О. І. Крюков⁴⁶. Як зазначає А. В. Бодров, цей «третій» сектор ще називають «некомерційним», «незалежним», «неурядовим», «добровольчим», «громадянським суспільством»⁴⁷. Оскільки НПО є видом НО, то з'ясування місця останніх у третьому секторі та в системі інститутів громадянського суспільства, дозволить охарактеризувати і НПО.

Третій сектор охоплює соціальні недержавні та неприбуткові відносини, на відміну від першого, що включає владні та політико-управлінські відносини, та другого, що охоплює економічні відносини. Третій сектор, на думку Ф. Е. Шереси та Е. А. Абросимової, поєднує у собі безліч різних типів організацій: громадські рухи й політичні об'єднання, молодіжні спілки та правозахисні організації, лікарні та університети, клуби за інтересами й професійні організації, екологічні організації та сімейні консультації, спортивні клуби та центри професійної підготовки тощо. Проте саме НО, на думку цих науковців, визнається «ядром громадянського суспільства»⁴⁸. Цю позицію підтримують й інші науковці. Так, на переконання О. Ю. Сунгурова, основним представником третього сектора, є неурядові організації, які не ставлять на меті збільшення особистого прибутку громадян, безпосередньо через участь у їхній роботі або володіння ними⁴⁹. Діяльність НПО

---

⁴⁶ Крюков О. І. Громадянське суспільство як чинник побудови демократичної політичної системи / О. І. Крюков // Стратегічні пріоритети. — №2(11). — 2009 р. — С. 56.

⁴⁷ Бодров А. В. Неурядові організації як індикатор розвитку громадянського суспільства / А. В. Бодров // Державне будівництво. — 2007. — №1. — Ч.1. — С. 3.

⁴⁸ Шереси Ф. Е. Правовые инициативы некоммерческих организаций России : (По материалам социологического исследования) / Ф. Е. Шереси, Е. А. Абросимова. — М. : Книжный дом «Университет», 2002. — С. 24.

⁴⁹ Сунгуров О. Ю. Організації – посередники в структурі громадянського суспільства / О. Ю. Сунгуров // Політична думка. — 1999. — №4. — С. 44.

підвищує рівень безпеки в сучасному суспільстві⁵⁰, що здійснюється за рахунок збільшення кількості справедливих рішень, прийнятих за участі НПО.

Неурядові організації як представники «третього сектору» та інститути громадянського суспільства науковці називають різними термінами, у науковому обороті знаходяться більше десяти таких взаємозамінних термінів для визначення недержавного об'єднання, діяльність якого спрямована на захист прав його членів чи інших осіб. Такими термінами є неурядові правозахисні організації, недержавні правозахисні організації, громадські правозахисні об'єднання, неполітичні об'єднання громадян. О. М. Ващук також проводить аналіз доцільності вживання поряд з родовим поняттям «громадська організація» термінів «неурядова організація», «непідприємницька організація», «неприбуткова організація» і приходить до висновку, що є практична необхідність контекстуальної зумовленості застосування цієї термінології, потреба в узгодженні термінів між собою та в нормативно-правових актах, а також спостерігається невиправданість їх синонімічного вживання⁵¹. Так, наприклад, Державна програма щодо запобігання і протидії корупції на 2011-2015 роки одним із виконавців заходів програми називає громадські (неурядові) організації⁵², тобто ці поняття законодавець розглядає як синонімічні, проте вже у Національній антикорупційній стратегії на 2011-2015 роки, затвердженій Указом Президента України від 21 жовтня 2011 року № 1001/2011 у розділі Х. «Моніторинг та оцінка» як учасник моніторингової діяльності протидії корупції розглядається вже окремо діяльність неурядових організацій⁵³. Водночас в Постанові КМУ від 3 червня 2009 р. № 554 «Про затвердження Державної цільової програми формування позитивного міжнародного іміджу України на період до 2011

⁵⁰ Зозуля І. В. Безпека і сучасність : юридичні аспекти / І. В. Зозуля // Право і безпека. — 2002. — № 4. — С. 17.

⁵¹ Ващук О. М. Конституційно-правовий статус громадських організацій України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 / О. М. Ващук. — НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. — К., 2004. — С. 7.

⁵² Державна програма щодо запобігання і протидії корупції на 2011-2015 роки : затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2011 р. № 1240 // Урядовий кур'єр від 21.12.2011 р. — № 238.

⁵³ Національна антикорупційна стратегія на 2011-2015 роки : Указ Президента України від 21 жовтня 2011 року № 1001/2011 // Урядовий кур'єр від 27.10.2011. — № 199.

року» використовуються для визначення виконавців програми такі терміни, як «неурядові та громадські організації»⁵⁴. Наведені приклади свідчать про відсутність усталеного нормативно визначеного понятійного апарату у сфері правового регулювання діяльності НО, а значить і НПО. Розглянемо, як це питання урегульовано в країнах з більшим історичним досвідом регулювання діяльності НО.

Юридична практика та наука США, зазначають І. І. Сибіга та О. Л. Голіченко, розрізняють такі види організацій: 1) громадські організації: формальні та неформальні групи індивідів або асоціацій, які не належать ні владним ні бізнесовим структурам; 2) недержавні організації: вони працюють над питаннями гуманітарної допомоги, захисту прав людини, екологічної безпеки; розрізняють НДО з членством та без нього; 3) недержавні організації з розвитку: організації, що займаються пошуками шляхів залучення коштів в цілях розвитку певного регіону; 4) регіональні організації: це організації з членством, які розташовані і діють в певному регіоні. Вони не є завжди формально зареєстрованими складаються з гуртків, груп інтересів, клубів. Ці організації працюють на волонтерських засадах, хоча і отримують гранти від недержавних організацій; 5) представницькі недержавні організації: організації, що не мають індивідуального членства, а складаються з професійних груп або регіональних недержавних організацій, які прагнуть розширити свої права шляхом колективних зусиль в місцевих асоціаціях та державних структурах. Вони можуть мати місцевий, регіональний, національний та міжнародні масштаби. Представницькі організації забезпечують тренінги, збір інформації та проведення досліджень для своїх членів; 6) асоціації груп інтересів: це асоціації професіоналів. Профспілки найбільш повно репрезентують цю групу організацій⁵⁵. Зазначені види організацій є аналогією вітчизняної класифікації ГО за

⁵⁴ Про затвердження Державної цільової програми формування позитивного міжнародного іміджу України на період до 2011 року: Постанова КМУ від 3 червня 2009 р. № 554 // Урядовий кур'єр від 01.07.2009. — № 115.

⁵⁵ Сибіга І. І. Лобізм як механізм впливу неурядових організацій на державні структури України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2009/08/blog-post_7314.html; Голіченко О. Л. Механізми впливу недержавних організацій на державні структури / О. Л. Голіченко // Політичний менеджмент. — 2005. — №4. — С. 28.

такими критеріями як територія, на яку поширюється їх діяльність, правовий статус членів організації та мета створення. Проте, за думкою І. І. Сибіги, назви цих іноземних організацій не дають чіткого розуміння громадянами особливостей їх діяльності⁵⁶. В Україні ситуація не значно краща, оскільки присутня плутанина з термінологією, що використовується при відокремленні інститутів громадянського суспільства одне від одного, наприклад «громадські організації» (ГО), «недержавні організації» (НДО) та «неурядові організації» (НО).

Поняття громадські організації достатньо глибоко вивчено науковцями, на відміну від співвідношення понять «недержавна організація» та «неурядова організація». Ключовими словами у цих назвах є держава та уряд. Використовуючи тлумачний словник, можна з'ясувати, що уряд це: 1) найвищий виконавчий та розпорядчий орган державної влади, який здійснює управління державою. 2) місцеве правління; 3) правління як діяльність; 4) посада, що дає право керувати людьми; 5) державна установа⁵⁷, а держава це: 1) апарат політичної влади в суспільстві⁵⁸. Розглянемо теоретико-юридичне поняття уряду та держави. Уряд – це вищий колегіальний орган держави, який безпосередньо здійснює державне управління країною, до його складу входять керівники центральних відомств (міністри, голови департаментів, міністри без портфелю, державні міністри, державні секретарі тощо) на чолі з головою (голова ради міністрів, прем'єр-міністр, канцлер), а держава це організація політичної влади домінуючої частини населення у соціально неоднорідному суспільстві, яка, зберігаючи його цілісність та безпеку, здійснює керівництво ним в інтересах цієї частини, а також управління загальносуспільними справами. Держава також має особливу політико-територіальну організацію, що має суверенітет, спеціальний апарат управління і примусу та здатна надавати своїм приписам загальнообов'язкової сили для всього

⁵⁶ Сибіга І. І. Лобізм як механізм впливу неурядових організацій на державні структури України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2009/08/blog-post_7314.html

⁵⁷ Академічний тлумачний словник (1970-1980). Словник української мови: В 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. — Київ : Наукова думка, 1970-1980. — С. 483.

⁵⁸ Академічний тлумачний словник (1970-1980). Словник української мови: В 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. — Київ : Наукова думка, 1970-1980. — С. 248.

населення країни⁵⁹. Таким чином, держава є поняттям ширшим ніж уряд, держава охоплює собою певну територію, в межах якої функціонує уряд як частина державної влади. На наш погляд, коректнішою є назва НО, ніж недержавні організації, оскільки термін неурядова організація вказує на її незалежність від Уряду тобто колегіального органу держави, який безпосередньо здійснює державне управління країною. Назва «недержавна організація» означатиме не тільки, що організація знаходиться поза межами державної влади, а також і за межами її території. Проте велика кількість НО та НПО містять у своїй назві слова український та Україна. Наприклад, Спілка будівельників України, Слов'янський фонд України, Український фонд «Нове покоління», Асоціація спеціалістів ветеринарної медицини України, Спілка поляків України, Асоціація лікарів України, Асоціація Українських правників, Спілка жінок України, Товариство «Україна – Польща», Дитячий Фонд України, Організація ветеранів України та багато інших [91]⁶⁰. Такий приклад свідчить про прагнення організацій відокремитись від системи органів управління проте підкреслити свою належність до держави Україна, і наявністю таких організацій підтвердити активне формування в нашій державі громадянського суспільства.

У міжнародних актах, зокрема в «Європейській конвенції про визнання правосуб'єктності міжнародних неурядових організацій»⁶¹, закріплено назву «неурядові організації (НУО)» (non-governmental organization, NGOs), що використовується, на думку П. А. Дігтяря, для ГО. Використовуючи цю конвенцію, інший науковець Л. І. Лойко, визначає ГО як «формалізовані самодіяльні (неурядові) неприбуткові об'єднання громадян, спрямовані на реалізацію

---

⁵⁹ Український юридичний термінологічний словник [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.marazm.org.ua/document/termin/index.php>

⁶⁰ Єдиний реєстр громадських формувань [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://rgf.informjust.ua/Pages/default.aspx>

⁶¹ Європейська конвенція про визнання правосуб'єктності міжнародних неурядових організацій (ETS No. 124) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=124&>.

різноманітних колективних інтересів і захист колективних прав»⁶². С. А. Солдатов у книзі «Громадські об'єднання в Російській Федерації» визначає їх як «найважливіші інститути громадянського суспільства, самодіяльні і самоврядні асоціації його членів, що добровільно створюються для реалізації різноманітних особистих інтересів суб'єктів цих організацій і через їх загальну залежність і взаємозв'язок для вирішення громадських інтересів»⁶³. С. С. Юрьєв в роботі «Правовий статус громадських об'єднань», відзначаючи такі важливі ознаки громадських організацій, як добровільність та законність, вважає, що індивідуальний характер асоціації є одним з основних характеристик її правового статусу. Недержавний характер організацій включається автором у перелік основних сутнісних елементів поняття та юридичного статусу громадських об'єднань, поряд з добровільністю і некомерційним характером. Він пише: «недержавний (неурядовий) характер суспільних об'єднань виражається в їх здатності незалежно здійснювати функції, які не є державними»⁶⁴. Сучасна теорія держави і права справедливо пов'язує роль громадських організацій з укріпленням єдності суспільства і зміцнення стабільності і безпеки країни, забезпеченням соціальної безпеки зокрема тих її параметрів, що безпосередньо пов'язані з визнанням, дотриманням і захистом прав людини. Особливо відзначається роль неурядових організацій міжнародного характеру, створених з метою сприяння міжнародному співробітництву в політичній, економічній, науково-технічній, культурній і інших областях людської діяльності⁶⁵.

Більшість дослідників поняттям «громадська організація» (civil society organization) охоплюють добровільне об'єднання громадян, створене їхнім вільним волевиявленням задля задоволення інтересів. Словникове трактування громадської організації передбачає об'єднання громадян для задоволення та захисту своїх

⁶² Лойко Л. І. Типологічне позиціонування національних організацій в інституціональній структурі громадянського суспільства / Л. І. Лойко // Політичний менеджмент. — 2005. — № 5. — С. 51.

⁶³ Солдатов С. А. Общественные организации в Российской Федерации (политико-правовое и институциональное исследование). — М., 1994. — С. 34.

⁶⁴ Юрьев С. С. Правовой статус общественных объединений / С. С. Юрьев. — М. : «Инженер», 1995. — С. 15.

⁶⁵ Матвеева Т. Д. Неправительственные организации в системе защиты конституционных прав и свобод человека : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 / Матвеева Татьяна Дмитриевна. — Москва, 1998. — С. 29.

законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів⁶⁶. Головними ознаками таких ГО є недержавність, неприбутковість і добровільність. У такому розширеному трактуванні до групи ГО необхідно відносити такі різні інститути, як політичні партії, НУО, організації за інтересами, благодійні фонди тощо. На думку С. Рябова, НО – це громадське об'єднання індивідів або груп, які беруть участь також у політичній діяльності⁶⁷. Проте виходячи з рекомендацій ЄС про статус НУ, їх необхідно характеризувати як окремий вид інституту громадянського суспільства.

Чинне вітчизняне законодавство та юридична практика активно використовують термін «неурядова організація». Прикладами таких нормативно-правових актів є Закон України «Про громадські об'єднання» (зокрема ст. 24: «Неурядові організації інших держав, міжнародні неурядові організації діють на території України відповідно до цього та інших законів України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України»)⁶⁸; Державна програма щодо запобігання і протидії корупції на 2011-2015 роки (одним із виконавців заходів програми є громадські (неурядові) організації); Національна антикорупційна стратегія на 2011-2015 роки, затверджена Указом Президента України від 21 жовтня 2011 року № 1001/2011⁶⁹ та інші акти. У Постанові КМУ від 3 червня 2009 р. № 554 «Про затвердження Державної цільової програми формування позитивного міжнародного іміджу України на період до 2011 року» використовуються для визначення виконавців програми такі терміни, як «неурядові та громадські організації»⁷⁰.

---

⁶⁶ Наливайко Л. Р. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права / Л. Р. Наливайко, М. В. Беляєва. — К. : Хай-Тек Пресс, 2013. — С. 77.

⁶⁷ Рябов С. Г. Політологія : словник понять і термінів / С. Г. Рябов. — 2-е вид., перер. і доп. — К. : Міжрегіон. акад. упр. персоналом, 2001. — С. 189.

⁶⁸ Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 року № 4572-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — №1. — Ст. 1.

⁶⁹ Державна програма щодо запобігання і протидії корупції на 2011-2015 роки : затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2011 р. № 1240 // Урядовий кур'єр від 21.12.2011 — № 238.

⁷⁰ Про затвердження Державної цільової програми формування позитивного міжнародного іміджу України на період до 2011 року : Постанова КМУ від 3 червня 2009 р. № 554 // Урядовий кур'єр від 01.07.2009. — № 115.

Про використання терміну «неурядові організації» в юридичній практиці свідчить такий документ як Роз'яснення Мін'юсту України від 09.04.2012 р. «Про безоплатну правову допомогу: основні положення та підходи», в якому зазначено, що суттєвий внесок у процес надання безоплатної правової допомоги роблять і неурядові організації, які надають правові послуги населенню безоплатно⁷¹.

Як зазначають представники Уповноваженого з прав людини, у чинному законодавстві України немає визначення поняття та критеріїв діяльності правозахисних організацій. Сьогодні не можна обмежуватись колом громадських організацій, які захищають окремі права громадян, наприклад, тільки політичні чи громадянські права, адже згідно за міжнародними стандартами всі права людини є універсальними, неподільними, взаємозалежними та взаємопов'язаними. Також у повідомленні про створення Довідника «Неурядові правозахисні організації України» вказується, що до цього документу планується включити інформацію про громадські організації, метою діяльності яких є захист конституційних прав громадян⁷². Тобто представники Омбудсмена використовують поняття правозахисні громадські організації як еквівалент поняттю неурядова правозахисна організація.

Законодавство країн пострадянського простору теж немає чіткої однаковості та сталого розуміння поняття НО. Так, термін «неурядова організація» застосовується в законодавстві Узбекистану як «недержавна некомерційна організація»⁷³. Законодавство Туркменістану вводить визначення «непідприємницьких юридичних осіб», що утворюються у вигляді громадських об'єднань та фондів⁷⁴. В Арменії НПО – це некомерційна організація, яка у

---

⁷¹ Про безоплатну правову допомогу : основні положення та підходи : Роз'яснення Мін'юста України від 09.04.2012 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0008323-12>

⁷² Довідник «Неурядові правозахисні організації України». Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини // Народний оглядач. 17:00 — 18.03.2003 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу до журн. : <http://sd.org.ua/news.php?id=752>

⁷³ О негосударственных некоммерческих организациях : Закон Республики Узбекистан от 14 апреля 1999 г. № 763-І [Електронний ресурс]. — Режим доступа : <http://legislationline.org/ru/documents/action/popup/id/14141>

⁷⁴ Об общественных объединениях : Закон Туркменистана от 21 октября 2003 года [Електронний ресурс]. — Режим доступа : <http://legislationline.org/ru/documents/action/popup/id/14399>

відповідності до законодавства об'єднує людей для здійснення діяльності, що мають релігійні, національні, чи етнічні цілі, та захищає основні права людини своїх членів та інших громадян. У законодавстві Естонії некомерційним об'єднанням є добровільне об'єднання громадян, мета основної діяльності якого не полягає в отриманні доходів від економічної діяльності⁷⁵.

У світовій практиці, зазначає М. Новіцький, громадські організації називають неурядовими організаціями. Визначення, яке запропоноване в Енциклопедії публічного міжнародного права, характеризує такі організації як приватні об'єднання, федерації, спілки, товариства, групи, які не засновані урядом або міжурядовою угодою, які здатні відігравати певну роль у міжнародних відносинах своєю діяльністю, члени яких мають незалежне право голосу. Членами неурядових організацій можуть бути як індивідуальні особи (окремі громадяни), так і юридичні⁷⁶. Остання характеристика щодо складу членів організації відрізняє її від громадської організації, якою відповідно до ст. 3 Закону України «Про об'єднання громадян» є об'єднання громадян для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів⁷⁷. Це визначення містить жорстку правову конструкцію, що суворо обмежує коло її потенційних членів, якими можуть бути тільки громадяни України, залишаючи за його межами фізичних осіб не громадян України та усіх юридичних осіб.

Із зазначеною вище позицією солідарний і М. Новіцький, на думку якого поняття НО є, безперечно, ширшим від поняття громадські правозахисні організації, оскільки політичні партії не є громадськими правозахисними організаціями, але

---

⁷⁵ Свобода объединений : Бюро по демократическим институтам и правам человека ОБСЕ. 2004-2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://legislationline.org/ru/topics/subtopic/18/topic/1/country/38>

⁷⁶ Новіцький М. Неурядові організації перед обличчям Європейської комісії з прав людини / М. Новіцький // Вісник Українського центру прав людини. — 1996. — № 2-3. — С. 5.

⁷⁷ Про об'єднання громадян : Закон України від 16 червня 1992 року (з наступними змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — №34 — Ст. 504. (Закон втратив чинність на підставі Закону № 4572-VI від 22.03.2012 р., ВВР, 2013, № 1, ст.1)

розглядаються як неурядові організації чи групи⁷⁸. Існує й інший підхід до визначення НУО. Наприклад, у Фундаментальних принципах щодо статусу неурядових організацій в Європі є положення про те, що до цих організацій (НУО) не належать політичні партії⁷⁹.

Приєднується до прихильників доцільності використання поняття неурядові організації і Ю. С. Разметаєва, яка зазначає, що більш точним для позначення сутності об'єднань громадян як інституції громадянського суспільства, є термін «неурядові організації», який доцільно законодавчо закріпити⁸⁰. Дещо застарілим для сьогодення проте достатньо ємким визначенням громадської організації виглядає визначення М. І. Єропкина, який визначав громадську організацію як добровільне, самокероване, закріплене формальним членством об'єднання радянських громадян, яке вирішує спільно з органами державного управління задачі господарського, соціально-культурного та адміністративно-політичного будівництва в інтересах побудови комуністичного суспільства⁸¹. Якісним повним визначенням НО та ГО ми вважаємо визначення П. А. Дігтяря: це будь-яке об'єднання, утворене не на основі міжурядового договору, яке не передбачає отримання комерційного прибутку та здобуття політичної влади. У випадку визначення міжнародної НУО, вказує П. А. Дігтяр, зазначена дефініція доповнюється критерієм – діяльність принаймні у двох державах⁸².

---

⁷⁸ Новіцький М. Неурядові організації перед обличчям Європейської комісії з прав людини / М. Новіцький // Вісник Українського центру прав людини. — 1996. — № 2-3. — С. 5.

⁷⁹ Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі (Прийнято учасниками багатосторонньої зустрічі, організованої Радою Європи) Страсбург, 5 липня 2002 року // Юридичний вісник України від 20.12.2002. — 2002 р. — № 50.

⁸⁰ Разметаєва Ю. С. Права людини як фундаментальна цінність громадянського суспільства : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.01 / Ю. С. Разметаєва. — Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. — Х., 2009. — С. 20.

⁸¹ Советское административное право (Части Общая и Особенная) : [учебник для вуз МВД СССР] / [Еропкин М. И., Ключниченко А. П., Корнев А. П., Сорокин В. Д.] ; под ред. М. И. Еропкина. — К. : КВШ МВД СССР, 1978. — С. 305.

⁸² Дігтяр П. А. Громадські організації в суспільно-політичній системі сучасної України : стан і перспективи розвитку // Сторінки історії : збірник наукових праць. — Вип. 31. — К. : ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2010. — С. 193.

Сам термін «неурядові організації» («non-governmental organizations») був уведений в оборот у 1945 році Статутом ООН, а згодом закріплений у цілому ряді міжнародних документів і сприйнятий внутрішнім законодавством багатьох держав. Можна погодитися з думкою, що дане поняття найбільш чітко відображає головну особливість цього виду суспільних об'єднань – їх покликання відображати інтереси й сподівання громадськості, а не позиції уряду. Слід зазначити, що термін «неурядові організації» не є єдиним. Зустрічаються такі терміни як «асоціації», «добровільні організації», «недержавні організації», «організації громадянського суспільства». Проте «асоціації груп за інтересами», зазначає Ю. Г. Падафет, часто розглядаються як такі, що вказують на політичний інтерес ГО⁸³. У ЗУ «Про громадські об'єднання» використовуються такі поняття як «громадська організація» і «громадська спілка», які є різними організаційно-правовими формами громадського об'єднання. За цим законом громадська організація – це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи, а громадська спілка – це громадське об'єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи⁸⁴. Отже, НПО можуть створюватись як у формі громадської організації так і у формі громадської спілки.

Але найпоширенішим і найбільш прийнятним у практиці міжнародного спілкування все-таки залишається термін «неурядові організації». У вітчизняній юридичній літературі, вважає Г. Г. Майстренко, як і раніше віддається перевага термінам «суспільні об'єднання» і «громадські організації». Більшість авторів не бачать відмінностей між цими термінами⁸⁵. Г. Г. Майстренко надає таке авторське визначення: «неурядова правозахисна організація – добровільне, недержавне,

⁸³ Падафет Ю. Г. Теоретико-методологічний аспект формування іміджу державної установи / Ю. Г. Падафет // Теоретичні та прикладні питання державотворення. Електронний збірник наукових праць ОРІДУ НАДУ при Президентові України. — 2007. — № 1. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/e-journals/tppd/2007-1/07pugids.htm/odyframe.htm.

⁸⁴ Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 року № 4572-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — №1. — Ст. 1.

⁸⁵ Майстренко А. Г. Неправительственные правозащитные организации в Российской Федерации : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : 12.00.02 / А. Г. Майстренко. — М. : РГБ, 2003 — С. 16.

некомерційне, самокероване на основі статуту формування, метою якого або однією з цілей якого є забезпечення та захист прав та свобод людини та громадянина»⁸⁶.

Із зазначеного можна зробити висновок, що поняттям неурядова правозахисна організація охоплюється будь-яке утворення, засноване не органами державної виконавчої влади, мета створення якого це захист прав як фізичних так і юридичних осіб. Отже, одним із різновидів неурядових правозахисних організацій є громадські правозахисні організації.

Питання віднесення громадських організацій до правозахисних у законодавстві України безпосередньо не врегульовано, оскільки у ньому не передбачено такого виду об'єднань громадян. Винятком є Закон України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 р., де суб'єктом подання скарги в інтересах громадянина зазначено організацію, яка здійснює правозахисну діяльність (ч. 5 ст. 16) або правозахисну функцію (ст. 18)⁸⁷. Але цим, на жаль, і обмежено згадки в законодавстві України про подібні організації.

Правовою підставою створення і діяльності громадських організацій в Україні є право на свободу об'єднання, зміст якого містить наступні можливості суб'єкта: створювати різноманітні об'єднання громадян; вступати до будь-якого об'єднання; брати участь у їх діяльності; утримуватися від вступу; вільно виходити в будь-який час з об'єднання. Особливістю права на об'єднання є його добровільна реалізація в колективній формі. О. М. Вашук визначає громадську організацію як недержавне, некомерційне, добровільне об'єднання громадян, що створюється ними з метою здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення соціальних, культурних та інших інтересів в порядку, передбаченому Конституцією, законами та нормами цих об'єднань.

Ознаки громадських правозахисних організацій були визначені І. Т. Темехом:

1) створення та існування тільки як недержавного об'єднання громадян;

⁸⁶ Майстренко А. Г. Неправительственные правозащитные организации в Российской Федерации : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : 12.00.02 / А. Г. Майстренко. — М. : РГБ, 2003 — С. 6.

⁸⁷ Про звернення громадян : Закон України від 2 жовтня 1996 року N 393/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 47. — Ст. 256.

2) визначальною статутною метою має бути діяльність із захисту прав людини, тобто правозахисна діяльність; 3) за їхніми статутами, мають бути неприбутковими; 4) фінансування правозахисної діяльності цієї організації мало би здійснюватися з позабюджетних коштів⁸⁸; 5) адресатами основної статутної (правозахисної) діяльності цих організацій можуть бути як окремі фізичні особи, так і суспільство в цілому чи окремі його частини (зокрема, і територіальні громади, чи мешканці окремих вулиць, будинків тощо)⁸⁹. На підставі визначених ним ознак автор сформулював ґрунтовне визначення поняття громадської правозахисної організації: недержавне об'єднання фізичних та/або юридичних осіб, створене, насамперед, з метою практичного захисту прав кожної людини шляхом їх відновлення (у разі порушення) та/або запобігання їхньому порушенню у майбутньому, здійснює свою діяльність безоплатно та не ставить за мету отримання прибутку чи здобуття державної влади⁹⁰.

Враховуючи, що поняття НПО вужче ніж поняття НО і є його різновидом, наведемо ознаки НО, визначені П. А. Дігтярем: 1) має бути некомерційною, Рада Європи прямо вказує на це⁹¹; 2) не повинна засновуватися законом; 3) не повинна використовувати чи пропагувати насильницькі методи; 4) не має прагнути до влади⁹². А. Ф. Ткачук зазначає, що головними та спільними для НО характерними ознаками є: недержавний (неурядовий) характер організації; самоуправління;

---

⁸⁸ Темех І. Т. Юридичний статус громадських правозахисних організацій в Україні: проблеми та можливості вдосконалення / І. Т. Темех // Вісник Львівського ун-ту. Серія юридична. — 2006. — Вип. 42. — С. 11-12.

⁸⁹ Пащенко В. І. Неурядові організації як інститут громадянського суспільства: методологія дослідження та стан в Україні 2005 года : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: 23.00.02 / В. І. Пащенко. — НАН України. Ін-т політ. і етнонац. дослідж. — К., 2005. — 16 с.

⁹⁰ Темех І. Т. Юридичний статус громадських правозахисних організацій в Україні: проблеми та можливості вдосконалення / І. Т. Темех // Вісник Львівського ун-ту. Серія юридична. — 2006. — Вип. 42. — С. 12.

⁹¹ Дігтяр П. А. Громадські організації в суспільно-політичній системі сучасної України : стан і перспективи розвитку // Сторінки історії : збірник наукових праць. — Вип. 31. — К. : ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2010. — 256 с.

⁹² Ткачук А. Ф. Законодавство для третього сектору: необхідність та перспектива змін / А. Ф. Ткачук. — К. : Ін-т громадянського суспільства, 2002. — С. 5.; Дігтяр П. А. Громадські організації в суспільно-політичній системі сучасної України : стан і перспективи розвитку // Сторінки історії : збірник наукових праць. — Вип. 31. — К. : ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2010. — С. 193.

добровільність; некомерційність; неприбутковість і корисність організації⁹³. Як правило, такі організації мають певну форму (наявність статуту, структури, більш-менш чітких цілей і рамок діяльності). Недержавний характер, проте, не означає, що такі організації не можуть одержувати допомоги від держави або, що офіційні особи не можуть входити до складу їхніх керуючих органів. Ця «неурядовість» полягає, скоріше, в тому, що вони не є структурною частиною державного апарату і не мають урядових повноважень. Добровільність передбачає не примусову участь у діяльності (зокрема в управлінні) НО волонтерів⁹⁴. А. В. Бодров зазначає, що некомерційність означає відсутність прибутку, в разі появи надлишку ресурсів чи коштів вони мають бути використані на досягнення статутних цілей даної організації та не можуть бути розподілені яким-небудь способом між засновниками, учасниками або власниками організації. Суспільна корисність НО, наполягає А. В. Бодров, є важливою ознакою, що відрізняє їх від цілої групи організацій за специфічними інтересами протизаконними інтересами, що ведуть антигромадську діяльність⁹⁵. Проте, навіть, виокремлення ознак НО не свідчить про єдність поглядів фахівців з приводу єдиного загальноновизнаного визначення НУО чи ГО.

Один з найбільш важливих міжнародних документів, що дає характеристику неурядовим організаціям, є «Щорічник міжнародних організацій». Незважаючи на те, що в ньому розглядаються міжнародні організації (міжурядові й неурядові), деякі аспекти поняття НО важливі й для національних НО. Автори щорічника вважають, що корисно використовувати сім ознак організаційного життя як індикаторів функціонування організації: 1) мета, 2) членство, 3) структура, постійні органи керування, право періодично вибирати керуючий орган і чиновників; 4) чиновники; 5) самостійні джерела фінансування; 6) відносини з іншими організаціями;

⁹³ Ткачук А. Ф. Законодавство для третього сектору: необхідність та перспектива змін / А. Ф. Ткачук. — К. : Ін-т громадянського суспільства, 2002. — С. 4.

⁹⁴ Солдатов С.А. Творческие союзы СССР / Сергей Александрович Солдатов. — М. : Знание, 1989. — С. 48.

⁹⁵ Бодров А. В. Неурядові організації як індикатор розвитку громадянського суспільства / А. В. Бодров // Державне будівництво. — 2007. — №1. — Ч.1. — С. 4.

7) інформація й показники поточних дій повинні бути доступні. Спираючись на ознаки, запропоновані «Щорічником міжнародних організацій», В. В. Чернікова формулює визначення неурядової організації як демократично побудованої організації, що виражає загальнозначущі цілі й об'єднує індивідумів і/або колективних членів на добровільних засадах, що володіє певною структурою, штатом чиновників, фінансовими й іншими коштами, основу яких становлять незалежні від державних інститутів джерела, що регулярно вступає у взаємини з іншими політичними й соціальними інститутами, і надає суспільству інформацію про свою діяльність⁹⁶.

На сьогодні найбільш широке поширення отримала практика визначення НПО на підставі встановлення резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН від 23 травня 1968 р. критерію, яким повинна відповідати організація, щоб підпадати під поняття «неурядова»: «будь-яка міжнародна організація, не заснована на підставі міжурядової угоди, вважається неурядовою організацією». НПО повинно гарантуватися невтручання влади, навіть якщо в їхньому складі є представники влади⁹⁷. Але це визначення, на наш погляд не розкриває поняття НО, оскільки містить тільки її одну ключову ознаку. Г. Г. Майстренко наводить приклад з журналу «Ифда-Досьє» Марка Нефрина, у якому НПО визначається як ті організації, які покликані служити знедоленим або проігнорованим групам населення, розширювати свободу людей або зміцнювати їхню владу, домагатися соціальних змін і бути на службі людей. В аналітичному документі Економічної й Соціальної комісії ООН для Азії й Тихого Океану, відзначається, що НО, як правило, являють собою частково й некомерційні організації з відносно невеликими й гнучкими структурами. Вони звичайно створюються для цілей обслуговування, релігійних і благодійних цілей або цілей допомоги, у тому числі правової. Тамо ж підкреслюється, що в різних ситуаціях виникають різні види НО, що відіграють

⁹⁶ Черникова В. В. Неправительственные организации в политической системе Великобритании / В. В. Черникова. — Воронеж, 1998. — С. 31.

⁹⁷ Майстренко А. Г. Неправительственные правозащитные организации в Российской Федерации : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : 12.00.02 / А. Г. Майстренко. — М. : РГБ, 2003 — С. 10.

різні ролі, і тому не піддаються єдиному визначенню через велику різноманітність у їхньому походженні, структурах, цілях і функціях⁹⁸. Можна погодитись з положенням про значну різноманітність НО, у тому числі і НПО, проте необхідно обов'язково розробити загальні організаційні та юридичні вимоги до таких організацій

Поняття НПО суттєво доповнюються положеннями розробленого Союзом міжнародних асоціацій і переданого їм на розгляд ЮНЕСКО проекту міжнародного договору про міжнародні неурядові організації. Поряд з вище зазначеними ознаками НПО, виділяються наступні критерії: добровільність участі; рівність членів; спільність цілей, що представляють однаковий інтерес для всіх учасників; відкритий характер членства; відсутність цілей здобування прибутку⁹⁹.

Характеризуючи НПО як вид НО необхідно вказати її таку головну характерну ознаку, як правозахисна мета функціонування. Проте цією метою існування є захист не тільки «прав кожної людини», а й захист прав юридичних осіб. Правильність цієї позиції відобразилась у Законі України «Про громадські об'єднання». Проте ознака безоплатності роботи НО є не такою жорсткою для НПО, оскільки до них також можна віднести адвокатуру та нотаріат, які відповідно до вітчизняного законодавства мають право отримувати винагороду за надання юридичних послуг, не враховуючи випадки надання безоплатної правової допомоги. Тому ця ознака змінюється на ознаку непідприємницьку, тобто НПО надають платні послуги, проте тільки в межах покриття їх господарських витрат. Також НПО надають і безоплатну правову допомогу.

Відповідно до ст. 12 ЗУ «Про безоплатну правову допомогу» органи місцевого самоврядування можуть залучати до надання безоплатної первинної правової допомоги адвокатів або інших фахівців у відповідній галузі права. Тому слід п. 7

---

⁹⁸ Майстренко А. Г. Неправительственные правозащитные организации в Российской Федерации : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : 12.00.02 / А. Г. Майстренко. — М. : РГБ, 2003 — С. 11.

⁹⁹ Официальные отчеты ЭКОСОС. : 1520-е пленарное заседание. — 23 мая 1968г. — Док.1296 (XLIY).

ст. 12 ЗУ «Про безоплатну правову допомогу» після слова «адвокатів» доповнити словами «неурядові правозахисні організації».

Без доповнення ст. 12 ЗУ «Про безоплатну правову допомогу» вказівкою на НПО як суб'єкта, що може надавати безоплатну правову допомогу, на практиці правозахисні НПО вже давно здійснюють таку діяльність. Так, у Роз'ясненні Мін'юсту України до Закону України «Про безоплатну правову допомогу: основні положення та підходи» зазначається, що суттєвий внесок в процес надання безоплатної правової допомоги роблять і неурядові організації, які надають правові послуги населенню безоплатно, зокрема, 28 створених Міжнародним фондом «Відродження» центрів правової інформації та консультацій, які також надають безоплатну первинну правову допомогу, проводять право просвітницькі заходи та інформаційні кампанії із захисту громадських інтересів у 15 регіонах України¹⁰⁰.

Практикуючий правозахисник, голова правління Української Гельсінської спілки з прав людини, співголова Харківської правозахисної групи (ХПГ) Є. Ю. Захаров визначає поняття НПО як особливий вид недержавних неприбуткових організацій, діяльність яких спрямована на утвердження й захист прав людини і фундаментальних свобод, ефективний контроль за їхнім дотриманням державою, її посадовими особами»¹⁰¹. Вважаємо, що у цьому визначенні недостатньо чітко виокремлено діяльність НПО з-поміж інших інститутів громадянського суспільства, адже відповідно до цього визначення до складу НПО потрапляють, наприклад, і політичні партії, і просвітницькі громадські організації.

Ще одним суміжним поняттям для поняття неурядові правозахисні організації є поняття неполітичних об'єднань громадян. Його визначення сформульоване у дисертації Л. О. Ємця, який пропонує розуміти неполітичні об'єднання громадян як сукупність громадських організацій, утворених на добровільних засадах переважно фізичними особами – громадянами України, які не ставлять за основну мету своєї

¹⁰⁰ Про безоплатну правову допомогу : основні положення та підходи : Роз'яснення Мін'юста України від 09.04.2012 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0008323-12>

¹⁰¹ Захаров Є. Правозахисний рух в Україні : quo vadis? (продовження) // Юридичний вісник України. — 2003. — № 41. — С. 30.

діяльності участь у виробленні політичної волі та підприємстві, а спрямовують зусилля на реалізацію власних або загальновизнаних суспільних інтересів¹⁰². Це визначення звертає увагу на співвідношення понять організація та об'єднання, яке визначається Л. О. Ємцем як сукупність громадських організацій. Коли, в свою чергу, організація – це об'єднання людей, суспільних груп, держав на базі спільності інтересів, мети, програми дій і т. ін.¹⁰³ Фактично відбувається визначення поняття неполітичні об'єднання громадян через синонімічне поняття громадська організація. Проте у цьому визначенні робиться акцент саме на прояв неполітичного характеру такої організації.

В результаті проведеного вище аналізу використання поняття НПО України у вітчизняному та іноземному законодавстві, теорії та практиці, ми прийшли до висновку, що найбільш загальним поняттям є НО, різновидом якої є НПО, які у свою чергу складаються з громадських правозахисних організацій та спілок, адвокатури, приватного нотаріату, міжнародних НПО, професійних правозахисних громадських організацій тощо.

Неурядові правозахисні організації України є як представниками законних інтересів своїх членів, та осіб, що звернулись до них за захистом, так і носіями законних інтересів. І це має підтвердження в ЗУ «Про громадські об'єднання». Тобто НПО можуть захищати права як своїх членів організації так й інших фізичних та юридичних осіб. Таке положення відповідає міжнародним стандартам діяльності НО, а значить і НПО.

У сучасній теоретичній та галузевій юридичній літературі, все більше уваги приділяється категорії «законний інтерес», яка тісно пов'язана з поняттям «суб'єктивне право». Як в теоретичному, так і в практичному відношенні є необхідність аналізу співвідношення категорій «суб'єктивне право» і «законний

¹⁰² Ємець Л. О. Публічне управління неполітичними об'єднаннями громадян (адміністративно-правове дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Л. О. Ємець. — Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. — Дніпропетровськ, 2009. — С. 5.

¹⁰³ Ємець Л. О. Публічне управління неполітичними об'єднаннями громадян (адміністративно-правове дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Л. О. Ємець. — Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. — Дніпропетровськ, 2009. — 20 с.

інтерес». Різницю між суб'єктивним правом та законним інтересом було нами з'ясовано в процесі вивчення наукових робіт В. А. Кучинського, А. І. Екімова, В. І. Ремнева, О. В. Малько. Зроблено висновки, що суб'єктивні права і законні інтереси не співпадають за своєю структурою і сутністю. Їх своєрідність обумовлюється тим, що вони – це різноманітні правові «дозволи». Суб'єктивні права являють собою особливу можливість, забезпечену конкретною юридичною необхідністю інших осіб, а законний інтерес – це юридична можливість, яка має, на відміну від суб'єктивного права, характер правового прагнення. Суб'єктивне право і законний інтерес не співпадають і за змістом. Вони являють собою різноманітні шляхи задоволення потреб громадян, вони – різні форми правового опосередкування інтересів. Суб'єктивне право – це більш високий рівень і більш досконала форма такого опосередкування.

Необхідно врахувати й те, що поняття «законний інтерес» активно використовується в міжнародно-правових документах, конституціях ряду держав, національним законодавством. Так, ст. 24 Конституції Італії прямо встановлюється, що «всі можуть в судовому порядку діяти на захист своїх прав і законних інтересів»¹⁰⁴. Термін «законний інтерес» використовується і в Конституції Швейцарської Конфедерації (ст. 34), в конституціях Болгарії і Румунії, в ряді конституцій країн – членів СНД. В Конституції Російської Федерації слова «законний інтерес» фігурують двічі: «Володіння, користування, розпорядження землею і іншими природними ресурсами здійснюються їх власниками вільно, якщо це не спричиняє шкоди навколишньому середовищу і не порушує прав і законних інтересів інших осіб» (ч. 2 ст. 36)¹⁰⁵ і «Права і свободи людини і громадянина можуть бути обмежені федеральним законом лише в тій мірі, в якій це необхідно з

---

¹⁰⁴ Конституции зарубежных государств : [Офиц. тексты: Перевод Сост. В.В. Маклаков]. — М. : Бек, 1996. — С. 248.

¹⁰⁵ Новые конституции стран СНГ и Балтии : Сб. док. Межпарламент. ассамблея СНГ, Центр публич. Права ; [Сост. Ю. А. Дмитриев, Н. А. Михалева ; Отв. ред. и авт. предисл. Н. А. Михалева]. — 2-е изд. — М. : Манускрипт, 1997. — С. 364.

метою захисту конституційного устрою, моральності, здоров'я, прав і законних інтересів інших осіб, забезпечення оборони країни і безпеки держави» (ч. 3 ст. 55)¹⁰⁶.

Беручи до уваги, що законні інтереси можуть бути не лише у людини і громадянина, але і в інших суб'єктів права, може виникнути проблема конфлікту інтересів, у тому числі між громадянином і державою в особі його органів. І такий конфлікт не завжди може вирішуватись на користь громадянина. Досить важливим є вибір пріоритетів, і перш за все загального і особистого інтересу, і не завжди особистий інтерес повинен домінувати над загальним. Під останнім А. М. Денисова розуміє як державний, так і суспільний інтерес¹⁰⁷.

Таким чином, формування громадянського суспільства, пов'язаного з індивідуалізацією відносин та правової держави, пов'язаної із захистом суб'єктивних прав, спричиняє зростання уваги до категорії законного інтересу як реальної можливості суб'єктів суспільних відносин, що захищається законом і суспільством.

НО, що здійснюють захист прав, є правозахисними. Поняття «правоохоронна» та «правозахисна» діяльність, зазначає А. Ю. Олійник, не однаково тлумачаться у юридичних джерелах. Правоохоронна діяльність розглядається як поняття більш широке ніж правозахисна діяльність. Правозахисна діяльність, на думку цього вченого, це вчинки (дії чи бездіяльність) правозахисних органів (державних і недержавних) спрямовані на надання кожній людині і громадянину, їх об'єднанням та юридичним особам правової допомоги щодо припинення порушень права, притягнення винних до юридичної відповідальності, відновлення права і відшкодування спричинених порушенням права збитків. Правозахисна діяльність має такі ознаки: а) це діяльність системи правозахисних організацій; б) ці організації можуть бути державними і недержавними; в) ця діяльність спрямована на надання

¹⁰⁶ Новые конституции стран СНГ и Балтии : Сб. док. Межпарламент. ассамблея СНГ, Центр публич. Права ; [Сост. Ю. А. Дмитриев, Н. А. Михалева ; Отв. ред. и авт. предисл. Н. А. Михалева]. — 2-е изд. — М. : Манускрипт, 1997. — С. 368.

¹⁰⁷ Денисова А. М. Законний інтерес як відображення правового розвитку / А. М. Денисова. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/2667/1/36-39.pdf>.

кожній фізичній і юридичній особі правової допомоги; г) допомога, що надається спрямована на припинення порушень права, недопущення зловживання правом, притягнення винних до юридичної відповідальності, відновлення порушеного права, відшкодування збитків завданих порушенням права¹⁰⁸. Розглянемо детальніше особливості саме правозахисних організацій.

Правозахисну організацію К. Фицпатрик характеризує як незалежну неурядову групу людей, що направляють свою діяльність не на боротьбу за владу або партійний вплив, а на спостереження за подіями й захист прав особистості¹⁰⁹. Т. Д. Матвєєва, аналізуючи питання правозахисних неурядових організацій, дає їм наступне визначення: «це добровільні, самостійні, самокеровані, некомерційні формування неполітичного характеру національного, регіонального й міжнародного рівнів, не засновані державним органом, а що утворювалися в результаті вільного волевиявлення й з ініціативи індивідуумів, що об'єдналися на основі спільності інтересів для спільної діяльності в ім'я загальновизнаних цивільних, економічних, соціальних і культурних прав»¹¹⁰.

Російська дослідниця Г. Г. Майстренко формулює у своїй дисертаційній роботі визначає НПО як інститут громадянського суспільства, рівноправного, самокерованого, некомерційного формування, створеного добровільно для реалізації спільних інтересів індивідів, що діє самостійно і незалежно від держави на основі принципів законності та гласності з метою забезпечення і захисту прав і свобод людини і громадянина¹¹¹. Наведене визначення підтверджує позицію щодо можливості та необхідності правового регулювання діяльності НПО саме як

---

¹⁰⁸ Колодій А. М. Правознавство / [А. М. Колодій, В. І. Осадчий, А. І. Берлач, Д. О. Карпенко, А. Ю. Олійник]. — К. : «Правова Єдність», 2009. — 792 с.

¹⁰⁹ Фицпатрик К. Опыт американского правозащитного движения : // Сборник материалов семинара МХГ, «История, философия, принципы и методы правозащитной деятельности» / К. Фицпатрик. — М., 1995. — выпуск 1. — С. 144.

¹¹⁰ Матвеева Т. Д. Неправительственные организации в системе защиты конституционных прав и свобод человека. / Т. Д. Матвеева. — М. : Юристь, 1998. — С. 107.

¹¹¹ Майстренко А. Г. Неправительственные правозащитные организации в Российской Федерации : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : 12.00.02 / А. Г. Майстренко. — М. : РГБ, 2003 — С. 8.

інституту громадянського суспільства. Ознаки НПО, що увібрало у себе їх визначення сформульоване Г. Г. Майстренко, відповідають й іншим виявленим раніше ознакам. Проте, не можна погоджуватися, що метою діяльності НПО є тільки забезпечення і захист прав і свобод людини і громадянина, адже повинні захищатись права як юридичних осіб, так і територіальних громад.

Продовжуючи дослідження ознак та поняття НПО України, розглянемо наукову позицію іншого російського вченого Ю. В. Ботнєва. Так, ним визначені основні сутнісні характеристики поняття «неурядова правозахисна організація»: добровільність; спільність інтересів; рівноправність; самоврядування; недержавний характер; самостійність і незалежність; законність; гласність; некомерційний характер діяльності; правозахисна мета. Ним також запропоноване визначення поняття «неурядова правозахисна організація», під якою розуміється інститут громадянського суспільства, рівноправне, самокероване, некомерційне формування, що створюється добровільно для реалізації спільних інтересів індивідів, що діє самостійно й незалежно від держави на основі принципів законності й гласності з метою забезпечення й захисту прав і свобод людини й громадянина¹¹². Визначення НПО, що наведені у авторефератах дисертацій Ю. В. Ботнєва та Г. Г. Майстренко, є майже ідентичними, і в обох мета діяльності НПО визначена як забезпечення й захисту прав і свобод людини й громадянина. Проте не можна погодитись з таким формулюванням мети діяльності НПО, її слід розширити: основна мета їх діяльності – захист прав та законних інтересів як фізичних, так і юридичних осіб, і навіть територіальних громад.

В результаті проведення аналізу поняття та ознак НПО, НО, що включають в себе НПО та громадських правозахисних організацій, що є складовою частиною НПО можна визначити наступні ознаки НПО України: 1) основна мета їх діяльності – захист прав та законних інтересів як фізичних, так і юридичних осіб;

---

¹¹² Ботнев Ю. В. Конституционно-правовое регулирование деятельности неправительственных правозащитных организаций в Российской Федерации : автореф. дис. на соиск. учен. канд. юр. наук : 12.00.02 / Ю. В. Ботнев. — М, 2008. — С. 7.

2) учасниками організації можуть бути як фізичні, так і юридичні особи; 3) засновані на добровільному волевиявленні учасників організації; 4) пройшли законодавчо визначений процес легітимації; 5) наявна внутрішня структурованість та органи самоуправління; 6) незалежні від прямого адміністративного впливу уряду та інших органів виконавчої влади; 7) не здійснюють владних управлінських функцій та не є суб'єктами владних повноважень; 8) їх діяльність має неполітичний характер; 9) засновані на вкладах членів організації чи на будь-яких інших недержавних коштах, отриманих законним шляхом; 10) надають як безоплатну правову допомогу, так можуть отримувати і винагороду за надання правозахисних послуг.

Таким чином, узагальнивши наведені вище ознаки, можна визначити НПО України як учасника адміністративно-правових відносин як неполітичне, офіційно зареєстроване, внутрішньо упорядковане, добровільне об'єднання фізичних та/або юридичних осіб, засноване на приватних коштах, не підпорядковане органам виконавчої влади та не наділене владними повноваженнями, метою діяльності якого є захист прав усіх суб'єктів, що проводиться як на безоплатній так і на платній основі. НПО в Україні діють у вигляді громадських правозахисних організацій та спілок, адвокатури, приватного нотаріату, міжнародних НПО, професійних правозахисних громадських організацій тощо.

2. Характеристика видів НПО України як суб'єктів адміністративно-правових відносин

З розширенням демократії і зростанням рівня правової освіченості громадян посилюється тенденція до збільшення кількості та видів громадських об'єднань в Україні. Станом на 29.08.2013 року Єдиний реєстр громадських формувань містить більш ніж 3522 зареєстровані громадські організації¹¹³. До 2011 року їх кількість постійно збільшувалась: 1990 р. – 19; 1994 р. – 477; 1999 р. – 1079; 2004 р. – 1927; 2009 р. – 3024; 2011 р. – 3526. У 2011 році органи юстиції, зазначає І. Кондратенко, легалізували близько 50 тис. громадських (66% загальної кількості) та благодійних (31%) організацій. За його даними, із громадських організацій фізкультурно-спортивні становлять 18%, професійного спрямування – 15%, молодіжні – 11%, ветеранів та інвалідів – 9%, культурно-просвітницькі – 7%, об'єднання, створені на етнічній основі, – 5%, правозахисні – 5%. Наприкінці 2011-го загальноукраїнських організацій налічувалося 3,5 тис., причому сьому частину з них було сформовано за останні два роки¹¹⁴. Третина усіх об'єднань громадян, за даними дослідження Л. Паливоди та С. Голоти, має правозахисну спрямованість¹¹⁵.

НПО України включають в себе громадські правозахисні організації та спілки, адвокатуру, приватний нотаріат, міжнародні НПО, професійні правозахисні громадські організації тощо. Найвагоміша питома частка загалу легалізованих/зареєстрованих громадських формувань належить громадським організаціям. Із року в рік збільшується їх кількість. НПО створюються для задоволення та захисту законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів їх членів.

¹¹³ Єдиний реєстр громадських формувань [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://rgf.informjust.ua/Pages/default.aspx>

¹¹⁴ Кондратенко І. Громадянське суспільство та його вороги / І. Кондратенко // Український тиждень. — 2012. — №13 (230). — С. 13.

¹¹⁵ Стан та динаміка розвитку неурядових організацій України 2002-2010 роки : Звіт за даними дослідження Л. Паливоди, С. Голоти. — Київ : ТОВ «Видавничий Дім «КуПол» 2010. — С. 9.

Для упорядкування загальної кількості НПО України необхідно провести їх групування за різними критеріями, що дозволять визначити найважливіші для проведення характеристики НПО як учасників адміністративно-правових відносин. Оскільки, як було з'ясовано, найбільш дослідженою частиною НПО є громадські організації, то розглянемо існуючі їх класифікації.

На даний час класифікацію громадських організацій було проведено такими науковцями як: О. М. Ващук, Ф. М. Кирилюк, В. В. Кравченко, В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, М. І. Обушний, І. М. Рожко, С. Г. Стеценко, М. І. Хилько, М. Ф. Юрій, Ц. А. Ямпольська та ін.

Система громадських організацій є достатньо складною і розгалуженою мережею внутрішніх організаційних зв'язків. Призначенням класифікації громадських організацій є впорядкування та кваліфікований облік останніх. Класифікація дає загальну картину існуючої мережі громадських організацій, визначає найбільш розвинені форми суспільної активності.

Представник радянського періоду С. Г. Стеценко за організаційно-правовими властивостями виділяв наступні види громадських організацій: масові об'єднання громадян (політичні організації, творчі спілки, професійні спілки тощо); органи громадської самодіяльності (громадські формування з охорони громадського порядку); органи громадського самоврядування (ради й колективи мікрорайонів, домові, вуличні комітети та ін.)¹¹⁶. Значну увагу класифікації об'єднань громадян також приділяли у своєму підручнику з адміністративного права В. К. Колпаков та О. В. Кузьменко, пропонуючи різноманітні критерії для класифікації: мету створення та діяльності, територіальний масштаб діяльності, спосіб обліку членів, шлях легалізації, вік, досягнувши якого дозволяється бути членом об'єднання громадян¹¹⁷.

---

¹¹⁶ Стеценко С. Г. Адміністративне право України : [навчальний посібник] / Семен Григорович Стеценко. — [вид. 2-ге, перероб. та доп.]. — К. : Атіка, 2009. — С. 129-131.

¹¹⁷ Колпаков В. К. Адміністративне право України: [підручник] / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. — К. : Юрінком Інтер, 2003. — С. 170.

Серед сучасних науковців, що досліджували питання класифікації громадських об'єднань, О. М. Ващук виокремлює такі критерії громадських організацій: 1) наявність / відсутність легалізації; 2) порядок її здійснення; 3) організаційна структура та характер членства; 4) статус та територія дії; 5) суб'єкти діяльності; 6) організаційно-правова форма та її найменування; 7) мета створення; 8) сфера суспільного життя, в якій діє відповідна організація; 9) тип та напрям діяльності організації¹¹⁸.

У Роз'ясненні Міністерства юстиції України, що містить характеристику громадських формувань як інститутів громадянського суспільства, наведена класифікація їх за кількома типами: 1) за необхідністю формалізації створення; 2) за метою і функціями; 3) за характером повноважень; 4) за територією діяльності¹¹⁹.

Не тільки науковці-правники вивчали класифікацію громадських організацій, їх упорядкуванням займались також політологи. Так, М. Ф. Юрій пропонує поділити громадські організації на традиційні та нові. До традиційних громадських організацій він відносить: профспілкові, жіночі, молодіжні, економічні, освіти й культури, наукові й науково-технічні, творчі, оборонні, спортивні, туристські та ін. До нових соціальних організацій належать: екологічні; альтернативні; громадської ініціативи; національні. Беручи за основу дещо інші критерії, М. Ф. Юрій зазначає, що їх можна класифікувати так: соціально усвідомлені – жіночі (Союз українок, Союз жінок України та ін.), молодіжні (Спілка українських студентів, Спілка незалежної української молоді та ін.), економічні (Український союз промисловців і підприємців, Загальноукраїнське об'єднання приватних підприємців та ін.); ціннісно-орієнтовані: Товариство української мови ім. Т. Г. Шевченка, «Просвіта», «Знання» та ін.; соціально ціннісні: Федерація профспілок України, Національна конференція профспілок, Всеукраїнське об'єднання солідарності трудящих,

¹¹⁸ Ващук О. М. Конституційно-правовий статус громадських організацій України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 / О. М. Ващук. — НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. — К., 2004. — С. 9.

¹¹⁹ Характеристика громадських формувань як інститутів громадянського суспільства : Роз'яснення Міністерства юстиції України від 24.01.2011 р. [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=n0016323-11>

профспілка «Єднання», Спілка офіцерів України та ін.; асоціальні – мафіозні організації та подібні до них; політизовані організації: Конгрес національно-демократичних сил, Українська ліга християнської молоді, Молодіжний рух України та ін.; політизовані опозиційні: Фронт трудящих України, Трудова Україна, Громадянський конгрес України, Всеукраїнський робітничий союз, Соціалістичний конгрес молоді України та ін.¹²⁰ Виходячи з цього, громадські організації класифікуються за такими показниками: рід діяльності (конструктивно зорієнтовані, пізнавальні, опозиційні, аматорські, національні та ін.); поставлені цілі (соціально-ціннісні й асоціальні); інтереси (економічні, професійні, релігійні, суспільно-політичні та ін.); правовий статус (легальні й нелегальні); соціально-класові ознаки (робітничий, фермерський рух); спонукальні мотиви виникнення; масштаби діяльності; ставлення до існуючого ладу; ступінь і форма організації.

У сучасній Україні громадські організації Ф. М. Кирилюк, М. І. Обушний та М. І. Хилько класифікують так: 1) за спонукальними мотивами виникнення: соціально усвідомлені (спілки ветеранів, студентської молоді); ціннісно зорієнтовані (Товариство української мови ім. Т. Шевченка, спілка «Чорнобиль»); традиціоналістські (насамперед релігійні об'єднання); 2) залежно від визначених цілей: соціально-ціннісні організації; політизовані і не політизовані громадські об'єднання; 3) за характером діяльності: конструктивно-зорієнтовані об'єднання («Діти Чорнобиля», Товариство охорони природи); спрямовані на пізнавальну діяльність (у сфері політики, історії, економіки); опозиційні, національного спрямування; 4) за масштабами діяльності: міжнародні (до цієї групи слід віднести ті організації й рухи, діяльність яких виходить за межі держави — Товариство Червоного Хреста, «Зелений світ» та ін.); загальноукраїнські (організації й рухи, діяльність яких поширюється на всю Україну і які мають місцеві осередки в більшості областей (Товариство «Україна», Союз українок); регіональні, місцеві товариства (організації й рухи, що діють у межах адміністративно-територіальної

---

¹²⁰ Юрій М. Ф. Політологія : Підручник. / М. Ф. Юрій. — Київ. — «Дакор», 2006. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://ebk.net.ua/Book/political_science/uriy_politologiya/part4/1104.htm

одиниці або регіону) – на Закарпатті є Товариство підкарпатських русинів, Товариство угорської культури, Товариство румунської культури і т. ін.¹²¹

Одним із критеріїв класифікації об'єднань громадян, на думку таких науковців як Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук та О. В. Дьяченко, може слугувати мета їх діяльності. Об'єднання громадян можуть класифікуватися, зазначає Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук та О. В. Дьяченко, і за масштабами діяльності. Згідно з цим критерієм можна виділити об'єднання громадян, які діють у масштабах усієї держави, масштабах окремих адміністративно-територіальних одиниць та їх частин, а також об'єднання громадян, діяльність яких носить міжнародний характер і поширюється на територію не тільки України, а й інших держав. При цьому політичні партії діють тільки в державному масштабі. Масштаб діяльності органів громадської самодіяльності та органів громадського самоврядування обмежений кордонами конкретних адміністративно-територіальних одиниць¹²².

За критерієм відсутності чи наявності у статутних завданнях громадської організації політичної мети та здійснення підприємництва Л. О. Ємець поділяє політичні та неpolітичні об'єднання громадян. Визначено основні види неpolітичних об'єднань громадян до яких ним віднесено: професійні спілки, благодійні організації, молодіжні та дитячі громадські організації, творчі спілки, організації роботодавців. Цей науковець обґрунтовує авторську позицію щодо неможливості віднесення до неpolітичних об'єднань громадян релігійних організацій, які пропонує відносити до особливої групи об'єднань громадян – релігійні об'єднання громадян; установ громадської самодіяльності та самоорганізації населення (батьківські комітети у школах, вуличні та квартальні комітети; громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону), третейських судів, асоціацій та інших добровільних об'єднань органів

---

¹²¹ Кирилюк Ф. М. Політологія : Навчальний посібник / За ред. Ф. М. Кирилюка / Кирилюк Ф. М., Обушний М. І., Хилько М. І. та ін. — К. : Здоров'я, 2004. — 776 с.

¹²² Адміністративне право України : підручник / [Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Д'яченко та ін.] ; за ред. Ю. П. Битяка. — К. : Юрінком Інтер, 2006. — 544 с.

місцевого самоврядування, об'єднань юридичних осіб¹²³. Керуючись наведеною класифікацією Л. О. Ємця та вимогами ЄС про неполітичний характер НО, можна припустити, що НПО є неполітичною організацією, до якої можна віднести громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону, оскільки вони захищають права громадян на безпеку життя та добровільні об'єднання органів місцевого самоврядування, що реалізують та захищають житлові та соціальні права громадян України.

Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини готується до видання довідник «Неурядові правозахисні організації України», до якого планується включити інформацію про реально діючі на сьогодні НО, які здійснюють правовий захист (юридичні консультації, претензійно-позовну роботу, представництво інтересів громадян у судах, органах державної влади та місцевого самоврядування тощо), просвітницьку діяльність у контексті прав людини, моніторинг порушення прав і свобод людини. Також у цьому довідникові планується надати відомості про громадські організації, метою діяльності яких є захист конституційних прав громадян (громадянських, політичних, соціальних, економічних, культурних, екологічних та ін.), захист прав певних прошарків населення (жіночі, молодіжні, дитячі правозахисні організації тощо), захист прав окремих категорій громадян, зокрема ветеранів, інвалідів, чорнобильців, військовослужбовців, солдатських матерів, колишніх політичних в'язнів та репресованих, правників, підприємців, споживачів, ошуканих вкладників, національних меншин, біженців та ін.¹²⁴ Зазначене повідомлення вказує на можливі критерії групування неурядових правозахисних організацій. Так, можна запропонувати наступну класифікацію неурядових правозахисних організацій: 1) за інтенсивністю правозахисної роботи: реально діючі на сьогодні; ті, що зареєстровані, але не функціонують з різних

¹²³ Ємець Л. О. Публічне управління неполітичними об'єднаннями громадян (адміністративно-правове дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Л. О. Ємець. — Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. — Дніпропетровськ, 2009. — С. 8.

¹²⁴ Довідник «Неурядові правозахисні організації України». Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини // Народний оглядач. 17:00 — 18.03.2003 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу до журн. : <http://sd.org.ua/news.php?id=752>

причин; ті, що знаходяться на стадії ліквідації; 2) за формами здійснення правового захисту: ті, що надають юридичні консультації; ті що проводять претензійно-позовну роботу; ті, що представляють інтереси громадян у судах, органах державної влади та місцевого самоврядування; ті, що проводять просвітницьку діяльність у контексті прав людини; ті, що проводять моніторинг порушення прав і свобод людини; ті, що надають комплексні правозахисні послуги; 3) за видами прав, що захищаються організацією: громадські організації, метою діяльності яких є захист конституційних прав громадян, громадянських, політичних, соціальних, економічних, культурних, екологічних та ін.; 4) за видами прошарків населення, захист прав яких проводиться організацією: жіночі, молодіжні, дитячі правозахисні організації; 5) за категоріями громадян, захист прав яких здійснюється: ветеранів, інвалідів, чорнобильців, військовослужбовців, солдатських матерів, колишніх політичних в'язнів та репресованих, правників, підприємців, споживачів, ошуканих вкладників, національних меншин, біженців та ін.

А. В. Бодров наводить власну авторську класифікацію НУО: 1) організації «взаємодопомоги», котрі об'єднують людей за принципом спільної біди або проблеми (наприклад, «Союз Чорнобильців», «Українське товариство сліпих» та ін.); 2) НО, що мають соціальну спрямованість (добродійні фонди та організації, орієнтовані на вирішення гуманітарно-соціальних проблем); 3) організації «клубного типу», що включають різноманітні групи самовдосконалення, клуби за інтересами; 4) має «суспільно-охоронний» характер, зосереджуючись на захисті навколишнього середовища в широкому сенсі, тобто діяльності з охорони не лише природи, але й культури, мови тощо; 5) ця група об'єднує правозахисні організації, що здійснюють нагляд за діяльністю виконавчої влади, зокрема її каральних структур, дотриманням передбаченої законом процедури в ході виборчих кампаній і виборів тощо; 6) «інфраструктурні» НУО, чия місія – сприяння діяльності інших

НУО в найширшому сенсі¹²⁵. Наведена класифікація може бути взята за основу для визначення видів НПО та побудована за функціональним принципом, тобто відображають основну мету діяльності НУО.

Із наведених вище класифікацій видно, що діяльність громадських організацій настільки багатоаспектна та барвиста щодо свого прояву у суспільному житті, що критерії групування цих організацій майже невичерпні. Проте, проаналізувавши наведені класифікації зустрічаємо різні критерії, за якими науковці виокремлюють такий вид громадської організації як правозахисна: за типом та напрямом діяльності організації (О. М. Ващук)¹²⁶, за видами діяльності (М. Ф. Юрій)¹²⁷.

Російський науковець Г. Г. Майстренко надає авторську класифікацію НПО за такими критеріями: 1) за напрямками діяльності; 2) за масштабом діяльності; 3) за членством; 4) по відношенню до держави; 5) за об'єктами правозахисної діяльності. За напрямками діяльності неурядові правозахисні організації можуть бути розділені на чотири групи: загально правозахисні, у цю групу включені організації, статутні цілі яких передбачають діяльність по всьому спектру правозахисних проблем; профільні, до складу цієї групи входять організації, статутні цілі яких передбачають діяльність по конкретному профільному спектру правозахисних проблем; юридичні – організації, що здійснюють приймання громадян з безкоштовними консультаціями; соціально-благодійні – організації, що займаються благодійною допомогою (моральної й матеріальної) соціально не забезпеченим групам населення¹²⁸. Проте, такий поділ є достатньо умовним, тому що одна організація може займатися декількома напрямками. НПО за масштабом діяльності

---

¹²⁵ Бодров А. В. Неурядові організації як індикатор розвитку громадянського суспільства / А. В. Бодров // Державне будівництво. — 2007. — №1. — Ч.1. — С. 8.

¹²⁶ Ващук О. М. Конституційно-правовий статус громадських організацій України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 / О. М. Ващук. — НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. — К., 2004. — С. 9.

¹²⁷ Юрій М. Ф. Політологія : Підручник. / М. Ф. Юрій. — Київ. — «Дакор», 2006. [Електронний ресурс]. — Режим доступа : http://ebk.net.ua/Book/political_science/uriy_politologiya/part4/1104.htm

¹²⁸ Майстренко А. Г. Неправительственные правозащитные организации в Российской Федерации : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : 12.00.02 / А. Г. Майстренко. — М. : РГБ, 2003 — С. 11.

визначаються як міжнародні (діють як мінімум у трьох країнах), регіональні (діють на території одного регіону: Європейського, Африканського або Американського регіону), національні (на території однієї країни) і місцеві. Ця точка зору Г. Г. Майстренко солідарна з позицією Д. Ю. Шестакова¹²⁹. За членством Г. Г. Майстренко поділяє НПО на три типи: з індивідуальним членством, колективним і змішаним. Більшість організацій мають індивідуальне членство. Ряд організацій має подвійний тип членства – індивідуальний і колективний. Такі змішані організації найчастіше є координаційним органом мережі місцевих організацій, що діють незалежно друг від друга, але вони не просто являють собою погоджувальний орган, але й виступають у якості самостійної організації зі своїми інтересами, цілями й програмою¹³⁰. Наведена класифікація НПО Г. Г. Майстренко за членством відповідає законодавству Російської Федерації. В Законі України «Про громадські об'єднання» у ст.ст. 7 та 8 також передбачена можливість створювати та бути членами громадських об'єднань для юридичних осіб приватного права, у тому числі громадських об'єднань зі статусом юридичної особи, а також для громадян України, іноземців та осіб без громадянства.

За критерієм відношення діяльності НПО до держави можна виділити наступні групи НПО – конфронтаційні, ті, які виступають супротивниками офіційної державної політики й орієнтуються на тактику «тиску на владу» і конформістські, ті, які підтримують ідеї конструктивного співробітництва й спільних дій з державою¹³¹. Держава повинна створювати прийнятні умови роботи НПО шляхом надання їм державних замовлень, пільгового оподаткування,

---

¹²⁹ Шестаков Д. Ю. Международно-правовые аспекты деятельности неправительственных организаций, связанных с ООН : автореф. дисс... на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 / Д. Ю. Шестаков. — Дипломатическая Академия МИД России. — М., 1997. — С. 25.

¹³⁰ Майстренко А. Г. Неправительственные правозащитные организации в Российской Федерации : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : 12.00.02 / А. Г. Майстренко. — М. : РГБ, 2003 — С. 12.

¹³¹ Майстренко А. Г. Неправительственные правозащитные организации в Российской Федерации : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : 12.00.02 / А. Г. Майстренко. — М. : РГБ, 2003 — С. 12.

знижених комунальних тарифів для збільшення кількості саме конформістських НПО в державі, що сприятиме єдності та демократизації суспільства

З усієї кількості зареєстрованих у Реєстрі громадських організацій в період 2000 по 2011 роки громадських організацій тільки 138 у своїй назві мають слово «правозахисна», та 320 містять слово «захист»¹³², що вказує на основний вид їх діяльності. Це складає 7,3% від усієї кількості громадських організацій зареєстрованих в Україні станом на 2011 рік.

За результатами вивчення правового статусу зареєстрованих з 2000 по 2011 роки правозахисних громадських організацій, що є частиною НПО, було виявлено найпоширеніші види НПО.

Найбільшу групу НПО України за таким критерієм об'єднання, як територія проведення основної діяльності, складають обласні (33,3%), на другому місці районні (8,7%), на третьому міжнародні (4,3%) та регіональні (4,3%). Загальнодержавних (2,9%), міжобласних (0,7%) та міськрайонних (1,4%) неурядових правозахисних організацій значно менше. Аналогічно виглядає розподіл НО захисної спрямованості за територією їх функціонування. Найбільшого поширення вони набули у областях та районах 20% та 18,1% відповідно. На третьому місці знаходяться загальнодержавні НО захисної спрямованості, кількість яких складає 11,2%. Наступними за поширеністю є міські – 5%, регіональні – 3,1%, міськрайонні – 1,9%, міжнародні та міжрегіональні по 0,6% склала кожна група¹³³.

Назва не кожної правозахисної організації містить слова, що вказують на групу суб'єктів, права яких захищаються. Проте серед тих правозахисних організацій, предметом діяльності яких є захист прав окремих категорій громадян, такими категоріями найчастіше є: військовослужбовці, національні меншини, сироти, діти – по 0,7% та молодь – 0,2%. Значно ширше коло груп осіб представлено у полі діяльності НО захисної спрямованості. Так, найзахищеною категорією

¹³² Єдиний реєстр громадських формувань [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://rgf.informjust.ua/Pages/default.aspx>

¹³³ Аналітичні дані наведені наприкінці посібника.

громадян з точки зору кількості громадських організацій, що її захищають, є діти війни (10,6%), споживачі (5%), інваліди (5%), представники малого та середнього бізнесу (3,7%), пайовики, вкладники (2,5%). На другому місці за рівнем представлення та захисту прав громадськими організаціями стоять такі категорії громадян, як діти (1,9%), працюючі особи (1,8%), інвестори (1,8%), водії (1,8%). Третє місце посіли такі категорії громадян, захистом інтересів яких займається 1,2% громадських організацій правозахисної спрямованості, а саме: молодь, жінки, офіцери запасу, військовослужбовці, ошукані вкладники, позичальники, медики та фармацевти, мешканці гуртожитків, ветеранів, власники майна, селяни та землекористувачі. Найменше представлені та захищаються громадськими організаціями такі категорії громадян як гірники, пенсіонери, виборці, малозахищені та малозабезпечені верства населення, хворі особи – по 0,6%.

Деякі назви неурядових правозахисних організацій України містять слова, що вказують на особливості організації внутрішньої роботи цього утворення. Так, серед них найчастіше зустрічаються групи (14,5%), спілки (9,4%), центри (4,3%), асоціації (2,8%), комітети та фундації (по 1,4%). Значно рідше при створенні НПО, а саме 0,7% використовуються такі терміни, як колегія, агентство, ліга, федерація, фонд, блок, палата. За формою організації внутрішньої роботи НО правозахисної спрямованості поділяються на асоціації (6,2%) та спілки (6,2%), фонди (5%). Значно рідше використовуються такі терміни у назвах цього виду неурядових правозахисних організаціях, як агентство, фундація, федерація, центр, рух, товариство, громадське формування (по 0,6%). Проте чинне вітчизняне законодавство не визначає особливості правового регулювання діяльності НО у вигляді агентств, фундацій, федерацій, центрів, рухів тощо. Такі слова повинні бути вилучені з назв НПО, оскільки вводять в оману громадян щодо правового регулювання їх діяльності. Отже, назва НПО повинна містити тільки законодавчо визначені терміни та власну назву, що відрізняє її від інших аналогічних НПО.

НПО в Україні іноді використовують слова, що вказують на основний напрям їх правозахисної діяльності. Такими напрямками найчастіше є пошуково-

дослідницька, історико-просвітницька (4,3%); захист споживчих інтересів (1,4%), громадсько-політична, антикорупційна діяльність, захист національної безпеки, екологічної та біобезпеки, соціально-правозахисна діяльність (по 0,7%). НО правозахисної спрямованості за напрямом діяльності поділяються на такі найпоширеніші групи: перше місце посідають ті, що здійснюють соціально-правозахисну діяльність (22,5%), на другому розмістились організації, що ведуть діяльність із забезпечення екологічної безпеки та біобезпеки (16,9%). Із значним відривом на третьому місці організації, що здійснюють юридично-правовий захист (3,1%), захист прав споживачів (2,5%), захист праці (1,2%). На четвертому місці розмістились поодинокі громадські організації правозахисної спрямованості, що провадять антикорупційну діяльність; сприяють боротьбі з організованою злочинністю; опікуються промисловою безпекою, боротьбою з наркоманією та СНІДом; сприяють захисту здоров'я та фінансовому захисту; захищають інтереси членів організації в науково-освітній сфері, а також беруть участь у протидії протиправні забудові та руйнуванню архітектурної єдності (по 0,6%).

Серед зазначених критеріїв групування НПО України важливе місце посідає і правовий статус членів правозахисної організації. Так, найпоширенішими НПО є організації жінок (2,1%), юристів, адвокатів, експертів та журналістів (по 1,4%). Значно рідше в такі організації об'єднуються молоді правники, підприємці, трудящі та акціонери, землевласники (по 0,7%). За цим же критерієм неурядові організації правозахисної спрямованості за ступенем поширеності розподілились наступним чином: перше місце посіли юристи, адвокати та експерти (1,9%), друге – інваліди, пенсіонери та ветерани, колишні працівники органів внутрішніх справ, лікарі та медпрацівники (по 1,2%). На третьому місці опинилися менш активні у створенні громадських організацій такі категорії громадян як підприємці, воїни інтернаціоналісти, автоводії, незалежні юристи, потерпілі від аварії на Чорнобильській АЕС, працівників сфери страхування, батьки, працівників освіти, військовослужбовці, охоронці (по 0,6%).

За територіальною ознакою, тобто визначеною територією, на якій громадські правозахисні організації в основному функціонують, можливо їх об'єднати у вісім груп із врахуванням того, що у назві організації міститься вказівка на територію, на яку поширюється робота цієї організації шляхом вказівки на конкретну область, наприклад «Рівненська обласна» (Рівненська обласна громадська правозахисна організація «Правозахист»), на регіон, наприклад шляхом вживання таких термінів як «Закарпаття» (Громадська правозахисна організація Закарпаття «Терен»), «Регіональна» (Хмельницька регіональна правозахисна громадська організація «Народна довіра»). В назвах деяких громадських організацій міститься вказівка на вид адміністративно-територіального утворення, на території якого в основному проводить свою діяльність громадська організація, наприклад «обласна» (Обласна правозахисна громадська організація «Комітет захисту прав громадян», Обласна громадська правозахисна організація «За права, свободи людини та демократію» («ОГПО»), Громадська організація «Волинська правозахисна група»), або «районна» (Громадська організація «Липовецько-Турбівська районна правозахисна група Подільського центру прав людини», Рогатинська районна правозахисна громадська організація (РРПГО)). Деякі назви громадських правозахисних організацій вказують на їх загальнодержавний рівень, наприклад шляхом вживання терміну «Всеукраїнська» (Всеукраїнська громадська організація «Правозахисна асоціація «Споживчий контроль» (ВГО «Правозахисна асоціація «Споживчий контроль»). Незначна частина таких організацій досягли рівня міжнародних, на що вказує наявність слова «Міжнародна» у їх назві – (Міжнародна правозахисна громадська організація «Континент» (МПГО «Континент», Міжнародна громадська організація «Міжнародна правозахисна Федерація» (МГО МПФ); Міжнародна правозахисна громадська організація «Гельсінський інститут» (МПГО «Гельсінський інститут»)).

Враховуючи особливості осіб, чиї права захищаються, тобто побачивши відповідну вказівку у назві організації можна зрозуміти на захист прав якої групи осіб спрямована діяльність цієї громадської організації. Наприклад, інтересів молоді, якщо у назві організації фігурує слово «молодіжна» (Черкаська обласна

молодіжна правозахисна асоціація Справедливість (ЧОМПА Справедливість), інтересів дітей, якщо у назві є слово – «дитяча» (Дніпропетровська обласна дитяча громадська організація «Правозахисна Спілка «Допоможемо дітям»), або сиріт, за наявності відповідного слова у назві (Івано-Франківська обласна правозахисна організація сиріт «Віра в майбутнє»). Такі неурядові правозахисні організації можна визначити як спеціальні, оскільки діяльність ГПО спрямована на захист прав лише певної групи чи категорії суб'єктів. Поряд з такими організаціями діють і ГПО, діяльність яких спрямована на захист прав усіх осіб, що до них звертаються. Такими, наприклад є Громадська організація «Правозахисна організація «Спільна мета», Громадська правозахисна організація «НАДІЯ», Громадська правозахисна організація «Справедливість», Громадська організація «Правозахисна організація «Народна сила».

У назвах правозахисних громадських організацій зустрічаються слова, які вказують на особливості форми організації внутрішньої роботи. Такими, наприклад, є колегія (Дніпропетровська регіональна громадська правозахисна організація «Народна колегія правозахисту» (ДРГПО «Народна колегія правозахисту»). Відповідно до академічного тлумачного словника, колегія – це офіційно визначена група осіб, які утворюють певний адміністративний, розпорядчий або дорадчий орган¹³⁴. Слово «група» зустрічається у назві наприклад таких громадських організацій як «Тальнівська правозахисна група», що вказує на її статус структурної одиниці більшої організації, або Громадська організація «Липовецько-Турбівська районна правозахисна група Подільського центру прав людини». Група, відповідно до академічного тлумачного словника, – це сукупність осіб, об'єднаних спільною метою, ідеєю, працею і т. ін.¹³⁵ Особливості форми внутрішньої будови організації може виражатись словом комітет, як, наприклад, Донецька обласна правозахисна громадська організація «Комітет по боротьбі з корупцією» чи Хмельницька обласна

¹³⁴ Академічний тлумачний словник (1970-1980). Словник української мови: В 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. — Київ : Наукова думка, 1970-1980. — С. 217.

¹³⁵ Академічний тлумачний словник (1970-1980). Словник української мови: В 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. — Київ : Наукова думка, 1970-1980. — С. 182.

громадська правозахисна організація «Комітет народного контролю». Відповідно до тлумачного словника, комітет – це колегіальний орган, що керує будь-якою галуззю державної або громадської діяльності¹³⁶. Часто зустрічається слово спілка (Дніпропетровська обласна громадська організація «Правозахисна спілка «Закон і Честь»). Відповідно до тлумачного словника, спілка – це громадське об'єднання, організація (часто використовується в назвах товариств, партій)¹³⁷. Іноді використовуються у назвах правозахисних громадських організацій такі слова, як агентство, наприклад Рівненська обласна правозахисна громадська організація «Агентство журналістських розслідувань» чи асоціація, як, наприклад, Всеукраїнська громадська організація «Правозахисна асоціація «Споживчий контроль» (ВГО «Правозахисна асоціація «Споживчий контроль»). Відповідно до тлумачного словника, асоціація – це добровільне об'єднання осіб або організацій для досягнення спільної господарської, політичної, культурної чи якої-небудь іншої мети; товариство, спілка¹³⁸. Також використовуються такі слова для визначення особливостей роботи та внутрішньої будови правозахисної організації, як фундація (Кіровоградська обласна громадська організація «Кіровоградська Правозахисна Фундація»), яка визначається у тлумачному словнику як пожертвування коштів на заснування чого-небудь¹³⁹; ліга (Місцева громадська організація «Севастопольська правозахисна ліга «Цивільне право»), що за тлумачним словником визначається як об'єднання окремих осіб, організацій, держав¹⁴⁰, та федерація (Міжнародна громадська організація «Міжнародна правозахисна Федерація» (МГО МПФ)), що є

---

¹³⁶ Академічний тлумачний словник (1970-1980). Словник української мови: В 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. — Київ : Наукова думка, 1970-1980. — С. 247.

¹³⁷ Академічний тлумачний словник (1970-1980). Словник української мови: В 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. — Київ : Наукова думка, 1970-1980. — С. 527.

¹³⁸ Академічний тлумачний словник (1970-1980). Словник української мови: В 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. — Київ : Наукова думка, 1970-1980. — С. 67.

¹³⁹ Академічний тлумачний словник (1970-1980). Словник української мови: В 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. — Київ : Наукова думка, 1970-1980. — С. 651.

¹⁴⁰ Академічний тлумачний словник (1970-1980). Словник української мови: В 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. — Київ : Наукова думка, 1970-1980. — С. 508.

спількою товариств, організацій і т. ін.¹⁴¹ Названі терміни не достатньо чітко визначають особливості внутрішньої будови правозахисної організації, проте така особливість повинна віднайти своє відображення у змісті статуту організації, і чітко окреслити чим відрізняються між собою колегія, група, комітет, спілка, агентство, асоціація, фундація, ліга, федерація. Проте, назви НПО повинні містити тільки ті терміни, що використовує чинне вітчизняне законодавство для визначення особливостей форми взаємодії засновників та членів організації.

У назвах деяких громадських правозахисних організацій наявна вказівка на провідний напрям її діяльності. Так, наприклад, назва громадської організації: Громадсько-політична, правозахисна організація «Закон, честь і порядок», вказує на такий пріоритетний напрям своєї роботи як захист прав громадян в політичній сфері. На пріоритетність боротьби із корупцією робиться акцент у назві такої громадської організації, як Донецька обласна правозахисна громадська організація «Комітет по боротьбі з корупцією». Всеукраїнська громадська організація «Правозахисна асоціація «Споживчий контроль» об'єктом своєї діяльності обрала права громадян як споживачів товарів та послуг. Правозахисні організації можуть перейматися також і питаннями історичного та культурологічного характеру, такими, наприклад, є Львівська та Волинська обласні пошуково-дослідницькі, правозахисні, історико-просвітницькі, громадські організації «Сумління». Такі приклади свідчать про конкретизацію напрямку правозахисної роботи організацією за рахунок внесення відповідних уточнюючих слів до їх назви.

Наявні у назвах громадських організацій елементи відображають особливості правового статусу членів правозахисної організації. Так, назвою такої організації як Рівненська обласна правозахисна громадська організація «Агентство журналістських розслідувань», передбачено, що основними її членами є журналісти. Основними членами правозахисної організації також можуть бути молоді правники

---

¹⁴¹ Академічний тлумачний словник (1970-1980). Словник української мови: В 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. — Київ : Наукова думка, 1970-1980. — С. 572.

(Громадська правозахисна організація «Молоді правники») або жінки (Біловодська районна громадська правозахисна жіноча організація «Первоцвіт»).

За кількістю напрямів діяльності НПО України можна поділити на вузько спрямовані, такі що займаються одним напрямом діяльності, наприклад Всеукраїнська громадська організація «Захист ошуканих вкладників». Спеціалізованими неурядовими правозахисними організаціями є такі, що ведуть два і більше споріднених напрями діяльності. Прикладами таких спеціалізованих неурядових правозахисних організацій є Громадська організація «Екологія та Соціальний захист», Черкаська обласна організація «Екологія та соціальний захист», районна громадська організація «Екологія та соціальний захист». Багатовекторними неурядовими правозахисними організаціями є такі, що проводять два і більше різнонаправлених напрями діяльності, наприклад, Львівська обласна пошуково-дослідницька, правозахисна, історико-просвітницька, громадська організація «Сумління».

У назвах деяких правозахисних організаціях містяться дві, і навіть три вказівки на класифікуючі ознаки, наприклад Піщанська районна правозахисна група Подільського центру прав людини, тобто назва містить вказівку на територію своєї діяльності та на особливості внутрішнього упорядкування організації. Така організація може бути віднесена до обох груп. Рівненська обласна правозахисна громадська організація «Агентство журналістських розслідувань» містить у назві дві класифікуючі ознаки: вказівку на територію роботи, на особливості суб'єктного складу членів організації – журналістів та особливості організації внутрішньої роботи. Назва такої громадської організації як Всеукраїнська громадська організація «Правозахисна асоціація «Споживчий контроль» містить три кваліфікуючі ознаки: вказівку на територію поширення своєї діяльності, особливості внутрішньої будови організації, сферу діяльності. Ті громадські організації, що містять вказівку лише на територію поширення своєї діяльності, захищають права суб'єктів, що розміщені на цій території, тобто громадян, що тут проживають та юридичних осіб, що зареєстровані на цих адміністративно-територіальних одиницях.

Проте є такі назви неурядових правозахисних організацій, які не містять слів, що вказують на класифікуючі ознаки, наприклад, громадська організація «Правозахисна організація «ВІВАТ», Громадська правозахисна організація «Розум», Громадська правозахисна організація «СІКУРС», Громадська організація «Правозахисна організація «Спільна мета», Громадська організація «Правозахисна група «Народний адвокат», Громадська організація «Правозахисна організація «Радник», Громадська організація «Правозахисна група», «Адвокат Народного Руху України» тощо. Такі назви неурядових правозахисних організацій вказують на широкий профіль їх правозахисної роботи та широку територіальну поширеність послуг. Проте залишається не зрозумілою мета їх роботи; коло осіб в інтересах якої вони створені; види діяльності, що потенційно можуть містити небезпеку проведення такими організаціями неправомірної діяльності, чи створюють додаткові умови для прикриття напівлегального чи нелегального виду підприємницького виду діяльності, для ухилення від оподаткування тощо.

Отже, проведене дослідження правового статусу НПО дозволило виявити найбільші їх групи та критерії, що їх об'єднують: 1) територіальна ознака: міжнародні, загальнодержавні, регіональні, обласні, міжобласні, міські, міськрайонні, районні; 2) особливості осіб, чиї права захищаються: правозахисні організації, що захищають права військовослужбовців, національних меншин, сиріт, дітей, молоді, дітей війни, споживачів, інвалідів, представників малого та середнього бізнесу, пайовиків, вкладників, працюючих осіб, інвесторів, водіїв, жінок, офіцерів запасу, військовослужбовців, ошуканих вкладників, позичальників, медиків та фармацевтів, мешканців гуртожитків, ветеранів, власників майна, селян та землекористувачів тощо; 3) за формою організації внутрішньої роботи: групи, спілки, центри, асоціації, комітети та фундації, колегії, агентства, ліги, федерації, фонди, блоки, палати, рухи, товариства, громадські формування; 4) за напрямом захисної діяльності: пошуково-дослідницька історико-просвітницька, захист споживчих інтересів, громадсько-політична, антикорупційна діяльність, захист національної безпеки, екологічної та біобезпеки, соціально-правозахисна діяльність,

організації, що здійснюють юридично-правовий захист, захист праці, організації правозахисної спрямованості, що провадять антикорупційну діяльність; сприяють боротьбі з організованою злочинністю; опікуються промисловою безпекою, боротьбою з наркоманією та СНІДом; сприяють захисту здоров'я та фінансовому захисту; захищають інтереси членів організації в науково-освітній сфері, а також беруть участь у протидії протиправні забудові та руйнуванню архітектурної єдності тощо; 5) за особливостями правового статусу членів правозахисної організації: організації жінок, юристів, адвокатів, експертів та журналістів, молодих правників, підприємців, трудящих та акціонерів, землевласників, інвалідів, пенсіонерів та ветеранів, колишніх працівників органів внутрішніх справ, лікарів та медпрацівників, воїнів інтернаціоналістів, автоводіїв, потерпілих від аварії на Чорнобильській АЕС, працівників сфери страхування, батьків, працівників освіти, військовослужбовців, охоронців тощо; 6) за кількістю напрямів діяльності: вузько спрямовані (один напрям діяльності), спеціалізовані (два і більше споріднених напрями діяльності), багатовекторні (два і більше різнонаправлених напрями діяльності).

За результатами вивчення правового статусу зареєстрованих Мінюстом в період з 2000 по 2011 роки 458 НПО зроблено висновок, що найбільша кількість НПО опікується захистом соціальних, економічних та екологічних прав громадян.

Оскільки права фізичних та юридичних осіб є об'єктами діяльності правозахисних неурядових організацій, є потреба у з'ясуванні змісту цього правового феномену. За міжнародним законодавством та Конституцією України кожна людина та організація мають значну кількість прав і свобод, їх склад і зміст були предметом наукових досліджень різних науковців.

З'ясувати зміст та особливості предмету діяльності НПО України допоможе розгляд другої групи наукових досліджень, що вивчали поняття, види та механізм захисту прав фізичних та юридичних осіб.

У вітчизняній правознавчій та філософській думці за радянської доби аналіз прав людини і загалом зміст цієї фундаментальної політико-правової ідеї знаходився

під сильним ідеологічним тиском, що унеможливлювало неупереджені наукові дослідження даної проблематики.

Основними роботами, що створили основу для дослідження поняття прав людини, їх видів, змісту та структури механізму їх забезпечення були роботи таких науковців як: В. В. Букача, який досліджував конституційні політичні права та їх забезпечення міліцією¹⁴²; С. О. Верланова, що вивчав європейські стандарти економічних і соціальних прав людини¹⁴³; О. Б. Горової – конституційні громадянські права людини в Україні і їх забезпечення міліцією¹⁴⁴; С. Г. Грицкевича – конституційні екологічні права людини й громадянина та їх забезпечення¹⁴⁵; Є. В. Краснова – основні трудові права¹⁴⁶; В. В. Мацокіна – право громадян України на достатній життєвий рівень¹⁴⁷; Ж. М. Пустовіт – основні соціальні права та свободи людини і громадянина в Україні¹⁴⁸; С. П. Рабіновича – права людини у природно-правовій думці неотомізму¹⁴⁹; Ю. С. Разметаєвої – права людини як фундаментальну цінність громадянського суспільства¹⁵⁰;

---

¹⁴² Букач В. В. Конституційні політичні права та їх забезпечення міліцією : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.02 / В. В. Букач. — Нац. акад. внутр. справ України. — К., 2004. — 20 с.

¹⁴³ Верланов С. О. Економічні і соціальні права людини: європейські стандарти та їх впровадження в юридичну практику України (загальнотеоретичне дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.01 / С. О. Верланов. — Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. — Л., 2008. — 16 с.

¹⁴⁴ Горова О. Б. Конституційні громадянські права людини в Україні і їх забезпечення міліцією (роль міжнародно-правових норм в цьому процесі) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.02 / О. Б. Горова. — Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2000. — 16 с.

¹⁴⁵ Грицкевич С. Г. Конституційні екологічні права людини й громадянина та їх забезпечення органами внутрішніх справ: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.02 / С. Г. Грицкевич. — Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2002. — 24 с.

¹⁴⁶ Краснов Є. В. Основні трудові права : міжнародні стандарти і законодавство України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.05 / Є. В. Краснов. — Одес. нац. юрид. акад. — О., 2008. — 20 с.

¹⁴⁷ Мацокін В. В. Право громадян України на достатній життєвий рівень: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.02 / В. В. Мацокін. — Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. — Х., 2008. — 20 с.

¹⁴⁸ Пустовіт Ж. М. Основні соціальні права та свободи людини і громадянина в Україні : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.02 / Ж. М. Пустовіт. — НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. — К., 2001. — 17 с.

¹⁴⁹ Рабінович С. П. Права людини у природно-правовій думці неотомізму : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01 / С. П. Рабінович. — Одес. нац. юрид. акад. — О., 2003. — 19 с.

¹⁵⁰ Разметаєва Ю. С. Права людини як фундаментальна цінність громадянського суспільства : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.01 / Ю. С. Разметаєва. — Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. — Х., 2009. — 20 с.

Ю. М. Фролова – економічні права та свободи людини і громадянина в Україні¹⁵¹;
І. О. Шумака – громадянські права і свободи людини¹⁵² та ін.

Розвиток громадянського суспільства в Україні та укріплення позицій реалізації і захисту прав людини, проголошених Конституцією, обумовлено, на думку М. Л. Заінчковського, не тільки історичним вибором, який реалізовує сучасна Україна щодо інтеграції у єдину Європу, а також великим соціальним завданням, що стоїть перед нашою державою – подолання тоталітарної спадщини в Україні, яка стала найпоспідовнішою спробою відкидання принципу прав людини¹⁵³. Права людини є спільною цінністю громадянського суспільства та правової держави, що особливо проявляється в процесі їх реалізації та захисту¹⁵⁴. Обравши для себе шлях правової, соціальної та демократичної держави, Україна тим самим створила підґрунтя для активізації широких верств населення у напрямку утворення різних об'єднань громадян, серед яких чільне місце займають правозахисні організації, що захищають різні права фізичних та юридичних осіб.

Права людини, як зазначає Ю. С. Разметаєва, виступають поєднанням природного та позитивного у праві внаслідок своєї ціннісної сутності та особливого юридичного захисту, та висвітлила питання позиціювання прав людини як надання їм юридичного змісту через закріплення у відповідних міжнародно-правових актах та національному законодавстві. Основними наслідками, зазначає цей науковець тут виступають, з одного боку, можливість державного гарантування й захисту прав людини, з іншого – вразливість прав, підвладних державі, яке зумовлює необхідність обмеження держави у повноваженнях стосовно зміни та звуження

---

¹⁵¹ Фролов Ю. М. Економічні права та свободи людини і громадянина в Україні : автореф. дис... на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : 12.00.02 / Ю. М. Фролов. — Одес. нац. юрид. акад. — О., 2005. — 20 с.

¹⁵² Шумак І. О. Громадянські права і свободи людини за Конституцією України : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. юрид. наук : 12.00.02 / І. О. Шумак. — Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2000. — 16 с.

¹⁵³ Заінчковський М. Л. Права людини як новоевропейський філософський та політико-правовий феномен : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук: 12.00.12 / М. Л. Заінчковський. — Нац. акад. внутр. справ України МВС України. — К., 2003. — С. 5.

¹⁵⁴ Разметаєва Ю. С. Права людини як фундаментальна цінність громадянського суспільства : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.01 / Ю. С. Разметаєва. — Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. — Х., 2009. — С. 15.

змісту і обсягу прав людини¹⁵⁵. На основі синтезу первинних сутнісних ознак прав людини у своїй дисертації С. П. Рабінович пропонує дефініцію загального поняття феномена прав людини (в інтерпретації сучасного неотомізму): права людини – це вимоги боговстановленого, універсального, справедливого суспільного порядку, що впливають з її трансцендентної гідності, відображаються у моральній свідомості людини, спрямовані на її вільний інтегральний розвиток та вдосконалення в межах спільного блага, зумовлюються як загальноантропними, так і соціокультурно-історичними факторами й потребують державно-юридичного забезпечення¹⁵⁶ та визначає права людини як антропно зумовлені моральні вимоги, об'єктами яких є умови вільного розвитку людини, що визначаються як універсальними, так і конкретно-історичними обставинами її існування та обмежуються спільним благом¹⁵⁷.

Науковцями права людини поділяються на значну кількість груп, враховуючи різні критерії їх об'єднання. В юридичній науці зустрічається десять видів найменувань цивільних прав і свобод: громадянські; елементарні; особисті; особові; особистісні; життєві; фізичні; індивідуальні; права і обов'язки в області індивідуальної свободи та особистої безпеки; права і свободи людини та громадянина у сфері особистої безпеки та приватного життя. На думку І. О. Шумака, найбільш відповідним найменуванням цієї групи прав і свобод є термін «громадянські права і свободи людини». Ці права і свободи є загальними, надтериторіальними й наднаціональними. Аналіз іноземного законодавства засвідчив, що у переважній більшості країн, які підписали та ратифікували

---

¹⁵⁵ Разметаєва Ю. С. Права людини як фундаментальна цінність громадянського суспільства : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.01 / Ю. С. Разметаєва. — Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. — Х., 2009. — С. 9.

¹⁵⁶ Рабінович С. П. Права людини у природно-правовій думці неотомізму : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01 / С. П. Рабінович. — Одес. нац. юрид. акад. — О., 2003. — С. 15.

¹⁵⁷ Рабінович С. П. Права людини у природно-правовій думці неотомізму : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01 / С. П. Рабінович. — Одес. нац. юрид. акад. — О., 2003. — С. 18.

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, вказаними правами і свободами людина наділяється як член громадянського суспільства¹⁵⁸.

Представниками науки цивільного права, інших галузей права розглядаються значна кількість конституційних прав та свобод, що реалізуються у нормах цивільного права: Л. В. Малюга вивчає особисті немайнові права фізичної особи, які забезпечують її природне існування як біодуховний стан¹⁵⁹; право людини на життя досліджує А. В. Соловйов¹⁶⁰, О. А. Мірошніченко¹⁶¹ та О. Г. Рогова¹⁶².

Проте не тільки люди наділені правами і є суб'єктами правових відносин. Носіями прав також є профспілки, територіальні громади, юридичні особи приватного та публічного права. Наприклад, провідний спеціаліст Департаменту соціального, трудового та гуманітарного законодавства Мін'юсту України О. В. Мішенков вважає, що у профспілок є могутній арсенал, що дозволяє їм контролювати механізм додержання трудових та соціально-економічних гарантій, передбачених чинним законодавством про працю. Так, зокрема, профспілки мають право брати участь від імені працівників в процесі укладання колективних договорів, генеральної, галузевих, регіональних угод та контролювати їх виконання. Оскільки змістом таких договорів і угод є умови оплати праці, соціально-економічного забезпечення, умови охорони праці, тривалість робочого часу, відпочинку та інші додаткові гарантії і соціально-побутові пільги, профспілки мають можливість захистити від свавілля певної сторони члена профспілки¹⁶³.

¹⁵⁸ Шумак І. О. Громадянські права і свободи людини за Конституцією України : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. юрид. наук : 12.00.02 / І. О. Шумак. — Київ: нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2000. — С. 8.

¹⁵⁹ Малюга Л. В. Особисті немайнові права фізичних осіб в цивільному праві : теоретичні основи та проблеми правового забезпечення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук 12.00.03 / Л. В. Малюга. — НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. — К., 2004. — 22 с.

¹⁶⁰ Соловйов А. В. Право людини на життя: цивільно-правові аспекти : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. В. Соловйов. — Львів: нац. ун-т ім. І.Франка. — Л., 2004. — С. 13.

¹⁶¹ Мірошніченко О. А. Право людини на життя (теорія та практика міжнародного співробітництва) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.11 / О. А. Мірошніченко. — Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. — Х., 2005. — С. 14.

¹⁶² Рогова О. Г. Право на життя в системі прав людини : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. Г. Рогова. — Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого. — Х., 2006. — С. 13.

¹⁶³ Мішенков А. Права та обов'язки профспілок / А. Мішенков // «Правовий тиждень» — щотижнева інформаційно-правова газета — №36-37(109-110). — 9 вересня 2008 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=120769>

Н. А. Циганчук констатує, що весь комплекс представницьких прав профспілок за своєю функціональною спрямованістю поділяється на чотири основні групи: організаційно-управлінські права; права у сфері локального правотворення (встановлення умов праці); права у сфері правозастосовчої діяльності (застосування умов праці); контрольно-наглядові права¹⁶⁴.

Територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування відповідно до Конституції України (ст. 143) управляють майном, що є в комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону; забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів; утворюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції.

Обласні та районні ради затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку відповідних областей і районів та контролюють їх виконання; затверджують районні і обласні бюджети, які формуються з коштів державного бюджету для їх відповідного розподілу між територіальними громадами або для виконання спільних проектів та з коштів, залучених на договірних засадах з місцевих бюджетів для реалізації спільних соціально-економічних і культурних програм, та контролюють їх виконання; вирішують інші питання, віднесені законом до їхньої компетенції.

Територіальні громади, згідно з Конституцією України, можуть об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, а також кошти бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій, установ, створювати для цього відповідні

---

¹⁶⁴ Циганчук Н. А. Професійні спілки як суб'єкти трудового права : автореф. дис... на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : 12.00.05 / Н. А. Циганчук. — Нац. ун-т внутр. справ. — Х., 2004. — С. 6.

органи та служби. Конституція встановила, що перелічені та інші передбачені законодавством, права місцевого самоврядування захищаються в судовому порядку.

Крім громадських правозахисних організацій захистом прав фізичних та юридичних осіб займаються й інші організації. У вузькому розумінні до недержавних правозахисних організацій в Україні, на думку А. Ю. Олійника, слід віднести: 1) адвокатури та адвокатів; 2) недержавних нотаріусів; 3) міжнародні НПО тощо¹⁶⁵.

Для підтвердження життєздатності такої позиції з'ясуємо чи відповідають зазначені три види інститутів суспільства визначеним ознакам НПО: 1) основна мета їх діяльності – захист прав та законних інтересів як фізичних так і юридичних осіб; 2) учасниками організації можуть бути як фізичні так і юридичні особи; 3) засновані на добровільному волевиявленні учасників організації; 4) пройшли законодавчо визначений процес легітимації; 5) наявна внутрішня структурованість та органи самоуправління; 6) незалежні від прямого адміністративного впливу уряду та інших органів виконавчої влади; 7) не здійснюють владних управлінських функцій та не є суб'єктами владних повноважень; 8) їх діяльність має неполітичний характер; 9) засновані на вкладах членів організації чи на будь-яких інших недержавних коштах, отриманих законним шляхом; 10) надають як безоплатну правову допомогу, так можуть отримувати і винагороду за надання правозахисних послуг.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокатура України – недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому цим Законом. Ст. 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначає принципи та організаційні форми діяльності адвокатур. Відповідно до цієї статті адвокатська діяльність здійснюється на принципах верховенства права, законності, незалежності,

---

¹⁶⁵ Колодій А. М. Правознавство / [А. М. Колодій, В. І. Осадчий, А. І. Берлач, Д. О. Карпенко, А. Ю. Олійник]. — К. : «Правова Єдність», 2009. — 792 с.

конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів¹⁶⁶. Професійні права та обов'язки адвокатів, що характеризують адвокатуру як інститут громадянського суспільства розміщені у статтях 20 та 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Проаналізувавши зміст наведених статей можна зробити висновок, що адвокатура як НПО України має такі ознаки: 1) є добровільним професійним громадським об'єднанням; 2) мета діяльності – сприяти захисту прав, свобод та представляти законні інтереси громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, юридичних осіб; 3) функціонує на засадах незалежності; 4) адвокати можуть утворювати адвокатські об'єднання, які функціонують на підставі статутів; 5) свою діяльність адвокати здійснюють як на безоплатній так і на оплатній основі.

Через адвокатуру, зазначає А. В. Козьмініх, як інститут громадянського суспільства правова держава забезпечує своїм громадянам можливість реально відчувати їх права і свободи. Крім того, в правовій українській державі громадянам гарантується ще і право на юридичну допомогу, реалізація якого в більшості своїй і здійснюється адвокатурою¹⁶⁷.

Організація та принципи діяльності адвокатури визначаються Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», прийнятим Верховною Радою України 05 липня 2012 р. Цей Закон відводить адвокатурі чільне місце, маючи на меті відновити престиж цієї професії, її історичні традиції, піднести роль у суспільстві як одного з гаранту забезпечення конституційних прав і свобод громадян. Правове регулювання адвокатури в Україні здійснюється як законами, так і Указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів, іншими

---

¹⁶⁶ Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — №27. — Ст. 282.

¹⁶⁷ Козьмініх А. В. Роль інституту адвокатури в реалізації правозахисної функції громадянського суспільства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : 23.00.02 / А. В. Козьмініх. — Одес. нац. юрид. акад. — О., 2008. — С. 8.

підзаконними актами. Особливе місце в системі правового регулювання діяльності адвокатури посідають Правила адвокатської етики¹⁶⁸.

Не дивлячись на різноманіття органів і осіб, що надають кваліфіковану юридичну допомогу, наполягає А. В. Козьмініх, жоден з цих органів не може замінити адвокатуру. Переважна більшість суб'єктів можуть надавати юридичну допомогу тільки по певних аспектах правової системи, тоді як діяльність адвокатури носить універсальний характер. Цей науковець вважає, що з урахуванням сучасної політичної ситуації, вітчизняного і зарубіжного досвіду критерії оцінки здатності і якості надання кваліфікованої юридичної допомоги обумовлюють потребу надання адвокатурі як інституту громадянського суспільства спеціального статусу. По ряду напрямків допустима монополія адвокатури, наприклад, при представленні інтересів підозрюваного і звинуваченого на будь-яких стадіях кримінального судочинства. А. В. Козьмініх обґрунтовує, що нові принципи організації адвокатури і адвокатської діяльності надають адвокатам більше свободи, але і вимагають від адвоката більшої ініціативності¹⁶⁹. Зазначена позиція підтверджує сучасну тенденцію до підвищення рівня самостійності НПО та формування партнерських відносин із органами місцевого самоврядування.

Ще одним видом НПО, за твердженням А. Ю. Олійника, є приватний нотаріат, яким є система органів і уповноважених осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, з метою надання їм юридичної вірогідності. Цей правовий інститут призначений для створення належних умови для ефективної реалізації норм права фізичними та юридичними особами, захисту їх суб'єктивних права і законних інтересів, шляхом підтвердження дійсності правочинів своїм підписом.

---

¹⁶⁸ Правила адвокатської етики : Схвалено Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури при Кабінеті Міністрів України 1 жовтня 1999 року протокол від 1-2 жовтня 1999 р. N 6/VI // Юридичний вісник України. — № 46. — 18-24 листопада 1999 р.

¹⁶⁹ Козьмініх А. В. Роль інституту адвокатури в реалізації правозахисної функції громадянського суспільства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : 23.00.02 / А. В. Козьмініх. — Одес. нац. юрид. акад. — О., 2008. — С. 5.

Приватний нотаріус здійснює діяльність від імені держави, що делегує йому спеціальні повноваження і наділяє його відповідними правами та обов'язками. Приватний нотаріус не перебуває у штаті державного апарату, а організовує свою діяльність самостійно¹⁷⁰. Права та обов'язки приватних нотаріусів, що характеризують приватний нотаріат як інститут громадянського суспільства визначені у статтях 4 та 5 Закону України «Про нотаріат».

Ознаки, притаманні нотаріальній діяльності загалом і професії нотаріуса зокрема, вважає Л. Е. Ясінська, дають підставу віднести інститут нотаріату до публічно-правових інститутів¹⁷¹. Відображення ознак НПО у діяльності приватного нотаріату ми знаходимо у ст. 3 Закону України «Про нотаріат»¹⁷², відповідно до якої нотаріус до початку роботи пройшов законодавчо визначений процес легітимації, тобто отримав свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю; нотаріус не може перебувати на державній службі або на службі в органах місцевого самоврядування, тобто є незалежним від прямого адміністративного впливу уряду та інших органів виконавчої влади; проводить свою діяльність як платно так і безоплатно. Зазначені ознаки характеризують приватний нотаріат як НПО.

Відповідно до положень ст. 16 Закону України «Про нотаріат» нотаріуси можуть об'єднуватися у регіональні, загальнодержавні, міжнародні спілки та асоціації. Об'єднання нотаріусів представляють їхні інтереси у державних та інших органах, захищають соціальні та професійні права нотаріусів, здійснюють методичну і видавничу роботу, можуть створювати спеціальні фонди і діють відповідно до своїх статутів. Л. С. Сміян, Ю. В. Нікітін та П. Г. Хоменко зазначають, що зараз в Україні діє така добровільна громадська організація нотаріусів – Українська нотаріальна палата (УНП), створена 22 квітня 1993 року на конференції державних нотаріусів і зареєстрована Міністерством юстиції України 8 червня того

¹⁷⁰ Нотаріат в Україні : Курс лекцій. — К. : МАУП, 2001. — С. 17.

¹⁷¹ Ясінська Л. Е. Становлення та розвиток інституту нотаріату в Україні) : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01 / Л. Е. Ясінська. — Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. — Л., 2005. — С. 15.

¹⁷² Про нотаріат : Закон України від 2 вересня 1993 року (з наступними змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — №39. — Ст. 383.

ж року як добровільне громадське об'єднання нотаріусів. Нині УНП об'єднує близько 4000 державних і приватних нотаріусів. У всіх областях створені регіональні відділення. УНП є колективним членом Спілки юристів України. Українська нотаріальна палата була створена з метою об'єднання на професійній основі нотаріусів для захисту їхніх законних професійних, соціальних та інших інтересів, а також для сприяння підвищенню професійного рівня нотаріусів, удосконалення правової допомоги, яку нотаріуси надають фізичним та юридичним особам, та охорони інтересів громадян та організацій, яким було заподіяно шкоду незаконними діями нотаріусів. Для забезпечення реалізації основних завдань Української нотаріальної палати в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі створюються її відділення, які є юридичними особами¹⁷³.

Ознаки добровільності утворення НПО та правозахисної мети створення не викликають суперечностей при характеристиці УНП як НПО, проте виникає питання характеристики нотаріату як виду НПО через колективний характер членства. Необхідно зазначити, що питання колективного членства теж має своє відображення, а саме об'єднання Українська нотаріальна палата заснована на принципах індивідуального та колективного членства. Так, Л. С. Сміян, Ю. В. Нікітін та П. Г. Хоменко вважають, що індивідуальними членами можуть бути нотаріуси та інші працівники нотаріальних органів, нотаріуси-пенсіонери, працівники органів юстиції, робота яких пов'язана з організацією нотаріальної діяльності. Колективними членами, зазначають ці науковці, можуть бути об'єднання та організації, які мають спільні цілі з Українською нотаріальною палатою. Так, в окремих регіонах нотаріуси об'єдналися в асоціації, гільдії, які є колективними членами Палати¹⁷⁴. Наведена характеристика УНП свідчить про наявність у неї усієї сукупності ознак НПО, що підтверджується такими її повноваженнями як подання до державних і місцевих органів влади та управління пропозицій з удосконалення

¹⁷³ Сміян Л. С. Нотаріат в Україні Навчальний посібник (2-е вид., стереотип.) / Л. С. Сміян, Ю. В. Нікітін, П. Г. Хоменко. За ред. Ю. В. Нікітіна. — К. : КНТ, 2008. — С. 86.

¹⁷⁴ Сміян Л. С. Нотаріат в Україні Навчальний посібник (2-е вид., стереотип.) / Л. С. Сміян, Ю. В. Нікітін, П. Г. Хоменко. За ред. Ю. В. Нікітіна. — К. : КНТ, 2008. — С. 86.

діяльності нотаріату; сприяння науковій розробці питань удосконалення нотаріальної діяльності, впровадження ефективних форм обслуговування; аналіз нотаріальної практики, підготовка методичних рекомендації з питань вчинення нотаріальних дій; сприяння підвищенню кваліфікації нотаріусів і організація професійної підготовки юристів до роботи в органах нотаріату; проведення видавничої діяльності тощо.

Як напрям удосконалення інституту нотаріату в Україні Л. Е. Ясінська пропонує ліквідувати існуючий поділ нотаріату на державний та приватний і законодавчо закріпити єдиний правовий статус нотаріуса. Відповідно для усунення негативного дуалістичного (нотаріус – напівчиновник, напівпідприємець) статусу приватного нотаріуса, з точки зору цього науковця, треба відмовитись від терміна «приватний» і визначити нотаріат як недержавну публічно-правову професійну корпорацію, діяльність якої спрямована на захист прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, а також держави, і, відповідно, нотаріуса як юриста, уповноваженого виконувати від імені України відповідні нотаріальні дії та надавати юридичні консультації¹⁷⁵. Така пропозиція удосконалення системи нотаріату, підтверджує неурядову правозахисну природу цього правового інституту.

Продовжуючи розгляд видів НПО за теорією А. Ю. Олійника, необхідно згадати і про міжнародні НПО. Відповідно до Європейської конвенції про визнання правосуб'єктності міжнародних неурядових організацій МНУО, на думку С. О. Подшибякіна та М. В. Пучина, ці організації можна визначити як об'єднання представників громадськості різних держав, що були засновані у відповідності з національним законодавством держави, де воно було зареєстроване, для досягнення цілей та завдань розвитку громадянського суспільства та міжнародних відносин, що діє у відповідності з загальновизнаними принципами та нормами міжнародного

---

¹⁷⁵ Ясінська Л. Е. Становлення та розвиток інституту нотаріату в Україні) : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01 / Л. Е. Ясінська. — Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. — Л., 2005. — С. 15.

права на території трьох або більше держав та володіє консультативним статусом¹⁷⁶. Проте питання правового статусу МНУО є недостатньо врегульованим та потребує подальших досліджень.

Відповідно до ст. 21 Закону України «Про громадські об'єднання», громадське об'єднання має право: 1) вільно поширювати інформацію про свою діяльність, пропагувати свою мету (цілі); 2) звертатися у порядку, визначеному законом, до органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб з пропозиціями (зауваженнями), заявами (клопотаннями), скаргами; 3) одержувати у порядку, визначеному законом, публічну інформацію, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації; 4) брати участь у порядку, визначеному законодавством, у розробленні проектів нормативно-правових актів, що видаються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування і стосуються сфери діяльності громадського об'єднання та важливих питань державного і суспільного життя. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи має право: 1) бути учасником цивільно-правових відносин, набувати майнові і немайнові права відповідно до законодавства; 2) здійснювати відповідно до закону підприємницьку діяльність безпосередньо; 3) засновувати з метою досягнення своєї статутної мети (цілей) засоби масової інформації; 4) брати участь у здійсненні державної регуляторної політики відповідно до Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»; 5) брати участь у порядку, визначеному законодавством, у роботі консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, для проведення консультацій з громадськими об'єднаннями та підготовки рекомендацій з питань, що стосуються сфери їхньої діяльності; 6) може бути виконавцем державного замовлення відповідно.

---

¹⁷⁶ Пучина М. Правовий статус міжнародних неурядових організацій [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://jg.kiev.ua/pages/data/11/09.pdf>; Подшибякин С. А. Правовой статус международных неправительственных организаций. — Юрлитинформ, М. — 2006. — С. 27.

Наведені права громадських об'єднань свідчать про їх обов'язкову співпрацю із державними органами. Таку взаємодію громадських організацій, а значить, в більшій частині і НПО, з іншими суб'єктами системи суспільного ладу О. М. Ващук визначає як зв'язок двох сторін, які мають взаємні обов'язки правового характеру. Конкретна форма взаємодії, ступінь її інтенсивності залежить від виду об'єднання та напрямку його діяльності. Основними формами взаємодії є: представництво і захист прав та інтересів членів організацій у органах державної влади та місцевого самоврядування; участь у нормотворчості; громадський контроль; «соціальне партнерство»¹⁷⁷.

У своїх роботах Ю. М. Козлов відзначає, що громадські організації, а значить і неурядові правозахисні організації, вступають у різноманітні відносини як внутрішньо організаційні, так і зовнішні, проте не всі ці відносини є правовими та, зокрема, адміністративно-правовими. Відносини у середовищі самих громадських організаціях, на його думку, не регулюються, як правило, нормами адміністративного права, окрім випадків у зв'язку із здійсненням керівництва підвідомчими об'єктами господарювання та соціально-культурного призначення. Зовнішні відносини громадських організацій із державними органами, іншими громадськими організаціями, а також громадянами, на думку вченого-юриста, у переважній частині також не регулюються адміністративним правом та не є правовими взагалі. Зовнішні адміністративно-правові відносини громадських організацій виникають лише у сфері виконавчо-розпорядчої діяльності органів державного управління та у випадках, коли їхні учасники мають взаємні права та обов'язки адміністративно-правового характеру¹⁷⁸. Іншої позиції дотримується Ю. П. Битяк, який вважає, що взаємовідносини держави та об'єднань громадян носять виключно правовий характер. Це проявляється в законодавчому закріпленні правового статусу об'єднань громадян низкою нормативно-правових актів.

¹⁷⁷ Ващук О. М. Конституційно-правовий статус громадських організацій України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 / О. М. Ващук. — НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. — К., 2004. — С. 10.

¹⁷⁸ Козлов Ю. М. Административные правоотношения / Ю. М. Козлов. — М., 1976. — С. 124-125.

Основними серед них є Закон України «Про громадські об'єднання», а також закони України «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності». Діяльність деяких об'єднань громадян, у тому числі кооперативних організацій, комерційних фондів, органів громадської самодіяльності, регулюють відповідні законодавчі акти. Оскільки більшу частину НПО складають правозахисні громадські організації, то їх взаємовідносини із державою носять виключно правовий характер, проте в процесі їх внутрішньої діяльності, а також при взаємодії з суб'єктами приватного права можливе виникнення відносин, що правом ще не врегульовані.

На чіткість розуміння правового та не правового характеру, а також змісту суспільних відносин в яких неурядові правозахисні організації беруть участь впливає визначення їх правового статусу (положення) як суб'єктів адміністративного права. Так, В. М. Манохін визначає, що правове положення громадських організацій як суб'єктів адміністративного права визначається законодавцем шляхом закріплення принципів взаємодії громадських організацій з апаратом управління та з іншими учасниками управлінських відносин, за допомогою норм, адресованих безпосередньо громадським організаціям, які наділяють їх адміністративними повноваженнями, за допомогою норм, які передбачають адміністративно-правові обов'язки державних органів та громадян при їхній взаємодії із громадськими організаціями¹⁷⁹. Ю. М. Козлов вважає, що форми роботи громадських організацій поділяються на правові та неправові при значній перевазі саме останніх. Відповідно громадські організації виконують двоякого роду повноваження: правові та не правові. Саме правові повноваження носять, на його думку, державно-владний характер, та поділяються на внутрішні, які реалізуються в середині організації, та зовнішні, які реалізуються у відносинах з іншим суб'єктами повноважень. Зовнішні правові повноваження можуть

---

¹⁷⁹ Советское административное право / [под ред. В. М. Манохина]. — М. : Юридическая литература, 1977. — С. 150.

проявлятися у трьох видах діяльності: правотворчій, правовиконавчій, правоохоронній¹⁸⁰.

Визначені точки зору українських вчених-адміністративістів періоду незалежності щодо наявності повноважень громадських організацій у сфері виконавчої влади, або у сфері державного управління надають їм можливість стверджувати, що громадські організації є суб'єктом адміністративного права, які для здійснення своїх цілей та завдань, мають певні права, гарантії їх реалізації та обов'язки, які у сукупності формують адміністративно-правовий статус громадських організацій. Саме цьому питанню було присвячене дисертаційне дослідження Є. Є. Додіної «Адміністративно-правовий статус громадських організацій України», яке було захищене у 2002 році та стало ґрунтовною роботою української науки адміністративного права серед наукових досліджень, присвячених безпосередньо питанням адміністративно-правового регулювання порядку створення та діяльності громадських організацій в Україні. Л. О. Ємець представив у дисертаційному дослідженні сучасні передові ідеї щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності громадських організацій в Україні з урахуванням сучасних вимог демократизації суспільства¹⁸¹. У роботі здійснено ґрунтовний аналіз правових засад публічного управління неполітичними об'єднаннями громадян, виокремлено системи суб'єктів цього управління та досліджено особливості її функціонування, розглянуті методи публічного управління громадськими організаціями та адміністративні процедури їх застосування.

У підручнику з адміністративного права за загальною редакцією С. В. Ківалова зазначається, що специфіка об'єднання громадян як суб'єкта адміністративного права проявляється у взаємовідносинах об'єднання з державними

---

¹⁸⁰ Административное право (Общая и Особенная части) / [под ред. Ю. М. Козлова]. — 1968 г. — М. : Юридическая литература. — С. 133.

¹⁸¹ Ємець Л. О. Публічне управління неполітичними об'єднаннями громадян (адміністративно-правове дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Л. О. Ємець. — Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. — Дніпропетровськ, 2009. — 20 с.

органами, насамперед з органами виконавчої влади¹⁸², серед таких відносин: реєстраційні відносини, відносини, що виникають під час реалізації контрольних повноважень державних органів, у разі надання державними органами державної підтримки громадським організаціям, що передбачена діючим законодавством, у разі здійснення громадського контролю громадськими організаціями за діяльністю органів виконавчої влади тощо¹⁸³. Об'єднання громадян як елементу громадянського суспільства, зазначає Ю. С. Разметаєва, є основою реалізації прав людини, оскільки можуть протистояти силі і впливовості держави; виступають суб'єктом контролю за діяльністю держави; використовують специфічні засоби реагування на надмірне втручання останньої у простір громадянського суспільства; є безпосереднім поєднанням інтересів окремих осіб – членів громадянського суспільства¹⁸⁴. Таким чином, основним призначенням НПО і є посередницька діяльність між громадянами та державними органами з метою донесення до них потреб фізичних та юридичних осіб і відстоювання їх прав.

Суб'єкти адміністративного права стають суб'єктами адміністративно-правових відносин тоді, коли вони мають практичну можливість реалізувати свою адміністративну правоздатність у рамках конкретних адміністративних правовідносин, – зазначає Є. Є. Додіна¹⁸⁵. Цей науковець визначає адміністративно-правовий статус громадської організації як правове положення громадської організації у відносинах із суб'єктами виконавчої влади, врегульоване нормами конституційного та адміністративного права.

---

¹⁸² Адміністративне право України : підручник / [за заг. ред. С. В. Ківалова] — Одеса : Юридична література, 2003. — С. 123.

¹⁸³ Адміністративне право України : підручник / [за заг. ред. С. В. Ківалова] — Одеса : Юридична література, 2003. — С. 123-133.

¹⁸⁴ Разметаєва Ю. С. Права людини як фундаментальна цінність громадянського суспільства : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.01 / Ю. С. Разметаєва. — Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. — Х., 2009. — С. 15.

¹⁸⁵ Додіна Є. Є. Адміністративно-правовий статус громадських організацій в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Є. Є. Додіна. — Одеська національна юридична академія. — Одеса, 2002. — С. 6.

У межах адміністративно-правових відносин важливо відокремлювати НПО від державних організацій. В. М. Манохін визначав, що правове положення громадських організацій як суб'єктів адміністративного права визначається законодавцем шляхом закріплення принципів взаємодії громадських організації з апаратом управління та з іншими учасниками управлінських відносин, за допомогою норм, адресованих безпосередньо громадським організаціям, які наділяють їх адміністративними повноваженнями, за допомогою норм, які передбачають адміністративно-правові обов'язки державних органів та громадян при їхній взаємодії із громадськими організаціями¹⁸⁶. У Законі України «Про громадські об'єднання» у ст. 22 зазначені засади взаємодії громадських об'єднань з органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування: 1) держава забезпечує додержання прав громадських об'єднань; 2) втручання органів державної влади у діяльність громадських об'єднань, так само як і втручання громадських об'єднань у діяльність органів державної влади їх посадових та службових осіб, не допускається, крім випадків, передбачених законом; 3) органи державної влади можуть залучати громадські об'єднання до процесу формування і реалізації державної політики, вирішення питань місцевого значення; 4) органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування здійснюють державний нагляд та контроль за дотриманням закону громадськими об'єднаннями.

НПО в процесі своїх правозахисної діяльності вступають із державними органами в різні адміністративні відносини. Вченими-адміністративістами наводиться неоднакова кількість видових груп відносин адміністративного права. Так, Д. Н. Бахрах обмежується лише трьома видами¹⁸⁷, а Ю. М. Козлов називає вже шість¹⁸⁸, про п'ять видів адміністративно-правових відносин згадується в

---

¹⁸⁶ Советское административное право / [под ред. В. М. Манохина]. — М. : Юридическая литература, 1977. — С. 150.

¹⁸⁷ Бахрах Д. Н. Административное право : Учебник для вузов / Бахрах Д. Н. — М. : Бек, 1996. — С. 20-21.

¹⁸⁸ Козлов Ю. М. Административные правоотношения / Ю. М. Козлов. — М., 1976. — С. 86-89.

підручнику «Адміністративне право» за редакцією Ю. П. Битяка¹⁸⁹, Є. В. Курінний пропонує свій розподіл на види адміністративно-правових відносин¹⁹⁰.

Детальний аналіз видів адміністративно-правових відносин у сфері надрокористування здійснила також О. І. Харитонова. Вона зазначає, що на рівні «адміністративістському» розрізняються правовідносини адміністративного матеріального права і правовідносини адміністративного процесуального права¹⁹¹. У свою чергу, правовідносини адміністративного матеріального права підрозділяються на такі, що визначають (встановлюють) права та обов'язки (встановлюючі), і такі, що визначають процедуру їхньої реалізації (процедурні).

Адміністративні правовідносини поділяють на регулятивні та охоронні різними науковцями за різними критеріями: за цільовим призначення¹⁹², за елементом юридичної норми (диспозиції або санкції)¹⁹³, за функціональним призначенням¹⁹⁴. Регулятивні правовідносини – це правове регулювання організаційних, управлінських відносин у суспільстві, пов'язаних з реалізацією позитивних завдань виконавчої влади. Прикладом таких правовідносин у сфері правозахисної діяльності НПО України є регулювання порядку створення та реєстрації НПО, порядку звернення їх представників із зами до державних органів. Охоронні правовідносини регулюють правоохоронну діяльність шляхом встановлення правових заборон і застосування до порушників адміністративного примусу. Прикладом таких правовідносин є застосування заходів адміністративного

---

¹⁸⁹ Адміністративне право України : [підручник для юрид. вузів і фак.] / За ред. Ю. П. Битяка. — Харків : Право, 2000. — С. 44-46.

¹⁹⁰ Предмет адміністративного права України : Навчальний посібник / Курінний Є. В. — Дніпропетровськ : Юридична академія МВС України, 2002. — 92 с.

¹⁹¹ Харитонова О. І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа : автореф. дис... на здобуття наукового ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.07 / О. І. Харитонова. — Одес. нац. юрид. акад. — О., 2004. — 36 с.

¹⁹² Бахрах Д. Н. Административное право : Учебник для вузов / Бахрах Д. Н. — М. : Бек, 1996. — С. 20.

¹⁹³ Авер'янов В.Б Адміністративне право України : Академічний курс : Підручник: У 2 т. / Ред. колегія : В. Б. Авер'янов (голова) — К. : Юрид. Думка, 2004. — С. 44.

¹⁹⁴ Предмет адміністративного права України : Навчальний посібник / Курінний Є. В. — Дніпропетровськ : Юридична академія МВС України, 2002. — 92 с.

припинення, наприклад адміністративна відповідальність представників НПО за проведення своєї діяльності без реєстрації у вигляді припинення діяльності НПО.

За змістом адміністративно-правові відносини поділяються на матеріальні та процесуальні¹⁹⁵. В основі матеріальних та процесуальних адміністративно-правових відносин лежать відповідні матеріальні та процесуальні норми. За допомогою перших закріплюється адміністративно-правовий статус різноманітних учасників суспільних відносин, система, структура державних та інших владних структур, правові режими владно-управлінської діяльності, підстави та межі відповідальності за адміністративні правопорушення. Для цих норм досить поширеним є визначення «статичні норми»¹⁹⁶. Прикладами матеріальних адміністративно-правових відносин у сфері діяльності НПО України є правовідносини, що виникають з приводу встановлення: компетенції Верховної Ради України та Верховної Ради Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських Рад, сільських, селищних, міських і районних Рад депутатів у сфері регулювання діяльності НПО загальнодержавного, регіонального чи місцевого значення; прав та обов'язків членів НПО; підстав припинення діяльності НПО; порядку сплати податків тощо.

Протилежністю матеріальним адміністративно-правовим нормам є процесуальні адміністративно-правові норми. Як зазначає О. І. Харитонova, іменувати їх «процесуальними», мабуть, було б не зовсім коректно, оскільки термін «процес» може вживатися у широкому і у вузькому значенні. І якщо «процесуальні» правовідносини в широкому значенні цього поняття охоплюють процедурні відносини, то «процесуальні» адміністративні відносини у їх вузькому значенні слід трактувати як категорію одно порядкову з поняттям «процедурні відносини». Процедурні відносини та процесуальні адміністративні відносини у вузькому значенні є різновидами родового поняття – процесуальні відносини у широкому

---

¹⁹⁵ Авер'янов В.Б Адміністративне право України : Академічний курс : Підручник: У 2 т. / Ред. колегія : В. Б. Авер'янов (голова) — К. : Юрид. Думка, 2004. — С. 45.

¹⁹⁶ Предмет адміністративного права України : Навчальний посібник / Курінний Є. В. — Дніпропетровськ : Юридична академія МВС України, 2002. — 92 с.

значенні слова¹⁹⁷. Адміністративно-процесуальні відносини закріплюють процедурні форми (порядок) здійснення матеріальних норм та їх захисту. Ними визначаються різноманітні управлінські провадження позаделіктного та деліктного характеру. Вони забезпечують динаміку владно-управлінської діяльності¹⁹⁸. Так, у сфері діяльності НПО України процедурними є відносини створення, реєстрації, перереєстрації, реформування, отримання дозволів, подання заяв, скарг та пропозицій, формування та використання баз персональних даних тощо.

Для з'ясування ознак НПО України як учасника адміністративно-правових відносин розглянемо ознаки громадських організацій, які є частиною НПО. Представниками радянської адміністративної науки приділялось достатньо багато уваги визначенню ознак громадських організацій. Так, М. І. Єропкін у своїх наукових працях зазначав, що усім радянським громадським організаціям притаманний ряд загальних ознак, крім наведених вище такі як організаційна та майнова відособленість від інших громадських організацій та державних органів; чітка організаційно-структурна оформленість, яка індивідуалізує громадську організацію; рівноправність та різноманітність членів організації; стабільність складу громадської організації, яке поєднується з можливістю її оновлення; наявність спеціальної правосуб'єктності, яка визначається специфічними цілями функціонування даної громадської організації. О. Є. Луньов визначив такі ознаки громадських організацій: 1) заснування на добровільному членстві; 2) заснування на матеріальній участі членів організації у створенні її майнової основи; 3) наявність виборних органів, які формуються безпосередньо її членами або уповноваженими (делегатами)¹⁹⁹.

---

¹⁹⁷ Харитонов О. І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа : автореф. дис... на здобуття наукового ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.07 / О. І. Харитонов. — Одес. нац. юрид. акад. — О., 2004. — 36 с.

¹⁹⁸ Предмет адміністративного права України : Навчальний посібник / Курінний Є. В. — Дніпропетровськ : Юридична академія МВС України, 2002. — 92 с.

¹⁹⁹ Административное право (Общая и Особенная части) / [под ред. А. Е. Лунева]. — М. : Юридическая литература. — 1970. — С. 95-96.

Відомі науковці Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук та О. В. Дьяченко виокремлюють загальні ознаки, характерні для всіх об'єднань громадян, а також окремі специфічні ознаки, властиві тим чи іншим об'єднанням громадян. Так, до загальних ознак вони відносять: 1) добровільність об'єднання; 2) організаційні заходи, якими в діяльності об'єднань громадян виступають самоврядування та саморегуляція; 3) відсутність у об'єднань громадян внаслідок їх природи державно-владних повноважень. Окремими ознаками, притаманними окремим об'єднанням громадян, є: 1) членство в об'єднанні та відносини членства, що впливають звідси; 2) обов'язковість участі членів об'єднання громадян у його роботі та створенні матеріальної бази об'єднання шляхом внесення членських внесків; 3) наявність статуту об'єднання громадян. У діяльності об'єднань громадян здебільшого відсутні комерційні цілі або одержання прибутку. Виняток становить лише діяльність кооперативних організацій. Крім того, допускається господарська або інша комерційна діяльність об'єднань громадян для виконання їх статутних завдань і цілей²⁰⁰.

Відомий радянський вчений-адміністративіст Ю. М. Козлов зазначав, що громадські організації у своїй сукупності не мають єдиних ознак, що загальне між ними лише те, що вони створюються на засадах добровільності та самоуправління, організаційного оформлення об'єднання громадян, їхня діяльність підпорядкована завданням комуністичного будівництва. Поряд із цим, принципи формування окремих громадських організацій, їхня внутрішня система, сфера діяльності є різними²⁰¹.

Об'єднанням громадян притаманні ознаки, що відрізняють їх від державних організацій. При цьому Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук та О. В. Дьяченко виокремлюють загальні ознаки, характерні для всіх об'єднань громадян, а також окремі специфічні ознаки, властиві тим чи іншим об'єднанням громадян. Так, до загальних ознак вони відносять: 1) добровільність об'єднання. Це відображено в

²⁰⁰ Адміністративне право України : підручник / [Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Д'яченко та ін.] ; за ред. Ю. П. Битяка. — К. : Юрінком Інтер, 2006. — 544 с.

²⁰¹ Административное право (Общая и Особенная части) / [под ред. Ю. М. Козлова]. — 1968 г. — М. : Юридическая литература. — С. 121.

добровільності вступу та виходу з об'єднання громадян, методах роботи, сутністю яких є досягнення певної мети внутрішньо-організаційними методами, особливих формах примусу, з яких найвищою є виключення із членів об'єднання громадян; 2) організаційні заходи, якими в діяльності об'єднань громадян виступають самоврядування та саморегуляція; 3) відсутність у об'єднань громадян внаслідок їх природи державно-владних повноважень (за винятком випадків, коли держава делегує окремі повноваження такого роду й закріплює їх законодавчо, наприклад, закріплення за громадськими інспекторами охорони природи права складати протоколи про адміністративне правопорушення).

Окремими ознаками, притаманними окремим об'єднанням громадян, є: 1) членство в об'єднанні та відносини членства, що впливають звідси; 2) обов'язковість участі членів об'єднання громадян у його роботі та створенні матеріальної бази об'єднання шляхом внесення членських внесків; 3) наявність статуту об'єднання громадян. У діяльності об'єднань громадян здебільшого відсутні комерційні цілі або одержання прибутку. Виняток становить лише діяльність кооперативних організацій, зазначають Ю. П. Битяк, В. М. Гарашук та О. В. Дьяченко. Крім того, допускається господарська або інша комерційна діяльність об'єднань громадян для виконання їх статутних завдань і цілей²⁰².

Проведений вище аналіз ознак видів НПО України як учасників адміністративно-правових відносин, що відрізняють їх від державних органів та визначають адміністративно-правовий статус, говорить про те, що основними видами адміністративно-правових відносин, в яких беруть участь неурядові правозахисні організації, є реєстраційні, дозвільні відносини; відносини контролю та нагляду за їх діяльністю з боку державних органів; виконання державного замовлення та завдання (наприклад, надання безоплатної правової допомоги); отримання державної підтримки їх діяльності; здійснення громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади тощо.

---

²⁰² Адміністративне право України : підручник / [Ю. П. Битяк, В. М. Гарашук, О. В. Д'яченко та ін.] ; за ред. Ю. П. Битяка. — К. : Юрінком Інтер, 2006. — 544 с.

Таким чином, основними видами НПО України є громадські правозахисні організації та спілки, адвокатура, приватний нотаріат, міжнародні НПО, професійні правозахисні громадські організації тощо. Також до НПО України можна віднести громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону, оскільки вони захищають права громадян на безпеку життя та добровільні об'єднання органів місцевого самоврядування, що реалізують та захищають житлові та соціальні права громадян України. Зазначені організації відповідають ознакам НПО, а саме мета їх діяльності – захист прав та законних інтересів як фізичних так і юридичних осіб; учасниками організації можуть бути як фізичні так і юридичні особи; засновані на добровільному волевиявленні учасників організації; незалежні від прямого адміністративного впливу уряду та інших органів виконавчої влади; не здійснюють владних управлінських функцій та не є суб'єктами владних повноважень; їх діяльність має неполітичний характер; засновані на вкладах членів організації чи на будь-яких інших недержавних коштах, отриманих законним шляхом; надають як безоплатну правову допомогу, також можуть отримувати і винагороду за надання правозахисних послуг.

3. Сучасні тенденції адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України

Період активного становлення громадянського суспільства та демократії в Україні супроводжується бурхливим утворенням НПО. Кількість зареєстрованих громадських організацій в Україні з року в рік зростає. Станом на 1 січня 2009 р. в Україні зареєстровано громадських організацій та їх осередків – 46682, 2007 р. – 50706, 2008 р. – 54862, 2009 р. – 59321²⁰³. Станом на кінець 2010 р. в Україні нараховувалося 63,000 зареєстрованих громадських організацій²⁰⁴. За територіальною ознакою беззаперечними лідерами за кількістю реєстрації громадських організацій у 2010 році стали такі області як Дніпропетровська (5,9%), Харківська (5,5%), Донецька (5,4%), Київська (5%), Львівська (4,8%), Житомирська (4,5%), Вінницька (4,4%), в яких було зареєстровано 35,5% усіх громадських організацій України. Найбільшу кількість неурядових правозахисних організацій було зареєстровано у 2009 (15,9%), у 2005 (15,2%) та у 2010 (13,7%) роках. Меншу кількість неурядових правозахисних організацій було зареєстровано у 2006 (8,7%), 2011 (7,9%), 2007 (7,2%), 2008 (6,5%), 2004 (4,3%), 2001 (4,3%), 2003 (3,6%), 2000 (1,4%). Найменшу кількість неурядових правозахисних організацій було зареєстровано у 2002 році – 0,7%.

Наведені цифри свідчать про тенденцію збільшення кількості НПО в Україні та концентрацію їх у найбільш активних з точки зору промисловості регіонах України. На сьогодні в Україні ведеться значна робота по систематизації правозахисних організацій. Так, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини готується до видання довідник «Неурядові правозахисні організації України», до якого буде включено інформацію про реально діючі на сьогодні НУО.

²⁰³ Кількість суб'єктів ЄДРПОУ за галузями економіки та організаційно-правовими формами господарювання станом на 1 січня 2009 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2009/edrpo/edrpo_u/opfg/ks_za_opf0109.htm

²⁰⁴ Стан та динаміка розвитку неурядових організацій України 2002-2010 роки : Звіт за даними дослідження Л. Паливода, С. Голота. — Київ : ТОВ «Видавничий Дім «КуПол» 2010. — 118 с.

Метою створення довідника, як зазначають ініціатори його створення є інформування громадськості про можливість захисту прав людини шляхом звернення до неурядових організацій, які здійснюють той чи інший напрям правозахисної діяльності в кожному регіоні, сприяють налагодженню контактів та співпраці з представниками третього сектору²⁰⁵.

Сьогодні в Україні триває пошук оптимальної моделі демократичного розвитку, у тому числі концепції розвитку державного ладу, становлення демократичних інститутів, реформування різних сфер суспільного життя²⁰⁶. Підвищення ролі НПО України у процесі зміцнення правової культури українського суспільства та відновлення суспільної справедливості за рахунок протидії порушенням законних прав громадян з боку представників влади є важливим показником демократизації суспільства. Такі організації забезпечують громадський контроль за діяльністю як державних органів, їх посадових осіб, так і за діяльністю суб'єктів приватного права, що сприяє зміцненню позицій громадянського суспільства в Україні як правовій державі.

Ці тенденції та вплив європейської спільноти на Україну призвів до прийняття у 2012 році Закону України «Про громадські об'єднання», який відображає нові сучасні тенденції правового регулювання діяльності інститутів громадянського суспільства, що утворюють НО, у тому числі НПО.

Сформована на сьогодні мережа громадських організацій по всій території України, є досить широкою. Проте за співвідношенням питомої ваги громадських організацій до кількості населення Україна все ще значно поступається іншим європейським країнам – констатує М. В. Лациба. Так, наприклад, в Україні на 10 тис. населення існує 11 зареєстрованих громадських організацій, в Угорщині – 46, в

---

²⁰⁵ Довідник «Неурядові правозахисні організації України». Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини // Народний оглядач. 17:00 — 18.03.2003 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу до журн. : <http://sd.org.ua/news.php?id=752>

²⁰⁶ Наливайко Л. Р. Державний лад України : поняття, система, гарантії : Дис... д-ра. юрид. наук : 12.00.01 / Л. Р. Наливайко. — Запорізький юридичний ін-т Дніпропетровського державного ун-ту внутрішніх справ. — Запоріжжя, 2010. — С. 3.

Хорватії – 85, а в Естонії – 201²⁰⁷. Крім того, на думку експертів, більшість з зареєстрованих організацій в Україні існує лише формально, або функціонує епізодично. За різними оцінками кількість активно діючих організацій складає не більше 3-4 тисяч (багато організацій щороку припиняють активну діяльність без формальних дій для припинення реєстрації як юридичних осіб). Під терміном «активно діюча організація» розуміється та організація, яка є офіційно зареєстрованою; працює не менше 2-х років; має досвід виконання не менше 2-х програм чи проектів; має успішний досвід виконання проектів та відома в регіоні²⁰⁸.

На підтримку думки про формальність функціонування значної кількості громадських організацій свідчать результати перевірки цих організацій, що проводилась Міністерством юстиції протягом 2010 року, за результатами якої Міністерство юстиції підготувало акти про відсутність 65% громадських організацій. У ході перевірки вивчається дотримання громадськими організаціями положень їх статутів. Протягом 2010 року Міністерство юстиції перевіряло об'єднання громадян, легалізовані в 1996 – 1999 роках. Загалом було перевірено 257 об'єднань громадян. При цьому діяльність лише 50 з перевірених об'єднань громадян узгоджувалася із законодавством України та положеннями власних статутів. Виявлено окремі порушення у діяльності 17 організацій. Діяльність 13 організацій не узгоджувалася з вимогами законодавства та статутів. Проте переважну кількість громадських організацій – 167 з перевірених 257, взагалі не було знайдено за адресою місцезнаходження²⁰⁹. Наведені результати перевірки свідчать про зворотну сторону демократизації процесів контролю та нагляду за діяльністю НПО України, що проявляється у вчинених останніми порушеннях законодавства. Історія правового регулювання НПО містить приклади застосування

²⁰⁷ Лациба М. В. Чому нам потрібен новий закон «Про громадські організації» / М. В. Лациба, О. Ю. Вінніков, М. М. Слюсаревський ; Український незалежний центр політичних досліджень. — К. : ТОВ «Агентство «Україна», 2008. — С. 6.

²⁰⁸ Стан та динаміка розвитку неурядових організацій України 2002-2010 роки : Звіт за даними дослідження Л. Паливода, С. Голота. — Київ : ТОВ «Видавничий Дім «КуПол» 2010. — С. 19.

²⁰⁹ В Україні не виявилося 65% офіційно зареєстрованих громадських —організацій : 2004-2011 : Західна інформаційна корпорація 24 янвря 2011 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу : http://zaxid.info/zaxid_2909.html

різних методів регулювання їх діяльності як імперативний так і диспозитивний, що мали різний вплив на формування загального сприйняття НПО як виду інституту громадянського суспільства та розгалуженість мережі НПО у вигляді громадських організацій.

В результаті вивчення наукових досліджень об'єднань громадян, громадських об'єднань, громадських організацій та інших інститутів громадянського суспільства, що своїм існуванням реалізують право громадян об'єднуватись для захисту, для систематизації отриманих знань та розуміння процесу становлення розуміння змісту НПО України та правового регулювання їх діяльності, можна виокремити наступні етапи:

Перший етап – дорадянський (кінець XVIII ст. – 20-і рр. XX ст.), який відображає початок системного наукового вивчення проявів громадських ініціатив з об'єднання різних груп населення для реалізації своїх інтересів та захисту своїх прав. На цьому етапі формування правового регулювання діяльності громадських організацій домінувала позиція необхідності реформування державного управління діяльністю громадських організацій у напрямку його лібералізації.

Представниками дорадянської науки адміністративного права є В. М. Гессен, В. В. Івановський, М. М. Белявський, І. Т. Тарасов, В. Ф. Дерюженський, А. І. Єлістратов, М. П. Ануфрієв, які розглядали іноземний досвід правового регулювання діяльності громадських організацій та принципи правової регламентації державою діяльності товариств та союзів. Характеризуючи цей період становлення наукової думки щодо інституту громадських організацій А. С. Туманова у своїй докторській дисертації 2004 року «Державно-правове регулювання діяльності громадських організацій Росії на початку XX століття» зазначає, що переважна тенденція розвитку законодавства протягом другої половини XIX – початку XX століть полягала в децентралізації державного контролю над громадськими організаціями, передачі повноважень з реєстрації їх

установчих документів від імператорської влади і міністерств місцевій адміністрації²¹⁰.

Другий етап – радянський (20-і рр. XX ст. – початок 90-х рр. XX ст.) тривав з 20-тих років XX століття до початку 90-тих років XX століття і ознаменувався появою наукових досліджень радянських громадських організацій як суб'єктів радянського адміністративного права.

З 60-тих років по 90-ті роки XX століття основну увагу у дослідженнях науковці приділяли адміністративно-правовому регулюванню порядку створення та діяльності громадських організацій як суб'єктів адміністративного права. В рамках цих тенденцій у своїх роботах науковці детально розглядали ознаки громадських організацій, їх класифікацію, функції, внутрішні та зовнішні відносини громадських організацій, адміністративно-правовий статус, адміністративно-правове регулювання діяльності, повноваження у сфері державного управління, гарантії діяльності тощо. Представниками цієї групи науковців є: Ц. А. Ямпольська («Громадські організації та розвиток радянської соціалістичної державності» 1965 року²¹¹); А. І. Щиглик («Закономірності становлення, розвитку та функціонування громадських організацій в радянській політичній системі (політико-правове дослідження)»)²¹²; С. О. Солдатов («Творчі спілки СРСР» 1989 року²¹³).

У цей період були визначені найголовніші ознаки громадських організацій: 1) громадська організація створюється на добровільних началах; 2) функціонують на засадах самоуправління (Ю. М. Козлов) [5, с. 121]²¹⁴; 3) вступаючи у громадську

²¹⁰ Туманова А. С. Государственно-правовое регулирование деятельности общественных организаций России в начале XX века : автореф. дис. на соиск. учен. степ. докт. юрид. наук : спец. 12.00.01 / А. С. Туманова. — Академия управления МВД Российской Федерации. — М., 2003. — С. 15.

²¹¹ Ямпольская Ц. А. Общественные организации и развитие советской социалистической государственности / Цецилия Абрамовна Ямпольская. — М. : Юридическая литература, 1965. — 197 с.

²¹² Щиглик А. И. Закономерности становления и развития общественных организаций в СССР (Политико-правовое исследование) : автореф. дис. на соиск. учен. степ. докт. юрид. наук : спец. 12.00.01 / А. И. Щиглик. — АН СССР. Ин-т государства и права. — М., 1978. — 29 с.

²¹³ Солдатов С. А. Творческие союзы СССР / Сергей Александрович Солдатов. — М. : Знание, 1989. — 63 с.

²¹⁴ Административное право (Общая и Особенная части) / [под ред. Ю. М. Козлова]. — 1968 г. — М. : Юридическая литература. — С. 121.

організацію громадянин стає її членом, набуваючи при цьому відповідні права та обов'язки; 4) громадська організація не володіє владними повноваженнями; 5) основні питання організації та діяльності громадської організації урегульовані уставами та положеннями, які приймаються самими організаціями; 6) громадська організація видає акти, обов'язкові для її членів (М. І. Єропкін)²¹⁵; 7) організаційна та майнова відособленість від інших громадських організацій та державних органів, 8) чітка організаційно-структурну оформленість, яка індивідуалізує громадську організацію; 9) рівноправність та різноманітність членів організації; 10) стабільність складу громадської організації, яке поєднується з можливістю її оновлення; 11) наявність спеціальної правосуб'єктності, яка визначається специфічними цілями функціонування даної громадської організації (М. І. Єропкін)²¹⁶; 12) заснування на добровільному членстві; 13) заснування на матеріальній участі членів організації у створенні її майнової основи; 14) наявність виборних органів, які формуються безпосередньо її членами або уповноваженими (О. Є. Луньов)²¹⁷.

Крім ознак громадських організацій на цьому етапі розвитку наукової думки було широко деталізовано також питання державної реєстрації громадських організацій, державної регламентації правового статусу громадських організацій, державного контролю та припиненню їхньої діяльності, розглядалися повноваження державних органів щодо безпосереднього керівництва діяльністю громадських організацій²¹⁸.

Нормативне регулювання діяльності громадських організацій у цей період здійснювалось комплексом нормативних актів різної юридичної сили: Конституцією СРСР 1936 року, Конституція СРСР 1977 року, Законом СРСР «Про громадські

---

²¹⁵ Советское административное право / [под ред. М. И. Еропкина]. — 1964 г. — М. : Юридическая литература. — С. 84-85.

²¹⁶ Советское административное право (Части Общая и Особенная) : [учебник для вуз МВД СССР] / [Еропкин М. И., Ключниченко А. П., Коренев А. П., Сорокин В. Д.] ; под ред. М. И. Еропкина. — К. : КВШ МВД СССР, 1978. — С. 90-91.

²¹⁷ Административное право (Общая и Особенная части) / [под ред. А. Е. Лунева]. — М. : Юридическая литература. — 1970. — С. 95-96.

²¹⁸ Еропкин М. И. Советское административное право : [учебник для средних юридических учебных заведений] / М. И. Еропкин, А. П. Ключниченко. — М. : Юридическая литература, 1979. — С. 73.

об'єднання», Законом СРСР від 26 травня 1988 року «Про кооперацію в СРСР» та ін.

Цей історичний період характеризується становленням у адміністративно-правовій науці ґрунтовного теоретичного фундаменту державного регулювання порядку створення та діяльності громадських організацій та їх різноманітних видів.

Третій етап – активного становлення вітчизняного законодавства, що регулює діяльність об'єднання громадян. Цей період охоплює початок 90-х років ХХ ст. з моменту проголошення незалежності України та прийняття Закону України «Про об'єднання громадян» до 2002 року, коли було прийнято Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі на багатосторонніх зустрічах, що відбулися в Страсбурзі з 19 до 20 листопада 2001 року, з 20 до 22 березня 2002 року і 5 липня 2002 року.

Активізація громадськості у напрямку об'єднання зусиль для реалізації власних інтересів та захисту прав груп населення відобразилось у прийнятті ряду Законів України: «Про молодіжні та дитячі громадські організації» від 1 грудня 1998 року, «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» від 7 жовтня 1997 року, «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15 вересня 1999 року, «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності» від 24 травня 2001 року, «Про асоціації органів місцевого самоврядування» 16 квітня 2009 року та інші акти законодавства. Закони України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05 липня 2012 року та «Про нотаріат» від 2 вересня 1993 року, які передбачають можливість адвокатів та нотаріусів об'єднуватися у регіональні, загальнодержавні та міжнародні спілки та асоціації, які представляють їх інтереси у державних та інших органах, захищають їх соціальні та професійні права.

Для цього періоду характерна поглиблена увага вчених адміністративістів до питань, пов'язаних із адміністративно-правовим статусом об'єднань громадян, у тому числі громадських організацій, як суб'єктів адміністративного права.

У період незалежної України адміністративно-правовий статус громадських організацій ставав предметом дослідження у працях таких вітчизняних вчених-

адміністративістів: В. Б. Авер'янова, О. М. Бандурки, Д. М. Бахраха, Ю. П. Битяка, А. С. Васильєва, В. М. Гаращука, З. С. Гладуна, І. П. Голосніченка, С. Т. Гончарука, Є. В. Додіна, Є. Є. Додіної, Р. А. Калюжного, С. В. Ківалова, Л. В. Ковалю, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова, А. Т. Комзюка, О. В. Кузьменко, Є. В. Курінного, О. В. Негодченка, В. Ф. Опришка, О. І. Остапенка, В. К. Шкарупи, О. М. Якуби. Ці науковці забезпечили формування нового сучасного теоретичного підґрунтя адміністративно-правового регулювання порядку створення та діяльності громадських організацій в Україні.

Якщо у радянський період для визначення усіх громадських формувань використовувалось поняття «громадська організація», то для періоду незалежної України характерним стає вживання з цією метою поняття «об'єднання громадян», яке відомий вчений-адміністративіст Л. В. Коваль визначив «як узагальнююче поняття для багатьох форм громадської активності; як добровільне громадське формування, створене на ґрунті єдності інтересів для спільної реалізації громадянами своїх прав і свобод»²¹⁹.

На цьому етапі історичного розвитку наукової думки вчені у своїх роботах приділяють активну увагу класифікації громадських організацій або об'єднань громадян за різноманітними критеріями: С. Г. Стеценко визначає масові об'єднання громадян (політичні організації, творчі спілки, професійні спілки тощо); органи громадської самодіяльності (громадські формування з охорони громадського порядку); органи громадського самоврядування (ради й колективи мікрорайонів, домові, вуличні комітети та ін.)²²⁰; В. К. Колпаков та О. В. Кузьменко визначають такі критерії для класифікації об'єднань: мету створення та діяльності, територіальний масштаб діяльності, спосіб обліку членів, шлях легалізації, вік, досягнувши якого дозволяється бути членом об'єднання громадян.

---

²¹⁹ Коваль Л. В. Адміністративне право : [курс лекція для студентів юрид. вузів та факультетів] / Леонід Васильович Коваль. — [3-є видання]. — К. : Вентурі. — 1998. — С. 68.

²²⁰ Стеценко С. Г. Адміністративне право України : [навчальний посібник] / Семен Григорович Стеценко. — [вид. 2-ге, перероб. та доп.]. — К. : Атіка, 2009. — С. 129-131.

В результаті проведених досліджень на цьому етапі становлення розуміння сутності об'єднань громадян науковцями були визначені такі основні характеристики, що відрізняють державні органи та громадські організації: взаємовідносини між державою та об'єднаннями громадян носять виключно правовий характер, вважає Ю. П. Битяк²²¹; можливість існування не правових відносин між громадськими об'єднаннями та державними органами, яких, на думку Ю. М. Козлова, набагато більше, ніж правових; у відносинах із іншими суб'єктами права та між собою громадські організації виступають виключного від власного імені, не маючи державно-владних повноважень – вважають В.К. Колпаков та О. В. Кузьменко²²²; специфіка об'єднання громадян як суб'єкта адміністративного права проявляється у взаємовідносинах об'єднання з державними органами, насамперед з органами виконавчої влади – С. В. Ківалов²²³.

Четвертий етап – поступове приведення вітчизняного законодавства у відповідність до законодавства ЄС, що регламентує діяльність громадських об'єднань. Охоплює період з 2002 до прийняття у 2012 році Закону України «Про громадські об'єднання».

Провідними науковцями у напрямку дослідження об'єднань громадян є Є. Є. Додіна, яка у 2002 році захистила дисертацію «Адміністративно-правовий статус громадських організацій України», в якій розглянуто підстави включення громадських організацій до кола суб'єктів адміністративного права, здійснюється аналіз різноманітних точок зору стосовно поняття «громадської організації» та їхньої класифікації за різноманітними критеріями, розглядається адміністративна

---

²²¹ Адміністративне право України : підручник / [Ю. П. Битяк, В. М. Гарашук, О. В. Д'яченко та ін.] ; за ред. Ю. П. Битяка. — К. : Юрінком Інтер, 2006. — С. 121.

²²² Колпаков В. К. Адміністративне право України: [підручник] / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. — К. : Юрінком Інтер, 2003. — С. 168.

²²³ Адміністративне право України : підручник / [за заг. ред. С. В. Ківалова] — Одеса : Юридична література, 2003. — С. 123.

правосуб'єктність громадських організацій, їх функції у системі політичної та соціально-економічної організації суспільства²²⁴.

Заслуговує уваги дисертаційне дослідження Л. О. Ємця «Публічне управління неполітичними об'єднаннями громадян (адміністративно-правове дослідження)», яке було захищене у 2009 році. Цей науковець представив у дисертаційному дослідженні сучасні передові ідеї щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності громадських організацій в Україні²²⁵. Варто звернути увагу на праці вчених-юристів, які досліджують правове регулювання діяльності громадських організацій як суб'єктів різноманітних суспільних відносин: О. М. Ващук було захищено дисертаційне дослідження «Конституційно-правовий статус громадських організацій в Україні» у 2004 р., в якому запропоновано нове наукове визначення поняття «громадська організація», проаналізовані взаємовідносини громадських організацій та органів державної влади, правове регулювання створення та діяльності громадських організацій в Україні тощо²²⁶; правовий статус добровільних правозахисних громадських об'єднань та особливості їх взаємовідносин із органами державної влади були розглянуті М. М. Новіковим у дисертаційному дослідженні «Об'єднання громадян у механізмі взаємодії держави і громадського суспільства» (2002 р.)²²⁷; В. М. Кравчук у дисертаційному дослідженні на тему: «Взаємовідносини громадських організацій і держави в умовах формування громадянського суспільства в Україні (теоретико-правові

---

²²⁴ Додіна Є. Є. Адміністративно-правовий статус громадських організацій в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Є. Є. Додіна. — Одеська національна юридична академія. — Одеса, 2002. — 21 с.

²²⁵ Ємець Л. О. Публічне управління неполітичними об'єднаннями громадян (адміністративно-правове дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Л. О. Ємець. — Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. — Дніпропетровськ, 2009. — 20 с.

²²⁶ Ващук О. М. Конституційно-правовий статус громадських організацій України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 / О. М. Ващук. — НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. — К., 2004. — 17 с.

²²⁷ Новіков М. М. Об'єднання громадян у механізмі взаємодії держави і громадського суспільства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / М. М. Новіков. — Національний університет внутрішніх справ. — Х., 2002. — 18 с.

аспекти)» (2008 р.) здійснив аналіз стану державного регулювання створення та діяльності громадських організацій в Україні²²⁸.

Серед останніх досліджень та публікацій уваги заслуговують наукові дослідження С. В. Круглик, основні ідеї якого викладені у статтях «Громадські організації як інститути громадянського суспільства» та «Роль неурядових організацій у розбудові громадянського суспільства в сучасній Україні»²²⁹, де автор досліджує вплив громадських організацій на розвиток громадянського суспільства, їх роль в напрямку утвердження демократії. Значний інтерес до дослідження складають публікації Є. О. Пожидаєва, що присвячені розгляду питання діяльності громадських організацій в суспільно-політичних процесах, наприклад, стаття «Неурядові організації у суспільно-політичному житті України: межі участі та пріоритети діяльності»²³⁰. Створенню методологічної основи дослідження неурядових організацій, визначенню їх стану та перспектив в Україні присвячена дисертація В. І. Пашенко на тему: «Неурядові організації як інститут громадянського суспільства: методологія дослідження та стан в Україні»²³¹. Разом з тим ступінь дослідження діяльності громадських організацій, а зокрема їх ефективності в напрямку розбудови громадянського суспільства, ще не є достатнім і потребує подальшого аналізу.

П'ятий етап – сучасний етап, який розпочався прийняттям у 2012 році Закону України «Про громадські об'єднання», основою для прискорення його прийняття стала Резолюція ПАРЄ № 1755 (2010) «Функціонування демократичних інституцій в

---

²²⁸ Кравчук В. М. Взаємовідносини громадських організацій і держави в умовах формування громадянського суспільства в Україні (теоретико-правові аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / В. М. Кравчук. — Київський національний університет внутрішніх справ. — К., 2008 — 20 с.

²²⁹ Круглик С. В. Роль неурядових організацій у розбудові громадянського суспільства в сучасній Україні // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2009_26/Gileya26/P2_doc.pdf

²³⁰ Пожидаєв Є. О. Неурядові організації у суспільно-політичному житті України : межі участі та пріоритети діяльності / Є. О. Пожидаєв // Стратегічні пріоритети. — 2007. — №4 (5). — С. 19-26.

²³¹ Пашенко В. І. Неурядові організації як інститут громадянського суспільства: методологія дослідження та стан в Україні 2005 года : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: 23.00.02 / В. І. Пашенко. — НАН України. Ін-т політ. і етнонац. дослідж. — К., 2005. — 16 с.

Україні», в якій наголошується на прискоренні ухвалення нового закону про громадські організації для усунення недоліків існуючого законодавства про недержавні організації²³².

Виокремлення таких етапів становлення та розвитку правового регулювання діяльності НО в Україні та наукового супроводження і обґрунтування цих процесів дозволяє прийти до висновку, що Україна тільки переходить до активного наукового обґрунтування розуміння змісту НО, у тому числі й НПО, як їх видів, та переживає переродження нормативно-правової бази регулювання діяльності громадських об'єднань, що є частиною НО. В результаті короткого історичного огляду правового регулювання діяльності НПО України, було з'ясовано, що основними тенденціями вітчизняного законодавства цієї сфері на сучасному етапі розвитку є приведення вітчизняного законодавства про НПО до європейських стандартів, демократизація процесів створення, реєстрації, контролю та нагляду за діяльністю НПО України, що передбачена Законом України «Про громадські організації».

Такими є загальні тенденції, у сфері регулювання діяльності НПО України, для їх деталізації та доповнення розкриємо зміст терміну «тенденція», що визначається тлумачним словником як 1) напрям розвитку чого-небудь; 2) прагнення, намір, властиві кому-, чому-небудь²³³. Нормативним документом, що концентрує у собі найближчі у часі напрями реалізації намірів законодавця щодо регулювання діяльності НПО є Закон України «Про громадські об'єднання».

У цьому законі відображено розширення кола інформаційних відносин НПО України з метою збільшення кількості інформації для громадян про ці організації. Оскільки відсутність такої інформації призведе до того, що за даними Інституту соціології НАНУ, 80% українців не є членами жодної з громадських організацій. Хоча за формальним показником кількості громадських організацій Україна майже

---

²³² Функціонування демократичних інституцій в Україні Резолюція № 1755 (2010) : Резолюція ПАРЄ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/articles/2010/10/6/5451629/>

²³³ Академічний тлумачний словник (1970-1980). Словник української мови: В 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. — Київ : Наукова думка, 1970-1980. — С. 72.

не відстає від загальноєвропейського рівня²³⁴. Демонструє тенденцію інформатизації адміністративно-правових відносин із НПО такі норми Закону України «Про громадські об'єднання» як абз. 7. ст. 3: «прозорість, відкритість передбачає право всіх членів (учасників) громадського об'єднання мати вільний доступ до інформації про його діяльність, у тому числі про прийняті громадським об'єднанням рішення та здійснені заходи, а також обов'язок громадського об'єднання забезпечувати такий доступ. Публічність означає, що громадські об'єднання інформують громадськість про свої мету (цілі) та діяльність»; ст. 18 абз. 3. «інформація про зареєстровану в установленому порядку символіку громадського об'єднання є відкритою для ознайомлення»; абз. 1, ст. 21. «права громадських об'єднань». Джерелами збільшення обсягів інформації про діяльність НО в першу чергу можуть бути, зазначає Нанівська В., довідники: НДО в Україні; громадські та добродійні організації в Україні; веб-сайти НДО; періодичні видання, такі як «Громадянські ініціативи»; «Новини НДО» тощо²³⁵. Новий закон, зазначає М. Коновалов, гарантує вільний доступ до інформації Єдиного реєстру громадських об'єднань, в т.ч. право копіювання даних. На сьогодні реєстр Міністерства юстиції не включає відомості про громадські організації, легалізованих органами місцевого самоврядування. Визначено і порядок акредитації представництв і філій іноземних неурядових організацій. Зараз їх легалізація здійснюється на підставі постанови КМУ № 145 від 26.02.1993 р.

Наступною тенденцією є розширення кола осіб, права яких можуть захищатись НПО України: до їх складу відповідно до нового закону увійшли крім членів організації й інші фізичні та юридичні особи. Це положення дозволить НПО збільшити сферу свого впливу у суспільстві. Зменшена кількість засновників таких організацій до двох осіб, якими можуть бути і юридичні особи на відміну від

²³⁴ 80% українців не беруть участі у жодних громадських організаціях. Газета Тиждень — 29 березня 2012 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : Тиждень.ua

²³⁵ Нанівська В. Розвиток недержавних організацій в Україні. Міжнародний центр перспективних досліджень. / В. Нанівська. — Київ. — липень 2001. // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : ngo_development_ukr.pdf

чинного Закону України «Про об'єднання громадян», яка вимагає наявності осередків у більшості регіонів (АР Крим, області, міста Київ та Севастополь), а значить, не менше 42 засновників, зазначає М. Коновалов²³⁶.

Новим законодавством зменшено фінансовий тиск на НПО України та надано додаткові можливості для залучення коштів для використання їх у статутних цілях. Так було скасовано плату за їх державну реєстрацію, а також внесення змін до статутів. Водночас у статті 21 нового закону гарантується право громадських організацій самостійно вести підприємницьку діяльність – якщо це прямо передбачено в їх статутах. З одного боку це збільшить фінансову незалежність НПО України від грантів та спонсорської допомоги, що є непрямими важелями впливу на діяльність таких організацій, з іншого боку призведе до проблем з реєстрацією як неприбуткових організацій у податковій. З метою уникнення таких суперечностей наразі потреба внесення відповідних змін і до податкового законодавства.

У новому законі прослідковується тенденція до конкретизації вимог до назв громадських об'єднань. Так, ст. 10 Закону України «Про громадські об'єднання» встановлює обмеження на використання загальних найменувань державних органів (наприклад, комітет, служба, агентство і т.д.) та вимагає конкретизувати назву організації за рахунок відображення інформації про статус громадського об'єднання («дитяче», «молодіжне», «всеукраїнське») та може містити інформацію про його вид («екологічне», «правозахисне» тощо). Такі вимоги є позитивними, оскільки усунуть випадки введення в оману громадян щодо цілей діяльності громадського об'єднання.

Спрощення системи реєстрації громадських об'єднань, що є частиною НПО України, у порівнянні із колишньою системою державної реєстрації громадських організацій. Основний порядок реєстрації громадських об'єднань міститься у ст. 12 Закону. Водночас, зазначає М. Коновалов, новий закон встановлює дуже суворі

---

²³⁶ Коновалов М. Наслідки прийняття Закону України «Про громадські об'єднання». [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.law-km.info/articles/naslidky-priyniattia-zakonu-ukrainy-pro-hromadski-obiednannia.html>

тимчасові рамки для визнання безстрокового права на об'єднання. Повідомлення про створення громадської організації без статусу юридичної особи є обов'язковим не пізніше ніж через 60 днів після установчих зборів. Однак повідомлення може бути «не прийнято» органом юстиції, оскільки в разі неподання документів на реєстрацію громадської організації зі статусом юридичної особи протягом 60 днів після установчих зборів така організація вважається нествореною. У чинному законі подібних обмежень, наполягає цей науковець, не встановлено взагалі²³⁷. Нарешті, не менш важливим є зміна практики органів реєстрації громадських об'єднань з урахуванням рішень Європейського суду з прав людини – в Україні за ці обидві функції відповідає Міністерство юстиції, як і за надання безоплатної правової допомоги. Відчувається законодавче обґрунтування зміцнення позицій незалежності від держави громадських об'єднань за рахунок зобов'язання державних органів проводити обов'язкові консультації з громадськими організаціями з питань їх правового статусу та державного фінансування.

Таким чином, основними тенденціями адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України є: підвищення вимог щодо збільшення обсягів інформації про громадські об'єднання та його діяльність для громадян; розширення кола осіб, права яких можуть захищатись НПО; зменшено фінансового тиску на НПО та надання додаткових можливостей для залучення коштів для використання їх у статутних цілях; конкретизація вимог до назв громадських об'єднань; спрощення процедури реєстрації НПО та посилення засад незалежності від держави НПО. Це свідчить про основну тенденцію розвитку правового регулювання діяльності НПО України – збільшення рівня їх незалежності від держави та формування партнерських відносин із державними органами.

---

²³⁷ Коновалов М. Наслідки прийняття Закону України «Про громадські об'єднання». [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.law-km.info/articles/naslidky-priyniattia-zakonu-ukrainy-pro-hromadski-obiednannia.html>

4. Механізм адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України

Складна система видів НПО України та різноманітність напрямів їх діяльності створюють умови для існування розгалуженої системи адміністративно-правових відносин, що формуються навколо діяльності НПО. Перед законодавцем та державними виконавчими органами стоїть складна задача поєднати державне регулювання діяльності НПО України, що здійснюється з метою забезпечення законності функціонування сфери правозахисту, та при цьому дотриматись меж впливу на НПО, які визначені у ст. 22 «Про громадські об'єднання». Зазначена ситуація і створює умови для формування складного механізму важелів впливу на діяльність НПО України.

Зміст поняття «механізм» визначається тлумачним словником як внутрішня будова, система чого-небудь²³⁸. Таке поняття є загальним та не вказує на характерні ознаки механізму як правового поняття, на відміну від робіт таких науковців як О. Г. Голіченко, О. В. Горбняк, О. В. Грабовська, Л. О. Ємець, В. М. Кравчук, В. І. Надрага, які досліджували механізми впливу недержавних організацій на державні структури; взаємодію громадських організацій з державою і становлення громадянського суспільства в Україні; український та польський досвід створення сприятливих умов для ефективної взаємодії органів державної влади та НО; публічне управління неполітичними об'єднаннями громадян (адміністративно-правове дослідження); взаємовідносини громадських організацій і держави в умовах формування громадянського суспільства в Україні; взаємодію владних структур, політичних і громадських організацій як засіб підвищення ефективності управління на регіональному рівні.

Найбільш наближеними до тематики адміністративно-правового регулювання діяльності неурядових правозахисних організацій є роботи Є. Є. Додіної, яка

---

²³⁸ Академічний тлумачний словник (1970-1980). Словник української мови: В 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. — Київ: Наукова думка, 1970-1980. — С. 695.

досліджувала адміністративно-правовий статус громадських організацій в Україні; О. В. Тинкової, що вивчала неурядові організації як суб'єкти вироблення державної політики; Н. В. Калінкіної, робота якої присвячена партнерським відносинам між владою та «третім сектором» у соціальній державі²³⁹, Л. О. Ємця, який у своїй дисертації досліджував публічне управління неполітичними об'єднаннями громадян.

Поняття та ознаки адміністративно-правового регулювання різних сфер та діяльності різних суб'єктів, мета, завдання, принципи, функції, форми та методи адміністративно-правового регулювання були предметом досліджень таких науковців як: О. О. Бандурка, В. В. Галунько, А. П. Головін, С. С. Засуцько, О. М. Іващенко, Я. М. Когут, Т. О. Коломоєць, О. О. Кравчук, Л. А. Микитенко, О. Б. Німко, Ю. В. Пирожкова, А. С. Філіпенко, О. Ш. Чомахашвілі, О. Б. Черномаз та інших.

Так, О. О. Бандурка у своїй дисертації «Адміністративно-правове регулювання міграційного процесу в Україні» присвятив свої дослідження проблемам адміністративно-правового регулювання міграційного процесу в Україні. Він провів глибокий аналіз адміністративного законодавства, яке регулює правові відносини у сфері міграційного процесу; сформулював авторське визначення міграційного процесу як правового явища, яке набуває певного порядку внаслідок регулювання нормами права, насамперед, адміністративного; проаналізував особливості адміністративно-правових відносин у сфері міграційного процесу та проводиться їх класифікація тощо²⁴⁰.

Дисертацію А. П. Головіна було присвячено питанням удосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності міліції громадської безпеки в умовах реформування системи Міністерства внутрішніх справ України. Ним

²³⁹ Калінкіна Н. В. Партнерські відносини між владою та «третім сектором» у соціальній державі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. держ. управл. : 25.00.02 / Н. В. Калінкіна. — Харків, 2008. — 20 с.

²⁴⁰ Бандурка О. О. Адміністративно-правове регулювання міграційного процесу в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / О.О. Бандурка. — Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. — Х., 2002. — 19 с.

уточнено поняття та зміст адміністративно-правового статусу міліції громадської безпеки, розроблено модель механізму адміністративно-правового регулювання її діяльності та наведено характеристику складових такого механізму²⁴¹.

С. С. Засулько присвятив свою працю аналізу проблем адміністративно-правового регулювання у сфері забезпечення техногенної безпеки в Україні, де уточнив поняття техногенної безпеки, визначив її складові; розкрив сутність забезпечення техногенної безпеки; визначив механізм регулювання суспільних відносин спрямованих на забезпечення техногенної безпеки; дослідив систему суб'єктів забезпечення техногенної безпеки та їх взаємодія; охарактеризував правові та організаційні форми такої діяльності; узагальнив основні види адміністративних правопорушень, які впливають на техногенно безпечний стан тощо²⁴².

О. М. Іващенко вивчала теоретичні та практичні питання адміністративно-правового регулювання корпоративних прав держави. В її роботі характеризується та визначається сутність корпоративних прав держави, види господарських об'єднань, відносно яких вони здійснюються, структура відносин у сфері корпоративних прав держави, які є предметом адміністративно-правового регулювання²⁴³.

Дисертація Ю. В. Пирожкової присвячена аналізу адміністративно-правового регулювання у сфері автомобілебудування в Україні, в ній проаналізовано генезис адміністративно-правового регулювання у сфері автомобілебудування в Україні у законодавстві та правовій доктрині, визначено поняття, специфічні ознаки автомобілебудування як об'єкту адміністративно-правового регулювання; розглянуто елементи адміністративно-правового регулювання у сфері

---

²⁴¹ Головін А. П. Адміністративно-правове регулювання діяльності міліції громадської безпеки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / А. П. Головін. — Нац. акад. внутр. справ України. — К., 2004. — 20 с.

²⁴² Засулько С. С. Адміністративно-правове регулювання у сфері забезпечення техногенної безпеки в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / С. С. Засулько. — Нац. акад. внутр. справ України. — К., 2006. — 20 с.

²⁴³ Іващенко О. М. Адміністративно-правове регулювання корпоративних прав держави : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. М. Іващенко. — Інститут законодавства Верховної Ради України. — К., 2008. — 22 с.

автомобілебудування із детальним вивченням кожного з них²⁴⁴. О. Б. Чорномаз досліджував адміністративно-правове регулювання правовідносин у сфері пасажирських перевезень на залізничному транспорті. Ним розглянуто особливості пасажирських перевезень як об'єкта державного регулювання, систему суб'єктів та їх взаємодію. Сформульовані пропозиції щодо вдосконалення вітчизняного законодавства у сфері державного регулювання діяльності пасажирського залізничного транспорту, посилення контролю за якістю транспортних послуг, громадським порядком, техногенною безпекою на залізничному транспорті²⁴⁵.

Сутність, особливості комунального управління та його адміністративно-правового регулювання досліджував О. О. Кравчук, він також запропонував, науково обґрунтовані пропозиції щодо перспективних шляхів підвищення ефективності цього виду публічного управління та якості його правового регулювання. Ним було запропоновано визначення механізму адміністративно-правового регулювання комунального управління, органів комунального управління, об'єктів соціальної інфраструктури, обґрунтовано та сформульовано пропозиції щодо підвищення ефективності здійснення комунального управління в населених пунктах України та вдосконалення його адміністративно-правового регулювання²⁴⁶.

О. Ш. Чомахашвілі у дисертації «Адміністративно-правове регулювання охорони прав на промислові зразки в Україні» здійснив аналіз проблемних питань механізму адміністративно-правового регулювання охорони прав на промислові зразки в Україні, визначив поняття, специфічні ознаки охорони прав на промислові зразки як об'єкта адміністративно-правового регулювання, проаналізував

---

²⁴⁴ Пирожкова Ю. В. Адміністративно-правове регулювання у сфері автомобілебудування в Україні : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ю. В. Пирожкова. — Нац. ун-т держ. податк. служби України. — Ірпінь, 2007. — 20 с.

²⁴⁵ Чорномаз О. Б. Адміністративно-правове регулювання правовідносин у сфері пасажирських перевезень на залізничному транспорті : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.07 / О. Б. Чорномаз. — Львів. держ. ун-т внутр. справ. — Л., 2007. — 16 с.

²⁴⁶ Кравчук О. О. Адміністративно-правове регулювання комунального управління : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. О. Кравчук. — Ін-т законодавства Верхов. Ради України. — К., 2008. — 20 с.

зарубіжний досвід охорони прав на промислові зразки та сформулював передумови і пріоритети його запозичення в Україні²⁴⁷.

Дисертація А. С. Філіпенко є комплексним дослідженням адміністративно-правового регулювання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру. Автором визначено поняття адміністративно-правового регулювання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій; сутність та особливості адміністративно-правового регулювання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, його суб'єкти, об'єкт, функції, принципи, методи і форми; механізм адміністративно-правового регулювання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій. Вирішуються проблеми, що пов'язані з недосконалістю складових механізму адміністративно-правового регулювання суспільних відносин зазначеній сфері²⁴⁸.

У роботі Л. А. Микитенко «Адміністративно-правове регулювання рекламної діяльності в Україні» досліджено форми адміністративного впливу на рекламну діяльність через встановлення змісту понять «державний контроль рекламної діяльності», «реklamний ринок», «реklamна діяльність» та «реклама», визначено умови та особливості адміністративно-правових засад регулювання рекламної діяльності в Україні, проаналізовано адміністративно-правові гарантії забезпечення прав споживачів та підприємців на добросовісну рекламу, досліджені заходи адміністративного примусу які застосовуються до учасників рекламної діяльності та підстави застосування адміністративних стягнень у сфері рекламної діяльності²⁴⁹.

---

²⁴⁷ Чомахашвілі О. Ш. Адміністративно-правове регулювання охорони прав на промислові зразки в Україні : автореф. дис... на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. Ш. Чомахашвілі. — Нац. ун-т держ. податк. служби України. — Ірпінь, 2008. — 19 с.

²⁴⁸ Філіпенко А. С. Адміністративно-правове регулювання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру : автореф. дис... на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / А. С. Філіпенко. — Нац. ун-т держ. податк. служби України. — Ірпінь, 2008. — 19 с.

²⁴⁹ Микитенко Л. А. Адміністративно-правове регулювання рекламної діяльності в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / Л. А. Микитенко. — Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. — К., 2008. — 22 с.

Значний вплив на формування механізму адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України здійснили роботи Т. О. Коломоєць, яка визначає механізм адміністративно-правового регулювання як сукупність правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у сфері адміністративного права. В механізмі адміністративно-правового регулювання, на її думку, основними елементами є: 1) норми права – загальнообов’язкові правила поведінки, встановлені з метою регулювання суспільних відносин. 2) акти реалізації норм права – процес фактичного втілення в життя приписів правових норм через поведінку суб’єктів адміністративного права; 3) правові відносини – вольові суспільні відносини, що виникають на основі норм права; 4) юридичний факт – це конкретні життєві обставини, з якими пов’язані виникнення, зміна та припинення адміністративно-правових відносин; 5) правова свідомість суб’єктів адміністративно-правового регулювання – система відображення правової дійсності у поглядах, почуттях, уявленнях людей про право; 6) законність – правовий режим суспільного життя, який характеризується неухильним дотриманням норм права всіма суб’єктами правових відносин, що сприяє якісному здійсненню державного управління являє собою засіб, за допомогою якого вони захищаються від порушення своїх прав, свобод і законних інтересів; 7) акти тлумачення норм права – процес, спрямований на встановлення змісту норм права з метою їх правильної реалізації; 8) акти застосування норм права – прояв владного веління компетентних державних органів, спрямований на забезпечення умов реалізації суб’єктивних прав та обов’язків учасників адміністративно-правових відносин²⁵⁰.

Вагомий внесок у формування наукового бачення адміністративно-правового регулювання та його механізму вніс такий науковець як В. В. Галуцько. Так, він визначає адміністративно-правове регулювання як цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини з метою забезпечення за допомогою

---

²⁵⁰ Адміністративне судочинство України : Підручник : За заг.ред. проф. Коломоєць Т. О. — Київ : „Істина”, 2008. — 256 с.

адміністративно-правових заходів прав свобод і публічних законних інтересів фізичних і юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства та держави. Водночас механізм адміністративно-правового регулювання В. В. Галуцько розуміє як засоби функціонування єдиної системи адміністративно-правового регулювання з метою забезпечення прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, функціонування громадянського суспільства і держави. До складових елементів механізму адміністративно-правового регулювання В. В. Галуцько відносить: 1) норми адміністративного права та їх зовнішнє вираження – джерело права; 2) публічну адміністрацію; 3) принципи діяльності публічної адміністрації; 4) індивідуальні акти публічної адміністрації; 5) адміністративно-правові відносини; 6) форми адміністративного права; 7) тлумачення норм адміністративного права; 8) методи адміністративного права; 9) процедури реалізації адміністративно-правових норм²⁵¹.

У роботах професора Ю. А. Тихомирова міститься така думка, що адміністративно-правове регулювання: є механізм імперативно-нормативного упорядкування організації і діяльності суб'єктів та об'єктів управління та формування стійкого правового порядку їх функціонування. На думку російського науковця Ю. О. Дмитриєва, механізм адміністративно-правового регулювання – це впорядкована за стадіями регулювання система адміністративно-правових засобів впливу на суспільні відносини у сфері організації і здійснення державного управління. Механізм адміністративно-правового регулювання, вважає Ю. О. Дмитриєв, об'єднує такі правові явища, як принципи адміністративного права, адміністративно-правові норми, тлумачення адміністративно-правових норм, застосування адміністративно-правових норм, адміністративно-правові відносини та реалізацію адміністративно-правових норм²⁵².

²⁵¹ Адміністративне право України в сучасних умовах (виклики початку XXI століття) : монографія / За заг. редакцією В. В. Галуцька. — Херсон : Херсонська міська друкарня, 2010. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.law-property.in.ua/images/books/apuvsu.pdf>

²⁵² Дмитриев Ю. А. Административное право Российской Федерации — М. : система ГАРАНТ, 2008. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://studlib.com/content/view/1283/23/>

Н. В. Макарейко визначає механізм адміністративно-правового регулювання як сукупність адміністративно-правових засобів, які, впливаючи на управлінські відносини, організовують їх відповідно до завдань суспільства і держави. Елементами механізму адміністративно-правового регулювання цей науковець вважає принципи адміністративного права; адміністративно-правові норми; акти офіційного тлумачення адміністративно-правових норм; акти застосування адміністративно-правових норм; адміністративно-правові відносини²⁵³. Система елементів механізму адміністративно-правового регулювання, на думку російського науковця В. С. Четверикова, являє собою сукупність елементів і правових засобів, взаємопов'язаних та взаємозалежних, що утворюють в інформаційно-правову єдність в цілях впорядковуючого впливу та сталого розвитку управлінських відносин у сфері діяльності органів виконавчої влади, державного управління, уповноважених посадових осіб та інших, регульованих адміністративними правовими нормами управлінських відносин, що виникають у державі та суспільстві. У систему основних елементів механізму адміністративно-правового регулювання, на його думку, слід включити: 1) норми адміністративного права, що регламентують принципи організації та діяльності органів виконавчої влади, державного управління; формування цілей, постановки завдань; визначення функцій, компетенції органів виконавчої влади, державного управління; 2) акти тлумачення норм адміністративного права, як правило, Конституційним Судом РФ, іншими судовими органами, а також акти, що роз'яснюють практику застосування вищестоящих актів управління, наприклад, накази Мін'юсту Росії; 3) індивідуальні акти; 4) акти застосування норм адміністративного права, наприклад, розгляд і прийняття рішення про накладення адміністративного покарання за адміністративне правопорушення; 5) адміністративно-правові відносини²⁵⁴.

---

²⁵³ Макарейко Н. В. Административное право : «Право», 2009. — 320 с. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.modernlib.ru/books/makareyko_n/administrativnoe_pravo/read_12

²⁵⁴ Четвериков В. С. Административное право Москва Московский государственный социальный университет / В. С. Четвериков. — Ростов-на-Дону «ФЕНИКС», 2004. — С. 65.

Для розкриття змісту механізму адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України необхідно розглянути об'єкт впливу, визначити систему суб'єктів, що здійснюють таке регулювання, спосіб регулювання, методи адміністративно-правового регулювання, правові норми, що визначають повноваження державних органів та правовий статус НПО; акти тлумачення норм; індивідуальні акти, адміністративно-правові відносини, в яких беруть участь НПО; принципи адміністративно-правового регулювання; мета, завдання та методи регулювання; адміністративно-правові засоби.

Важливим елементом механізму адміністративно-правового регулювання є об'єкт впливу. О. Б. Німко, досліджуючи адміністративно-правове регулювання державного молодіжного житлового кредитування, дійшов висновку, що об'єктом адміністративно-правового регулювання у досліджуваній сфері є правовідносини, які виникають з приводу державного молодіжного житлового кредитування. Цей правознавець зазначає, що об'єкт адміністративно-правового регулювання державного молодіжного житлового кредитування формують такі відносини: 1) матеріально-розподільчі (майнові): відносини із забезпечення молодих громадян житлом, надання пільг на придбання житла тощо; 2) процедурні відносини: відносини щодо встановлення юридичних фактів, які мають значення при вирішенні питання про право на той чи інший вид державної допомоги; 3) процесуальні відносини, які виникають у разі поновлення порушеного права громадянина на той чи інший вид державної допомоги. Таким чином, увесь комплекс вищевказаних відносин становить об'єкт адміністративно-правового регулювання державного молодіжного житлового кредитування. О. Б. Німко обґрунтовує думку, що всі правовідносини у сфері державного молодіжного житлового кредитування мають розподільчий свідомо-вольовий характер, оскільки молоді громадяни вступають у них добровільно. О. Б. Німко наголошує, що для реалізації права на державну допомогу у даній сфері необхідні волевиявлення молодого громадянина, рішення

компетентного органу і юридичні факти, що зумовлюють адміністративно-правові відносини²⁵⁵.

Наведені результати основоположних наукових досліджень у сфері адміністративного права дають загальне уявлення про основні характеристики механізму адміністративно-правового регулювання, у тому числі діяльності НПО України. Проте механізм адміністративно-правового регулювання та внутрішній зміст його елементів змінюється стосовно кожного об'єкту адміністративного регулюючого впливу. Для з'ясування поняття та змісту адміністративно-правового регулювання діяльності НПО розглянемо також результати наукових досліджень адміністративно-правового регулювання різних сфер суспільного життя з метою конкретизації тієї частини характеристики ознак механізму адміністративно-правового регулювання діяльності НПО, що підлягає зміні.

Досліджуючи адміністративно-правове регулювання автомобілебудування, Ю. В. Пирожкова визначає його як впорядковувачий цілеспрямований вплив держави на суспільні відносини в сфері організації та функціонування автомобілебудівної промисловості, межі та сутність якого зумовлені міжгалузевим характером автомобілебудування, та який полягає в організації ефективної діяльності автомобілебудівної промисловості та контролю за її розвитком²⁵⁶. Авторське визначення поняття адміністративно-правового регулювання охорони прав на промислові зразки сформулював О. Ш. Чомахашвілі, під яким розуміє діяльність у сфері набуття, здійснення та захисту прав на промислові зразки органів виконавчої влади та посадових осіб, які входять до єдиної державної системи охорони прав інтелектуальної власності²⁵⁷.

---

²⁵⁵ Німко О. Б. Адміністративно-правове регулювання державного молодіжного житлового кредитування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / О. Б. Німко. — Нац. аграр. ун-т. — К., 2008. — С. 11-12.

²⁵⁶ Пирожкова Ю. В. Адміністративно-правове регулювання у сфері автомобілебудування в Україні : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ю. В. Пирожкова. — Нац. ун-т держ. податк. служби України. — Ірпінь, 2007. — С. 10.

²⁵⁷ Чомахашвілі О. Ш. Адміністративно-правове регулювання охорони прав на промислові зразки в Україні : автореф. дис... на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. Ш. Чомахашвілі. — Нац. ун-т держ. податк. служби України. — Ірпінь, 2008. — С. 10-13.

Поняття адміністративно-правового регулювання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій сформульовано А. С. Філіпенко як діяльність, здійснювана у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, переважно органами виконавчої влади, виконавчими органами місцевого самоврядування (при впливі на поведінку людей і діяльність юридичних осіб, що не знаходяться з ними у субординаційному підпорядкуванні), а також посадовими особами, які входять до єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру²⁵⁸.

Адміністративно-правове регулювання правовідносин у сфері пасажирських перевезень визначається О. Б. Чорномазом як сукупність норм, прийомів і способів, за допомогою яких держава впливає на суспільні відносини у зазначеній сфері з метою всебічного забезпечення правопорядку, запобігання та припинення правопорушень, притягнення винних до відповідальності та інших способів впровадження в життя державної політики у галузі пасажирських залізничних перевезень²⁵⁹.

Адміністративно-правове регулювання діяльності органів місцевої міліції, вважає Я. М. Когут, – це дія права на суспільні відносини у сфері адміністративної діяльності її органів за допомогою юридичних засобів, через систему яких забезпечується розвиток відносин у межах і напрямках, визначених нормами права²⁶⁰.

Унаслідок осмислення праць вчених-адміністративістів, О. Б. Німко сформулював авторське визначення поняття адміністративно-правового регулювання державного молодіжного житлового кредитування як особливої

---

²⁵⁸ Філіпенко А. С. Адміністративно-правове регулювання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру : автореф. дис... на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / А. С. Філіпенко. — Нац. ун-т держ. податк. служби України. — Ірпінь, 2008. — С. 12.

²⁵⁹ Чорномаз О. Б. Адміністративно-правове регулювання правовідносин у сфері пасажирських перевезень на залізничному транспорті : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.07 / О. Б. Чорномаз. — Львів. держ. ун-т внутр. справ. — Л., 2007. — С. 14.

²⁶⁰ Когут Я. М. Адміністративно-правове регулювання діяльності органів місцевої міліції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / Я. М. Когут. — Львів. держ. ун-т внутр. справ. — Л., 2008. — С. 13.

частини управління розвитком суспільства, здійснюваного уповноваженими органами державної влади та місцевого самоврядування, функціонування яких спрямоване на реалізацію конституційно закріплених положень щодо забезпечення молодих громадян житлом за рахунок бюджетних коштів та коштів інших джерел фінансування через надання: довгострокових іпотечних кредитів на будівництво (реконструкцію) або придбання житла; часткової компенсації відсоткової ставки кредитів комерційних банків молодим сім'ям та саодиноким молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) і придбання житла; компенсацій, пільг, гарантій, субсидій під час одержання молодими сім'ями та саодинокими молодими громадянами довгострокових іпотечних кредитів на будівництво (реконструкцію) і придбання житла²⁶¹.

Наведені визначення адміністративно-правового регулювання свідчать про відсутність одностайності науковців щодо ознак цього виду регулювання, оскільки містять вказівки на окремі ознаки адміністративно-правового регулювання, які суттєво відрізняються за своїм змістом. Так, найчастіше у визначеннях адміністративно-правового регулювання певної сфери чи діяльності якоїсь групи суб'єктів містяться вказівки на: 1) зміст цього регулювання, визначаючи його як діяльність у певній сфері чи вплив держави; сукупність норм, прийомів і способів, за допомогою яких держава впливає на суспільні відносини у зазначеній сфері; дія права на суспільні відносини; особлива частина управління розвитком суспільства; 2) мету регулювання, під якою розуміють цілеспрямоване впорядкування відносин; всебічне забезпечення правопорядку, запобігання та припинення правопорушень, притягнення винних до відповідальності та інших способів впровадження в життя державної політики у певній сфері; організація ефективної діяльності певного суб'єкта та контроль за його розвитком; реалізація конституційно закріплених положень; 3) склад суб'єктів, що здійснюють таку діяльність чи вплив: органи

---

²⁶¹ Німко О. Б. Адміністративно-правове регулювання державного молодіжного житлового кредитування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / О. Б. Німко. — Нац. аграр. ун-т. — К., 2008. — С. 11-12.

виконавчої влади та посадові особи; виконавчі органи місцевого самоврядування; уповноважені органи державної влади та місцевого самоврядування; 4) об'єкт регулювання: суспільні відносини в певній сфері; діяльність певного суб'єкта; 5) межі та напрями адміністративно-правового регулювання, які визначаються нормами права.

Враховуючи сформульоване визначення НПО України, узагальнені напрями адміністративно-правового регулювання їх діяльності, можна визначити наступні ознаки адміністративно-правового регулювання діяльності неурядових правозахисних організацій: 1) за змістом це є вплив держави, що проявляється шляхом реалізації владних повноважень органами державної влади і місцевого самоврядування; 2) метою регулювання є реалізація конституційно закріплених положень щодо прав громадян на свободу об'єднання у громадські організації для захисту своїх прав і забезпечення ефективності та законності діяльності неурядових правозахисних організацій; 3) об'єктом регулювання виступає діяльність неурядових правозахисних організацій; 4) суб'єктами, що здійснюють владний вплив на діяльність неурядових правозахисних організацій є органи державної влади і місцевого самоврядування; 5) регулювання здійснюється за такими напрямками як створення, реєстрація, функціонування і припинення діяльності неурядових правозахисних організацій, державний контроль та нагляд в межах визначених законодавством²⁶².

Отже, адміністративно-правове регулювання діяльності НПО України можна визначати як вплив держави, спрямований на забезпечення ефективності та законності діяльності неурядових правозахисних організацій з метою реалізації конституційно закріплених положень щодо прав громадян на свободу об'єднання у громадські організації для захисту своїх прав. Цей державний вплив здійснюється шляхом реалізації владних повноважень державними органами і органами місцевого

---

²⁶² Грицай І. О. Поняття, межі та правові засади адміністративно-правового регулювання діяльності неурядових правозахисних організацій / І. О.Грицай // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. — 2011. — № 4. — С. 140.

самоврядування в межах, визначених законодавством у процесі створення, реєстрації, функціонування і припинення діяльності неурядових правозахисних організацій, а також проведення державного контролю та нагляду в цій сфері.

Розглянемо нижче наукові підходи до розуміння поняття та елементів механізму адміністративно-правового регулювання. Так, А. П. Головін визначає механізм адміністративно-правового регулювання діяльності міліції громадської безпеки як цілісну систему правових засобів, за допомогою котрих здійснюється імперативно-нормативне впорядкування організації та функціонування її підрозділів і об'єктів управління, вплив на суспільні відносини у сфері охорони правопорядку з метою виконання суб'єктами встановлених обов'язків, забезпечення громадської безпеки, захисту прав і свобод громадян в умовах спеціальних адміністративно-правових режимів. Модель механізму адміністративно-правового регулювання діяльності міліції громадської безпеки А. П. Головін пропонує визначати як цілісну систему правових засобів, за допомогою яких здійснюється імперативно-нормативне впорядкування організації та функціонування її підрозділів і об'єктів управління, вплив на суспільні відносини у сфері охорони правопорядку з метою захисту прав і свобод громадян, виконання суб'єктами встановлених обов'язків, забезпечення громадської безпеки в умовах різних адміністративно-правових режимів²⁶³.

Під механізмом правового регулювання правовідносин при забезпеченні техногенної безпеки слід розуміти комплекс спеціальних заходів, засобів і способів, що мають юридичний зміст і націлені на регулювання механізму управління в системі забезпечення техногенної безпеки в Україні. Основними системоутворюючими ознаками відповідного механізму, на думку С. С. Засунько, є: 1) єдність системи стосовно середовища (цілісність) і різноманіття зв'язків із середовищем, характер яких робить її підсистемою іншої, більш складної системи; 2) наявність у системі не менше двох компонентів, що взаємодіють між собою;

---

²⁶³ Головін А. П. Адміністративно-правове регулювання діяльності міліції громадської безпеки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / А. П. Головін. — Нац. акад. внутр. справ України. — К., 2004. — С. 13-14.

3) інтегрування компонентів системи, у результаті чого, ціле (система) забезпечується такими властивостями і характеристиками, що відсутні в окремо узятих її складових, тобто наявність у системи інтегративних якостей; 4) наявність усередині системи протиріч, які виступають рушійною силою її саморозвитку, що породжує необхідність самоврядування, цілеспрямованого впливу однієї підсистеми (керуючої) на іншу (керовану)²⁶⁴.

О. О. Кравчук вивчаючи адміністративно-правове регулювання комунального управління запропонував визначення механізму цього регулювання комунального управління як системи (організованої у певній послідовності сукупності) правових засобів (адміністративно-правових норм, правовідносин, які виникають у ході здійснення такого управління, актів реалізації правових норм), за допомогою яких здійснюється цілеспрямовуючий вплив на управлінські відносини, які виникають під час вирішення питань місцевого значення, з метою ефективного вирішення цих питань²⁶⁵.

Механізм адміністративно-правового регулювання діяльності органів місцевої міліції визначається Я. М. Когутом як комплекс спеціальних заходів, засобів і способів адміністративно-правового регулювання відносин у сфері їх діяльності, що має юридичний зміст і націлений на реалізацію повноважень суб'єктів, згідно з їхнім правовим статусом²⁶⁶.

Уперше механізм адміністративно-правового регулювання міграційного процесу досліджений О. О. Бандуркою як динамічна категорія на засадах виокремлення наступних стадій адміністративно-правового регулювання: формування і дії юридичних норм, виникнення прав та обов'язків, реалізація прав та

---

²⁶⁴ Засулько С. С. Адміністративно-правове регулювання у сфері забезпечення техногенної безпеки в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / С. С. Засулько. — Нац. акад. внутр. справ України. — К., 2006. — С. 11-12.

²⁶⁵ Кравчук О. О. Адміністративно-правове регулювання комунального управління : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. О. Кравчук. — Ін-т законодавства Верхов. Ради України. — К., 2008. — С. 6.

²⁶⁶ Когут Я. М. Адміністративно-правове регулювання діяльності органів місцевої міліції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / Я. М. Когут. — Львів. держ. ун-т внутр. справ. — Л., 2008. — С. 13.

обов'язків. Процес дії механізму правового регулювання поділяється, за концепцією О. О. Бандурки, на певні стадії, етапи: а) формування і дія юридичних норм; б) виникнення прав та обов'язків (правовідносин); в) реалізація прав та обов'язків. Додатковою, факультативною стадією механізму правового регулювання, є стадія застосування права. Трьом стадіям механізму правового регулювання відповідають і три основні його елементи: а) юридичні норми; б) правовідносини; в) акти реалізації суб'єктивних прав та обов'язків²⁶⁷.

Визначаючи межі адміністративно-правового регулювання міграційного процесу, О. О. Бандурка зазначає, що завдяки активному впливу адміністративного права, міграційний процес набуває впорядкованого, врегульованого характеру, який проявляється у адміністративно-правових відносинах. При цьому межі адміністративно-правового регулювання міграційного процесу обмежені існуючими політичними та економічними умовами розвитку суспільства. Разом з тим, право не може повністю охопити відносини, які складаються у сфері міграційного процесу тому, що певні його сторони врегульовані нормами моралі. Якщо правове регулювання міграційного процесу суперечить об'єктивним законам розвитку суспільства, воно не може бути ефективним²⁶⁸.

До складових механізму адміністративно-правового регулювання діяльності міліції громадської безпеки А. П. Головін пропонує відносити: норми адміністративного законодавства, у тому числі відомчих нормативних актів; адміністративно-правові відносини управлінського та правоохоронного характеру; практичну діяльність апаратів, служб та окремих працівників і правозастосовчі акти²⁶⁹. Механізм адміністративно-правового регулювання приватної нотаріальної

²⁶⁷ Бандурка О. О. Адміністративно-правове регулювання міграційного процесу в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / О.О. Бандурка. — Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. — Х., 2002. — С. 6.

²⁶⁸ Бандурка О. О. Адміністративно-правове регулювання міграційного процесу в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / О.О. Бандурка. — Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. — Х., 2002. — С. 6.

²⁶⁹ Головін А. П. Адміністративно-правове регулювання діяльності міліції громадської безпеки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / А. П. Головін. — Нац. акад. внутр. справ України. — К., 2004. — С. 13.

діяльності, на думку К. І. Федорової, включає в якості елементів принципи адміністративно-правового регулювання приватної нотаріальної діяльності, мету та завдання, функції, методи, форми та структури (суб'єкти) адміністративно-правового регулювання приватної нотаріальної діяльності²⁷⁰. На дієвість цього механізму, вважає А. П. Головін, також істотно впливають загальні та галузеві принципи права, правосвідомість і правова культура працівників, адміністративно-правові режими²⁷¹.

Ще одну точку зору щодо елементів механізму адміністративно-правового регулювання уже у сфері забезпечення ТБ висловлює С. С. Засулько, який відносить до них: норми права, правові відносини, акти реалізації прав і обов'язків. Регулятором суспільних відносин, що складаються у сфері забезпечення ТБ, виступає право. Предметом правового регулювання є найважливіші для держави, об'єднань людей і конкретних осіб суспільні відносини, що об'єктивно потребують юридичного регулювання і піддаються йому. До вищезгаданих відносин автор відносить і правовідносини, які виникають при забезпеченні техногенної безпеки, адміністративно-правове регулювання яких здійснюється за допомогою дозволу, зобов'язання, заборони²⁷². Цей же науковець до елементів механізму правового регулювання у сфері пасажирських перевезень відносить норми права, правові відносини, акти реалізації прав та обов'язків. Підкреслено, що під час пасажирських перевезень регулятором суспільних відносин у цій сфері виступають, на думку О. Б. Чорномаза, адміністративно-правові норми²⁷³.

---

²⁷⁰ Федорова К. І. Адміністративно-правове регулювання приватної нотаріальної діяльності в Україні : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.07 / К. І. Федорова. — Національний аграрний університет. — Київ. — 2008. — С. 5.

²⁷¹ Головін А. П. Адміністративно-правове регулювання діяльності міліції громадської безпеки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / А. П. Головін. — Нац. акад. внутр. справ України. — К., 2004. — С. 13-14.

²⁷² Засулько С. С. Адміністративно-правове регулювання у сфері забезпечення техногенної безпеки в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / С. С. Засулько. — Нац. акад. внутр. справ України. — К., 2006. — С. 11-12.

²⁷³ Чорномаз О. Б. Адміністративно-правове регулювання правовідносин у сфері пасажирських перевезень на залізничному транспорті : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.07 / О. Б. Чорномаз. — Львів. держ. ун-т внутр. справ. — Л., 2007. — С. 14.

При дослідженні елементів механізму адміністративно-правового регулювання корпоративних прав держави на підставі розгляду змісту поняття адміністративно-правової норми О. М. Іващенко визначає найбільш характерні властивості адміністративно-правових норм, які регулюють відносини у сфері корпоративних прав держави. За результатами аналізу видів адміністративно-правових норм О. М. Іващенко приходить до висновку, що адміністративні норми, які є регулятором (правовою основою) відносин у сфері корпоративних прав держави, містять, як правило, зобов'язальні, заборонні та уповноважуючі приписи. Питома вага рекомендаційних та стимулюючих норм дуже мала. Норми, якими врегульовано адміністративно-правові відносини в сфері корпоративних прав держави, О. М. Іващенко традиційно поділяє на дві групи – матеріальні і процесуальні. Підставою для такого поділу є зміст цих норм та регульовані ними суспільні відносини у сфері корпоративних прав держави²⁷⁴. Навпаки, норми, якими врегульовується діяльність НПО, носять в основному рекомендаційний та стимулюючий вплив, що підтверджує їх незалежний від державних органів правовий статус.

На сучасному етапі розвитку вітчизняного законодавства єдиного нормативно-правового акту, що регламентує діяльність НПО України не існує, усі норми, що регулюють діяльність інститутів громадянського суспільства, що утворюють НПО, розміщені у спеціальних законах. Правовою основою для підготовки єдиного нормативно-правового акту – Закону України «Про НО» та його частини «Про НПО» з метою реалізації стратегії інтеграції України до Європейського Союзу можна вважати: Послання Президента України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки»; Указ Президента України «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу»; Рекомендація Ради Європи CM/Res (2007) 14 щодо

---

²⁷⁴ Іващенко О. М. Адміністративно-правове регулювання корпоративних прав держави : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. М. Іващенко. — Інститут законодавства Верховної Ради України. — К., 2008. — С. 14-16.

правового статусу неурядових організацій в Європі; Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі.

Із чинних вітчизняних нормативно-правових актів до системи правового регулювання діяльності НПО України можна віднести значну кількість не систематизованих нормативно-правових актів. Першим з них є Конституція України від червня 1996 року, яка в статті 36 гарантує право громадян на об'єднання: «Громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення та захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей». Інші статті Конституції гарантують право на свободу думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань, право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію в будь-якій формі (стаття 34), право збиратись мирно і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації (стаття 39), свободу творчості та захист інтелектуальної власності (стаття 54)²⁷⁵.

Значним кодифікованим актом, врегульовує діяльність громадських об'єднань, згідно із ЗУ «Про громадські об'єднання» є Цивільний кодекс. Відповідно до теорії цивільного права та світового досвіду нормативного регулювання діяльності третього сектора основним критерієм поділу НПО на установи й товариства є організаційна ознака. На сьогодні основним критерієм поділу на товариства та установи є можливість участі засновника(ів) в управлінні юридичною особою. Цивільний кодекс визначає, що товариство – це «організація, створена шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі у цьому товаристві. Товариство може бути засновано однією особою, якщо інше не встановлено законом» (ч. 2 ст. 83). У свою чергу «непідприємницькими

---

²⁷⁵ Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 р. // Офіційний вісник. — 2014. — № 19. — Ст. 583).

товариствами є товариства, які не мають на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками» (ч. 1 ст. 85)²⁷⁶. Зокрема, частина третя статті 83 ЦК закріплює, що «установою є організація, створена однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна».

Основним нормативно-правовим актом, що регулює діяльність та визначає статус НПО України є Закон України «Про громадські об'єднання». Нормативно-правове регулювання діяльності НПО України окремих видів визначається наступною групою нормативно-правових актів. Діяльність молодіжних громадських організацій, які також в окремих випадках можуть бути використані молодими юристами для формалізації свого об'єднання, додатково врегульовується спеціальним Законом України від 01 грудня 1998 року (з наступними змінами та доповненнями) «Про молодіжні та дитячі громадські організації», який визначає специфічність молодіжних громадських організацій та форми державної підтримки їхньої діяльності. В Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», прийнятим Верховною Радою України 05 липня 2012 року та в Законі України від 2 вересня 1993 року «Про нотаріат» передбачається можливість адвокатів та нотаріусів об'єднуватися у регіональні, загальнодержавні та міжнародні спілки та асоціації, які представляють їх інтереси у державних та інших органах, захищають їх соціальні та професійні права.

У Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» закріплюються права Національної асоціації адвокатів України, серед яких: представництво адвокатури України у відносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності, громадськими об'єднаннями та міжнародними організаціями, делегування представників до

---

²⁷⁶ Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — №№ 40-44. — Ст. 356.

органів державної влади; захист професійних прав адвокатів та забезпечення гарантій адвокатської діяльності; забезпечення високого професійного рівня адвокатів України тощо²⁷⁷. Подібні повноваження закріплені за всеукраїнськими та територіальними об'єднаннями нотаріусів в Законі України «Про нотаріат», а саме можливість делегування своїх представників до складу кваліфікаційних комісії нотаріату²⁷⁸. Проте, найчастіше конкретні НПО згадуються у підзаконних актах організаційного змісту, які приймалися з метою забезпечення державної підтримки певних заходів, які організовувались різноманітними об'єднаннями юристів, наприклад: Розпорядження Президента України від 27 травня 1992 року № 96 «Про Перший Світовий Конгрес українських юристів», Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2009 р. № 211-р «Про затвердження плану заходів з підготовки та проведення XXIII Конгресу Всесвітньої асоціації юристів», Наказ Міністерства юстиції України від 14.09.2009 № 791/7 «Про участь у Всеукраїнському щорічному конкурсі «Юрист року», що організовує Союз юристів України» та ін.

Відсутність єдиного акумулюючого нормативно-правового акту, що об'єднував би усі правові норми, які регулюють діяльність інститутів громадянського суспільства, що складають НПО, створює несистематизовану правову базу розвитку НПО України, що породжує неоднозначне тлумачення їх правового статусу. Тому, необхідно прийняти єдиний кодифікований акт – Закон України «Про неурядові організації», до якого включити норми таких законів як: «Про громадські об'єднання», «Про молодіжні та дитячі громадські організації», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», «Про організації роботодавців», «Про професійних творчих працівників та творчі спілки», «Про асоціації органів місцевого самоврядування» тощо. Частина Закону України «Про НО» необхідно присвятити НПО, в якій відобразити: 1) основні поняття: неурядові

²⁷⁷ Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — №27. — Ст. 282.

²⁷⁸ Про нотаріат : Закон України від 2 вересня 1993 року (з наступними змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — №39. — Ст. 383.

організації; неурядові правозахисні організації; об'єднання громадян; громадські організації; неполітичні організації; некомерційні організації адміністративно-правового регулювання їх діяльності НПО; 2) основні відносини між зазначеними видами організацій; 3) правова основа діяльності НПО; 4) принципи діяльності НПО; 5) цілі та завдання діяльності НПО; 6) види та особливості правового статусу видів НПО; 7) майнова основа діяльності НПО; 8) порядок утворення НПО; 9) права та обов'язки НПО; 10) порядок легалізації НПО; 11) взаємовідносини з державними органами; 12) принципи взаємовідносин між НПО та державними органами; 13) контроль та нагляд за діяльністю НПО; 14) гарантії незалежності та безпеки діяльності НПО; 15) ліквідація НПО; 16) відповідальність НПО.

Таким чином, структура механізму адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України складається з таких елементів як об'єкт впливу; система суб'єктів, що здійснюють таке регулювання; спосіб регулювання; методи адміністративно-правового регулювання; правові норми, що визначають повноваження державних органів та правовий статус НПО; акти тлумачення норм; індивідуальні акти, адміністративно-правові відносини, в яких беруть участь НПО; принципи адміністративно-правового регулювання; мета, завдання та методи регулювання; адміністративно-правові засоби. Основною метою адміністративно-правового регулювання діяльності неурядових правозахисних організацій є забезпечення законності та ефективності функціонування неурядових правозахисних організацій, їх стабільного прогресивного розвитку шляхом створення надійного нормативного підґрунтя та вдосконалення практики його застосування.

Отже, одним з важливих інститутів громадянського суспільства в Україні є неурядові організації (НО), статус яких визначений національним законодавством та регіональними європейськими документами, зокрема Рекомендацією Ради Європи CM/Rec (2007) 14 щодо правового статусу неурядових організацій в Європі та Фундаментальними принципами щодо статусу неурядових організацій в Європі.

Поступове приведення вітчизняного законодавству в цій сфері до європейських стандартів є частиною виконання плану євроінтеграції нашої держави.

До НО відносяться благодійні організації, фахові організації, організації роботодавців, професійні спілки та інші громадські організації, оскільки норми вітчизняного законодавства, що регулюють їх діяльність співставляють із європейськими стандартами правового статусу НО, відповідно до Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи державам – членам стосовно правового статусу НО у Європі № CM/Rec (2007) 14.

До НПО належать громадські правозахисні організації та спілки, адвокатура, приватний нотаріат, міжнародні НПО, професійні правозахисні громадські організації тощо. НПО мають наступні ознаки: 1) основна мета їх діяльності – захист прав та законних інтересів як фізичних так і юридичних осіб; 2) учасниками організації можуть бути як фізичні так і юридичні особи; 3) засновані на добровільному волевиявленні учасників організації; 4) пройшли законодавчо визначений процес легітимації; 5) наявна внутрішня структурованість та органи самоуправління; 6) незалежні від прямого адміністративного впливу уряду та інших органів виконавчої влади; 7) не здійснюють владних управлінських функцій та не є суб'єктами владних повноважень; 8) їх діяльність має неполітичний характер; 9) засновані на вкладах членів організації чи на будь-яких інших недержавних коштах, отриманих законним шляхом; 10) надають як безоплатну правову допомогу, так можуть отримувати і винагороду за надання правозахисних послуг.

НПО – це неполітичне, офіційно зареєстроване, внутрішньо упорядковане, добровільне об'єднання фізичних та/або юридичних осіб, засноване на приватних коштах, не підпорядковане органам виконавчої влади та не наділене владними повноваженнями, діяльність якого проводиться як на безоплатній так і на платній основі, спрямована на захист прав усіх суб'єктів.

Ознакою, яка вказує на приналежність неурядових правозахисних організацій України до інститутів громадянського суспільства є наділеність їх правами і обов'язками щодо відстоювання своїх легітимних інтересів у процесі подальшої

розбудови громадянського суспільства в Україні та участі в управлінні державними справами, зокрема, у формуванні та реалізації державної правової політики.

Реєстр громадських організацій Міністерства юстиції України містить тільки 138 зареєстрованих НПО, що у своїй назві мають слово «правозахисна», та 320 НО містять слово «захист», що вказують на основний вид їх діяльності. Це складає 7,3% від усієї кількості громадських організацій зареєстрованих в Україні станом на 2013 рік.

Неурядові правозахисні організації України класифікуються за наступними критеріями: 1) територіальною ознакою; 2) особливостями осіб, чиї права захищаються; 3) формою організації внутрішньої роботи; 4) за напрямом захисної діяльності; 5) за особливостями правового статусу членів правозахисної організації; 6) за кількістю напрямів діяльності.

Основними напрямками адміністративно-правового регулювання діяльності неурядових правозахисних організацій України є: державна реєстрація їх створення (перевірка законності, підстав та матеріальної бази), зміни статусу, та припинення діяльності; державна регламентація правового статусу, визначення прав та обов'язків; державний контроль за дотриманням законодавства під час здійснення їх діяльності (перевірка реальності функціонування за вказаним у реєстраційних документах адресом, відповідності засновників вимогам законодавства, наявності матеріальної бази, відповідності установчих документів вимогам законодавства, контроль за дотриманням статутних правил, податковий контроль, контроль за дотриманням пожежних та санітарних норм, контроль за виконанням рішень судів тощо); порядок використання ними майна в цілях визначених статутними документами; надання державними органами державної підтримки неурядовим правозахисним організаціям; виконання державного замовлення чи державного завдання неурядовими правозахисними організаціями, наприклад надання безоплатної правової допомоги; підстави та порядок притягнення їх членів до відповідальності; регулювання громадського контролю, що здійснюється

неурядовими правозахисними організаціями за діяльністю органів виконавчої влади тощо.

Механізм адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України складається з таких елементів як об'єкт впливу; система суб'єктів, що здійснюють таке регулювання; спосіб регулювання; методи адміністративно-правового регулювання; правові норми, що визначають повноваження державних органів та правовий статус НПО; акти тлумачення норм; індивідуальні акти, адміністративно-правові відносини, в яких беруть участь НПО; принципи адміністративно-правового регулювання; мета, завдання та методи регулювання; адміністративно-правові засоби.

Ознаки адміністративно-правового регулювання діяльності неурядових правозахисних організацій України: 1) за змістом це є вплив держави, що проявляється шляхом реалізації владних повноважень органами державної влади і місцевого самоврядування; 2) метою регулювання є реалізація конституційно закріплених положень щодо прав громадян на свободу об'єднання у громадські організації для захисту своїх прав і забезпечення ефективності та законності діяльності неурядових правозахисних організацій; 3) об'єктом регулювання виступає діяльність неурядових правозахисних організацій; 4) суб'єктами, що здійснюють владний вплив на діяльність неурядових правозахисних організацій є органи державної влади і місцевого самоврядування; 5) регулювання здійснюється за такими напрямками як створення, реєстрація, функціонування і припинення діяльності неурядових правозахисних організацій, державний контроль та нагляд в межах визначених законодавством.

Адміністративно-правове регулювання діяльності НПО України – це здійснюваний органами державної влади і місцевого самоврядування владний вплив на суспільні відносини, учасником яких є НПО, з метою закріплення їх правового статусу, впорядкування процесів утворення, реєстрації, реорганізації, ліквідації, діяльності та притягнення до відповідальності цих організацій.

? Контрольні питання:

1. Дайте визначення НПО України.
2. Назвіть головні ознаки НПО України.
3. Які фактори впливають на діяльність НПО в Україні?
4. Назвіть головні нормативно-правові акти, які регулюють діяльність НПО України.
5. У чому полягає специфіка діяльності громадських об'єднань, які займаються захистом прав людини?
6. Окресліть загальні характеристики механізму адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України?
7. У чому мають прояв сучасні тенденції адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України?

Спеціальна література:

Нормативні акти

1. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 10 груд. 1948 р. // Міжнародні документи ООН з питань прав людини. – К.: УПФ. Вид-во “Право”, 1995. – 12 с.
2. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права // Міжнародні документи ООН з питань прав людини. – К.: УПФ. Вид-во “Право”, 1995. – 40 с.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів № 11 та № 14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.echr.coe.int/>
4. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про

відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 р. // Офіційний вісник. — 2014. — № 19. — Ст. 583).

Підручники, навчальні посібники, наукові публікації

1. Барков В. Специфікація громадянського суспільства в Україні / В. Барков, Т. Розова, О. Пищуліна. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/book/2004_html/008.htm
2. Бодров А. В. Неурядові організації як індикатор розвитку громадянського суспільства / А. В. Бодров // Державне будівництво. — 2007. — №1. — Ч.1. — С. 1-10.
3. Грицай І. О. Деякі критерії групування українських неурядових правозахисних організацій з урахуванням особливостей їх сучасних форм / І. О. Грицай // Актуальні проблеми юридичної науки: Збірник тез міжнародної наукової конференції «Десяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький 18-19 листопада 2011 року) : у 4-х част. — Частина друга. — Хмельницький : Видавництво Хмельницького університету управління та права. 2011. — С. 52-54.
4. Грицай І. О. Місце та роль неурядових правозахисних організацій в механізмі забезпечення прав громадян України / І. О.Грицай // Право і суспільство — 2012. — № 1. — С. 23-31.
5. Грицай І. О. Неурядові правозахисні організації, як інститут громадянського суспільства / І. О.Грицай // Право і суспільство. — 2011. — № 5. — С. 31-39.
6. Дейчаківський М. Громадянське суспільство і недержавні організації // М. Дейчаківський. — Вітчизна. — 1999. — № 3-4. — С. 120-124.
7. Дігтяр П. А. Громадські організації в суспільно-політичній системі сучасної України : стан і перспективи розвитку // Сторінки історії : збірник наукових праць. — Вип. 31. — К. : ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2010. — 256 с.
8. Дніпров О.С. Послуга як різновид діяльності органів державної влади та управління / О.С. Дніпров // Митна справа. — 2013. — № 2 (86). — Ч. 2. — Кн. 2. — С. 204-208

9. Забуга К. П. Неурядові організації – запорука ефективної державної політики / К. П. Забуга // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2014. — № 4(150). — С. 10.
10. Захаров Є. Правозахисний рух в Україні : quo vadis? (продовження) // Юридичний вісник України. — 2003. — № 41. — С. 26-32.
11. Круглик С. В. Роль неурядових організацій у розбудові громадянського суспільства в сучасній Україні // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2009_26/Gileya26/P2_doc.pdf
12. Мазур О. Генеза громадських організацій в контексті формування громадянського суспільства в Україні / О. Мазур // Грані. — 2006. — №5. — С. 115-119.
13. Матвеева Т. Д. Неправительственные организации в системе защиты конституционных прав и свобод человека. / Т. Д. Матвеева. — М. : Юристъ, 1998. — 475 с.
14. Нанівська В. Розвиток недержавних організацій в Україні. Міжнародний центр перспективних досліджень. / В. Нанівська. — Київ. — липень 2001. // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [ngo_development_ukr.pdf](#)
15. Пікалова О. Стан та динаміка неурядових організацій в українському суспільстві / О. Пікалова // Філософські проблеми гуманітарних наук. — 2010. — № 19. — С. 206-211.

РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НЕУРЯДОВИХ ПРАВОЗАХИСНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ

1. Система суб'єктів, що здійснюють адміністративно-правове регулювання діяльності НПО України.

2. Форми та методи адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України.

3. Адміністративні процедури у процесі адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України.

1. Система суб'єктів, що здійснюють адміністративно-правове регулювання діяльності НПО України

Одним з елементів механізму адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України є система суб'єктів, що здійснюють таке регулювання. За часів незалежності України система державних органів, особливо виконавчої влади, зазнавала значних змін то в напрямку збільшення державного апарату, то оптимізації кількості державних органів, що відбувається і на сучасному етапі історичного розвитку, що почався із Указу Президента України від 9 грудня 2010 року «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади». Починаючи з цього часу було прийнято протягом 2011-2012 років значну кількість нормативно-правових актів, що по-новому визначають правовий статус та повноваження органів державної влади. У сукупності ці нормативні акти та Закон України «Про громадські об'єднання» створюють нову нормативно-правову базу, що визначає повноваження державних органів з регулювання діяльності НПО України.

Для з'ясування змісту терміну «система» наведемо його визначення, що міститься у тлумачному словнику як: 1) порядок, зумовлений правильним,

планомірним розташуванням та взаємним зв'язком частин чого-небудь; 2) сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням; 3) будова, структура, що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин; 4) сукупність господарчих одиниць, установ, об'єднаних організаційно²⁷⁹.

Для з'ясування поняття та конкретних видів державних органів, що регулюють діяльність НПО України, необхідно розмежовувати поняття «суб'єкти адміністративного права» і «суб'єкти адміністративних правовідносин». В. К. Колпаков зазначає, що суб'єкт адміністративних правовідносин – це фактичний учасник правових зв'язків у сфері управління, тобто він обов'язково в них бере участь. Суб'єктами адміністративного права є й органи державної виконавчої влади, а також внутрішні частини їх апарату, і органи громадських організацій, діяльність яких регулюється правом, і адміністрація підприємств, установ, організацій, і виконавчо-розпорядчі структури органів місцевого самоврядування. Суб'єктами адміністративного права треба визнати і структурні частини підприємств, установ, організацій, такі, як, наприклад, факультет, цех, відділення в лікарні тощо. Суб'єктами адміністративного права є громадяни, особи без громадянства, іноземні громадяни. Причому, правове становище суб'єктів одного рівня неоднакове. До основних носіїв суб'єктивних прав і обов'язків у сфері державного управління взагалі і виконавчої влади зокрема треба віднести: 1) Президента України; 2) органи державної виконавчої влади; 3) державних службовців, як суб'єктів, у діяльності яких об'єктивізуються повноваження державних органів управління; 4) громадян України, іноземців, осіб без громадянства; 5) органи місцевого самоврядування; 6) об'єднання громадян; 7) суб'єктів підприємницької діяльності²⁸⁰.

Для з'ясування наукових підходів до поняття та складу суб'єктів адміністративно-правового регулювання діяльності неурядових правозахисних

²⁷⁹ Академічний тлумачний словник (1970-1980). Словник української мови: В 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. — Київ : Наукова думка, 1970-1980. — С. 203.

²⁸⁰ Колпаков В. К. Адміністративне право України: Підручник. / В. К. Колпаков. — К. : Юрінком Інтер, — 1999. — С. 51.

організацій України розглянемо точки зору науковців-правників, що досліджували систему суб'єктів адміністративно-правового регулювання в інших сферах. Так, визначення поняття «суб'єкти адміністративно-правового регулювання в сфері автомобілебудування» подає Ю. В. Пирожкова як систему спеціально утворених зовнішньо відокремлених органів державної влади, які взаємодіють між собою, між якими розподілені певні державно-владні повноваження щодо державного регулювання в автомобілебудівній промисловості. Також цей науковець пише про доцільність виділення інституційних (загальних) суб'єктів галузевої компетенції (Верховна Рада України, Комітет Верховної Ради України з питань промислової і регуляторної політики та підприємництва, Комітет Верховної Ради України з питань економічної політики, Комітет Верховної Ради України з питань транспорту і зв'язку, Президент України, Кабінет Міністрів України); спеціальних суб'єктів адміністративно-правового регулювання у сфері автомобілебудування (Міністерство економіки України); і контролюючих органів Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики, Антимонопольний комітет України та ін.). Окремо необхідно виділяти, на думку Ю. В. Пирожкової, учасників адміністративно-правового регулювання у сфері автомобілебудування, які хоч і не наділені владними повноваженнями як суб'єкти адміністративно-правового регулювання, але беруть активну участь у виробленні пропозицій щодо розробки нових, внесення змін до діючих нормативно-правових актів в сфері вітчизняного автомобілебудування (автомобілебудівні корпорації, холдингові автомобільні компанії)²⁸¹. О. Ш. Чомахашвілі вивчаючи питання адміністративно-правового регулювання охорони прав на промислові зразки в Україні сформулював авторське визначення суб'єктів адміністративно-правового регулювання охорони прав на промислові зразки як багатокomпонентне утворення, представлене системою органів законодавчої, виконавчої та судової влади й недержавними інституціями, які

---

²⁸¹ Пирожкова Ю. В. Адміністративно-правове регулювання у сфері автомобілебудування в Україні : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ю. В. Пирожкова. — Нац. ун-т держ. податк. служби України. — Ірпінь, 2007. — С. 10-13.

взаємодіючи здійснюють адміністративно-правове регулювання у відповідній сфері. До таких суб'єктів дослідник відніс Верховну Раду України, Президента України, Кабінет Міністрів України, Міністерство освіти і науки України, Державний департамент інтелектуальної власності, Державне підприємство «Український інститут промислової власності», Державне підприємство «Українське агентство з авторських та суміжних прав». О. Ш. Чомахашвілі також звертає увагу на роль судової влади, відправлення правосуддя, що є одним із важливих напрямів захисту прав у сфері охорони прав на промислові зразки²⁸². К. І. Федорова, яка розглядала адміністративно-правове регулювання приватної нотаріальної діяльності в Україні, визначає наступні суб'єкти, що регулюють діяльність приватного нотаріату: окремі індивіди та інституційовані утворення, які у визначеній законодавством послідовності виконують функції, застосовують методи адміністративно-правового регулювання за вчиненням нотаріальних дій приватними нотаріусами України з метою їх організації або якісного перетворення²⁸³. Вивчаючи адміністративно-правовий статус суб'єктів регулювання державного молодіжного житлового кредитування, О. Б. Німко зроблено висновок, що суб'єкти адміністративно-правового регулювання це багатокомпонентне утворення, представлене системою органів законодавчої, виконавчої та судової влади й недержавними інституціями, які у своїй взаємодії здійснюють адміністративно-правове регулювання державного молодіжного житлового кредитування. Науковець визначив таких суб'єктів адміністративно-правового регулювання державного молодіжного житлового кредитування: Верховна Рада України (проведення парламентських слухань про стан забезпечення молоді житлом, здійснення контролю, законотворчість); Президент України, наділений управлінськими повноваженнями у сфері державного молодіжного житлового кредитування, що реалізуються у законотворчому процесі;

²⁸² Чомахашвілі О. Ш. Адміністративно-правове регулювання охорони прав на промислові зразки в Україні : автореф. дис... на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. Ш. Чомахашвілі. — Нац. ун-т держ. податк. служби України. — Ірпінь, 2008. — С. 10-13.

²⁸³ Федорова К. І. Адміністративно-правове регулювання приватної нотаріальної діяльності в Україні : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.07 / К. І. Федорова. — Національний аграрний університет. — Київ. — 2008. — С. 8.

Кабінет Міністрів України, Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерство фінансів України, Державна спеціалізована фінансова установа «Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву», органи місцевого самоврядування, яким делеговані повноваження щодо регулювання державного молодіжного житлового кредитування²⁸⁴. До системи суб'єктів адміністративно-правового регулювання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру А. С. Філіпенко відносить Верховну Раду України, Президента України, Кабінет Міністрів України, Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, органи місцевого самоврядування, яким делеговані повноваження щодо управління у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій²⁸⁵. Розглядаючи суб'єктний склад механізму регулювання конкретних видів чи сфер діяльності, кожен з наведених науковців вказує на необхідність розгляду регулятивних повноважень представників усіх гілок влади: законодавчої, виконавчої та судової.

Враховуючи визначення терміну «система», що міститься у тлумачному словнику, та висновки науковців, вважаємо за можливе визначити систему суб'єктів адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України як багатокомпонентну сукупність державних органів законодавчої, виконавчої та судової гілок влади, а також органів місцевого самоврядування, що здійснюють адміністративно-правове регулювання діяльності НПО з метою забезпечення законності їх функціонування.

Чинні нормативно-правові акти визначають порядок регулювання діяльності тільки такої групи НПО України, що утворюються об'єднаннями громадян. Цікавими є тенденції, що відображені у проектах відповідних нормативно-правових

²⁸⁴ Німко О. Б. Адміністративно-правове регулювання державного молодіжного житлового кредитування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / О. Б. Німко. — Нац. аграр. ун-т. — К., 2008. — С. 11-12.

²⁸⁵ Філіпенко А. С. Адміністративно-правове регулювання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру : автореф. дис... на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / А. С. Філіпенко. — Нац. ун-т держ. податк. служби України. — Ірпінь, 2008. — С. 12-15.

актів. Так, розробники проекту Закону України «Про фахові саморегулівні і самоврядні об'єднання» передбачили ст. 8 «Взаємовідносини держави та фахових об'єднань»²⁸⁶. Оскільки фахові саморегулівні і самоврядні об'єднання є одним із видів неурядових правозахисних організацій для визначення основних органів, що здійснюють регулювання їх діяльності, розгляд проекту цієї норми є доречним. Відповідно до ст. 8 проекту Закону України «Про фахові саморегулівні і самоврядні об'єднання» Верховна Рада України, Секретаріат Президента України, Кабінет Міністрів України, інші органи державної влади та органи місцевого самоврядування розглядають проекти законів та інших нормативно-правових актів з обов'язковим врахуванням експертних висновків фахових об'єднань, на діяльність яких можуть вплинути норми такого регуляторного акту; представники фахових об'єднань беруть участь у засіданні профільних комітетів Верховної Ради України з питань, що відносяться до їх спеціалізації; Кабінет Міністрів України, центральні та інші органи виконавчої влади, а також органи місцевого самоврядування приймають регуляторні акти тільки після їх публічного погодження з фаховими об'єднаннями відповідного напрямку; фахові об'єднання делегують своїх повноважних представників до складу колегій профільних центральних органів виконавчої влади, профільних громадських рад при органах центральної виконавчої влади та органах місцевого самоврядування, їх консультативних та дорадчих органах; у випадку проведення міжнародних переговорів, рішення яких вплине на діяльність відповідних професій, сфер діяльності чи галузей, делеговані представники відповідних фахових об'єднань обов'язково залучаються до проведення таких переговорів у якості експертів та включаються до делегації з правом голосу.

Зазначені положення значно відрізняються від чинного принципу взаємної незалежності державних органів та НПО України, і наділяють останніх значними правами щодо впливу на законодавчий процес. Водночас з проекту цієї норми

---

²⁸⁶ Проект Закону України «Про фахові саморегулівні і самоврядні об'єднання» від 10 вересня 2009 року №4841-1 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=36102.

видно, що основними суб'єктами, що впливають на діяльність фахових самоврядних об'єднань є Верховна Рада України, Секретаріат Президента України, Кабінет Міністрів України, інші органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Розглядаючи ще один законопроект «Про непідприємницькі організації» на предмет позиції його авторів щодо державного регулювання діяльності непідприємницьких організацій звертає на себе увагу ст. 5. «Держава та непідприємницькі організації». Відповідно до проекту цієї норми держава визнає значимість громадської ініціативи, виступає гарантом дотримання прав непідприємницьких організацій, забезпечує правову, інформаційну, організаційну підтримку їх діяльності. Втручання органів державної влади органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб у діяльність непідприємницьких організацій, за винятком організацій, заснованих за участю органів державної влади та місцевого самоврядування, як і втручання непідприємницьких організацій в діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування крім випадків, передбачених цим Законом, забороняється²⁸⁷. Держава надає непідприємницьким організаціям допомогу в реалізації їх статутних завдань, сприяє їх активній участі у виробленні і здійсненні державної політики, підготовці законопроектів та проектів інших нормативних актів, надає на конкурсній основі замовлення чи залучає до виконання загальнодержавних програм в окремих сферах суспільного життя. Держава надає непідприємницьким організаціям податкові та інші пільги. Держава, у порядку визначеному податковим законодавством, надає податкові пільги фізичним та юридичним особам, що підтримують непідприємницькі організації. Наведені положення демонструють позицію розробників цього законопроекту щодо необхідності надання підтримки державною таким організаціям. Проте у цій нормі відсутня вказівка на конкретні державні органи, що можуть впливати на діяльність непідприємницьких організацій.

---

²⁸⁷ Проект Закону «Про непідприємницькі організації» від 14.05.2002 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_2?pf3516=0961&skl=5

З аналізу чинних та проектів нормативно-правових актів, що регулюють діяльність НПО України, зрозуміло, що потенційно правом впливати на діяльність НПО наділені усі органи державної влади. Для того, щоб звужити коло суб'єктів владних повноважень та зрозуміти кількість і систему державних органів, що регулюють діяльність НПО, необхідно спочатку виявити вужче коло державних органів, що здійснюють непряме управління діяльністю НПО та адміністративно-правове регулювання, а потім контроль та нагляд. Аналіз співвідношення понять «управління», «адміністративно-правове регулювання», «контроль» та «нагляд» дозволить нам виявити чотири групи державних органів: ті, що здійснюють регулюючий вплив; ті, що управляють діяльністю НПО України; контролюючі та наглядові органи.

Теорія адміністративного права містить значну кількість досліджень цих понять. Однією з них є точка зору С. В. Кивалова, який визначає державне управління «як засновану на законі організуючу, юридично-владну діяльність органів виконавчої влади (апарату державного управління), яка полягає у безпосередньому керівництві соціально-політичним, соціально-культурним і господарським будівництвом». Державне управління включає в себе планування, видання правових актів, підбір кадрів, координацію і контроль, тобто з організаційної точки зору державне управління – це владний упорядковувальний вплив суб'єкта управління (держави та її спеціальних органів або посадових осіб) на об'єкт управління (суспільство, громадян та ін.)²⁸⁸.

Характерними властивостями державного управління, на думку Н. І. Глазунової, є наступні: 1) суб'єктом управління є держава; державне управління спирається на владні повноваження і поширюється на все суспільство; 3) за характером і обсягом управлінських явищ державне управління охоплює вирішення спільних справ, узгодження дій всіх громадян, захист спільного інтересу; задоволення потреб суспільства, а не певних громадян і соціальних груп;

---

²⁸⁸ Административное право Украины : [учебник] / [под общей ред. С. В. Кивалова]. — Х. : Одиссей, 2004. — С. 161.

4) державне управління містить не лише комплекс методів і засобів правових, політичних, економічних (регулювання, узгодження, переконання, стимулювання тощо), а й примус за допомогою правоохоронних органів²⁸⁹.

О. П. Світличний звертає увагу на те, що у більшості вітчизняних нормативно-правових актів, а також у переважній кількості наукових доробок з адміністративного права, продовжує домінувати термін «суб'єкт державного управління», за допомогою якого і визначаються ті суб'єкти адміністративно-правових відносин, що представляють у них державу або органи місцевого самоврядування. Натомість, європейське адміністративне законодавство використовує поняття «публічна адміністрація», під якою розуміється 1) будь-яка установа публічного права (включаючи державу, регіональні та місцеві органи; 2) будь-які фізичні особи під час виконання нами повноважень офіційних органів²⁹⁰.

Державне управління, на думку Т. О. Коломоєць, – це вид соціального управління, вид специфічної діяльності держави, що дістає вияв у функціонуванні її органів, які впливають на суспільні відносини з метою їх урегулювання відповідно до державних інтересів²⁹¹. Ю. П. Битяк вважає, що державне управління є різновидом соціального управління та є специфічною діяльністю держави за свою суттю, вказуючи, що його складовими є прийняття рішень, їх виконання та контроль за реалізацією. На його думку, виконавча та розпорядча діяльність складають дві сторони державного управління²⁹².

На відміну від державного управління державне регулювання є відносно новим поняттям для вітчизняної правової науки. Юридична енциклопедія за

---

²⁸⁹ Глазунова Н. И. Система государственного управления. / Н. И. Глазунова. — М. : Юнити-Диана, 2002. — С. 97.

²⁹⁰ Світличний О. П. Щодо співвідношення понять «державне управління» і «публічна адміністрація» / О. П. Світличний // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. — 2011. — Вип. 165 частина 2 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/nvnau_pravo/2011_165_2/11sop.pdf

²⁹¹ Адміністративне право України : [підручник] / [За заг. ред. Т. О. Коломоєць]. — К. : Істина, 2008. — С. 97.

²⁹² Административное право Украины : [учебник для студентов высш. учеб. заведений юрид. спец.] / [Битяк Ю. П., Богуцкий В. В., Гарашук В. Н. и др.] ; под ред. Ю. П. Битяка. — [2-е изд., перераб. и доп.]. — Харьков : Право, 2003. — С. 8-9.

редакцією Ю. С. Шемшученка містить визначення державного регулювання як здійснення державою комплексних заходів (організаційних, правових, економічних тощо) у сфері соціальних, економічних, політичних, духовних та інших суспільних процесів з метою їх упорядкування, встановлення загальних правил і норм суспільної поведінки, а також запобігання негативним явищам в суспільстві. В Енциклопедії також акцентується увага на тому, що за своєю змістовною сутністю державне регулювання ширше, ніж поняття державне управління, оскільки останнє для досягнення своїх цілей застосовує насамперед адміністративні методи²⁹³. Основним методом регулювання діяльності НПО України є імперативно-диспозитивний, і це означає, що держава відходить від використання суто непрямого управління діяльністю інститутів громадянського суспільства, та переходить до адміністративно-правового регулювання.

Поняття «державне регулювання» як більш широке, ніж поняття «державне управління» розглядає і В. Б. Авер'янов, оскільки перше охоплює більш організаційну сферу діяльності держави. На його думку, державне регулювання передбачає не тільки вплив на об'єкти управління, а й вплив на суспільне середовище цих об'єктів²⁹⁴. Проте, Т. М. Кравцова демонструє протилежну точку зору, за якої державне регулювання є складовою державного управління, оскільки розглядає державне регулювання як окрему галузь державного управління, яка являє собою цілеспрямовану організуючу діяльність органів держави, що реалізується за допомогою специфічних, притаманних лише їй правових форм і методів, які держава може застосувати лише у сфері підприємництва²⁹⁵. На думку Л. Л. Попова, не управління є частиною регулювання, а регулювання є частиною управління, тобто його функцією. Так, цей науковець вважає, що суть регулювання полягає в упорядкуванні, налагодженні, в підляганні певному порядку, у забезпеченні

²⁹³ Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. — К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1999. Т.2. — 1999. — С. 118.

²⁹⁴ Адміністративне право України. Академічний курс : [підручник] : у 2 т. / [ред. колегія : В. Б. Авер'янов (голова) та ін.]. — К. : Юрид. Думка. — Т. 1 : Загальна частина. — 2005. — С. 64-65.

²⁹⁵ Кравцова Т. М. Правова природа державного регулювання підприємницької діяльності / Т. М. Кравцова // Підприємництво, господарство і право. — 2003. — № 8. — С. 4.

правильної взаємодії, у створенні умов для нормальної роботи²⁹⁶. Наведені позиції свідчать про відсутність одностайності думок щодо співвідношення зазначених понять, а відповідно це ускладнює визначення кола державних органів, які здійснюють адміністративно-правове регулювання діяльності інститутів громадянського суспільства, у тому числі і НПО України.

Найбільш виваженою позицією серед двох протилежних підходів до розуміння та співвідношення регулювання та управління, на наш погляд, виступає думка Т. О. Коломоєць, яка зазначає, що вони мають спільні та відмінні риси: подібність державного управління та державного регулювання полягає у тому, що вони спрямовані на досягнення єдиної мети управління: упорядкування соціальних об'єктів та соціальних процесів, переведення їх із одного стану в інший, а відмінність же полягає у використанні специфічних методів управлінського впливу²⁹⁷. Цю позицію підтримує і В. Б. Авер'янов, який зазначає, що державне управління слід розглядати як певний вид діяльності органів держави, яка має владний характер і передбачає насамперед організуючий і розпорядчий вплив на об'єкти управління шляхом використання певних повноважень. З цієї точки зору, державне управління має ознаки, характерні для виконавчої влади, що пов'язані з поділом державної влади на законодавчу, виконавчу та судову. Функціонування виконавчої влади, поряд з використанням методів державного управління, наголошує В. Б. Авер'янов, передбачає і державне регулювання. Останнє, виходячи з аналізу правових актів, застосовується не тільки в межах виконавчої влади і передбачає не тільки вплив на об'єкти управління, а й вплив на суспільне середовище цих об'єктів. Отже, державне регулювання створює умови для діяльності суб'єктів та об'єктів управління в напрямі, який є бажаним для держави і за яким відбуватиметься розвиток системи управління в цілому. Причому державне регулювання передбачає декілька варіантів майбутньої діяльності керованих

²⁹⁶ Административное право (Общая и Особенная части) / [под ред. А. Е. Лунева]. — М. : Юридическая литература. — 1970. — С. 99.

²⁹⁷ Адміністративне право України : [підручник] / [За заг. ред. Т. О. Коломоєць]. — К. : Істина, 2008. — С. 99.

об'єктів, створюючи можливість діяти найбільш ефективно. Саме тому державне регулювання інколи ототожнюють з використанням непрямих (економічних, заохочувальних, стимулюючих) методів управлінського впливу. Водночас В. Б. Авер'янов, зазначає, що державне регулювання не може бути використане без застосування методів безпосереднього впливу на об'єкти управління, і тому державне регулювання зрештою неможливе без державного управління²⁹⁸. Наведені загальнотеоретичні дослідження у сфері адміністративного права дозволяють визначити такі ознаки адміністративно-правового регулювання як: цілеспрямована організуюча діяльність; державне регулювання охоплює об'єкт впливу та його середовище; спрямована на упорядкування відносин та створення умов для нормальної роботи їх учасників; реалізується шляхом застосування методів безпосереднього впливу на об'єкти управління.

Зазначені ознаки адміністративно-правового регулювання знайшли своє відображення та були деталізовані і описані російським вченим С. В. Гудковим, який досліджував державне регулювання у сфері надрокористування. Так, на його думку державне управління в сфері надрокористування є діяльністю органів державної влади держави щодо планування, регулювання, керівництва та контролю, що здійснюється в межах нормативних приписів, які забезпечують максимально ефективну реалізацію державою прав власника надр; стимулювання позитивної підприємницької ініціативи приватного та державного капіталу у раціональному використанні та охороні надр, охороні навколишнього природного середовища; максимальний ступінь геологічної вивченості надр країни, її континентального шельфу, виключної економічної зони. У свою чергу державне регулювання надрокористування є впливом держави на пошук та розвідку родовищ корисних копалин, видобуток ресурсів, що містяться в надрах (корисних копалин та інших ресурсів), будівництво та експлуатацію підземних споруд, захоронення відходів виробництва, спрямоване на забезпечення стійкого економічного розвитку та

---

²⁹⁸ Авер'янов В. Б. Адміністративне право України : Академічний курс : Підручник : У 2 т. / Ред. колегія : В. Б. Авер'янов (голова) — К. : Юрид. Думка, 2004. — 584 с.

конкурентоздатність економіки держави, підвищення благополуччя її громадян, ефективне використання мінерально-сировинного комплексу в інтересах нинішнього та майбутніх поколінь²⁹⁹. Хоча це визначення є специфічним, оскільки прив'язано до сфери надрокористування, проте воно демонструє на практиці регулювання конкретної сфери діяльності різницю між державним управлінням, яким є діяльність органів державної влади держави щодо планування, регулювання, керівництва та контролю, що здійснюється в межах нормативних приписів, які забезпечують максимально ефективну реалізацію державою прав, та державним регулюванням, яким є вплив держави на конкретний вид діяльності з метою її оптимізації.

З урахуванням наведених позицій, адміністративно-правове регулювання діяльності НПО України є все ж таки стимулюючим впливом, що реалізується за рахунок створення об'єктивних обставин, що вимагають від НПО діяти в рамках закону та розвиватись за визначеними правилами і у вказаному напрямку.

Щодо понять контроль та нагляд, в науковому середовищі теж немає єдиного розуміння цих інститутів. Одна група вчених-адміністративістів вважає, що нагляд є окремим видом (формою) контролю, інша – ототожнює ці поняття. Зокрема, на відмінність термінів «контроль» та «нагляд» вказує О. Ф. Андрійко, яка вважає, що нагляд слід розглядати як окремий вид (форму) контролю, до особливостей якого належить те, що нагляд здійснюється державними органами щодо об'єктів, які їм організаційно не підпорядковані, тоді як контроль стосується підпорядкованих об'єктів; у процесі нагляду застосовуються заходи адміністративного впливу, тоді як за результатами контролю можуть застосовуватися і заходи дисциплінарні³⁰⁰. В. М. Гаращук вбачає відмінність між цими поняттями у тому, що контроль, на відмінну від нагляду, є явищем повсякденним та безперервним, передбачає

²⁹⁹ Гудков С. В. Правовое обеспечение государственного регулирования недропользования : автореф. дис. ...на соискание степени канд. юрид. наук : 12.00.06 «Природоресурсное право; аграрное право; экологическое право» / С. В. Гудков. — Москва, 2005 — С. 6.

³⁰⁰ Адміністративне право України. Академічний курс : [підручник] : у 2 т. / [ред. колегія : В. Б. Авер'янов (голова) та ін.]. — К. : Юрид. Думка. — Т. 1 : Загальна частина. — 2005. — С. 349-350.

втручання в оперативну діяльність підконтрольного об'єкта та притягнення винних до юридичної відповідальності³⁰¹. Д. М. Овсянко висловлює думку про те, що нагляд є самостійним видом контрольно-наглядової діяльності, якому властиві свої особливості³⁰².

Проте, на думку В. Б. Авер'янова, контроль та нагляд мають спільну мету – забезпечення законності та дисципліни, можуть здійснюватись в однакових формах, як то перевірки, ревізія, інспекція, спостереження, вимоги звітів, пояснень тощо. Однак, державний контроль, на відміну від нагляду, є повсякденним, безперервним, здійснюється спеціально утвореними для цього контролюючими органами. Головне, що відрізняє його від нагляду, – це те, що контролюючий орган має право втручання в оперативну діяльність підконтрольного об'єкта, а також те, що контролюючі органи мають право самостійно притягувати винних осіб до юридичної відповідальності³⁰³. Застосовуючи загальнотеоретичні положення про контроль та нагляд, М. Ю. Віхляєв визначив «контроль за діяльністю професійних правничих громадських організацій в Україні» як самостійну чи зовнішньо ініційовану діяльність уповноважених на те суб'єктів, спрямовану на встановлення фактичних даних щодо професійних правничих громадських організацій з метою отримання об'єктивної та достовірної інформації про них, застосування заходів щодо попередження правопорушень, надання ним державної підтримки, встановлення причин і умов, що сприяють порушенню вимог правових норм, вжиття заходів щодо притягнення до юридичної відповідальності винних осіб тощо³⁰⁴. Оскільки професійні правничі громадські організації є частиною НПО України, можна використовувати таку дефініцію і при визначенні змісту поняття «контроль» за

---

³⁰¹ Гаращук В. М. Контроль і нагляд у державному управлінні : [навчальний посібник] / Володимир Миколайович Гаращук. — Х. : Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 1999. — С. 48-54.

³⁰² Овсянко Д. М. Административное право : [учебное пособие] / Дмитрий Михайлович Овсянко. — [изд. 3-е, перераб. и доп.]. — М. : Юрист, 2002. — С. 261.

³⁰³ Адміністративне право України. Академічний курс : [підручник] : у 2 т. / [ред. колегія : В. Б. Авер'янов (голова) та ін.]. — К. : Юрид. Думка. — Т. 1 : Загальна частина. — 2005. — С. 111.

³⁰⁴ Віхляєв М. Ю. Контроль за діяльністю професійних правничих громадських організацій в Україні: поняття та кваліфікаційний розподіл / М. Ю. Віхляєв // Митна справа. — 2010. — №1. ч.ІІ. — С. 180-181.

діяльністю НПО. Тобто контроль за діяльністю НПО України – це діяльність уповноважених на те суб'єктів, спрямована на встановлення фактичних даних щодо НПО з метою отримання об'єктивної та достовірної інформації про них, застосування заходів щодо попередження правопорушень, надання ним державної підтримки, встановлення причин і умов, що сприяють порушенню вимог правових норм, вжиття заходів щодо притягнення до юридичної відповідальності винних осіб.

Виявити напрями регулюючого впливу діяльності НПО України, а відповідно і уповноважених на його здійснення органів, допоможе короткий аналіз видів контролю. Так, В. Б. Авер'янов залежно від сфери реалізації контролю розподіляє його на статистичний, банківський, фінансовий, податковий (як різновид фінансового), за виконанням управлінських рішень тощо³⁰⁵. За часом здійснення (стадією здійснення) О. Ф. Андійко, В. М. Гаращук, Т. О. Коломосьць та П. С. Лютіков розподіляють контроль на попередній, поточний (оперативний), наступний³⁰⁶. Попередній контроль здійснюється до початку виконання певних дій, має на меті як виявлення існування необхідних умов, так і обґрунтованість підстав для прийняття рішень (наприклад, взяття на облік НПО Держкомстатом та ДПА). Поточний (оперативний) контроль здійснюється у процесі виконання дій, його завданням є перевірка дотримання умов на конкретній стадії виконання. Наступний контроль має місце після виконання дій, його метою є з'ясування відповідності отриманого результату поставленому завданню, оцінка досягнутого та розробка стратегії на майбутнє. Наприклад, перевірка звітності НПО ДПІ чи Державним пенсійним фондом.

У працях С. В. Ківалова³⁰⁷, В. К. Колпакова, О. В. Кузьменко³⁰⁸ за обсягом контрольних повноважень контролюючого суб'єкта контроль розподіляють на

³⁰⁵ Державне управління : теорія і практика / [за заг. ред. В. Б. Авер'янова]. — К. : Юрінком Інтер, 1998. — С. 229.

³⁰⁶ Коломосьць Т. О. Державний контроль у галузі чорної металургії в Україні: організаційно-правовий аспект : [монографія] / Т. О. Коломосьць, П. С. Лютіков. — Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2009. — С. 25.

³⁰⁷ Адміністративне право України : підручник / [за заг. ред. С. В. Ківалова] — Одеса : Юридична література, 2003. — С. 298-300.

загальний та спеціальний. Загальний контроль здійснюється контролюючим суб'єктом, для якого функція контролю не є основною, спеціальний контроль здійснюється контролюючим суб'єктом, для якого контроль є головним його завданням. У сфері діяльності НПО України представниками загального контролю є ВРУ, Президент України, Кабінет Міністрів України, Міністерство юстиції України, а спеціальний контроль здійснюють податкова служба, служба статистики, правоохоронні органи тощо.

Наведені наукові точки зору щодо визначення адміністративного управління, регулювання та контролю вказують на те, що вони здійснюються органами державної влади відповідно до їх законодавчо визначених повноважень і з метою створення оптимальних умов для ефективного функціонування НПО України. Таким чином, уточнити систему суб'єктів, що здійснюють адміністративно-правове регулювання діяльності НПО України допоможе тільки розгляд їх повноважень, визначених у нормативно-правових актах.

При аналізі нормативно-правових актів було з'ясовано, що НПО України в процесі свого створення, реєстрації та діяльності взаємодіють із значною кількістю органів державної влади в рамках державного регулюючого впливу. Різноманітність процедур та операцій, які переживають НПО України, вказують на розмаїття державних органів, що чинять вплив на їх діяльність.

Виходячи із чинного Закону України «Про громадські об'єднання» основними органами, що здійснюють адміністративно-правове регулювання діяльності НПО України є Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Міністерство юстиції України. Державними органами, що здійснюють вузько визначений вплив за напрямками своєї діяльності на НПО є такі як: Державна реєстраційна служба України, Державна податкова служба України, Державна служба України з питань захисту персональних даних, Державна служба фінансового моніторингу України, Міністерство соціальної політики України,

---

³⁰⁸ Колпаков В. К. Адміністративне право України: [підручник] / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. — К. : Юрінком Інтер, 2003. — С. 526.

Пенсійний фонд України, Державна служба статистики України, Державна інспекція України з питань праці.

Іншими державними органами, з якими НПО України взаємодіють та які виконують координаційний вплив на діяльність НПО є Державна інспекція України з питань захисту прав споживачів, Державна пенітенціарна служба України, Державна служба з питань інвалідів та ветеранів України, Національний банк України, Державна служба молоді та спорту України тощо.

Загальний контроль та регулювання діяльності НПО України здійснює ВРУ та її комітети. Система нормативно-правових актів, що приймаються ВРУ, створюють підґрунтя для функціонування НПО, а також визначаються повноваження інших владних суб'єктів, уповноважених регулювати діяльність неурядових організацій. Верховна Рада України періодично заслуховує звіти про стан роботи інститутів громадянського суспільства, серед яких і НПО України, а також здійснює контроль через створені нею такі організаційні структури як Рахункова палата України, що є постійно діючим органом контролю, який утворюється Верховною Радою України, підпорядкований і підзвітний їй, здійснює свою діяльність самостійно, незалежно від будь-яких інших органів держави. Рахункова палата організовує і здійснює контроль за своєчасним виконанням видаткової частини Державного бюджету України, витрачанням бюджетних коштів³⁰⁹, у тому числі і в частині оплати надання безоплатно правової допомоги НПО України громадянам, якщо НПО виконують державне замовлення на проведення такої діяльності.

Комітети Верховної Ради України проводять регулятивну діяльність НПО України як суб'єкта відносин, що виникають у сфері, що підпадає під їх вплив. Так, регулювання діяльності НПО за різними напрямками та організаційно-правовими аспектами їх діяльності здійснюють такі комітети ВР України, як: з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи; з питань економічної політики; з питань європейської інтеграції;

---

³⁰⁹ Про Рахункову палату : Закон України від 11 липня 1996 року № 315/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 43. — Ст. 212.

Комітет у закордонних справах; з питань культури і духовності; з питань науки і освіти; з питань національної безпеки і оборони; з питань охорони здоров'я; з питань паливно-енергетичного комплексу, ядерної політики та ядерної безпеки; у справах пенсіонерів, ветеранів та інвалідів; Комітет з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин; з питань правової політики; з питань правосуддя; з питань промислової і регуляторної політики та підприємництва; Комітет з питань свободи слова та інформації; з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму; з питань соціальної політики та праці; з питань транспорту і зв'язку; з питань фінансів, банківської діяльності, податкової та митної політики; з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності. Проте особливу роль у регулювання правозахисної діяльності НПО України відіграють такі комітети ВРУ, як: 1) комітет Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин, який регулює та контролює 1.1) додержання прав і свобод людини і громадянина, 1.2) діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, 1.3) етнонаціональну політику, міжнаціональних відносин та прав корінних народів і національних меншин в Україні, 1.4) законодавче забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, 1.5) співробітництво з Радою Європи (РЄ), Організацією з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) у сфері додержання (захисту) прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин; 2) Комітет Верховної Ради України у справах пенсіонерів, ветеранів та інвалідів, предметом роботи якого є державна політика у сфері 2.1) пенсійного забезпечення та пенсійної реформи; 2.2) правовий статус і соціальний захист ветеранів війни, жертв нацистських переслідувань, ветеранів праці, інших громадян похилого віку та регулювання діяльності їх громадських об'єднань; 2.3) соціального захисту і реабілітації інвалідів та діяльності підприємств і громадських об'єднань інвалідів; законодавчого регулювання надання соціальних послуг пенсіонерам, ветеранам та інвалідам; 3) комітет Верховної Ради України з питань правової політики, що займається 3.1) питаннями організації та діяльності органів юстиції та нотаріату; 3.2) надання правової допомоги громадянам; 4) комітет

Верховної Ради України з питань свободи слова та інформації, який врегульовує питання державної політики у сфері 4.1) інформації; 4.2) свободи слова; 4.3) права громадян на інформацію тощо.

Парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції, в тому числі і в процесі діяльності НПО України, на постійній основі здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, який є посадовою особою, статус якої визначається Конституцією України, Законом України «Про державну службу». Уповноважений здійснює свою діяльність незалежно від інших державних органів та посадових осіб. Діяльність Уповноваженого доповнює існуючі засоби захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, не відмінняє їх і не тягне перегляду компетенції державних органів, які забезпечують захист і поновлення порушених прав і свобод. Для забезпечення діяльності Уповноваженого утворюється секретаріат, який є юридичною особою, має свій рахунок у банку та печатку встановленого зразка. При Уповноваженому з метою надання консультаційної підтримки, проведення наукових досліджень, а також вивчення пропозицій щодо поліпшення стану захисту прав і свобод людини і громадянина може створюватися консультативна рада яка може діяти і на громадських засадах із осіб, що мають досвід роботи в галузі захисту прав і свобод людини і громадянина³¹⁰. До складу цієї консультативної ради повинні включатись представники постійно діючих всеукраїнських НПО України при розгляді питань правового захисту загальнодержавного масштабу. Проте, якщо розглядаються питання захисту інтересів жителів конкретного регіону, слід включати до консультативної ради Омбудсмена представників і регіональних НПО України. Таким чином, у процесі своєї діяльності Уповноважений Верховної Ради України з прав людини та його апарат тісно взаємодіють із НПО України з метою захисту конституційних прав і свобод громадян. Проте водночас Омбудсмен здійснює

---

³¹⁰ Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23 грудня 1997 року № 776/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 20. — Ст. 99.

регулювання та контроль за правозахисною діяльністю НПО України, і не здійснює пряме регулювання діяльності НПО в частині захисту ними прав юридичних осіб.

Відповідно до ст. 106 Конституції України Президент України також опосередковано регулює діяльність НПО України як суб'єкта правозахисної системи України, яка складається з державних та недержавних, професійних та непрофесійних об'єднань, організацій та установ, а також адвокатури та нотаріату, що здійснюють правозахисну діяльність в Україні. Президент України відповідно до Конституції України реалізує свої контрольні повноваження з усіма суб'єктами щодо дотримання ними прав та свобод громадян, здійснюючи цю контрольну діяльність за допомогою Адміністрації Президента України, яка є постійно діючим допоміжним органом. Основними завданнями Адміністрації законодавством визначено організаційне, правове, консультативне, інформаційне, експертно-аналітичне та інше забезпечення здійснення Президентом України визначених Конституцією України повноважень³¹¹. Ця установа, виконуючи свої повноваження, аналізує соціальні та гуманітарних та процеси, що відбуваються в Україні, невід'ємною частиною яких на сучасному етапі розвитку громадянського суспільства є діяльність НПО України. За результатами такого аналізу Адміністрація готує для подання на розгляд Президентові України пропозиції з питань формування та реалізації внутрішньої політики держави, спрямовувати на забезпечення додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, державного суверенітету, територіальної цілісності України, у тому числі і діяльності НПО України як невід'ємної частини громадянського суспільства.

Відповідно до ст. 116 Конституції України, Кабінет Міністрів України забезпечує здійснення внутрішньої політики держави, проведення фінансової, податкової політики, політики у сфері праці та зайнятості населення, розробляє

---

³¹¹ Положення про Адміністрацію Президента України : Указ Президента України від 2 квітня 2010 року № 504/2010 // Офіційний вісник Президента від 2010 р. — № 13. — стор. 40. — Ст. 468.

програми економічного, соціального, культурного розвитку України³¹². Проводячи таку діяльність КМУ опосередковано впливає і на правозахисну діяльність НПО України, оскільки регулює своїми постановами такі процеси як оподаткування, охорону праці, соціальний захист, надання юридичних послуг тощо. Крім зазначеного, КМУ керує діяльністю Міністерства юстиції України, яке є головним профільним міністерством у сфері державного регулювання порядку створення та діяльності громадських організацій України, у тому числі і НПО України.

Важливу роль за дотриманням законодавства НПО України відіграють суди, юрисдикція яких відповідно до ч. 2 ст. 124 Конституції України поширюється на всі правовідносини, які виникають у державі. Відповідно до Закону України «Про громадські об'єднання», громадське об'єднання може бути заборонено судом за позовом уповноваженого органу з питань реєстрації в разі виявлення ознак порушення громадським об'єднанням вимог статей 36, 37 Конституції України, статті 4 цього Закону. В такому випадку заборона громадського об'єднання має наслідком припинення його діяльності та виключення з Реєстру громадських об'єднань³¹³.

Перспективне законодавство передбачає можливість застосування до НПО України розширеного переліку видів покарань, за умови прийняття наступного законопроекту. Відповідно до ст. 23 Проекту Адміністративно-процедурного кодексу України «Види адміністративних стягнень» до громадських організацій, у тому числі і до НПО у разі вчинення ними правопорушення, як суб'єктами адміністративної відповідальності за цим проектом, передбачаються такі як 1) тимчасова заборона (зупинення) окремих видів діяльності об'єднання громадян; 2) тимчасова заборона всієї діяльності об'єднання громадян; 3) примусовий розпуск

---

³¹² Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 р. // Офіційний вісник. — 2014. — № 19. — Ст. 583).

³¹³ Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 року № 4572-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — №1. — Ст. 1.

(ліквідація) об'єднання громадян³¹⁴, які теж пропонується застосовувати судам щодо НПО.

Фактично контроль за дотриманням адміністративного законодавства НПО України здійснюють суди загальної юрисдикції, що розглядають справи про вчинення адміністративних правопорушень представниками НПО та адміністративні суди, наприклад відповідно до ст. 12 Закону України «Про громадські об'єднання», де зазначено, що рішення, дії чи бездіяльність уповноваженого органу з питань реєстрації, прийняті (вчинені) на підставі цієї статті, можуть бути оскаржені до суду в порядку, передбаченому Кодексом адміністративного судочинства України³¹⁵. Також адміністративні суди розглядають справи щодо контролюючих органів державної влади, які порушили законодавство при перевірці чи перевищили межі своїх повноважень, внаслідок чого порушують законні права та інтереси НПО України. Разом із тим, зауважує В. К. Колпаков, контроль є хоч і важливою, але все ж не основною функцією суду³¹⁶. Тому можна зробити висновок, що головними суб'єктами, що здійснюють адміністративно-правове регулювання діяльності НПО України є органи виконавчої влади.

Загальне регулювання діяльності та контроль виконання уставних зобов'язань НПО України проводять місцеві державні адміністрації. Відповідно до ст. 16 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» вони здійснюють на території, що їм підпорядковується державний контроль за станом фінансової дисципліни, обліку та звітності, за додержанням законодавства з питань освіти, науки, культури, мови, фізичної культури та спорту, охороною праці та своєчасною і не нижче визначеного державою мінімального розміру оплати праці³¹⁷. Визначаючи ці нормативи місцеві державні адміністрації формують межі діяльності НПО України, а також

³¹⁴ Проект Адміністративно-процедурного кодексу України від 18.07.2008 р. № 2789 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=33073

³¹⁵ Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 року № 4572-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — №1. — Ст. 1.

³¹⁶ Колпаков В. К. Адміністративне право України: [підручник] / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. — К. : Юрінком Інтер, 2003. — С. 103.

³¹⁷ Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 9 квітня 1999 року (з наступними змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — №20. — Ст. 190.

здійснюють державний контроль у сферах суспільних відносин, в яких суб'єктами є НПО України, яким адміністрації допомагають у виконання їх статутних завдань.

Найважливішу роль в процесі створення, реєстрації та регулювання діяльності НПО України відіграє Міністерство юстиції України. Це підтверджується змістом п. 2 Порядку підготовки та оформлення рішень щодо легалізації об'єднань громадян та інших громадських формувань³¹⁸, в якому зазначено, що відповідно до цього документу здійснюється процедура підготовки та оформлення рішень, які приймаються за результатами розгляду Державною реєстраційною службою України та структурними підрозділами територіальних органів Мін'юсту України, що забезпечують реалізацію повноважень Укрдержреєстру, документів щодо легалізації (реєстрації) громадських формувань, щодо реєстрації символіки громадських організацій, їх спілок та об'єднань, громадських організацій, політичних партій, благодійних організацій, а також рішень щодо реєстрації (погодження або взяття до відома) змін до статутних документів, щодо взяття до відома інформації про зміни у складі керівних органів громадських формувань, щодо державної реєстрації змін до положень, регламентів, списків третейських суддів постійно діючих третейських судів, щодо видачі дублікатів свідоцтва та/або статуту (положення) громадських формувань, щодо скасування запису про легалізацію (реєстрацію) громадських формувань. Тобто два державні органи: Державна реєстраційна служба України та Мін'юст України здійснюють легалізацію НПО України.

Відповідно до п. 4 Порядку підготовки та оформлення рішень щодо легалізації об'єднань громадян та інших громадських формувань легалізація НПО полягає у проведенні правової експертизи установчих документів на їх відповідність Конституції та іншим актам законодавства України, а у випадках, передбачених законодавством, також статуту (положенню) громадського формування, прийнятті

---

³¹⁸ Порядок підготовки та оформлення рішень щодо легалізації об'єднань громадян та інших громадських формувань : Наказ Міністерства юстиції України від 07 грудня 2006 року №92/5 (з наступними змінами та доповненнями) // Офіційний вісник України. — 2006. — №50. — Ст. 3352.

рішення про легалізацію (реєстрацію) громадського формування, занесенні відомостей до відповідного реєстру та присвоєнні реєстраційного номера, видачі свідоцтва (крім громадських формувань, яким законодавством не передбачено видачу свідоцтва) або довідки.

Правову експертизу при легалізації НПО та при реєстрації символіки НПО проводять органи зазначені у п. 7 та 8 Порядку підготовки та оформлення рішень щодо легалізації об'єднань громадян та інших громадських формувань, а саме в Укрдержреєстрі – Департамент легалізації об'єднань громадян, державної реєстрації друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств; у територіальних органах Мін'юсту – структурні підрозділи, що забезпечують реалізацію повноважень Укрдержреєстру³¹⁹.

Укрдержреєстр є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з питань реалізації державної політики у сферах державної реєстрації актів цивільного стану, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, реєстрації (легалізації) об'єднань громадян, інших громадських формувань, статутів фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, якщо їх реєстрація передбачена законами, статуту територіальної громади міста Києва, друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності, реалізація державної політики у сферах державної реєстрації актів цивільного стану, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, реєстрації (легалізації) об'єднань громадян, інших громадських формувань, статутів фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, якщо їх реєстрація передбачена законами, статуту територіальної громади міста Києва, друкованих

---

³¹⁹ Порядок підготовки та оформлення рішень щодо легалізації об'єднань громадян та інших громадських формувань : Наказ Міністерства юстиції України від 07 грудня 2006 року №92/5 (з наступними змінами та доповненнями) // Офіційний вісник України. — 2006. — №50. — Ст. 3352.

засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності³²⁰.

Своє подальше відображення повноважень Мін'юсту України отримало в Указі Президента України від 11 січня 2012 року № 11/2012, в якому зазначається, що головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної правової політики, політики з питань банкрутства та використання електронного цифрового підпису, з формування та забезпечення реалізації політики у сфері, з питань державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, з питань реєстрації (легалізації) об'єднань громадян, інших громадських формувань, статутів, друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності є Мін'юст України³²¹. Проте, потребує деталізація контрольних повноважень Мінюсту, із визначенням можливостей Міністерства юстиції України та його управлінь здійснювати контроль за діяльністю об'єднань громадян (громадських організацій) не лише за дотриманням положень статуту, але й діючого законодавства.

У ст. 22 Закону України «Про громадські об'єднання» зазначено, що державний нагляд та контроль за дотриманням закону громадськими об'єднаннями здійснюють органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування у порядку, визначеному законом³²². І. П. Жилка вважає, що особливість прокурорського нагляду полягає в тому, що він може здійснюватись стосовно інших контролюючих і наглядових органів, а тому за обсягом своїх повноважень він обіймає вищу

---

³²⁰ Положення про Державну реєстраційну службу України : Указ Президента України від 6 квітня 2011 року № 401/2011 // Офіційний вісник Президента України від 18.04.2011 — 2011 р. — № 10. — стор. 9. — Ст. 554.

³²¹ Про внесення змін до Положення про Міністерство юстиції України : Указ Президента України від 11 січня 2012 року № 11/2012 // Урядовий кур'єр від 17.01.2012. — № 8.

³²² Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 року № 4572-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — №1. — Ст. 1.

ієрархічну сходинку в системі контролюючих та наглядових органів держави³²³. Позицію цього науковця підтримує і В. Г. Клочков, який зазначає, що прокуратуру до певної міри варто розглядати як системо утворююче ядро державного контролю (нагляду)³²⁴. Прокурорський нагляд можна розглядати як окремий вид державного контролю за діяльністю НПО.

Переходячи до розгляду спеціального державного контролю за діяльністю НПО, варто зазначити, що найбільш масивною з усіх його підсистем є фінансова. Фінансовому контролю за діяльністю НПО приділяють багато уваги й в законодавстві зарубіжних країн. Наприклад, Закон РФ «Про некомерційні організації» зобов'язує громадські неурядові організації надавати відповідний фінансовий звіт, адже розміри і структура доходів некомерційної організації, а також відомості про розміри і склад майна некомерційної організації, її витрати, чисельність і склад працівників, оплату їх праці, про використання безоплатного праці громадян у діяльності некомерційної організації не можуть бути предметом комерційної таємниці³²⁵.

Фінансовий контроль за діяльністю НПО в Україні здійснюють органи Державної податкової служби України, управління Пенсійного фонду України, Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, а також у випадках отримання державної фінансової допомоги НПО, – органи Державної контрольно-ревізійної служби України та органи Державного казначейства України.

---

³²³ Жилка І. П. Прокурорський нагляд за правоохоронною діяльністю митних органів України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / І. П. Жилка. — Одеська національна юридична академія. — О., 2009. — С. 11.

³²⁴ Клочков В. Співвідношення прокурорського нагляду та державного контролю за дотриманням законів (проблеми теорії та практики) / В. Клочков // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — №4(172). — С. 156.

³²⁵ О некоммерческих организациях : Закон РФ от 12.01.1996 № 7-ФЗ [Електронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.zakonrf.info/zakon-o-nekommercheskih-organizacijah/32/>

Податковий контроль за діяльністю НПО України здійснюють органи Державної податкової служби України. Враховуючи, що поняття НПО є поняттям комплексним, що об'єднує як неприбуткові так і прибуткові організації, то необхідно враховувати ці особливості і при веденні податкового обліку. Відносини НПО України із іншими суб'єктами щодо розрахунків та обігу коштів регулюються Національним банком України, який, відповідно до ст. 7 Закону України від 20 травня 1999 року «Про національний банк України», здійснює наступні функції: встановлює для банків правила проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку та звітності, захисту інформації, коштів та майна, визначає систему, форми і порядок платежів, здійснює банківське регулювання та нагляд, здійснює валютне регулювання та валютний контроль³²⁶. Пенсійний фонд України здійснює контроль за порядком формування накопичувального пенсійного фонду та цільовим використанням коштів Пенсійного фонду України та особистими пенсійними рахунками працівників НПО. Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності України, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття контролюють правильність нарахування, своєчасність сплати страхових внесків, достовірність наданих страховиками і застрахованими особами відомостей. Державний контроль за дотриманням трудового законодавства, нормативно-правових актів про охорону праці здійснюють Державна інспекція України з питань праці, її територіальні державні інспекції, органи державного пожежного нагляду, органи та заклади санітарно-епідеміологічної служби Міністерства охорони здоров'я України.

Під час проходженнями НПО України процедури створення, у разі їх легалізації виконавчими комітетами сільських, селищних, міських рад і проведення перевірки щодо відповідності їх установчих документів вимогам діючого

---

³²⁶ Про національний банк України : Закон України від 20 травня 1999 року (з наступними змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — №29. — Ст. 238.

законодавства органи місцевого самоврядування здійснюють регулювання процесу виправлення допущених недоліків та контролюють дотримання НПО України законодавства. Фактично такий контроль діяльності НПО України виконавчі комітети сільських, селищних, міських рад здійснюють тільки під час легалізації НПО.

Таким чином, основними завданнями адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України є виявлення фактичного стану справ у діяльності НПО; надання допомоги НПО у поновленні законності і дисципліни; виявлення причин та умов, що сприяли порушенням правових норм, застосування заходів попередження та усунення порушень законодавства; забезпечення притягнення до юридичної відповідальності керівників НПО, винних у порушенні норм права; створення сприятливих умов для діяльності НПО в Україні; забезпечення дотримання фінансового, трудового та податкового законодавства; забезпечення виконання статутних завдань та досягнення статутних цілей НПО.

Суб'єктами, що здійснюють адміністративно-правове регулювання діяльності НПО України є Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Міністерство юстиції України. Державними органами, що здійснюють вузько визначений вплив за напрямками своєї діяльності на НПО України є: Державна реєстраційна служба України, Державна податкова служба України, Державна служба України з питань захисту персональних даних, Державна служба фінансового моніторингу України, Міністерство соціальної політики України, Пенсійний фонд України, Державна служба статистики України, Державна інспекція України з питань праці. Іншими державними органами, з якими НПО взаємодіють, є Державна інспекція України з питань захисту прав споживачів, Державна пенітенціарна служба України, Державна служба з питань інвалідів та ветеранів України, Національний банк України, Державна служба молоді та спорту України та інші.

2. Форми та методи адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України

В останні роки існує чітка тенденція до збільшення кількості неурядових правозахисних організацій. Така ситуація створює умови для конструктивного діалогу між НПО України та державними органами. І як зазначено у Фундаментальних принципах щодо статусу НО в Європі: «хоча неурядові організації і державні органи влади іноді мають неоднозначне ставлення до діалогу, він є в їхніх спільних інтересах для створення механізму для діалогу і консультації, оскільки вони переслідують загальну ціль знайти розв'язання суспільних проблем і задоволення потреб його членів»³²⁷. Таким чином, в нових умовах партнерства із НПО, відповідні державні органи набувають додаткових обов'язків щодо регулювання процесів створення, діяльності та ліквідації таких організацій, забезпечення реалізації ними власного правового статусу, запобігання створенню таких організацій для протиправної діяльності, постійного контролю, координації їх діяльності та, у необхідних випадках, притягнення до відповідальності.

Форми та методи механізму адміністративно-правового регулювання були предметом досліджень таких науковців, як: О. О. Бандурка, В. В. Галуцько, А. П. Головін, С. С. Засуцько, О. М. Іващенко, Я. М. Когут, Т. О. Коломоєць, О. О. Кравчук, Л. А. Микитенко, О. Б. Німко, Ю. В. Пирожкова, А. С. Філіпенко, О. Ш. Чомахашвілі, О. Б. Чорномаз та інших. Частина робіт цих науковців була розглянута у попередніх підрозділах, в яких було охарактеризовано такі основні елементи механізму адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України, як об'єкт впливу, правові норми, що визначають повноваження державних органів та правовий статус НПО; адміністративно-правові відносини, в яких беруть участь НПО.

---

³²⁷ Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі (Прийнято учасниками багатосторонньої зустрічі, організованої Радою Європи) Страсбург, 5 липня 2002 року // Юридичний вісник України від 20.12.2002. — 2002 р. — № 50.

Важливим фактором для ефективності адміністративно-правового регулювання діяльності неурядових правозахисних організацій України виступають форми здійснення такого регулювання. Етимологія слова «форма» походить від латинської «forma» і має багато тлумачень: 1) зовнішній вигляд, зовнішній обрис; 2) устрій, структура будь-чого, система організації³²⁸. У загальнонауковому трактуванні «форма» завжди пов'язується з категорією «зміст». Зміст виступає сукупністю взаємопов'язаних внутрішніх суттєвих для якісної характеристики будь-якого явища його властивостей та ознак, а форма – це вираз змісту, спосіб його існування й розвитку. Форма має вплив на зміст, сприяючи або, навпаки, заважає його реалізації і розвитку.

Форма та зміст у кожному конкретному явищі невіддільні один від одного. Причому існує форма як цілого, так і форма частини цього цілого. Звичайно, слово «форма» має і таке значення, як «зовнішній вигляд чого-небудь»³²⁹, а тому якщо вона знаходить свій прояв через виконання певних дій, то необхідно зробити висновок, що в схематичному вигляді форми діяльності можна уявити як сукупність дій, які мають зовнішній вираз. Іншу думку щодо форми діяльності філософська література озвучує як спосіб організації та існування процесу, явища³³⁰.

Отже, термін «форма» означає вид, будь-який зовнішній вияв певного змісту. Якщо функції розкривають основні напрямки діяльності, то форми – це шляхи здійснення такого цілеспрямованого впливу, тобто форми показують, як практично здійснюється діяльність. Форми діяльності визначаються характером відносин у певній сфері життєдіяльності людини. Це означає, що в процесі взаємодії відповідні органи (посадові особи) на основі чинного законодавства та відповідних підзаконних нормативних актів самостійно встановлюють обов'язкові правила поведінки з питань, що віднесені до їх компетенції.

---

³²⁸ Словарь иностранных слов / Сост. И. М. Сулова. — М. : Книга, 1987. — С. 536.

³²⁹ Ожегов С. И. Словарь русского языка / Под ред. Н. Ю. Шведовой. — М. : Рус. яз., 1986. — С. 743.

³³⁰ Философская энциклопедия / [глав. ред. Ф. В. Константинов]. — Т.5. — М. : “Сов. энциклопедия”, 1970. — С. 40-68.

Загальні положення філософії про форму та зміст отримали розвиток у науковій юридичній літературі. Наприклад, форма діяльності – як її практичний вираз в конкретних діях органів та інших суб'єктів управління³³¹. На думку А. Ю. Олійника, формами діяльності ОВС щодо забезпечення прав людини й громадянина є правові і неправові конкретні дії, що здійснюються з метою створення сприятливих умов для реалізації суб'єктивного права, для припинення його порушення і поновлення порушеного права³³². В теорії адміністративного права у найзагальнішому вигляді під формою управлінської діяльності розуміється той чи інший спосіб зовнішнього вираження (оформлення) змісту цієї діяльності³³³. Деякі фахівці з адміністративного права схильні пов'язувати реалізацію форми з діяльністю органів виконавчої влади³³⁴.

Оскільки адміністративно-правове регулювання діяльності НПО України здійснюється у вигляді непрямого управління, то можна як основу для виявлення видів регулювання діяльності НПО України, розглянути види управління. Так, у підручнику з адміністративного права за редакцією Ю. П. Битяка, розрізняються чотири форми управлінської діяльності: видання нормативних актів управління, видання індивідуальних актів управління, проведення організаційних заходів, здійснення матеріально-технічних операцій³³⁵. К. Є. Солянік пропонує звужений перелік форм управлінської діяльності: правові, організаційні та матеріально-технічні форми³³⁶. Так, форми адміністративно-правового регулювання у сфері автомобілебудування Ю. В. Пирожкова визначає як зовнішній вияв конкретних дій,

---

³³¹ Адміністративне право України : підручник / [Ю. П. Битяк, В. М. Гарашук, О. В. Д'яченко та ін.] ; за ред. Ю. П. Битяка. — К. : Юрінком Інтер, 2006. — С. 167.

³³² Олійник А. Ю. Механізм, форми, методи та особливості забезпечення органами внутрішніх справ реалізації прав людини і громадянина : лекція / А. Ю. Олійник. — К., 1997. — С. 8.

³³³ Колпаков В. К. Адміністративне право України : Підруч. / В. К. Колпаков. — К. : Юрінком-Інтер, 2000. — С. 208.

³³⁴ Адміністративне право України : підручник / [Ю. П. Битяк, В. М. Гарашук, О. В. Д'яченко та ін.] ; за ред. Ю. П. Битяка. — К. : Юрінком Інтер, 2006. — С. 132.

³³⁵ Адміністративне право України : [підручник для юрид. вузів і фак.] / За ред. Ю. П. Битяка. — Харків : Право, 2000. — С. 122.

³³⁶ Солянік К. Є. Форми діяльності виконавчих органів місцевих рад / К. Є. Солянік // Підприємництво, господарство і право. — 2002. — № 8. — С. 100.

які здійснюються органами державної влади для реалізації поставлених перед ними регулюючих завдань. З нею погоджуються О. Ш. Чомахашвілі і А. С. Філіпенко, які зазначають також, що сукупність форм і методів, які використовують суб'єкти адміністративно-правового регулювання охорони прав на промислові зразки у своїй повсякденній діяльності, не є однаковою для всіх суб'єктів. Можливість застосування тих чи інших форм і методів залежить від правового положення останніх і визначається для кожного суб'єкта окремо його компетенцією. Обсяг компетенції, поряд із правами, обов'язками, відповідальністю та іншими елементами правового статусу, обумовлює види і характер форм і методів, які використовуються для реалізації функцій та досягнення мети та завдань, що стоять перед конкретними суб'єктами системи охорони прав на промислові зразки³³⁷ чи системи захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій³³⁸. Форми адміністративно-правового регулювання державного молодіжного житлового кредитування О. Б. Німко класифікує як: правові та організаційні³³⁹. Цю точку зору підтримують і наступні науковці. Так, до форм адміністративно-правового регулювання Ю. В. Пирожкова відносить правові форми: прийняття нормативних та індивідуальних (ненормативних, адміністративних) актів управління, укладання адміністративних договорів, здійснення юридично-значимих дій та не правові форми: проведення організаційних заходів, здійснення матеріально-технічних операцій³⁴⁰. О. Ш. Чомахашвілі визначає такі форми регулювання охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності, як видання правових актів управління,

---

³³⁷ Чомахашвілі О. Ш. Адміністративно-правове регулювання охорони прав на промислові зразки в Україні : автореф. дис... на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. Ш. Чомахашвілі. — Нац. ун-т держ. податк. служби України. — Ірпінь, 2008. — С. 12.

³³⁸ Філіпенко А. С. Адміністративно-правове регулювання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру : автореф. дис... на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / А. С. Філіпенко. — Нац. ун-т держ. податк. служби України. — Ірпінь, 2008. — С. 13.

³³⁹ Німко О. Б. Адміністративно-правове регулювання державного молодіжного житлового кредитування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / О. Б. Німко. — Нац. аграр. ун-т. — К., 2008. — С. 11-12.

³⁴⁰ Пирожкова Ю. В. Адміністративно-правове регулювання у сфері автомобілебудування в Україні : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ю. В. Пирожкова. — Нац. ун-т держ. податк. служби України. — Ірпінь, 2007. — С. 13.

адміністративний договір, вчинення інших юридично значущих дій, організаційні дії (заходи) та матеріально-технічні дії. Науковець вважає, що необхідно більш широко впроваджувати у практику діяльності суб'єктів адміністративно-правового регулювання охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності договірних форм управління, удосконалення процедури відпрацювання та прийняття правових актів управління³⁴¹.

Проводячи аналіз змісту форм управлінської діяльності щодо корпоративних прав держави О. М. Іващенко за ознакою правових наслідків розподілив форми управлінської діяльності на правові та не правові. Науковець вважає також, що органи державної виконавчої влади, які здійснюють управління в цій сфері, переважно здійснюють не адміністративне управління підлеглих структур, в яких зосереджені корпоративні права, а державне регулювання їх діяльністю³⁴².

Л. А. Микитенко визначила такі форми адміністративно-правового впливу на рекламну діяльність: законодавство про рекламу, яке регулює відносини, що пов'язані із здійсненням рекламної діяльності та споживанням реклами на території України, а також порядок здійснення державного нагляду та контролю; надання дозволів та погоджень на розміщення реклами; здійснення державного контролю та нагляду за рекламною діяльністю; застосування заходів адміністративного примусу³⁴³.

В процесі вивчення напрямів адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України з урахуванням наукових точок зору на види форм адміністративно-правового регулювання діяльності НПО, можна виокремити такі дві їх форми як правові та неправові (організаційні). Правові форми регулювання

---

³⁴¹ Чомахашвілі О. Ш. Адміністративно-правове регулювання охорони прав на промислові зразки в Україні : автореф. дис... на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. Ш. Чомахашвілі. — Нац. ун-т держ. податк. служби України. — Ірпінь, 2008. — С. 12.

³⁴² Іващенко О. М. Адміністративно-правове регулювання корпоративних прав держави : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. М. Іващенко. — Інститут законодавства Верховної Ради України. — К., 2008. — С. 16.

³⁴³ Микитенко Л. А. Адміністративно-правове регулювання рекламної діяльності в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / Л. А. Микитенко. — Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. — К., 2008. — С. 10-11.

діяльності НПО України будуть мати наслідком встановлення, зміну чи припинення відносин, учасниками яких є НПО. Прикладами правових форм адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України можуть бути форми взаємодії НПО з органами виконавчої влади: 1) участь НПО у розробленні та обговоренні проектів нормативно-правових актів з питань; 2) здійснення інститутами громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади щодо розв'язання проблем, що мають важливе суспільне значення, у формі громадського моніторингу підготовки та виконання рішень, експертизи їх ефективності, подання органам виконавчої влади експертних пропозицій; 3) надання соціальних послуг відповідно до укладених договорів; 4) утворення спільних консультативно-дорадчих та експертних органів, рад, комісій, груп для забезпечення врахування громадської думки у формуванні та реалізації державної політики; 5) співпраця органів виконавчої влади з НПО з підготовки та перепідготовки кадрів; 6) виконання спільних проектів інформаційного, аналітично-дослідницького, благодійного і соціального спрямування³⁴⁴ тощо.

Навпаки, неправові тобто організаційні включають такі види дій державних органів щодо НПО України, які не тягнуть змін їх правового статусу та не впливають на зміну адміністративно-правових відносин. Наприклад, видача дублікатів свідоцтва про реєстрацію.

Можна зробити висновок, що основними формами адміністративно-правового регулювання будь-якої діяльності, у тому числі діяльності НПО України, є правові форми: прийняття нормативних та індивідуальних (ненормативних, адміністративних) актів управління (наприклад, про порядок реєстрації чи ліквідації неурядової правозахисної організації), укладання адміністративних договорів, здійснення юридично-значимих дій та не правові форми: проведення організаційних заходів та здійснення матеріально-технічних операцій.

---

³⁴⁴ Концепція сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства : розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2007 р. № 1035-р. // Офіційний вісник України від 03.12.2007 2007 р. — № 89. — стор. 89. — Ст. 3284.

На відміну від форм, методи розуміють як «форму практичного й теоретичного усвідомлення дійсності, що впливає із закономірності руху об'єкта, який досліджується»³⁴⁵. В діяльності органів публічної влади методи – це конкретні прийоми і способи організації роботи та безпосереднього функціонування органів державної влади і місцевого самоврядування³⁴⁶.

З точки зору етимології «метод» – це прийом чи система прийомів, що застосовуються в якій-небудь галузі діяльності³⁴⁷. Категорія «методи» є практично невичерпною, оскільки будь-яка людська діяльність потребує певних способів та прийомів, методів реалізації. У державному адмініструванні під методами розуміють засоби практичної реалізації завдань та функцій діяльності органів управління³⁴⁸.

Відносини, що виникають під впливом адміністративно-правового методу регулювання, характеризуються, як правило, нерівністю сторін, які можуть бути абсолютно незалежними один від одного, проте рішення одного з них є обов'язковими для виконання другим³⁴⁹. Наведена теза чітко характеризує становище НПО України та державних органів у адміністративно-правових відносинах, в які вони вступають в процесі реалізації свого правового статусу. Так, НПО України є абсолютно незалежною організацією від державних органів, проте рішення останніх визначають такі ключові етапи їх функціонування як створення, реєстрація, перереєстрація, припинення діяльності і є обов'язковими до виконання з цих питань. Навпаки рішення НПО України для державних органів за загальними правилами мають тільки рекомендаційний чи консультативний зміст, за

---

³⁴⁵ Толкачев К. Б. Органы внутренних дел в механизме обеспечения личных конституционных прав и свобод граждан : монография / К. Б. Толкачев, А. Г. Хабибулин. — Уфа : Уфимская высш. школа., 1991. — С. 123.

³⁴⁶ Ярмиш О. Н. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні : Підручник / О. Н. Ярмиш, В. О. Серьогін. — Харків : Вид-во Національного ун-ту внутр. справ, 2002 — С. 50.

³⁴⁷ Великий Тлумачний Словник Сучасної Української Мови. / Уклад. голов. ред. В. Т. Бусей. — Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. — С. 522.

³⁴⁸ Хальота А. Методи діяльності органів внутрішніх справ по забезпеченню реалізації прав людини / А. Хальота // Право України. — 2001. — № 5. — С. 43-46.

³⁴⁹ Колпаков В. К. Адміністративне право України: [підручник] / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. — К. : Юрінком Інтер, 2003. — С. 36.

виключенням питань, пов'язаних із правовим статусом громадських об'єднань, їх фінансування та діяльності відповідно до абз. 4 ст. 22 Закону України «Про громадські об'єднання».

Характеризуючи складові методу адміністративно-правового регулювання О. М. Іващенко вважає, що традиційно загальними рисами методу адміністративно-правового регулювання вважається те, що він реалізується шляхом: використання приписів (встановлення обов'язків), встановлення заборон, надання дозволів³⁵⁰. Метод адміністративно-правового регулювання у сфері автомобілебудування, на думку Ю. В. Пирожкової, це сукупність різноманітних способів, прийомів та засобів здійснення безпосереднього й цілеспрямованого впливу державних органів (посадових осіб) на підставі закріпленої за ними компетенції, у встановлених межах і відповідній формі на автомобілебудівну промисловість України. Такими є: адміністративні й економічні, методи прямого та непрямого впливу, контроль, нагляд, спостереження, аудит, переконання, примус. Специфіка автомобілебудування як об'єкту адміністративно-правового регулювання, його міжгалузевий характер, обумовлюють превалювання економічних методів, формування «партнерських» відносин між державою та автомобілебудівними підприємствами України, хоча для цієї сфери характерними є й адміністративні (розпорядчі) методи³⁵¹. На підставі загальної характеристики методів переконання та примусу правового регулювання охорони прав на промислові зразки в Україні, О. Ш. Чомахашвілі констатує, що вони використовуються суб'єктами регулювання для забезпечення режиму законності у володінні, користуванні, розпорядженні правами на промислові зразки; про припинення порушень режиму володіння, користування, розпорядження правами на промислові зразки; притягнення осіб, що вчинили правопорушення, пов'язані з порушенням встановленого режиму

³⁵⁰ Іващенко О. М. Адміністративно-правове регулювання корпоративних прав держави : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. М. Іващенко. — Інститут законодавства Верховної Ради України. — К., 2008. — С. 14.

³⁵¹ Пирожкова Ю. В. Адміністративно-правове регулювання у сфері автомобілебудування в Україні : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ю. В. Пирожкова. — Нац. ун-т держ. податк. служби України. — Ірпінь, 2007. — С. 10-13.

володіння, користування або розпорядження правами на промислові зразки, до юридичної відповідальності³⁵². О. М. Іващенко зазначається, що у адміністративно-правовому регулюванні переважає такий спосіб, як зобов'язання. Необхідність створення законодавчих механізмів запровадження регулюючого характеру адміністративно-правового впливу, вважає цей науковець, вимагає розширення сфери застосування дозволів³⁵³.

Адміністративно-правовий метод, вказують В.К. Колпаков та О.В. Кузьменко, складається з трьох компонентів: приписів, заборон, дозволів, різні комбінації яких утворюють імперативний, диспозитивний чи змішаний вид методу регулювання відносин. Метод субординації (імперативний метод) формує централізоване, імперативне регулювання, яке зверху до низу проводиться на владно-імперативних засадах. Тому статус сторін, їхнє становище у правовідносинах насамперед характеризується субординацією чи підпорядкованістю. Навпаки, метод координації формує децентралізоване, диспозитивне регулювання, що проводиться на паритетних засадах. Статус суб'єктів характеризується в першу чергу їх рівноправним становищем у правовідносинах³⁵⁴. Враховуючи сучасні тенденції партнерства держави та інститутів громадянського суспільства, адміністративно-правове регулювання діяльності НПО України проводиться за допомогою імперативно-диспозитивного методу регулювання. Така позиція обґрунтовується наступним: у адміністративно-правових відносинах НПО України та державні органи не є абсолютно рівноправними учасниками, оскільки рішення останніх є обов'язковими для виконання НПО, і навпаки рішення НПО для державних органів за загальними правилами мають тільки рекомендаційний чи консультативний зміст, за виключенням питань, пов'язаних із правовим статусом громадських об'єднань, їх

³⁵² Чомахашвілі О. Ш. Адміністративно-правове регулювання охорони прав на промислові зразки в Україні : автореф. дис... на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. Ш. Чомахашвілі. — Нац. ун-т держ. податк. служби України. — Ірпінь, 2008. — С. 10-13.

³⁵³ Іващенко О. М. Адміністративно-правове регулювання корпоративних прав держави : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. М. Іващенко. — Інститут законодавства Верховної Ради України. — К., 2008. — С. 15.

³⁵⁴ Колпаков В. К. Адміністративне право України: [підручник] / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. — К. : Юрінком Інтер, 2003. — С. 37.

фінансування та діяльності відповідно до абз. 4 ст. 22 Закону України «Про громадські об'єднання». Ця ознака характеризує імперативний метод, як і обов'язковість понесення відповідальності НПО України та їх представниками за вчинення адміністративного правопорушення. Водночас оскільки НПО України та державні органи співпрацюють як партнери для захисту прав фізичних та юридичних осіб в межах законодавчо визначених статусів можна стверджувати про використання і диспозитивного методу регулювання. Тому адміністративно-правове регулювання діяльності НПО України здійснюється за допомогою імперативно-диспозитивного методу.

Метод регулювання складається з певних правових прийомів та засобів впливу. Так, розглядаючи зміст засобів адміністративно-правового регулювання, згадаємо про думку Ю. А. Тихомирова, який виділяє: програмно-орієнтуючі засоби (концепції розвитку сфер і галузей, державної політики, перебудови управління; цільові програми; пріоритети розвитку); нормативи; договірні засоби. Класифікуючи форми адміністративно-правового регулювання, Ю. А. Тихомиров вказує, що за обсягом і методам розрізняються: а) форми державної підтримки; б) імперативні кількісні та якісні нормативи; в) легалізуючі способи (реєстрація фізичних та юридичних осіб, ліцензування і т.п.); г) адміністративні режими, пов'язані з забезпеченням державних станів; д) адміністративно-функціональні режими; е) введення державної монополії. Ю. О. Дмитрієв вважає, що адміністративне право має засобами, перш за все, прямого адміністрування та непрямого впливу на регульовані відносини. Засоби прямого адміністрування в даний час залишаються переважаючими лише в невеликому спектрі адміністративно-правових відносин, пов'язаних з можливістю безпосереднього державного втручання: надання свободи адміністративного розсуду в тих чи інших питаннях; визначення конкретних кількісних показників (переважно в сфері фінансово-бюджетних відносин, ціноутворення, тарифного регулювання); розпорядчі приписи щодо державної власності та управління нею. Водночас засоби непрямого управління регульованими відносинами також різноманітні:

встановлення основ правового статусу тих чи інших суб'єктів шляхом встановлення переліків їх прав та обов'язків, а також встановлення заходів відповідальності; визначення в цілому політики держави за допомогою норм-принципів; конкретизації найскладніших процедур за допомогою великого числа норм з описовими диспозиціями; застосування стимулюючих прийомів впливу допомогою введення пільг і т.д. Поєднання засобів прямого та непрямого регулювання, наголошує Ю. О. Дмитрієв останнім часом все більше хилитися на користь непрямого правового регулювання³⁵⁵. Цю думку підтримує Ю. В. Пирожкова, яка зазначає, що на сьогоднішній день, спостерігається поступовий перехід від державного управління до державного регулювання³⁵⁶. Наведені ознаки непрямого управління Ю. О. Дмитрієв характеризують повноваження державних органів із регулювання діяльності НПО³⁵⁷: визначають основи правового статусу НПО шляхом встановлення переліків їх прав та обов'язків у Законі України «Про громадські об'єднання»; встановлюють заходи відповідальності у КУпАП; визначають норми-принципи утворення, діяльності та взаємодії із державними органами (ст. 3, 22 Закону України «Про громадські об'єднання»); конкретизують процедури створення, реєстрація, перереєстрація, припинення діяльності за допомогою великого числа норм з описовими диспозиціями; застосовують стимулюючі прийоми впливу за допомогою введення пільг і т.д.

Використання змішаного методу регулювання діяльності НПО України є загальною тенденцією більшості адміністративно-правових відносин в Україні. Це підтверджує і О. М. Іващенко, який відмічає, що сучасна трансформація методу адміністративного права засвідчує його змішану природу, тобто органічне поєднання в ньому типових ознак як імперативного, так і диспозитивного методів

---

³⁵⁵ Дмитрієв Ю. А. Административное право Российской Федерации — М. : система ГАРАНТ, 2008. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://studlib.com/content/view/1283/23/>

³⁵⁶ Пирожкова Ю. В. Адміністративно-правове регулювання у сфері автомобілебудування в Україні : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ю. В. Пирожкова. — Нац. ун-т держ. податк. служби України. — Ірпінь, 2007. — С. 10.

³⁵⁷ Дмитрієв Ю. А. Административное право Российской Федерации — М. : система ГАРАНТ, 2008. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://studlib.com/content/view/1283/23/>

правового регулювання. У зв'язку з чим він наголошує на проблемі пошуку оптимального сполучення усіх способів адміністративно-правового регулювання, а не надання переваги зобов'язанням або заборонам³⁵⁸. Особливого значення набуває ця тенденція при здійсненні адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України, оскільки нове законодавство переносить акценти державного впливу на діяльність цих організацій в бік збільшення обсягу свободи їх дій. Враховуючи наведене, адміністративно-правове регулювання діяльності НПО України є саме непрямым управлінням, оскільки сучасне адміністративно-правове законодавство, що регулює діяльність інститутів громадянського суспільства використовує саме засоби непрямого управління.

Таким чином, адміністративно-правове регулювання діяльності НПО України здійснюється шляхом реалізації владних повноважень державними органами і органами місцевого самоврядування в межах визначених законодавством у процесі створення, реєстрації, функціонування і припинення діяльності неурядових правозахисних організацій, а також проведення державного контролю та нагляду в цій сфері. При адміністративно-правовому регулюванні діяльності НПО України ефективним буде комплексне застосування елементів як імперативного, так і диспозитивного методів правового регулювання. В процесі застосування цього методу адміністративно-правового регулювання діяльності НПО виконує функції прогнозування; планування; облік; контроль; нагляд.

Важливим фактором для ефективності адміністративно-правового регулювання діяльності неурядових правозахисних організацій України виступають форми здійснення такого регулювання: правові форми (прийняття нормативних та індивідуальних актів управління, укладання адміністративних договорів, здійснення юридично-значимих дій) та неправові форми (проведення організаційних заходів та здійснення матеріально-технічних операцій).

---

³⁵⁸ Іващенко О. М. Адміністративно-правове регулювання корпоративних прав держави : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. М. Іващенко. — Інститут законодавства Верховної Ради України. — К., 2008. — С. 14.

3. Адміністративні процедури в механізмі адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України

Державне регулювання в демократичному суспільстві, так само як і державне управління, не може здійснюватися без чітко визначеного законодавством порядку, меж, обмежень їх здійснення та способів захисту об'єктів регулювання або управління від неправомірних рішень суб'єктів здійснення державного регулювання та управління. Отже, державне регулювання та правове регулювання є пов'язаними та тісно взаємозалежними один від одного явищами. На думку О. Ф. Скакун, правове регулювання – це здійснюване державою за допомогою права і сукупності правових засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона і розвиток³⁵⁹.

Об'єктом адміністративно-правового регулювання діяльності НПО в Україні виступають процедурні питання створення та припинення НПО (законодавчі вимоги до засновників, документів для легалізації, строки, оформлення результатів легалізації, підстави та порядок припинення діяльності НПО) й процедурні відносини подальшого функціонування НПО (надсилання заяв та скарг до державних органів, розроблення законопроектів та їх просування, представництво та захист інтересів своїх членів у відносинах з державними органами, порядок та підстави проведення перевірки їх діяльності), що передбачає їх взаємодію із державними органами.

Спираючись на проведений аналіз співвідношення понять «державне управління», «державне регулювання», «правове регулювання» та «адміністративно-правове регулювання» та визначення сутності поняття «об'єкту адміністративно-правового регулювання», проведені у попередніх підрозділах, можна стверджувати, що адміністративно-правове регулювання порядку створення та діяльності НПО в Україні – це впорядкований цілеспрямований вплив держави за

---

³⁵⁹ Скакун О. Ф. Теорія держави і права / Ольга Федорівна Скакун. — Х. : Консул, 2001. — С. 463.

допомогою нормативно-правових актів на суспільні відносини у сфері започаткування та подальшої діяльності НПО в Україні, який сприяє створенню та поліпшенню середовища їх функціонування, який передбачає регулювання порядку взаємовідносин засновників НПО із державними органами щодо створення цих організацій, а також вказаних вже створених НПО із державними органами під час їх подальшого функціонування. Отже, адміністративно-правове регулювання спрямоване на врегулювання саме моделі відносин засновників НПО України із державними органами щодо підготовки документів для реєстрації, проходження реєстраційних процедур, а також із цими вже зареєстрованими НПО із державними органами під час подальшого функціонування цих організацій (облікові процедури, контролювання діяльності, притягнення до відповідальності тощо)³⁶⁰.

Слід звернути увагу, що окремі складові об'єкту адміністративно-правового регулювання порядку створення та діяльності НПО в Україні є за своєю сутністю різноманітними адміністративними провадженнями. У зв'язку з чим вбачається за необхідне здійснити розгляд сутності адміністративного процесу та класифікацію адміністративних проваджень, в яких суб'єктами виступають НПО.

У вітчизняній науці адміністративного права немає єдиного підходу щодо визначення поняття «адміністративний процес», проте відбулося упорядкування плюралізму думок вчених-адміністративістів щодо сутності поняття «адміністративний процес» у базові три (на сьогоднішній день їх сформовано вже більше) наукові підходи. Перший підхід (його ще називають «юрисдикційним») передбачає так зване «вузьке розуміння адміністративного процесу», згідно якого адміністративний процес – це врегульовані нормами адміністративно-процесуального права порядок застосування заходів адміністративного примусу, і насамперед адміністративних стягнень (іншими словами, у вузькому розумінні

---

³⁶⁰ Віхляєв М. Ю. Поняття адміністративно-правового регулювання порядку створення та діяльності професійних правничих громадських організацій в Україні як різновиду державного та правового регулювання / М. Ю. Віхляєв // Запорізькі правові читання : Тези доповідей Щорічної міжнародної науково-практичної конференції : у 2-х томах / [за заг. ред. С. М. Тимченко, Т. О. Коломосьць]. — Запоріжжя : ЗНУ, 2010. Т.1. — С. 81.

адміністративний процесу – це провадження у справах про адміністративні правопорушення). Відповідно до другого підходу (так званого «управлінського»), його ще називають «широким розумінням адміністративного процесу», адміністративний процес пропонується розглядати як врегульований нормами адміністративно-процесуального права порядок розгляду індивідуально-конкретних справ у сфері виконавчої діяльності органів державного управління, а у передбачених законодавством випадках і іншими, уповноваженими на те органами. Вчений-адміністративіст О. І. Миколенко зазначає, що широке трактування адміністративного процесу дозволяє включити до його складу, окрім адміністративно-юрисдикційних проваджень, також провадження управлінського характеру³⁶¹. Третій підхід до визначення адміністративного процесу (умовно його можна назвати «судочинським»), походить від розуміння юридичного процесу виключно як форми правосуддя. Адміністративний процес у даному випадку розглядається тільки як судовий розгляд публічно-правових спорів, віднесених до компетенції адміністративних судів. Слід підкреслити, що найбільшого поширення в науці адміністративного права в останні роки набув саме другий підхід («управлінський», «широке розуміння адміністративного процесу»), через що варто у подальшому використовувати саме його при дослідженні адміністративного процесу та його складових³⁶².

Як вже зазначалося, адміністративний процес складається із проваджень, під якими, на думку О. В. Кузьменко, необхідно розуміти якісно однорідну групу процесуально-процедурних дій з владної реалізації будь-яких відособлених матеріально-правових норм³⁶³.

У проекті Адміністративно-процедурного кодексу зазначено, що адміністративна процедура це визначений законодавством порядок

³⁶¹ Миколенко А. И. Административный процесс и административная ответственность в Украине : [учебное пособие] / Александр Иванович Миколенко. — Харьков : «Одиссей», 2004. — С. 113.

³⁶² Адміністративне право України : [підручник] / [За заг. ред. Т. О. Коломоєць]. — К. : Істина, 2008. — С. 213.

³⁶³ Адміністративне право України : [підручник] / [За заг. ред. Т. О. Коломоєць]. — К. : Істина, 2008. — С. 215.

адміністративного провадження, а адміністративне провадження – сукупність послідовно здійснюваних адміністративним органом процедурних дій і прийнятих процедурних рішень з розгляду та вирішення адміністративної справи, що завершується прийняттям адміністративного акта і його виконанням. Таке визначення є демонстрацією правовою позиції розробників цього проекту³⁶⁴.

Вітчизняні вчені-адміністративісти пропонують численну кількість класифікацій адміністративних проваджень, серед яких ключовою є розмежування проваджень залежно від наявності спору про право на юрисдикційні та неюрисдикційні (О. В. Кузьменко називає їх конфліктними та неконфліктними). В. К. Колпаков та О. В. Кузьменко поділяють адміністративні провадження на адміністративно-юрисдикційні та адміністративно-регулятивні. Першу групу вони характеризують як провадження з вирішення спору про право, результатом якого є накладання стягнення і встановлення порушених правовідносин, відносячи до них провадження у справах про адміністративні проступки, виконавче провадження, провадження щодо вжиття в адміністративному порядку заходів примусу, дисциплінарне провадження, провадження за скаргами. До адміністративно-регулятивних проваджень вони відносять провадження, за яких спір щодо права відсутній, результатом яких є формування, реорганізація, припинення управлінських відносин. Також виділяються наступні групи адміністративно-регулятивних проваджень (нормотворчі, установчі (щодо створення, реорганізації, комплектування, ліквідації організаційних структур), правозастосовні (провадження із вжиття в адміністративному порядку заходів заохочення і стимулювання, провадження із реалізації громадянами своїх прав та обов'язків, провадження з реалізації юридичними особами своїх права та обов'язків), контрольно-надзорні)³⁶⁵. Т. О. Коломоець називає подібні провадження адміністративно-неюрисдикційними та пропонує відносити до них наступні види проваджень: по обробці і прийняттю

³⁶⁴ Проект Адміністративно-процедурного кодексу України від 18.07.2008 р. № 2789 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=33073

³⁶⁵ Колпаков В. К. Адміністративне право України: [підручник] / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. — К. : Юрінком Інтер, 2003. — 544 с.

нормативних актів, по прийняттю індивідуальних актів управління, по заявам та пропозиціям громадян, провадження по застосуванню адміністративно-попереджувальних заходів, провадження по застосуванню заходів адміністративного припинення, реєстраційне провадження, дозвільне провадження, установче провадження, провадження по реалізації контрольно-наглядових повноважень, виконавче провадження, атестаційне провадження та ін.³⁶⁶

З урахуванням розглянутих доктринальних підходів до визначення сутності адміністративного процесу та різноманітні класифікації адміністративних проваджень як його складових, можна стверджувати, що провадження, які є об'єктом адміністративно-правового регулювання діяльності НПО в Україні, варто розподіляти на юрисдикційні та неюрисдикційні. До юрисдикційних проваджень за участі НПО України варто відносити провадження щодо притягнення цих організацій до відповідальності у разі порушення діючого законодавства, наслідком яких є застосування стягнень по відношенню до організацій, провадження за скаргами організацій до державних органів у разі їхньої незгоди з їхніми рішення, діями або бездіяльністю, провадження у порядку адміністративного судочинства за участі організацій в якості позивачів, відповідачів, третіх сторін, у тому числі, провадження щодо вирішення питання про накладання стягнень на організації в судовому порядку. До неюрисдикційних проваджень за участі НПО України слід віднести установчі провадження (провадження щодо створення НПО), реєстраційні провадження (наприклад, легалізація організації, реєстрація організації в державній податковій інспекції відповідного району як неприбуткової організації, реєстрація організацією власного засобу масової інформації у відповідних управліннях Міністерства юстиції України), провадження по реалізації контрольно-наглядових повноважень органів державної влади, уповноважених здійснювати контроль та нагляд за діяльністю організацій. Отже регулювання діяльності НПО в Україні регламентується нормами як адміністративного матеріального, так і

---

³⁶⁶ Адміністративне право України : [підручник] / [За заг. ред. Т. О. Коломосьць]. — К. : Істина, 2008. — С. 217.

адміністративного процесуального права. Це підтверджує наведену у підрозділі 2.1 класифікацію адміністративних відносин, що виникають в процесі діяльності НПО України.

При подальшому розгляді цей об'єкт адміністративно-правового регулювання варто розділяти на декілька складових: 1) процедура створення НПО України; 2) їх взаємодія із органами державної влади, установами та організаціями в процесі діяльності; 3) процедури державного контролю та нагляду; 4) процедури добровільного або примусового припинення їх діяльності.

Нормативне регулювання процедури створення НПО України здійснюється за допомогою наступних загальних нормативно-правових актів: Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 року (з наступними змінами та доповненнями), Закону України «Про громадські об'єднання» та Наказу Міністерства юстиції України від 08.07.2011 № 1828/5 «Порядок підготовки та оформлення рішень щодо легалізації об'єднань громадян та інших громадських формувань», Закону України від 15 травня 2003 року (з наступними змінами та доповненнями) «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» та ін. Слід акцентувати увагу, що діюче законодавство України не містить спеціальних правових норм, які б врегульовували специфіку створення саме НПО в Україні.

Процедура створення НПО України включає ряд послідовних дії як засновників, так і органів публічного управління. Відповідно до Закону України «Про громадські об'єднання» засновниками громадської організації можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які досягли 18 років, а молодіжної та дитячої громадської організації – 14 років. Засновниками громадської спілки можуть бути юридичні особи приватного права, у тому числі громадські об'єднання зі статусом юридичної особи. Засновниками громадської спілки не можуть бути політичні партії, а також юридичні особи, щодо яких прийнято рішення щодо їх припинення або які перебувають у процесі припинення. Утворення громадського об'єднання здійснюється на установчих зборах його засновників та оформлюється протоколом.

Протокол установчих зборів громадського об'єднання має містити відомості про:

- 1) дату та місце проведення установчих зборів;
- 2) осіб, які брали участь в установчих зборах (відповідно до частини одинадцятої цієї статті);
- 3) рішення про утворення громадського об'єднання із зазначенням мети (цілей) його діяльності;
- 4) рішення про визначення найменування та за наявності – скороченого найменування громадського об'єднання;
- 5) рішення про затвердження статуту громадського об'єднання;
- 6) рішення про утворення (обрання) керівника, органів управління громадського об'єднання відповідно до затвердженого статуту;
- 7) рішення про визначення особи (осіб), яка має право представляти громадське об'єднання у правовідносинах з державою та іншими особами і вчиняти дії від імені громадського об'єднання без додаткового уповноваження, – для громадського об'єднання, яке має намір здійснювати діяльність без статусу юридичної особи, якщо утворення (обрання) органів управління не передбачено рішенням про утворення такого об'єднання;
- 8) рішення про визначення особи (осіб), яка має право представляти громадське об'єднання для здійснення реєстраційних дій, – для громадського об'єднання, яке має намір здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи.

Особа може бути обрана керівником, обрана до складу керівного органу громадського об'єднання, визначена особою, яка має право представляти громадське об'єднання для здійснення реєстраційних дій, або визначена особою, уповноваженою представляти громадське об'єднання, за наявності її особистої згоди. Протокол установчих зборів підписується головуючим та секретарем зборів.

Громадські об'єднання реєструються або повідомляють про своє утворення у порядку, передбаченому цим Законом, протягом 60 днів з дня проведення установчих зборів. Дії від імені незареєстрованого громадського об'єднання або громадського об'єднання, повідомлення якого не прийнято в установленому цим Законом порядку, крім дій, пов'язаних з реєстрацією такого об'єднання або повідомленням про його утворення, забороняються.

Найменування громадського об'єднання визначається рішенням установчих зборів під час його утворення. Найменування громадського об'єднання складається з двох частин – загальної та власної назв. У загальній назві зазначається організаційно-правова форма громадського об'єднання («громадська організація», «громадська спілка»). Власна назва громадського об'єднання має містити інформацію про статус громадського об'єднання («дитяче», «молодіжне», «всеукраїнське») та може містити інформацію про його вид («екологічне», «правозахисне» тощо)³⁶⁷.

Процедура створення НПО України здійснюється одночасно і в імперативній, і у диспозитивній формі, єдиним цільовим напрямком якої є утворення організації та набуття нею усіх обов'язкових ознак НПО, передбачених діючим законодавством України.

Завдяки наведеній характеристиці ознак процедури створення НПО України можна запропонувати її визначення: а саме – це нормативно врегульована послідовність дій засновників організації та органів легалізації, пов'язаних єдиною ціллю утворення організації та набуття нею усіх обов'язкових ознак НПО, передбачених діючим законодавством України, що здійснюються в імперативній та диспозитивній формах, у визначені законодавством строки, результати здійснення яких отримують юридичну фіксацію у внутрішніх документах організацій, які є необхідними для легалізації, в індивідуальних актах органів легалізації та у відповідних реєстрах та книгах обліку.

Умовно процедуру створення НПО в Україні можна розділити на дві стадії: перша стадія (підготовча стадія або внутрішня легалізація) включає в себе послідовну сукупність дій засновників організації, спрямованих на виконання усіх вимог законодавства для подальшого проходження процедури легалізації; друга стадія (основна стадія або зовнішня легалізація).

---

³⁶⁷ Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 року № 4572-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — №1. — Ст. 1.

Відповідно до ст. 12 Закону України «Про громадські об'єднання» «Реєстрація громадського об'єднання» реєстрація громадського об'єднання здійснюється безоплатно органами виконавчої влади, на які відповідно до законодавства покладені повноваження з питань реєстрації громадських об'єднань за місцезнаходженням громадського об'єднання. Для реєстрації громадського об'єднання керівник або особа (особи), яка має право представляти громадське об'єднання для здійснення реєстраційних дій, протягом 60 днів з дня утворення громадського об'єднання подають (надсилають поштовим відправленням) до уповноваженого органу з питань реєстрації за місцезнаходженням громадського об'єднання заяву за формою, затвердженою Міністерством юстиції України, до якої додаються: примірник протоколу установчих зборів; статут; відомості про керівні органи громадського об'єднання із зазначенням прізвища, ім'я, по батькові (за наявності), дати народження керівника, членів інших керівних органів, посади в керівних органах, контактного номера телефону та інших засобів зв'язку, а також зазначені відомості про особу (осіб), яка має право представляти громадське об'єднання для здійснення реєстраційних дій, до яких додається письмова згода цієї особи; заповнена реєстраційна картка на проведення державної реєстрації юридичної особи. Заяву та документи підписує керівник або особа (особи), яка має право представляти громадське об'єднання для здійснення реєстраційних дій. Справжність підпису зазначеної особи на заяві про реєстрацію громадського об'єднання засвідчується нотаріально.

Для реєстрації громадської спілки, крім документів, передбачених частиною третьою цієї статті, подаються документи, які містять відомості щодо структури власності засновників-юридичних осіб та фізичних осіб-власників істотної участі цих юридичних осіб. У разі неподання документів для реєстрації громадського об'єднання протягом 60 днів з дня утворення таке громадське об'єднання не вважається утвореним.

На підставі поданих документів уповноважений орган з питань реєстрації протягом семи робочих днів з дня їх отримання приймає рішення про реєстрацію

або про відмову у реєстрації громадського об'єднання, про направлення документів на доопрацювання чи про залишення документів без розгляду по суті.

Відмова у реєстрації громадського об'єднання допускається за наявності однієї або сукупності таких підстав: наявність у статуті та рішеннях, відображених у протоколі про утворення громадського об'єднання, положень, що не відповідають Конституції України; порушення вимог Закону України «Про громадські об'єднання».

За відсутності підстав для відмови у реєстрації громадського об'єднання уповноважений орган 1) приймає рішення у формі наказу про реєстрацію громадського об'єднання; 2) вносить до Реєстру громадських об'єднань відомості про зареєстроване громадське об'єднання та забезпечує внесення відомостей про зареєстроване громадське об'єднання як юридичну особу до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців; 3) видає (надсилає рекомендованим листом з повідомленням про вручення) керівнику або особі (особам), яка має право представляти громадське об'єднання для здійснення реєстраційних дій, виписку з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, свідоцтво про реєстрацію громадського об'єднання як громадської організації чи громадської спілки установленого Кабінетом Міністрів України зразка та один примірник статуту з відміткою про реєстрацію.

Уповноважений орган з питань реєстрації приймає рішення про залишення документів без розгляду по суті за наявності однієї або сукупності таких підстав: документи подані не в повному обсязі; неповнота відомостей у поданих громадським об'єднанням документах, яку не можна усунути без прийняття рішення про залишення документів без розгляду по суті; документи подані особою, яка не має на це повноважень; документи подано з порушенням строку подання документів

для реєстрації громадського об'єднання; громадське об'єднання невчасно подало до уповноваженого органу з питань реєстрації виправлених документів³⁶⁸.

Діяльність нелегалізованих громадських організацій в Україні заборонена. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. (з наступними змінами та доповненнями) передбачає у ст. 186⁵ адміністративну відповідальність за керівництво громадською організацією, яка не легалізувалася у встановленому законом порядку чи якому було відмовлено у легалізації, а також за участь у діяльності таких громадських організацій³⁶⁹. Легалізація НПО здійснюється шляхом їх реєстрації або повідомлення про заснування. Слід звернути увагу, що для набуття легального статусу провідні всеукраїнські НПО України використовували саме реєстрацію як спосіб легалізації. Є певні нюанси правового регулювання процедури легалізації НПО України при реєстрації та при повідомленні про заснування.

Для реєстрації громадського об'єднання керівник або особа (особи), яка має право представляти громадське об'єднання для здійснення реєстраційних дій, протягом 60 днів з дня утворення громадського об'єднання подають (надсилають поштовим відправленням) до уповноваженого органу з питань реєстрації за місцезнаходженням громадського об'єднання заяву за формою, затвердженою Міністерством юстиції України, до якої додаються:

- 1) примірник протоколу установчих зборів, оформленого з дотриманням вимог частин другої, п'ятої, сьомої статті 9 цього Закону;
- 2) статут (у двох примірниках);
- 3) відомості про керівні органи громадського об'єднання із зазначенням прізвища, ім'я, по батькові (за наявності), дати народження керівника, членів інших керівних органів, посади в керівних органах, контактного номера телефону та інших

³⁶⁸ Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 року № 4572-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — №1. — Ст. 1.

³⁶⁹ Кодекс України про адміністративні правопорушення : Науково-практичний коментар / Р. А. Калюжний, А. Т. Комзюк, О. О. Погрібний та ін. ; — К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. — 781 с.

засобів зв'язку, а також зазначені відомості про особу (осіб), яка має право представляти громадське об'єднання для здійснення реєстраційних дій, до яких додається письмова згода цієї особи, передбачена частиною шостою статті 9 цього Закону, якщо така особа не була присутня на установчих зборах;

4) заповнена реєстраційна картка на проведення державної реєстрації юридичної особи. Заяву та документи підписує керівник або особа (особи), яка має право представляти громадське об'єднання для здійснення реєстраційних дій. Справжність підпису зазначеної особи на заяві про реєстрацію громадського об'єднання засвідчується нотаріально.

Документи, які відповідно до вимог цього Закону подаються (надсилаються) до уповноваженого органу з питань реєстрації, мають бути викладені державною мовою. У разі неподання (ненадсилання) документів для реєстрації громадського об'єднання протягом 60 днів з дня утворення таке громадське об'єднання не вважається утвореним. На підставі поданих документів уповноважений орган з питань реєстрації протягом семи робочих днів з дня їх отримання приймає рішення про реєстрацію або про відмову у реєстрації громадського об'єднання, про направлення документів на доопрацювання чи про залишення документів без розгляду по суті.

Слід звернути увагу, що під час проходження процедури створення НПО України на практиці через недосконалість вітчизняного законодавства виникає значна кількість проблем, які можна умовно поділити на: загальні, які притаманні усім громадським організаціям в Україні, та спеціальні, які характерні лише для НПО.

Розробники проекту Закону України «Про громадські об'єднання», вбачають проблемою існування поділу громадських організацій на місцеві, всеукраїнські та міжнародні у розумінні відповідно до Закону України від 16 червня 1992 року «Про об'єднання громадян», який створює обмеження для діяльності громадських організацій за територіальною ознакою. Можливим способом вирішення цієї проблеми може бути скасування подібного поділу, як передбачено у законопроекті,

та встановлення можливості громадських організацій набувати статусу «всеукраїнських» за умови наявності територіальних підрозділів громадської організації у більшості адміністративно-територіальних одиниць, зазначених у частині другій статті 133 Конституції України. Вбачається також потреба обов'язкової реєстрації вказаних територіальних підрозділів громадських організацій до моменту подання документів для набуття статусу «всеукраїнської» з метою уникнення існування значної кількості НПО з всеукраїнським статусом, які взагалі невідомі українській правничій спільноті та створені невеликою групою осіб шляхом подання недостовірних даних про наявність місцевих осередків.

З метою мінімізації фінансових витрат засновників під час створення НПО та задля підвищення рівня громадської правничої активності вбачається за потребу скасування на законодавчому рівні обов'язкову необхідність нотаріального посвідчення заяви засновників про реєстрацію громадської організації, за яке справляється плата відповідно до Закону України від 2 вересня 1993 року (з наступними змінами та доповненнями) «Про нотаріат», яка значно перевищує сучасний розмір реєстраційного збору для місцевих громадських організацій, та закріплення повноважень за співробітниками відповідних управлінь Міністерства юстиції України перевіряти дієздатність засновників та засвідчувати їх підписи, які будуть зроблені засновниками, у їх присутності при поданні документів.

Закон передбачає реєстрацію створюваних громадянами суспільних об'єднань. Правоздатність суспільного об'єднання як юридичної особи виникає з моменту реєстрації даного об'єднання. Згідно Закону, об'єднання зобов'язані щорічно інформувати орган, що зареєстрував, про продовження своєї діяльності із вказівкою дійсного місця знаходження свого керівного органу, своєї назви й інших реквізитів, що включаються до державного реєстру.

Як підтверджує практика, непредставлення суспільним об'єднанням оновлених відомостей про продовження своєї діяльності органу, що реєструє суспільні об'єднання, є розповсюдженим порушенням. Мають також місце випадки, коли акт державної реєстрації в органах юстиції є єдиним відомим громадськості

реальною дією суспільного об'єднання³⁷⁰. Ця проблема існує не тільки в Україні. Так, у результаті моніторингу, проведеного Фондом захисту гласності в 1998-1999 рр. з'ясувалося, що в Новосибірську із трьохсот зареєстрованих правозахисних організацій проявляють активність тільки 16. Такі ж порушення виявлені автором і в Алтайському краї. Щоб якось згладити це протиріччя, Відділ у справах суспільних об'єднань Управління юстиції Москви рекомендував суспільним об'єднанням включати у свої статuti запис про обов'язкове щорічне подання відповідних даних органу, що реєструє. Це дозволяє включити в дію механізм контролю над відповідністю діяльності суспільних об'єднань положенням їх статутів.

Правова незабезпеченість реєстраційної діяльності органів юстиції проявляється також і в тому, що в них немає права переглянути своє рішення про реєстрацію суспільного об'єднання по обставинах, що знову відкрилися (якщо, наприклад, після реєстрації з'ясується, що вона була заснована на незаконні або недостовірних установчих документах або з'явилася результатом неправильного застосування законодавства, органом що реєструє).

Чинним законодавством не передбачені і які-небудь механізми підтвердження серйозності намірів суспільних об'єднань, що подали документи для реєстрації їх як юридичних осіб. Одним з таких механізмів могла б стати досить відчутна величина реєстраційного збору.

Ще одна проблема укладається у відсутності належного державного контролю над відповідністю діяльності об'єднань їх статутним цілям. Такий контроль повинні здійснювати органи, що реєструють ці об'єднання. Але органи юстиції, на які покладена реєстрація суспільних об'єднань, у цей час не мають ні кадрових, ні організаційних можливостей для такої роботи.

Крім цього закон визначає, що реєструючі органи при виявленні порушень НПО законодавства або здійснення дій, що суперечать статутним цілям, можуть винести письмове попередження керівному органу даного об'єднання. Останнє може

---

³⁷⁰ В Министерстве юстиции РФ. О фактах нарушения Федерального закона «Об общественных объединениях» // Российская юстиция. — 1997. — № 7. — С. 51.

оскаржити це попередження до суду, а може ніяк на нього не відреагувати, чекаючи другого письмового попередження. Лише після цього орган, що реєструє має право подати заяву до суду про призупинення діяльності суспільного об'єднання. І аж до судового розгляду даної справи суспільне об'єднання має право продовжувати суперечну законодавству діяльність. Очевидно, що такий порядок слід змінити. У цих цілях пропонується надати органам юстиції право звертатися до суду із заявою про призупинення діяльності суспільного об'єднання вже після першого письмового попередження, а в деяких випадках одночасно з таким попередженням.

Наприклад в РФ базовим законом для всіх суспільних об'єднань є Федеральний закон «Про общественные объединения». Зокрема, у ст. 38 закріплене, що нагляд за дотриманням законів суспільними об'єднаннями здійснює прокуратура РФ. Орган, що реєструє об'єднання, здійснює контроль над відповідністю їх діяльності статутним цілям. Фінансові органи контролюють джерела доходів суспільних об'єднань, розміри одержуваних ними коштів і сплату податків відповідно до законодавства РФ про податки. Нагляд і контроль над виконанням суспільними об'єднаннями існуючих норм і стандартів можуть проводитися екологічними, пожежними, епідеміологічними й іншими органами державного нагляду й контролю.

Наступним важливим елементом інституту НПО є здійснення органами державної влади контролю й нагляду за їхньою діяльністю. Орган, що реєструє об'єднання, здійснює контроль над відповідністю їх діяльності статутним цілям. Фінансові органи контролюють джерела доходів суспільних об'єднань, розміри одержуваних ними коштів і сплату податків відповідно до законодавства РФ про податки. Нагляд і контроль над виконанням суспільними об'єднаннями існуючих норм і стандартів можуть проводитися екологічними, пожежними, епідеміологічними й іншими органами державного нагляду й контролю.

Таким чином, одна з гарантій успішного існування на практиці неурядових правозахисних організацій, реалізації поставлених перед ними завдань є нагляд і

контроль над їхньою діяльністю спеціально на те вповноваженими державними органами.

З нормами, що регулюють нагляд і контроль, тісно зв'язані правові норми, що регулюють відповідальність НПО й держави. Держава і її органи, суспільні об'єднання й окремі громадяни несуть рівну відповідальність за дотримання законодавства про суспільні об'єднання.

Будь-яке суспільне об'єднання, у тому числі й НПО, може бути ліквідоване в добровільному або примусовому порядку. Примусова ліквідація можлива тільки за рішенням суду. До таких випадків відносяться: порушення вимог, що обмежують створення й діяльність НПО; винне порушення об'єднанням своїми діями прав і свобод громадян; кількаразові або грубі порушення закону або інших правових актів або при систематичнім здійсненні суспільним об'єднанням діяльності, що суперечить його статутним цілям.

Ліквідація за рішенням суду означає заборона на його діяльність незалежно від фактів державної реєстрації даного об'єднання.

Від ліквідації суспільного об'єднання необхідно відрізнити припинення діяльності суспільного об'єднання в судовому порядку. Такий варіант носить характер санкцій за непредставлення відомостей НПО і пов'язане з тим, що щороку НПО повинне подавати відомості про себе реєстраційному органу. На відміну від ліквідації, припинення діяльності суспільного об'єднання тягне тільки втрату статусу юридичної особи. Отже, після того, як суд визнає НПО, що припинили свою діяльність як юридичну особу, воно може здійснювати всі свої права й обов'язку за винятком прав юридичної особи.

Проектом Кодексу України про адміністративні проступки передбачено три види провадження, що можуть застосовуватись до об'єднань громадян. Першим з них є тимчасова заборона (зупинення) окремих видів діяльності об'єднання громадян, зміст якої полягає у тому, що це є адміністративне стягнення, яке може бути застосована судом на строк до трьох місяців і полягає в тимчасовому позбавленні права на провадження окремих видів діяльності у випадках. В цьому

випадку передбачається, що постанова суду про тимчасову заборону (зупинення) окремих видів діяльності об'єднання громадян буде надсилатися до виконання органу, який зареєстрував об'єднання громадян, не пізніше ніж наступного дня з дня набрання чинності постановою суду про накладення адміністративного стягнення. Постанова суду про тимчасову заборону (зупинення) окремих видів діяльності об'єднання громадян буде виконуватись органом, який зареєстрував об'єднання громадян, про що буде робитися відмітка на свідоцтві про реєстрацію³⁷¹. Аналогічно прописується і порядок застосування такої санкції до громадської організації як, а саме тимчасова заборона всієї діяльності об'єднання громадян як адміністративне стягнення може бути застосована судом на строк до шести місяців і полягає в позбавленні об'єднання громадян або політичної партії права провадити свою діяльність (ст. 37, 813-815)³⁷². Та останнім видом стягнення є примусовий розпуск (ліквідація) об'єднання громадян, що передбачається застосовувати судом за поданням легалізуючого органу або прокурора (ст. 39, 816, 817)³⁷³.

Відповідно до Закону України «Про громадські об'єднання», способами припинення діяльності громадського об'єднання є: 1) за рішенням громадського об'єднання, прийнятим вищим органом управління громадського об'єднання, шляхом саморозпуску або реорганізації шляхом приєднання до іншого громадського об'єднання такого самого статусу; 2) за рішенням суду про заборону (примусовий розпуск) громадського об'єднання.

Добровільне припинення діяльності громадського об'єднання реалізується через можливість громадського об'єднання у будь-який час прийняти рішення про припинення своєї діяльності, тобто здійснити саморозпуск. Діяльність громадського

---

³⁷¹ Проект Кодексу України про адміністративні проступки, підготовлений робочою групою Кабінету Міністрів України, реєстраційний № 5558 від 26 травня 2004 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.rada.kiev.ua. — 15.12.2006.

³⁷² Проект Кодексу України про адміністративні проступки, підготовлений робочою групою Кабінету Міністрів України, реєстраційний № 5558 від 26 травня 2004 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.rada.kiev.ua. — 15.12.2006.

³⁷³ Проект Кодексу України про адміністративні проступки, підготовлений робочою групою Кабінету Міністрів України, реєстраційний № 5558 від 26 травня 2004 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.rada.kiev.ua. — 15.12.2006.

об'єднання без статусу юридичної особи вважається припиненою з дня отримання повідомлення про таке рішення від особи, уповноваженої представляти це об'єднання, уповноваженим органом з питань реєстрації. На підставі зазначеного повідомлення уповноважений орган з питань реєстрації вносить відомості про припинення діяльності зазначеного громадського об'єднання до Реєстру громадських об'єднань.

Реорганізація громадського об'єднання, яке має статус юридичної особи, здійснюється шляхом його приєднання до іншого громадського об'єднання такого самого статусу. Реорганізація здійснюється на підставі рішення громадського об'єднання, яке приєднується, про припинення діяльності з приєднанням до іншого об'єднання та рішення громадського об'єднання, до якого приєднуються, про згоду на таке приєднання. Вступ громадської організації або громадської спілки до складу громадської спілки не є реорганізацією громадського об'єднання і не має наслідком припинення його діяльності. Про прийняті рішення щодо реорганізації громадського об'єднання шляхом приєднання реорганізоване громадське об'єднання повідомляє уповноважений орган з питань реєстрації.

На відміну від попередніх підстав ліквідації, які носили характер добровільності, заборона громадського об'єднання є примусовим видом припинення його діяльності. Громадське об'єднання може бути заборонено судом за позовом уповноваженого органу з питань реєстрації в разі виявлення ознак порушення громадським об'єднанням вимог статей 36, 37 Конституції України. Заборона громадського об'єднання має наслідком припинення його діяльності та виключення з Реєстру громадських об'єднань.

Справа про заборону громадського об'єднання розглядається у порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України. У разі прийняття рішення про заборону громадського об'єднання майно, кошти та інші активи громадського об'єднання за рішенням суду спрямовуються до державного бюджету. На виконання рішення суду про заборону громадського об'єднання уповноважений

орган з питань реєстрації вносить відповідний запис до Реєстру громадських об'єднань.

Порядок припинення громадського об'єднання включає: 1) припинення внутрішньо організаційної діяльності громадського об'єднання; 2) припинення громадського об'єднання як юридичної особи.

Таким чином, об'єктом адміністративно-правового регулювання у сфері створення та діяльності НПО в Україні виступають процедурні питання створення НПО (законодавчі вимоги до засновників, документів для легалізації, строки, моделі взаємовідносин з органами легалізації, оформлення результатів легалізації) й процедурні відносини подальшого функціонування НПО, що передбачає їх взаємодію із державними органами, перереєстрація, надання контролюючим органам відомостей щодо зміни статусу чи місця знаходження, зупинення та припинення діяльності НПО. Адміністративно-правове регулювання діяльності НПО України включає такі складові: процедура створення НПО; їх взаємодія із органами державної влади, установами та організаціями; процедури державного контролю та нагляду; процедури добровільного або примусового припинення їх діяльності.

Підсумовуючи даний розділ, можна зазначити, що адміністративно-правове регулювання діяльності НПО України – це стимулюючий вплив, що реалізується за рахунок створення об'єктивних обставин, що вимагають від НПО діяти в рамках закону та розвиватись за визначеними правилами і у вказаному напрямку.

Суб'єктами, що здійснюють адміністративно-правове регулювання діяльності НПО України є органи законодавчої влади, Президент України, Кабінет Міністрів України, Міністерство юстиції України, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування тощо.

Контроль за діяльністю НПО України – це діяльність уповноважених на те суб'єктів, спрямована на встановлення фактичних даних щодо НПО з метою отримання об'єктивної та достовірної інформації про них, застосування заходів щодо попередження правопорушень, надання ним державної підтримки,

встановлення причин і умов, що сприяють порушенню вимог правових норм, вжиття заходів щодо притягнення до юридичної відповідальності винних осіб.

Мета адміністративно-правового регулювання діяльності неурядових правозахисних організацій України: забезпечення законності та ефективності функціонування неурядових правозахисних організацій, їх стабільного прогресивного розвитку шляхом створення надійного нормативного підґрунтя та вдосконалення практики його застосування.

Завдання адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України: 1) модернізація елементів механізму адміністративно-правового регулювання діяльності неурядових правозахисних організацій з урахуванням міжнародного законодавства та сучасного стану правозахисної діяльності в Україні; 2) створення міцного підґрунтя для розвитку системи неурядових правозахисних організацій та ефективної співпраці держави з цими організаціями шляхом вдосконалення чинного законодавства; 3) збалансування функцій адміністративного стимулювання, контролю та нагляду за діяльністю неурядових правозахисних організацій.

НПО України є абсолютно незалежною організацією від державних органів, проте рішення останніх визначають такі ключові етапи їх функціонування як створення, реєстрація, перереєстрація, припинення діяльності і є обов'язковими до виконання з цих питань. Навпаки рішення НПО України для державних органів за загальними правилами мають тільки рекомендаційний чи консультативний зміст, за виключенням питань, пов'язаних із правовим статусом громадських об'єднань, їх фінансування та діяльності відповідно до абз. 4 ст. 22 Закону України «Про громадські об'єднання». Враховуючи сучасні тенденції партнерства держави та інститутів громадянського суспільства, вважаємо, що адміністративно-правове регулювання діяльності НПО України проводиться за допомогою комплексного імперативно-диспозитивного методу регулювання.

Основними формами адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України є правові форми: прийняття нормативних та індивідуальних (ненормативних, адміністративних) актів управління (наприклад, про порядок

реєстрації чи ліквідації неурядової правозахисної організації), укладання адміністративних договорів, здійснення юридично-значимих дій та неправові форми: проведення організаційних заходів та здійснення матеріально-технічних операцій.

Об'єктом адміністративно-правового регулювання у сфері створення та діяльності НПО в Україні виступають процедурні питання створення НПО (законодавчі вимоги до засновників, документів для легалізації, строки, моделі взаємовідносин з органами легалізації, оформлення результатів легалізації) й процедурні відносини подальшого функціонування НПО, що передбачає їх взаємодію із державними органами, перереєстрація, надання контролюючим органам відомостей щодо зміни статусу чи місця знаходження, зупинення та припинення діяльності НПО. Об'єкт адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України включає такі складові: 1) процедура створення НПО; 2) їх взаємодія із органами державної влади, установами та організаціями; 3) процедури державного контролю та нагляду; 4) процедури добровільного або примусового припинення їх діяльності.

? Контрольні питання:

1. Окресліть систему суб'єктів, що здійснюють адміністративно-правове регулювання діяльності НПО України.
2. Визначте форми адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України.
3. Які фактори впливають на реалізацію форм адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України?
4. Охарактеризуйте методи адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України.
5. Назвіть головні переваги комплексного (імперативно-диспозитивного) методу адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України.

6. У чому полягає специфіка адміністративних процедур у процесі адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України?

7. Окресліть основні етапи легалізації НПО України.

Спеціальна література:

Нормативні акти

1. Кримінальний кодекс України (Редакція від 04 липня 2013 р.) / Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25-26. — Ст. 131.

2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — №№ 40-44. — Ст. 356.

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 р. № 8073-X // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1984. — Додаток до № 51. — Ст. 1122 (зі змінами та доповненнями).

4. Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 1 — Ст. 1.

5. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — №27. — Ст. 282.

6. Про асоціації органів місцевого самоврядування : Закон України від 16 квітня 2009 року № 1275-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — №38. — Ст. 534.

7. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI // Офіційний вісник України від 15.07.2011. — 2011 р. — № 51. — стор. 13. — Ст. 2009.

8. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців : Закон України від 15.05.2003 № 755-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 31-32. — Ст. 263.

9. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : Закон України від 11 вересня 2003 року № 1160-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 9. — Ст. 79.

10. Про місцеве самоврядування : Закон України від 21 травня 1997 року (з наступними змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 24. — Ст. 170.

11. Про молодіжні та дитячі громадські організації : Закон України від 1 грудня 1998 року № 281-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 1. — Ст. 2.

12. Про нотаріат : Закон України від 2 вересня 1993 року (з наступними змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — №39. — Ст. 383.

13. Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності: Закон України від 22 червня 2012 року № 5026-VI // Голос України від 04.08.2012 — № 142.

14. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 5 квітня 2007 року № 877-V // Відомості Верховної Ради України від 20.07.2007 — 2007 р. — № 29. — Ст. 389.

15. Про професійних творчих працівників та творчі спілки : Закон України від 7 жовтня 1997 року № 554/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 52. — Ст. 312.

16. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України від 15 вересня 1999 року № 1045-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 45. — Ст. 397.

17. Про Рахункову палату : Закон України від 11 липня 1996 року № 315/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 43. — Ст. 212.

18. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23 грудня 1997 року № 776/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 20. — Ст. 99.

19. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр громадських формувань : Наказ Міністерства юстиції України від 19.12.2008 № 2226/5 // Офіційний вісник України від 08.01.2009 — 2008 р. — № 99. — стор. 74. — Ст. 3279.

20. Про затвердження Порядку підготовки та оформлення рішень щодо легалізації об'єднань громадян та інших громадських формувань : Наказ Міністерства юстиції України від 08.07.2011 № 1828/5 // Офіційний вісник України. — 2011 р. — № 53. — стор. 158. — Ст. 2124.

21. Про затвердження форми Звіту про використання коштів неприбуткових організацій і установ та порядку її заповнення : Наказ Державної податкової адміністрації від 31 січня 2011 року № 56 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0192-11>

22. Про безоплатну правову допомогу : основні положення та підходи : Роз'яснення Мін'юста України від 09.04.2012 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0008323-12>

Підручники, навчальні посібники, наукові публікації

1. Адміністративне право України : [підручник]. — 2-ге вид. / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гаращук, В. В. Богуцький та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. — Х. : Право, 2013. — 656 с.

2. Адміністративне право України. Академічний курс. / За заг. ред. В. Б. Авер'янова : Підручник : У 2 т. Т. 1 — К. : Юридична думка, 2007. — 592 с.

3. Грицай І. О. Поняття та ознаки неурядових правозахисних організацій як суб'єктів адміністративно-правових відносин / І. О. Грицай // Право та державне управління. — Запоріжжя. — 2011. — № 4. — С. 47-53.

4. Грицай І. О. Принципи, функції, форми та методи адміністративно-правового регулювання діяльності неурядових правозахисних організацій / І. О. Грицай // Право і суспільство. — 2011. — № 3. — С. 29-36.

5. Курс адміністративного права України: Підручник. / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, В. Д. Сущенко (спец. ред.). — К. : Юрінком Інтер, 2012. — 780с.

6. Темех І. Т. Юридичний статус громадських правозахисних організацій в Україні: проблеми та можливості вдосконалення / І. Т. Темех // Вісник Львівського ун-ту. Серія юридична. — 2006. — Вип. 42. — С. 10-18.

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НЕУРЯДОВИХ ПРАВОЗАХИСНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ

- 1. Місце НПО України в системі інститутів громадянського суспільства.*
- 2. НПО України у міжнародному захисті прав людини.*
- 3. Напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України.*

1. Місце НПО України в системі інститутів громадянського суспільства

Кінець ХХ та початок ХХІ ст. ознаменувались значним підвищенням інтересу до неурядових організацій, які є важливою складовою будь-якого демократичного правління та певним індикатором ступеня зрілості громадянського суспільства. Зміни у політичній і соціально-економічній сферах, що відбулися в Україні з початку 1990-х років, також спонукали до нового погляду на роль і значимість багатьох правових інститутів, зокрема тих, які не володіють державним статусом.

Прийнята у 1996 році Конституція України не тільки проголосила права і свободи людини і громадянина в числі основ конституційного ладу, а й визначила орієнтири для створення відповідної світовим стандартам системи їх реалізації. В Основному Законі чітко визначені ті фундаментальні права і свободи, які отримують вищий юридичний захист, що полягає, передусім, у прямої дії Конституції України. Оголошуючи, що повага і дотримання конституційних прав є обов'язком держави, Конституція України й передбачає цілий ряд механізмів, що забезпечують їх захист. Вони включають конституційно-судовий захист (Конституційний суд), судовий захист (суди загальної юрисдикції, арбітражні суди), адміністративний захист (дії органів виконавчої влади). До конституційних механізмів захисту відносять сьогодні і міжнародно-правовий механізм. Це обумовлено тим, що Україна, як учасник Міжнародного пакту про економічні, культурні та соціальні права 1966

року, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та інших міжнародних договорів у сфері захисту прав людини, дозволяє відповідним міжнародним органам контролювати дотримання на території України відповідних міжнародних зобов'язань, а нормам, що містяться в цих угодах, віддає пріоритетне значення.

З прийняттям Конституції України, Закону України «Про громадські об'єднання», інших нормативно-правових актів, що регулюють діяльність громадських об'єднань, сформувалося законодавство про неурядові організації, встановлені нові правові та організаційні основи діяльності неурядових організацій, які покликані захищати права людини усіма законними засобами. В даний час неурядові правозахисні організації України є основним суспільним інститутом щодо сприяння громадянам в реалізації їх законних прав і свобод.

Разом з тим, як справедливо відзначають вітчизняні дослідники проблем розвитку української державності, конституційні положення, що стосуються прав і свобод людини і громадянина, нерідко носять декларативний характер, так як недостатньо розроблена і ефективна система заходів, що забезпечують їх реалізацію. В результаті, при досить широкому декларуванні Конституцією України прав і свобод людини, юридична незахищеність індивідуума залишається очевидним фактом.

Світовий досвід свідчить, що реалізація прав людини багато в чому залежить від цілеспрямованої участі в ній представників громадськості, які, користуючись загальновизнаним правом на об'єднання, створюють незалежні від влади організації, відображаючи зростаюче у світовому співтоваристві прагнення до демократії. Такі організації, що частково або повністю присвятили себе проблемам захисту прав людини, як правило, визначаються введенням в обіг у 1945 році Статутом ООН, згодом закріпленим у міжнародних документах і сприйнятим внутрішнім законодавством багатьох держав, терміном «неурядові організації» («non-governmental organizations»). Вони діють у світі на протязі більше 100 років, і практично всі країни світу на шляху до демократії пройшли необхідні етапи,

пов'язані зі становленням інституту неурядових організацій, які присвятили себе боротьбі за права людини. Досвід цей різноманітний, як різні і самі правозахисні організації. Разом з тим наявність єдиної домінанти, якою можна по праву вважати Загальну декларацію прав людини, яка поклала початок для вироблення більше ста міжнародних договорів у сфері захисту прав людини, стимулює об'єднання цієї категорії неурядових організацій навколо єдиної мети, перетворення їх в універсальне явище XXI століття³⁷⁴.

З набуттям Україною незалежності виникають неурядові організації, які якісно відрізняються від тих, що існували в СРСР громадських організацій, які створювалися з волі влади і діяли під її керівництвом. Навпаки, вони претендують на визнання державою незалежності у реалізації конституційного права кожного на захист своїх прав. Українські правозахисні організації все активніше включаються у життя суспільства, на ділі доводячи, що «право є безперервна робота, притому не однієї тільки державної влади, але всього народу». Разом з тим вони, як і інші демократичні інститути, які знаходяться в процесі становлення, відчувають серйозні труднощі. Якщо у більшості країн світу правозахисні організації вже давно сприймаються як невід'ємний атрибут демократії, то в Україні інститут правозахисних неурядових організацій ще не знайшов належного визнання.

Очевидно, що на сьогодні в Україні правова форма взаємовідносин особистості і суспільства ще не вироблена, що ускладнює координацію дій державних і недержавних інституцій, необхідних для здійснення на практиці конституційних норм і принципів забезпечення прав людини. Самі правозахисники не завжди мають чітке уявлення про свої функції в суспільстві, а форми і методи їх діяльності не завжди носять правовий характер, схильні до замкнутості і нерідко обтяжені політичними установками. Теорія створення і діяльності правозахисних організацій досить добре розроблена в інших країнах. Окремі її фрагменти найчастіше беруть на озброєння неурядові правозахисні організації, що діють на

---

³⁷⁴ Матвеева Т. Д. Неправительственные организации в системе защиты конституционных прав и свобод человека : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 / Матвеева Татьяна Дмитриевна. — Москва, 1998. — С. 6.

території України, проте це не завжди відповідає особливостям і специфіці процесів, що відбуваються на пострадянському просторі. Досвід показує: некритичне запозичення зарубіжних зразків не може бути конструктивним, адже західні правозахисні організації формувалися в інших історичних умовах і під іншими факторами. Реалії сучасної України вимагають власної науково-обґрунтованої правової концепції діяльності неурядових організацій у сфері захисту прав людини, пошуку для них гідного місця у системі інститутів громадянського суспільства.

Неурядові організації (як різновид різного роду союзів, асоціацій, об'єднань) створюються для здійснення життєвих цілей і реалізації прав, для вираження, представлення і захисту як індивідуальних, так і колективних інтересів. Такі об'єднання традиційно відносяться до інститутів громадянського суспільства, а досвід багатьох країн світу переконує, що процес становлення правової держави знаходиться в пропорційній залежності від участі в ньому суспільства, від рівня правосвідомості людей та їх здатності реалізувати одне з основоположних прав людини – створювати асоціації та вступати в однакові групи для захисту своїх інтересів. Закономірність неодмінного взаємозв'язку між здатністю громадян до самоорганізації і демократією була відзначена ще десятки років тому кращими представниками філософської та правової думки. Так, відомий дослідник Алексіс де Токвіль стверджував, що «найдемократичнішою країною в світі є та країна, де... люди досягли найвищої досконалості в мистецтві спільно домагатися цілей, які відповідає їхнім спільним бажанням, і частіше за інших застосовувати цей метод колективної дії»³⁷⁵. Створення громадських організацій, вважає він, особливо важливо саме в тих країнах, де під гаслами демократії створюється видима рівність, а окремі громадяни досить слабкі, щоб поодиноці захистити свої права. Приблизно такий стан панував в СРСР, де будь-яка громадська ініціатива була підконтрольна партійним органам.

---

³⁷⁵ Токвіль Алексис де. Демократия в Америке : Пер. с франц. / Предисл. Гарольда Дж. Ласки. — М. : Прогресс, 1992. — С. 37.

Розроблена радянською наукою в рамках тоталітарного режиму концепція громадських організацій була занадто ідеологізована. У визначеннях громадських організацій лежало загальне і найбільш характерне для періоду соціалізму уявлення про громадські організації як про суб'єкти політичної системи. Сутність громадської організації оцінювалася в нерозривному зв'язку з основними рисами цієї системи. Характеризуючи громадську організацію як «колектив людей, об'єднаних виконанням встановлених функцій»³⁷⁶, автори концепції визначали цей колектив як «такий, що виконує ту чи іншу роль у комуністичному будівництві». Основним критерієм ефективності громадських організацій вважалася «чітка політична спрямованість». Соціальний і правовий статус громадських організацій при соціалізмі визначався соціалістичними суспільними відносинами. При такій постановці питання сутність громадських організацій повинна була змінюватися в залежності від поставлених на тому чи іншому етапі будівництва комунізму завдань.

Радянська держава, допускаючи діяльність громадських об'єднань, традиційно передбачала їх функціонування як єдиного суб'єкта, що діє під керівництвом КПРС. Хоча кожна окрема організація могла вирішувати конкретні завдання, що впливають з її статуту, в цілому її діяльність повинна була відбуватись з загальним внеском у досягнення соціально-політичних, економічних, ідеологічних чи інших цілей, поставлених партією.

У Програмах КПРС підкреслювалася необхідність підключення громадських організацій до реалізації державних завдань, створення єдиної системи громадських організацій, яка одночасно була б підсистемою державного управління³⁷⁷.

Такий підхід до трактування сутності громадських організацій, уявлення про них, як про невід'ємний елемент радянського ладу, зберігався практично протягом

---

³⁷⁶ Перевалов В. Д. Общественные организации неотъемлемый элемент политической системы социалистического общества / В. Д. Перевалов // Вопросы теории общественных организаций. — М., 1977. — С. 53; Щиглик А. И. Методологические проблемы разработки теории общественных организаций / А. И. Щиглик // Вопросы теории общественных организаций. — М., 1977. — С. 36; Тихомиров Ю. А. Общественные организации в системе социального управления / Ю. А. Тихомиров // Вопросы теории общественных организаций. — М., 1977. — С. 5.

³⁷⁷ Методологические проблемы разработки теории общественных организаций // Вопросы теории общественных организаций. — М., 1977. — С. 36.

усіх років існування СРСР. У визначеннях громадських організацій, які містяться в радянській літературі, перш за все мається на увазі детермінованість їх утворення і функціонування соціалістичними суспільними відносинами, прямою вказівку на те, що громадські організації при соціалізмі є носіями соціалістичних відносин. Саме тому в радянській науці зводився вододіл між соціалістичними і західними (буржуазними) неурядовими організаціями. Радянська література розглядала громадські організації при капіталізмі як «організації класового опору буржуазного панування», ігноруючи той факт, що на ділі західні громадські організації найчастіше об'єднують у своїх лавах людей різних станів. Більш того, нав'язувалося помилкове уявлення, що засновані на експлуатації людини століттями буржуазні суспільні відносини детермінують відповідаючий їх сутності набір функцій громадських організацій буржуазного типу.

Лише на початку 90-х років визначилася тенденція подолати точку зору на громадські організації як на складову частину механізму держави, в усвідомленні сутності громадських організацій (вони все частіше визначаються терміном «неурядові організації») був зроблений акцент на їх незалежність від владних структур. У роботах вітчизняних юристів особливо підкреслюється така риса громадських об'єднань як їх недержавний характер, а також головна особливість неурядових організацій – самоорганізація. У практичному плані це означає, що організація створюється за ініціативою окремих або групи громадян, а не уряду або державних органів, демонструючи «здатність громадянського суспільства до самоорганізації, тобто рішенням про подолання суспільних проблем без втручання державної влади».

Як вітчизняні, так і західні вчені, відзначаючи «вибух», пов'язаний з появою в останні роки практично у всіх країнах великої кількості неурядових організацій розцінюють НУО як видатне явище другої половини ХХ – початку ХХІ століття, що відображає посилення демократичних перетворень у світі і має вираз в їх приєднання до таких недержаних учасників міжнародних відносин, як народи і меншини. Західні дослідники неурядових організацій, відзначаючи надзвичайну

активність у створенні приватних, неприбуткових, добровільних організацій, асоціацій, фондів, прогнозують у недалекому майбутньому «асоціативну революцію». При цьому висловлюється припущення-пропозиція, що зміни у статусі неурядових організацій в загальноєвропейських і глобальних інститутах дають підстави вважати, що в наступні роки вони будуть відігравати важливу роль в різних областях, пов'язаних з реформою і розвитком країн Центральної і Східної Європи, України та інших країн пострадянського простору.

Збільшення числа неурядових організацій в кінці XX та на початку XXI століття і тенденції їх подальшого зростання зумовлено цілим рядом причин, серед яких російська дослідниця Т. Д. Матвєєва виділяє такі:

- поява глобальних проблем;
- посилення демократичних процесів у сфері внутрішніх та міжнародних відносин, «інституційним виразом» яких є неурядові організації;
- трансформація у сфері національних інтересів держав: рух від державних інтересів («суверенітету») до загальнолюдських цінностей, таких як права людини та захист навколишнього природного середовища;
- недостатні можливості окремих держав і міжнародних урядових організацій для їх вирішення;
- зростаюче бажання індивідуумів збільшити контроль над процесами прийняття рішень у питаннях, які зачіпають їхні життєві інтереси (захист навколишнього середовища, економічний і політичний розвиток, права людини та ін.);
- розширення можливостей транскордонних зв'язків та діяльності громадськості різних країн, можливостей технологічного прогресу³⁷⁸.

В цілому, створювані в демократичних державах неурядові громадські організації мають ряд загальних функцій. Це, зокрема:

- вираз запитів громадян;

---

³⁷⁸ Матвєєва Т. Д. Неправительственные организации в системе защиты конституционных прав и свобод человека : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 / Матвєєва Татьяна Дмитриевна. — Москва, 1998. — С. 21-22.

- заохочення свободи вираження думки;
- мобілізація громадськості на участь у демократичних процесах;
- попередження (на ранніх етапах) нагальних проблем як національного, так і міжнародного характеру;
- засіб захисту від наступу держави і ринку;
- виконання ролі «мосту» між окремою людиною і владою, найчастіше виражається у представленні та захисті інтересів найбільш вразливих категорій осіб з точки зору порушення прав.

Конституційне проголошення України демократичною державою, законодавче закріплення норм, що гарантують всім громадянам України можливість захисту своїх конституційних прав і свобод шляхом створення необхідних незалежних організацій, не тільки свідчить про зміни у співвідношенні суспільства і держави, перетворення права в основу їх взаємозв'язку, але реально сприяють розвитку відповідного світовим стандартам правозахисного руху в нашій країні.

Неурядові правозахисні організації, по-перше, надають ту допомогу, яку не в повній мірі надають державні, соціальні інституції, державні правозахисні організації, Уповноважений Верховної Ради з прав людини, органи юстиції. По-друге, неурядові правозахисні організації здійснюють громадський контроль та вплив на реалізацію державної політики в сфері захисту прав людини. В українському суспільстві помітним є запит на таку діяльність. Так, за результатами дослідження, проведеного у травні 2013 р. Фондом «Демократичні ініціативи» та соціологічною службою Центру Разумкова, серед опитаних громадян 57,4 % вважають, що громадські організації насамперед мають займатися захистом соціально вразливих груп, 49,7 % – надавати людям юридичну та іншу допомогу в обстоюванні своїх прав, 45,5 % – контролювати діяльність влади тощо³⁷⁹.

---

³⁷⁹ Громадський сектор і політика: взаємодія, нейтралітет чи боротьба? – загальнонаціональне та експертне опитування [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.dif.org.ua/ua/polls/2013-year/gromadskii-sektor-i-politika-vzaemodija_neutralitet-chi-borotba_zagalnonacionalne-ta-ekspertne-opituvannja.htm

В цілому середовище організацій громадянського суспільства, що позиціонуються як правозахисні, є неоднорідним, має різний ступінь ефективності своєї діяльності. В цьому сегменті утвердилась низка таких організацій, які накопичили тривалий досвід та демонструють результативну діяльність: Харківська правозахисна група, Українська Гельсінська спілка захисту прав людини, Комітет захисту прав людини, Комітет виборців України, Вінницька правозахисна група, Міжнародне товариство прав людини – Українська секція, Міжнародна Ліга захисту прав громадян України). Перераховані організації визнані провідними у складеному експертами рейтингу правозахисних організацій³⁸⁰.

Зростає роль неурядових організацій, у тому числі й НПО України, і на міжнародній арені, де вони сміливо ставлять найбільш актуальні питання, вимагають невідкладного їх вирішення з боку держав. Цінність НПО полягає в тому, що вони можуть вільно висловлюватися, на відміну від дипломатів, які за службовим обов'язком такої можливості не мають. Ця риса НПО неодноразово підкреслювалася в дослідженнях міжнародних аспектів діяльності неурядових організацій.

Витоки поняття «неурядові організації» закладені у міжнародному праві, так як намітилася вже з кінця минулого століття і чітко виражена в середині нинішнього (після створення ООН і спеціалізованих установ) тенденція до включення НУО в систему міжнародних відносин вимагала уніфікації уявлень про цього самостійного учасника міжнародного співробітництва. Тоді ж з'явився термін «неурядові організації» («non-governmental organizations»): він був введений в обіг у 1945 році Статутом ООН, згодом закріплено у цілому ряді міжнародних документів і сприйнятий внутрішнім законодавством багатьох держав. Уявляється, що визнання саме цього терміну, яке все більше визнається у світовому співтоваристві, пояснюється його головною перевагою: визначення «неурядові організації», як ніяке

---

³⁸⁰ Рейтинг правозахисних організацій і правозахисників України. 29 листопада 2011 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://galinfo.com.ua/news/99573.html>

інше, відображає головну особливість цього виду громадських організацій – їх покликання відображати інтереси і сподівання громадськості, а не позицію урядів.

Інші, не менш характерні риси неурядових організацій були узагальнені в цілому ряді універсальних міжнародних норм. За змістом ст. 71 Статуту ООН, а також резолюції Економічної і Соціальної Ради ООН (ЕКОСОР) 1296 (XLIY) від 23 травня 1968 р., яка визначає засади співпраці НУО з ООН, міжнародною неурядовою організацією є «будь-яка міжнародна організація, заснована не на підставі міжурядової угоди». НУО повинні гарантуватися від втручання влади, навіть якщо в їх складі є представники влади. Про це ж пише відомий дослідник міжнародних організацій К. Кольяр: «Організації, іноді скорочено іменуються НУО, за своєю природою є приватними організаціями, бо об'єднують приватних осіб, іноді також державних діячів, але не держави»³⁸¹.

Проект Міжнародного договору про міжнародні неурядові організацій (МНУО) зазначає в якості одного з основних ознак неурядової організації відсутність отримання прибутку. Серед критеріїв, розроблених для НУО Союзом міжнародних асоціацій, – вільний доступ в організацію талановитих і професійно підготовлених особистостей, які щиро бажають сприяти їх розвитку.

В Європейській конвенції про визнання правосуб'єктності міжнародних неурядових організацій, прийнятої Радою Європи 24 квітня 1986 р., виділяються такі ознаки НУО, як некомерційна мета діяльності та створення у відповідності з внутрішнім актом організації.

Хоча вищезазначені міжнародні документи та висновки дослідження послідовників стосуються в основному міжнародних НУО, відображені в них риси в повній мірі відносяться як до регіональних, так і локальних НУО. Це положення було відображено в наступних міжнародних документах.

Оновлене трактування поняття НУО, що укладене в резолюції ЕКОСОР 1996/3125, включає в себе не тільки міжнародні організації. Поняття «неурядова

---

³⁸¹ Кольяр К. Международные организации. — М., 1978. — С. 472.

організація» передбачає організації національного, регіонального та міжнародного рівнів. Будь-яка така організація, яка не заснована державним органом або міждержавною угодою, може розглядатися як неурядова організація.

Значним внеском щодо уніфікації діяльності неурядових організацій стало прийняття Рекомендації Ради Європи CM/Rec (2007) 14 щодо правового статусу неурядових організацій в Європі³⁸² та Фундаментальних принципів щодо статусу неурядових організацій в Європі³⁸³. Проте зазначені документи мають регіональний (європейський) характер і не є міжнародними договорами, хоча виявляються більш гнучкими, ніж національне законодавство.

Таким чином, незважаючи на значний прорив, який можна оцінювати як початок вироблення відповідної міжнародним стандартам і національним інтересам України науково-обґрунтованої концепції нових для країни демократичних інститутів, до яких по праву можна віднести неурядові правозахисні організації, перед дослідниками стоїть ще багато непростих завдань. Методологія їх вирішення вже представлена в сучасній українській конституційно-правовій доктрині. В її основі: розгляд кожного з цих інститутів у контексті сутності правової держави; їх сприйняття з позицій впливу на цілісну картину громадянського суспільства, що формується в Україні; оцінка ступеня взаємозалежності розглянутого явища з усіма вищезазначеними Конституцією України елементами правової держави і проникнення в юридичну і політичну природу кожного з них.

---

³⁸² Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо правового статусу неурядових організацій у Європі № CM/Rec(2007) 14. Неофіційний переклад [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/0/23578>

³⁸³ Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі (Прийнято учасниками багатосторонньої зустрічі, організованої Радою Європи) Страсбург, 5 липня 2002 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_209&p=1282279540530744

2. НПО України у міжнародному захисті прав людини

В Статуті Організації Об'єднаних відображена ідея, що має розвиток протягом багатьох років, ідея створення універсального механізму управління світовим співтовариством, в якому поряд з державами брали б участь представники громадськості, об'єднані в недержавні структури. В різні часи висловлювалися пропозиції щодо створення всесвітнього парламенту або консультативної ради, які б об'єднали інтелектуальну еліту світу і впливали б на рішення, що приймаються державами. Висловлювалися припущення, що такий орган повинен бути при Організації Об'єднаних Націй для забезпечення світової дискусії та гласності з найважливіших проблем, від яких залежить майбутній розвиток світового співтовариства. У практиці міждержавних відносин формула «спілкування з народом» отримала форму консультацій з урядовими організаціями.

Перші спроби зв'язків з неурядовими організаціями було вжито ще Лігою Націй. Однак, незважаючи на наявність у Статуті Ліги Націй статті, що створює правову основу для співпраці з НУО, Лізі так і не вдалося встановити стабільні організаційні норми для регулювання цієї сфери. Такі взаємовідносини реально виникли лише після Другої світової війни, коли вплив громадськості на світові процеси стало реальним фактом. Найбільш активними в зусиллях, спрямованих на включення недержавних організацій в міжнародні механізми співпраці держав, були правозахисні організації. Багато з них приймали участь у процесах створення Організації Об'єднаних Націй та за їх наполяганням до Статуту ООН було включено положення про необхідність залучення НПО до універсальної міжнародної організації. У майбутньому НПО зіграли чималу роль у створенні системи міжнародного захисту прав людини – її основних органів, механізмів і цілого ряду процедур, що сприяють міжнародному співробітництву в цій сфері. Останнім часом намітилася тенденція до активізації участі НПО в роботі Ради з прав людини та Підкомісії з попередження дискримінації і захисту меншин. Так, якщо у 1970 р. в роботі Ради (Комісії з прав людини) взяли участь 36 НУО, у 1980 р. – 62, то в даний

час – вже понад 150 організацій. В ООН визнають, що присутність НПО стимулює роботу правозахисних механізмів організації. Нерідко відзначається, що діяльність неурядових організацій є важливим компонентом складної системи ООН, що запобігає їй від ерозії.

За наполяганням неурядових організацій на розгляд правозахисних органів ООН виносяться часом забуті усім світом проблеми. Наприклад, питання про «жінок для утіх» (20000 жінок), яких змусили «обслуговувати» японських військовослужбовців з кінця 20-их років до закінчення Другої світової війни. Неурядовим організаціям вдалося забезпечити присутність на одному із засідань Підкомісії з попередження дискримінації і захисту меншин кількох з тих постраждалих жінок, що залишилися в живих – понівечених морально і фізично. Їх свідчення перед колегією міжнародних експертів разом з професійно складеними доповідями відтворили минулі факти порушення прав людини. Експерти підкомісії були однастайні у своєму рішенні – уряд Японії зобов'язан принести жертвам офіційні вибачення, відобразити цей ганебний факт в підручниках з історії, виплатити відповідну матеріальну компенсацію.

Робота неурядових правозахисних організацій відзначається і іншими органами ООН, наприклад, робочою групою з насильницьким чи недобровільним зникненням осіб, створеною рішенням Генеральної Асамблеї ООН. Експерти, що входять до складу групи, відзначають величезну допомогу, яку надають їм НПО у пошуках зниклих без вісті осіб. Особливо підкреслюється професіоналізм правозахисних організацій, а також спроможність НПО надавати експертам групи чітку, достовірну і ретельно вивірену інформацію.

Страти без судового розгляду або довільні страти – ще одна проблема, вирішення якої неможливо уявити без участі неурядових правозахисних організацій. Люди в різних країнах стають жертвами таких страт, а уряди не в змозі, а іноді і не зацікавлені проводити належні розслідування. У рамках ООН мандат розгляду питання про довільні страти і підготовки для Ради з прав людини відповідних доповідей надано Спеціальному доповідачеві. Як правило, в процесі підготовки

доповіді доповідач використовує, поряд з іншими джерелами, достовірну та кваліфіковану інформацію, яку представляють йому НУО.

Західні країни традиційно приділяють велику увагу участі неурядових організацій у правозахисних органах ООН. Вони часто вдаються до підтримки НПО для створення вигідної їм атмосфери при обговоренні тих чи інших питань. За допомогою неурядових правозахисних організацій нерідко лобіюються окремі резолюції. Особливо важлива підтримка неурядових організацій при обговоренні кандидатур на заміщення тих чи інших вакансій в департаментах ООН, на посади Доповідачів з тих чи інших проблем, експертів і членів робочих груп, що займаються правами людини.

СРСР та інші соціалістичні країни меншою мірою використовували можливості неурядового сектору в Організації Об'єднаних Націй. Більше того, офіційна позиція зводилася до обмеження їх ролі в ООН. Фактична заборона всередині СРСР будь-яких непідконтрольних партії і державі незалежних громадських об'єднань поширювалася і на міжнародні відносини. В даний час представники України час від часу приймають участь у роботі Ради з прав людини, Комітету з питань ліквідації дискримінації щодо жінок, Комітету проти расової дискримінації, Комітету з прав дитини. Вони під підтримують співпрацю НПО з ООН і нерідко використовують в своїй роботі одержувану від НПО інформацію.

Правовою основою співпраці НПО з ООН є стаття 71 Статуту ООН, яка говорить: «Економічний і Соціальна Рада (ЕКОСОР) уповноважується проводити належні заходи для консультацій з неурядовими організаціями, зацікавленими в питаннях, що входять в його компетенцію»³⁸⁴. Згідно зі ст.62 (п.2) одними з головних питань, які входять у компетенцію Ради, є питання «заохочення поваги та дотримання прав людини і основних свобод»³⁸⁵. Передбачається, що Рада проводить дослідження, складає доповіді, готує для подання Генеральній Асамблеї проекти

³⁸⁴ Устав Организации Объединенных Наций — Нью-Йорк, 1995. — Ст. 71.

³⁸⁵ Устав Организации Объединенных Наций — Нью-Йорк, 1995. — Ст. 62.

конвенцій у сфері захисту прав людини. Статут надає Раді право створювати комісії, в тому числі і з питань, пов'язаних з правами людини. Саме в цій діяльності, згідно Уставу ООН, можуть знадобитися консультації неурядових правозахисних організацій.

Визначена Статутом задача була конкретизована в резолюціях ЕКОСОР 288(В) від 27 лютого 1950 р. і 1296 (XL) від 23 травня 1968 р. Приймаючи резолюції, держави-члени ООН визначили правову основу співробітництва ООН з НПО. Був заснований інститут «консультативного статусу», а також визначена процедура, за допомогою якої Рада та її органи можуть отримувати експертну інформацію і консультуватися з НПО з найважливіших питань економічного, соціального та культурного розвитку і захисту прав людини. Таким чином неурядові правозахисні організації отримали можливість безпосередньо контактувати з відповідними органами ООН та впливати на процеси, що відбуваються в міжнародній системі захисту прав людини. Практика підтвердила, що закладена при створенні ООН ідея участі «народів Об'єднаних Націй» у міжнародній політиці реалізується переважно у сфері захисту прав людини. Визначена в Статуті ООН формула співпраці з індивідуумами, об'єднаними в неурядові організації, в основному стосується тих НУО, які залучені у сферу захисту прав людини, так як саме ця діяльність, як було зазначено, в найбільшій мірі пов'язана з компетенцією Економічної і Соціальної Ради ООН. Згідно з прийнятим ЕКОСОР рішенням представники громадськості отримали законне право приймати участь практично у всіх проведених Економічною і Соціальною Радою заходах. Створені під егідою ЕКОСОР правозахисні органи – Рада з прав людини, Підкомісія з попередження дискримінації і захисту меншин, робочі групи з різних аспектів прав людини – також були відкриті для неурядових правозахисних організацій. Виходячи з того, що не кожна неурядова правозахисна організація здатна здійснювати подібну діяльність, ЕКОСОР виробила критерії, які визначають можливість тієї чи іншої організації одержати відповідну категорію «консультативного статусу». Відповідно з принципами отримання консультативного статусу, неурядова правозахисна

організація повинна була стати міжнародною. Національним НПО консультативний статус не надавався.

25 липня 1996 р. Економічна і Соціальна Рада ООН на 49 пленарному засіданні прийняла резолюцію 1996/31 «Консультативні відносини між Організацією Об'єднаних Націй і неурядовими організаціями»³⁸⁶. Прийняття додаткової резолюції щодо участі неурядових організацій в ООН обумовлене цілим рядом обставин, які відбулися за останні роки в неурядовому секторі: зокрема, зростанням ролі міжнародних неурядових організацій у діяльності ООН, а також появою великої кількості і різноманітності неурядових організацій на національному і регіональному рівні. У зв'язку з цим ООН прийняла рішення про можливість розширення кола організацій, яким ООН може надавати консультативний статус. Резолюція ЕКОСОР 1996/31 встановлює такі принципи надання консультативного статусу:

Консультативні відносини з НПО встановлюються у відповідності зі Статутом ООН, з метою досягнення збалансованого, ефективного і справедливого залучення неурядових організацій в її роботу. Тому Комітет з питань неурядових організацій при розгляді заявок на отримання консультативного статусу повинен максимально враховувати участь в ООН неурядових правозахисних організацій з усіх регіонів і особливо з країн, що розвиваються. У резолюції підкреслюється необхідність співпраці з організаціями з країн з «перехідною економікою». Мабуть, це особливо важливі моменти прийнятого рішення, так як вони безперечно означають визнання значущості включення в правозахисні механізми ООН представників громадськості з країн, що покінчили з тоталітарними режимами, зокрема це стосується України, яка звільнилася від радянської системи та обрала демократичний шлях розвитку.

Комітет повинен звертати особливу увагу на ті неурядові організації, які мають спеціальний досвід, що представляє особливий інтерес для вдосконалення інституту «консультативного статусу». Особливо виділяються організації, які на

---

³⁸⁶ Consultative relationship between the United Nations and non-governmental organizations. ECOSOC Resolution, 1996 (31, 49 Plenary meeting), 25 July 1996.

території своїх країн сприяють втіленню в життя Загальної декларації прав людини, Віденської декларації та Програми дій, а також організації, які мають великий досвід роботи, зокрема, у збиранні фактів і експертизи. Як було зазначено, саме цю спрямованість діяльності НПО особливо цінують існуючі під егідою ООН Комітети і комісії в сфері захисту прав людини. Резолюція (ч. 3, п. 25) зазначає, що «організації, яким надається консультативний статус як таким, що виявляють інтерес до питань прав людини, повинні переслідувати мету захисту та сприяння правам людини у відповідності з духом Статуту ООН, Загальної декларації прав людини, Віденської декларації та Програми дій».

Резолюція передбачає розширення можливостей участі неурядових правозахисних організацій (навіть тих, які не мають консультативного статусу) у роботі міжнародних конференцій, що скликалися під егідою ООН, у тому числі з питань прав людини.

Якісно новим у процедурі надання НПО консультативного статусу є те, що він відтепер надається не тільки неурядовим правозахисним організаціям міжнародного рівня, але й організаціям національного, субрегіонального, регіонального характеру. Консультативний статус надається лише тим організаціям, які залучені у вирішення проблем, що входять у компетенцію Економічної і Соціальної Ради. Задачі і цілі організації повинні відповідати духу, цілям і принципам Статуту ООН, організація повинна надавати підтримку в роботі ООН і сприяти розповсюдженню знань про діяльність ООН.

Організації, що переслідують єдині завдання, цілі та інтереси можуть створювати об'єднані комітети або інші органи, уповноважені здійснювати консультації з ООН.

НПО отримує «консультативний статус» в об'ємі, який залежить від кола її компетенції і спеціальних інтересів. Тільки на такій основі, підкреслюється в резолюції, НПО можуть позитивно впливати на роботу Ради і максимально відображати збалансовану точку зору більшості з того чи іншого питання, що стосується чи то всього світу, чи окремого регіону. Саме тому при наданні

консультативного статусу особлива увага приділяється розміру тієї реальної допомоги, яку НПО може надати Раді. Резолюція (Розд. 3, пп. 21-24) визначає три рівня консультативного статусу³⁸⁷.

Загальний консультативний статус (*general consultative status*), надається організаціям, які займаються більшістю питань, що входять у компетенцію ЕКОСОП і його допоміжних органів, і справді можуть внести суттєвий внесок у діяльність як Ради, так і ООН в цілому, які тісно пов'язані з економічними і соціальними проблемами своїх країн і народів, які досить представницькі за своїм складом, що представляє основні верстви суспільства і які працюють у великій кількості країн у різних регіонах світу.

Спеціальний консультативний статус (*special consultative status*) надається організаціям, компетентних лише в деяких сферах діяльності Ради та її допоміжних органів, і відомим в рамках тієї області, на консультації з якої вони претендують.

Організації, які не можуть претендувати на отримання загального або спеціального статусу, за рішенням Генерального секретаря ООН включаються в список, відомий як *Roster*. Це в основному стосується тих неурядових правозахисних організацій, які можуть в певних ситуаціях зробити корисний внесок у діяльність Ради, його допоміжних органів та інших органів ООН в рамках своєї компетенції. Список може також включати організації, які мають консультативний статус в спеціалізованих організаціях або органах ООН. Резолюція встановлює форми консультацій Ради з НУО, до яких, зокрема, належать³⁸⁸:

– *участь у виробленні порядку денного*. Попередній порядок денний направляється організаціям, які мають загальний і спеціальний консультативний статус, а також тим, які знаходяться в списку. Однак тільки організації з загальним консультативним статусом володіють правом через посередництво Комітету Ради з

---

³⁸⁷ Consultative relationship between the United Nations and non-governmental organizations. ECOSOC Doc / 49 plenary meeting, 25 July 1996, Resolution 1996J31.

³⁸⁸ Consultative relationship between the United Nations and non-governmental organizations. ECOSOC Doc / 49 plenary meeting, 25 July 1996, Resolution 1996J31. — Ch. 4.

питань неурядових організацій пропонувати включення в попередній порядок денний Ради питання, які представляють для неї особливий інтерес;

– *участь у роботі засідань*. Організації з загальним і спеціальним консультативним статусом можуть призначати своїх представників для участі в якості спостерігачів у роботі відкритих засідань Ради та її допоміжних органів. Організації, які значаться у списку, можуть направляти своїх представників на ті засідання, на яких розглядають питання їх компетенції;

– *письмові заяви*, що стосуються роботи Ради, можуть надаватися організаціями за загальним і спеціальним консультативним статусом з питань, що входять в їх компетенцію. Ці заяви, підготовлені на одному з офіційних мов організації, поширюються серед членів Ради Генеральним секретарем ООН і можуть містити його коментарі;

– *усні виступи на засіданнях* (не більше одного) надаються організаціям, що володіють загальним консультативним статусом, за рекомендацією Комітету Ради з неурядовим організаціям.

У резолюції містяться положення, що визначають порядок консультацій з допоміжними органами Ради. В основному вони збігаються з попередніми.

Резолюція передбачає розширення можливостей залучення НПО до проведення та підготовки міжнародних конференцій, що скликаються ООН, визначає порядок акредитації НПО на ці конференції.

Підкреслюється, що коло НПО, які беруть участь у таких заходах, не може обмежуватися тільки організаціями, що мають консультативний статус (вони мають постійну акредитацію). Він повинен включати і тих, які не мають такого статусу, але участь яких у заходах ООН може позитивно вплинути на їх результативність.

Новий підхід ООН до механізму співпраці з неурядовими правозахисними організаціями особливо важливий для країн Східної Європи і тих, що утворилися на території колишнього СРСР. У цих країнах за останні роки з'явилася величезна кількість національних і регіональної НПО, які на ділі показали свою здатність брати участь у програмах ООН. Однак на шляху цієї участі стояли діючі в ООН

формальні обмеження і, насамперед, орієнтація в наданні статусу тільки тим НПО, які є міжнародними і ведуть діяльність у ряді країн, а то і регіонів. Необхідність зміни критеріїв надання консультативного статусу НПО неодноразово обґрунтовувалася в юридичній науці. Підкреслювалося, що ООН повинна змінити розроблені більш ніж півстоліття тому критерії з урахуванням того, що більшість неурядових правозахисних організацій країн Східної Європи і республік колишнього СРСР є національними і позбавлені з цієї причини можливості брати участь в роботі допоміжних органів ЕКОСОР. Висловлювалося припущення про необхідність розширення правового регулювання НПО в системі міжнародних відносин в цілому, так як прийняті в роки «холодної війни» резолюції, що визначають порядок консультацій ООН з неурядовими правозахисними організаціями, безперечно застаріли і стали гальмом на шляху співпраці з неурядовими правозахисними організаціями. Зокрема, пропонувалося, щоб ООН внесла зміни в регуляцію співпраці з неурядовим сектором. Фахівці наполягали на перегляді окремих критеріїв відносно надання НПО консультативного статусу. Обґрунтовувалася необхідність доповнення існуючих резолюцій ООН положеннями, які б сприяли його представництву найбільш значимими і авторитетними організаціями, які виникли у посттоталітарному просторі. Більшість з них, як правило, носять національний характер. Обмежені фінансові можливості не дозволяють їм поширювати свою діяльність, як цього вимагали раніше встановлені правила ООН, на інші країни. І тим не менш багато з них цілком компетентні в питаннях, які входять до порядку денного ЕКОСОР і яким особливо важлива незалежна точка зору. Багато з цих пропозицій успішно втілені в прийнятих рішеннях ООН. Як вже зазначалося, згідно з резолюцією ЕКОСОР 1996/31 консультативний статус при ЕКОСОР може бути наданий і локальним організаціям, якщо їх діяльність дійсно пов'язана з вирішенням важливих економічних і соціальних проблем, проблем розвитку. Інші положення резолюції також свідчать про те, що в ООН відбулися значні зрушення у бік розширення можливостей участі НПО в міжнародних механізмах захисту прав людини.

Отже, можна виділити наступні *форми* участі НПО, зокрема НПО України, у механізмі міжнародного захисту прав людини.

1. Участь НПО України у створенні міжнародних норм із захисту прав людини. До міжнародних інструментів захисту прав людини прийнято відносити й міжнародно-правові акти (договори), в яких містяться норми, що регулюють співробітництво в області прав людини. Ці міжнародно-правові акти можуть називатися по-різному, але найчастіше це – пакти або конвенції, а також протоколи. Їх появі, як правило, передують декларації, які не мають обов'язкової юридичної сили, однак констатують актуальність і гостроту тієї чи іншої проблеми, апріорі висловлюють готовність держав співпрацювати задля її втілення. Прийняті надалі конвенції або інші форми юридично обов'язкових документів, конкретизують зобов'язання держав, що визначають параметри співпраці. Процедура вироблення міжнародних інструментів у сфері захисту прав людини регламентується прийнятою у 1969 р. Віденською конвенцією про право міжнародних договорів. Як правило, тексти договорів готують відповідні органи ООН та її спеціалізованих установ, регіональні міжнародні організації. На попередніх етапах нормотворення до цієї роботи активно підключаються вчені-юристи, експерти, науково-дослідні установи, а також неурядові організації. Історія свідчить про те, що становлення і прогресивний розвиток системи міжнародного співробітництва у сфері захисту прав людини відбувалося за активної участі неурядових правозахисних організацій. 200 НПО були представлені на переговорах з питання створення ООН у Сан-Франциско в 1945 р. Відомо також, що під тиском громадськості до Статуту ООН було включено найбільш демократичні норми, зокрема ті, які вимагали від держав дотримуватися прав людини, поважати гідність і цінність людського життя. Так, в протоколах Комісії ООН з прав людини (сьогодні – Ради з прав людини) зафіксовано: «Положення Статуту ООН і зокрема його стаття 68 стали результатом

наполягань неурядових організацій...»³⁸⁹. Понад 30 НПО брали участь у написанні Загальної декларації прав людини. Багато хто з них безпосередньо співпрацювали з Комісією з прав людини (Радою з прав людини), якій Генеральна Асамблея ООН доручила підготовку Міжнародного Білля про права людини, зокрема, Пакту про громадянські і політичні права, а також Пакту про соціальні, економічні та культурні права.

Практично всі діючі сьогодні конвенції у галузі прав людини створювалися і приймалися за активної участі неурядових правозахисних організацій. Для багатьох НПО вироблення правозахисних актів з'явилося причиною їх створення. Так, одна з перших правозахисних організацій – Британське товариство боротьби з рабством – була створена насамперед для лобювання законів, що забороняють торгівлю рабами. Це сталося в Англії у 1787 р. Завдяки зусиллям цього Товариства та інших неурядових правозахисних організацій, створених у США, Франції та інших країнах, ця конкретна проблема порушення прав людини здобула міжнародне звучання.

2. Участь НПО України у контролі за дотриманням державами зобов'язань, які містяться у міжнародних конвенціях з питань захисту прав людини. Контроль, який здійснюється відповідними органами за участю представників неурядових правозахисних організацій, стимулює роботу урядів в галузі прав людини, допомагає виявити перешкоди на шляху реалізації прав, краще зрозуміти проблеми країни, намітити необхідні заходи для їх вирішення. НПО краще інших виявляють найбільш гострі моменти в цій сфері. Вони на конкретних прикладах показують, де саме держави порушують свої міжнародні зобов'язання і здатні стежити за тим, наскільки офіційні звіти держав відповідають дійсності. Бутрос Бутрос-Галі, 6-й Генеральний секретар ООН, вважає, що «неурядові організації, що займаються питаннями прав людини, часто роблять прямий або непрямий внесок у розгляд

---

³⁸⁹ J. Robinson. Human Rights and Fundamental Freedoms in the Charter of the United Nations. — New York, 1946. — P. 17; Rapport de la septieme session de la Commission des droits de l'homme. / DocEAJ.N. / New York, 1991.

доповідей представників держав-учасників договірних органів. Вони можуть зробити корисний внесок у роботу комітетів, надавши самостійно зібрану фактичну інформацію або запропонувавши інше тлумачення урядової політики – іншими словами, запропонувавши по-новому поглянути на стан захисту прав людини в тій чи іншій країні»³⁹⁰.

Дослідження практики залучення неурядових правозахисних організацій до контролю за реалізацією міжнародних угод з прав людини переконують, що партнерство держав і неурядових правозахисних організацій у цій сфері стає все більш постійним і значним. Це означає, що сьогодні НПО включені не тільки в «дипломатію прав людини», але і механізми їх захисту. Разом з тим, на тлі очевидного прогресу в участі НПО у заходах контролю за дотриманням державами норм міжнародного права в сфері захисту прав людини, нерідко відзначаються і сумніви у доцільності «заохочення» надмірної активності НПО. Висловлюється думка, що «характер і ступінь участі НПО ... являють собою спірні питання»³⁹¹. Головне заперечення проти участі неурядових правозахисних організацій у процесі подання доповідей полягає в тому, що це вважається несумісним з головною метою системи. Конкретно – більшість неурядових правозахисних організацій, аналізуючи діяльність і політику урядів, намагаються виявити порушення тих чи інших прав. За цими діями НПО, на думку тих, хто лякається посилення ролі НПО, криється ризик перетворити процес співпраці і «конструктивного діалогу» в можливість для висунення звинувачень проти держав, які представляють доповіді, і створити враження, що договірні органи діють як прокурори, тим самим виходячи за рамки своїх мандатів.

Враховуючи різноманітність підходів на рівні світового співтовариства щодо ролі НПО в міжнародному співробітництві у сфері прав людини, ставиться питання про доцільність вироблення міждержавної стратегії заходів з цього питання. Більшість схиляється до того, що необхідно наділити НПО більш широкими

³⁹⁰ Бутрос Бутрос-Гали. Организация Объединенных наций и права человека. — М., 1995. — С. 73.

³⁹¹ Бутрос Бутрос-Гали. Организация Объединенных наций и права человека. — М., 1995. — С. 73.

правами щодо контролю за дотриманням державами міжнародних зобов'язань, що впливають з договорів, які стосуються прав і свобод людини, а також моніторингу резолюцій Генеральної Асамблеї ООН з цих проблем; розширити можливості НПО для участі у міжнародних контрольних механізмах.

3. НПО України та Рада Європи. Рада Європи з перших днів свого існування встановила тісні робочі стосунки з локальними та міжнародними НПО, усвідомлюючи, що досягнення визначеної Статутом основної мети Організації – єдність між державами-членами в ім'я демократії і поваги прав людини – вимагає постійного врахування громадської думки³⁹². Комітет міністрів Ради Європи визнав, що ініціативи, ідеї і пропозиції, що йдуть від неурядового сектору, можуть розглядатися як справжнє вираження настроїв громадян Європи. Особливу увагу Рада Європи приділяє правозахисним організаціям, розглядаючи їх як партнерів у реалізації однієї із основних статутних завдань цієї організації.

Стосунки з неурядовими правозахисними організаціями здійснюються в рамках процедури «консультативного статусу». Основні правила цієї процедури визначені Резолюцією Комітету міністрів (93)38³⁹³. Ст. 2 цієї Резолюції визначає критерії надання консультативного статусу. Він може бути надано міжнародній неурядовій організації, яка носить досить представницький характер, сприяє діяльності Ради Європи, зокрема реалізації її Статуту.

«Консультативним статусом» Ради Європи користуються 370 неурядових організацій. Більше 2/3 з них позначили свій інтерес до правозахисної діяльності³⁹⁴. Ці організації мають право: отримувати повістки дня і документи Асамблеї; брати участь у засіданнях Конгресу місцевих і регіональних влад країн Європи та секторальних засіданнях, що проводяться Генеральним Секретарем Ради Європи, а також надсилати Генеральному Секретарю меморандуми.

---

³⁹² Statute of the Council of Europe. — London, 5.V. 1949. Ch. 1.

³⁹³ Resolution (93) 38 adopted by the Committee of Ministers on 18 October 1993

³⁹⁴ Relations between the Council of Europe and non-governmental organizations / Council of Europe. Doc 130.03.1995.

Три міжнародні правозахисні організації – Міжнародна Амністія, Міжнародна комісія юристів і Міжнародна Федерація за права людини – отримали статус спеціального спостерігача в Комітеті Ради з вироблення регламенту з прав людини (Steering Committee on Human Rights). Це дає їм можливість брати участь в дискусіях щодо вироблення нових стандартів і процедур у сфері прав людини. Іншим правозахисним організаціям надається статус спостерігача на тимчасовій основі (*ad hoc*) в різних комітетах експертів в залежності від предмета їх компетенції.

Неурядові правозахисні організації зі своєї сторони зобов'язуються надавати Генеральному Секретарю Ради Європи кожні два роки доповідь, яка повинна містити відомості про участь у роботі різних органів Ради Європи (комітетів експертів, парламентських комітетів тощо), а також про заходи, що проводяться в рамках Ради.

Робочі відносини Ради Європи та правозахисних НУО здебільшого поширюються на такі сфери діяльності, як реалізація Соціальної хартії, захист прав меншин, зокрема, жінок, дітей, біженців, ув'язнених, турбота про безпритульних, боротьба з расизмом, ксенофобією тощо.

До основних напрямків співробітництва НПО України з Радою Європи слід віднести:

– *сприяння утвердженню стандартів у галузі прав людини і їх практичному застосуванню*. Рада Європи особливо цінує цю функцію неурядових правозахисних організацій, яка в основному виражається в тісній співпраці з незалежними юристами, суддями та представниками урядових установ. Вони (при певній фінансовій підтримці, а частіше і без такої) готують дослідження та доповіді, проводять розслідування, а також позитивно впливають на вироблення правових інструментів, безпосередньо пов'язаних з програмами діяльності Ради Європи;

– *співпраця з контрольними органами*. НПО може повідомляти Раду Європи про випадки порушення Європейської Конвенції про права та основоположні свободи людини тільки у тому випадку, якщо жертвою порушення є сама неурядова

організація. Однак НПО може здійснювати керівництво, консультації і навіть юридичне представництво для індивідуумів або груп індивідів, які бажають звернутися зі скаргою. НПО може отримати право представити інформацію в Європейський Суд, якщо така інформація може бути корисною при розгляді справи. Багато НПО користуються цим правом;

– *участь у процедурі прийому нових держав до Ради Європи.* Для того щоб переконатися, що країна, яка подала заявку на вступ до Ради Європи, приймає статутні принципи організації, Парламентська Асамблея проводить комплекс ретельних, іноді довготривалих, контрольних заходів відносно цієї країни. Для цієї мети в країну направляються групи «по збору фактів» і спостерігачі, які проводять свою роботу в тісному контакті з місцевими НПО. Незалежні експерти, які входять до складу НПО, дають оцінку законодавству з прав людини та його реалізації;

– *поширення інформації про діяльність Ради Європи.* Неурядові правозахисні організації поширюють і готують до обговорення громадськості документи і матеріали про діяльність Ради Європи, мобілізують громадську думку, організовують колоквиуми, семінари і конференції з питань прав людини.

Слід підкреслити, що Рада Європи не обмежує свої контакти лише тими організаціями, які мають консультативний статус. Деякі неурядові правозахисні організації не завжди бажають надавати своїм відносинам з Радою Європи офіційний характер, наприклад, з причин орієнтації не на регіональну, а на всесвітню діяльність у сфері захисту прав людини. Інші організації зацікавлені співпрацювати з Радою Європи лише з окремих питань. У таких випадках Рада Європи може шукати прийнятні форми для встановлення контактів і з такими регіональними, національними і міжнародними правозахисними організаціями.

4. Участь НПО України у роботі ОБСЄ. Неурядові правозахисні організації традиційно відіграють важливу роль в Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). Роль НУО в діяльності ОБСЄ, зокрема правозахисних організацій, особливо зросла після підписання в 1975 р. в Гельсінкі главами держав і урядів 33 країн Європи, а також США і Канади Заключного акта Наради з безпеки і

співробітництва в Європі. Не будучи міжнародно-правовим договором, він став довгостроковою програмою розвитку процесу розрядки і зближення народів. Тоді неурядові організації, зокрема, так звані «гельсінські групи» в Східній Європі, мали великий вплив на уряди з питання впровадження в практику принципів захисту прав людини, що містяться в Заключному акті.

Українська громадська група сприяння виконанню Гельсінських угод (Українська Гельсінська група) була утворене в Україні 9 листопада 1976 року та об'єднала діячів українського правозахисного руху. УГГ ставить своїм завданням знайомити громадян України з Декларацією прав людини ООН, домагатися від влади здійснення права на вільний обмін інформаціями та ідеями, акредитування в Україні представників закордонної преси, утворення незалежних пресових агентств, безпосереднього контакту України з іншими країнами. Для виконання цих завдань УГГ встановила зв'язок зі своїми кореспондентами та співробітниками у різних частинах України, а також з іншими гельсінськими групами (вірменською, грузинською, литовською, російською), зібрала сотні документів, які свідчать про порушення органами влади людських та національних прав, й у своїх деклараціях, меморандумах, зверненнях, протестах довела їх до відома різних міжнародних кіл, а також органів влади СРСР. УГГ виступає за заборону переслідування за переконання, надає моральну та юридичну допомогу людям з власною позицією.

Активізація неурядового сектору в рамках ОБСЄ безпосередньо пов'язана з розвитком з кінця 80-х років такого напрямку її діяльності, як «людський вимір», що отримав особливий імпульс у зв'язку зі зміною політичної обстановки у Східній Європі. Повага прав людини і основних свобод стало однією з найважливіших цілей організації, одним з її «десять принципів». Паризька хартія для нової Європи, підписана в 1990 р., підтвердила право на об'єднання в якості одного з основоположних прав людини. Частиною розробленої в рамках ОБСЄ концепції «єдиної системи цінностей» стало проголошення захисту прав людини, демократії і правової держави найважливішими компонентами як внутрішньої, так і зовнішньої безпеки країн Європи. Отже, співробітництво держав в сфері захисту прав людини

було віднесено до найважливіших засобів зниження напруженості в міждержавних відносинах і зменшення міждержавної нестабільності. Утвердження принципу універсальності прав людини розглядалася як каталізатор розвитку демократичних реформ.

Держави-учасники ОБСЄ погодилися, що дотримання прав людини не може залишатися «внутрішньою справою держави», і що багатостороннє втручання у внутрішні справи держав з метою захисту прав людини, демократії і правової держави припустиме і необхідне. В документах ОБСЄ констатувалася важлива роль неурядових організацій у змінах, в що відбуваються в Східній Європі. У зв'язку з цим підкреслювалося, що будь-яке переслідування правозахисників неприпустимо.

Розроблений у 1990 р. Віденський механізм превентивних заходів призначався для легалізації міжнародних ненасильницьких дій із захисту прав людини і створював можливість застосування обмеженого втручання у внутрішні справи держав в ім'я цих цілей.

Серед так званих «м'яких засобів» такого виду врегулювання особлива роль відводилася неурядовим правозахисним організаціям. Пропонувалося, щоб НПО зайняли певне місце в механізмах міжнародно-правового визнання суверенітету держав у вирішенні протиріччя між відображеними в Заключному акті двома міжнародно-правовими принципами: територіальної цілісності і права народів на самовизначення, а також захисту прав національних меншин³⁹⁵. Певна роль відводилася неурядовим правозахисним організаціям у реалізації взятих державами в рамках ОБСЄ зобов'язань щодо впровадження єдиної системи цінностей і прийняття законів реформаторського характеру.

Таким чином, з'явилися додаткові правові можливості для консолідації зусиль правозахисних організацій континенту, для дій НПО на території інших країн. По суті, НПО були включені до інструментарію щодо запобігання порушень прав людини на Європейському континенті. Виходячи з цього, були зроблені певні кроки

---

³⁹⁵ Lucas M.R. European Security and Minority Rights. — Helsinki, 1991.

з розширення можливості їхньої безпосередньої участі у діяльності ОБСЄ. У Заключному документі Наради щодо людського виміру, що проходив у 1990 р. в Копенгагені, була підкреслена значна роль неурядових організацій та поставлено питання про допуск неурядових організацій до діяльності конференції «людського виміру». В ході цих конференцій НПО отримали можливість впливати на хід обговорення питань, що входять до порядку денного, поширювати свої альтернативні доповіді і коментарі до офіційних документів, застосовувати відповідні заходи лобіювання. Ще один крок у цьому напрямку був зроблений на Московській нараді за «людський вимір», яка проходила у жовтні 1991 р. Московська декларація підтвердила зобов'язання держав-учасників підвищити дієздатність неурядових організацій, а також створювати умови для залучення НУО до діяльності ОБСЄ.

Завершення епохи конфронтації і розділу Європи призвело до зближення основних європейських організацій – ОБСЄ, Ради Європи та Європейського Союзу. Була поставлена задача «інтеграції» діяльності цих організацій, зокрема в сфері захисту прав людини. В рамках цієї концепції виявилася перспектива їх більш динамічної взаємодії між усіма учасниками демократичних перетворень, в тому числі і з неурядовими організаціями. Усе більшого значення набуває форма діалогу між різними інститутами цих регіональних організацій і тими НУО, які займаються проблемами прав людини, а також створенням єдиної системи цінностей у країнах Східної Європи.

На відміну від статусу НУО, визначеного ООН та Радою Європи, форми співпраці з неурядовими правозахисними організаціями, прийняті в ОБСЄ, мають свою специфіку. Вона визначається правовою природою домовленостей в рамках ОБСЄ, дискусія про яку продовжується на всьому протязі розвитку організації (існують різні кваліфікації обов'язкового характеру прийнятих в рамках організації домовленостей). Разом з тим, розгляд документів організації в якості юридично необов'язкових не означає, що вони не дотримуються державами. У цьому відношенні не можна не погодитися з точкою зору, яка полягає в тому, що хоча

домовленості держав-учасників стосовно неурядових правозахисних організацій не є міжнародними стандартами в традиційному розумінні їх значення, вони носять певний інноваційний характер, чинять стимулюючий вплив на формування нових демократичних інститутів.

Отже, незважаючи на достатньо стрімкий стрибок у розвитку правозахисних організацій з набуттям України незалежності, проблеми, пов'язані з участю українських правозахисних організацій в механізмах ООН, залишаються. Українські НПО не представлені у механізмі захисту прав людини ООН, так як для більшості з них критерії надання консультативного статусу при ЕКОСОР все ще залишаються досить високими. Разом з тим, актуальність питання про участь неурядових правозахисних організацій України в ООН визнається сьогодні не тільки НПО, але й українськими зовнішньополітичними відомствами.

В цілому, міжнародна практика переконливо доводить, що модель, вироблена в ООН, є найбільш універсальною, а участь неурядових правозахисних організацій у роботі ООН самим позитивним чином впливає як на підвищення ефективності діяльності міжнародних механізмів захисту прав людини, так і на їх удосконалення.

3. Напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України

Сучасними головними проблемами законодавчого регулювання третього сектора, представником якого є НПО України, Д. В. Український вважає застарілість, непрозорість та неузгодженість, а часто навіть дискримінаційний характер законодавства в даній сфері. Окремо він наголошує на наступних проблемах: 1) існуючий територіальний статус НПО необґрунтовано обмежує свободу їх діяльності; 2) українським ГО заборонено захищати права не членів своїх організацій; 3) відсутність в українському законодавстві правового регулювання можливості засновувати об'єднання спільно фізичним та юридичним особам не відповідає позитивній міжнародній практиці. У більшості держав Центральної і Західної Європи асоціації (членські організації) можуть створюватися спільно фізичними та юридичними особами; 4) на сьогодні де-факто продовжує існувати подвійна державна реєстрація громадських організацій; 5) відсутність правового регулювання для створення благодійних установ за заповітом³⁹⁶. Проте новий Закон України «Про громадські об'єднання» містить прогресивні норми, що відповідають вимогам міжнародних стандартів регулювання діяльності НПО України, так, наприклад, новим законом вже передбачена можливість юридичних осіб об'єднуватись і утворювати громадські спілки, до яких приймати на засадах членства фізичних осіб, а також представляти та захищати права не тільки членів організацій, а й інших осіб, що звернулись до них за допомогою.

Усі галузі суспільного життя та економіки в Україні відчувають однакові недоліки державного управління та регулювання. Тому вивчивши думку науковців, дослідження яких передували нашому, ми з'ясуємо загальні негативні тенденції та умови, що пагубно впливають на механізм адміністративно-правового регулювання

---

³⁹⁶ Український Д. Статусне законодавство для непідприємницьких організацій // Український незалежний центр політичних досліджень [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=6032334>

діяльності НПО України. Так, на ефективність механізму адміністративно-правового регулювання будь-якої сфери чи діяльності впливають правові, організаційні, економічні, політичні, соціально-психологічні та морально-ідеологічні чинники. Наприклад, О. Ш. Чомахашвілі зробив висновок, що негативними чинниками, що спричиняють недосконалість адміністративно-правового регулювання у сфері охорони прав на промислові зразки, є прогалини у законодавстві, неефективний механізм його реалізації та рівень юридичної відповідальності за правопорушення галузевого законодавства. Подолання зазначених чинників буде сприяти ефективному механізму адміністративно-правового регулювання у сфері набуття, здійснення та захисту промислових зразків [356, с. 14]³⁹⁷. Аналогічні негативні чинники на думку О. М. Іващенко погіршують ефективність адміністративно-правового регулювання корпоративних прав держави. Так цей дослідник права вважає, що на сьогодні чинне законодавство, яке є основою адміністративно-правового регулювання корпоративних прав держави, характеризується непослідовністю, фрагментарністю і спрямоване на вирішення окремих поточних проблем державного впливу на корпоративні права³⁹⁸. Таким чином, обидва науковці вказують на недосконалість нормативно-правового регулювання фактичних адміністративно-правових відносин у певних сферах суспільного життя, що є основним чинником неефективного адміністративно-правового регулювання. Намагаючись відшукати шляхи подолання таких негативних факторів ці науковці пропонують, наприклад, Ю. В. Пирожкова, провести: а) гармонізацію вітчизняного законодавства в сфері автомобілебудування з європейським та міжнародним законодавством, а саме з вимогами щодо технічного регулювання в сфері безпеки, екології транспортних засобів, предметів обладнання та частин до них; б) змінити зміст та межі державного впливу на автомобілебудівну промисловість; в) змінити

³⁹⁷ Чомахашвілі О. Ш. Адміністративно-правове регулювання охорони прав на промислові зразки в Україні : автореф. дис... на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. Ш. Чомахашвілі. — Нац. ун-т держ. податк. служби України. — Ірпінь, 2008. — С. 14.

³⁹⁸ Іващенко О. М. Адміністративно-правове регулювання корпоративних прав держави : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. М. Іващенко. — Інститут законодавства Верховної Ради України. — К., 2008. — С. 16.

форми та методи, а також прийняти новий Закон України «Про автомобілебудування»³⁹⁹. Російський науковець Г. Г. Майстренко, досліджуючи неурядові правозахисні організації в РФ запропонувала такі основні напрями удосконалення законодавства, що регулює діяльність НПО: регулювання статусу НУО як різновиду організаційно-правових форм громадських об'єднань; визначення статусу неурядових правозахисних організацій як елементу національної системи захисту прав і свобод людини; підвищення ефективності взаємодії держави і неурядових правозахисних організацій у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина; регулювання окремих видів діяльності неурядових правозахисних організацій у сфері захисту прав і свобод людини⁴⁰⁰. В результаті наведених позицій можна розглянути наступні напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України: приведення норм вітчизняного законодавства у відповідність до вимог Фундаментальних принципів щодо статусу неурядових організацій в Європі; скорегувати державну політику та відповідно методи регулювання діяльності НПО України у бік демократизації відносин між цими суб'єктами на засадах партнерства; спростити процедури їх реєстрації та запровадити стимулювання їх діяльності за рахунок зниження податкового навантаження, надання можливостей для отримання коштів на діяльність, передбачену статутом, та запровадження державного замовлення НПО України на надання правозахисних послуг, наприклад соціально незахищеним верствам населення, територіальним громадам, комунальним підприємствам, а також запровадити гарантії невтручання державних органів у діяльність НПО України.

Положення, що визначають межі свободи громадських об'єднань та об'єднань громадян містяться відповідно у ст. 22 Закону України «Про громадські об'єднання», в якій зазначено, що «втручання державних органів та службових осіб

³⁹⁹ Пирожкова Ю. В. Адміністративно-правове регулювання у сфері автомобілебудування в Україні : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ю. В. Пирожкова. — Нац. ун-т держ. податк. служби України. — Ірпінь, 2007. — С. 15-17.

⁴⁰⁰ Майстренко А. Г. Неправительственные правозащитные организации в Российской Федерации : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : 12.00.02 / А. Г. Майстренко. — М. : РГБ, 2003 — С. 9.

у діяльність об'єднань громадян, так само як і втручання об'єднань громадян у діяльність державних органів, службових осіб та у діяльність інших об'єднань громадян, не допускається, крім випадків, передбачених Законом». Проте, ця норма залишається декларативною доки не буде встановлена адміністративна відповідальність за порушення цього положення.

Особлива проблема діяльності будь-якого суспільного об'єднання – фінансування. Вирішення цього питання має велике значення для НПО України, тому що основним принципом їх діяльності є фінансова незалежність.

Необхідно відзначити, констатує Т. Д. Матвєєва, що в цей час тільки закордонні джерела забезпечують виживання й розвиток вітчизняних НПО, що, звичайно, не підвищує їхнього авторитету на батьківщині. Ці організації дістають кошти від спеціалізованих фондів, що існують під егідою окремих держав і міждержавних організацій. У рамках ООН створений спеціальний підрозділ, у компетенцію якого входить розподіл фондів, націлених на технічне сприяння національним установам сфері захисту прав людини й неурядовим організаціям. Під егідою ООН діють такі добровільні фонди, як Фонд технічної допомоги ООН у сфері захисту прав людини, Фонд для надання допомоги жертвам катувань, Фонд по сучасних формах рабства й ін. Найважливіший напрямок діяльності цих і інших фондів – надання допомоги неурядовим організаціям, у першу чергу національним, які проводять ефективну роботу із захисту окремих категорій прав людини, і разом з тим потребують фінансової підтримки⁴⁰¹. Але неурядові правозахисні організації України, одержуючи фінансову допомогу від іноземних фондів, потрапляють у пряму залежність від них. Тому НПО повинні проводити завчасний і ретельний аналіз умов надання такої допомоги для того, щоб не виявитися залежними від організації, що надає гроші. НПО несуть найсуворішу відповідальність за надані гроші і тому обмежені у своїх діях, а іноземний спонсор може стати керівником цієї організації.

---

⁴⁰¹ Матвеева Т. Д. Неправительственные организации в системе защиты конституционных прав и свобод человека. / Т. Д. Матвеева. — М. : Юристь, 1998. — С. 65.

Крім цього, існують і інші недоліки такого фінансування. По-перше, донорські НПО, як правило, прагнуть виділити кошти під проекти, обмежені в строках реалізації (так легше відзвітуватися за пророблену роботу). НПО виступають за здійснення більш широких програм, оскільки, не маючи довгострокового джерела існування, дуже часто не мають змоги створити стабільну структуру, залучити кваліфікованих фахівців. По-друге, НПО часом втрачають свободу вибору пріоритетних напрямків своєї діяльності.

Важливим кроком у подоланні існуючих проблем фінансування може стати механізм розподілу державних коштів, що надаються на підтримку громадських об'єднань на конкурсних підставах, цільове фінансування окремих програм суспільних об'єднань по їхніх заявках (державні гранти), договори на виконання робіт і надання послуг, а також соціальне замовлення на виконання державних програм. Наприклад, в РФ у Державній Думі вже не перший рік іде робота над проектом Федерального закону про державне соціальне замовлення, основу якого становлять набір і пропозиції Російського благодійного фонду «Нет алкоголизму и наркомании». Під державним соціальним замовленням у розглянутому законопроекті розуміється доручення держави на виконання заходів і заходів, спрямованих на вирішення соціально-значимих проблем міждержавного, федерального й регіонального рівнів. Суть підходу, заснованого на соціальному партнерстві державних органів і суспільних об'єднань, полягає в тому, що держава передає частину своїх функцій у розвитку соціальної сфери й виявляє необхідну для їхнього виконання фінансову підтримку тем суспільним об'єднанням, які у відкритому конкурсі продемонстрували свою готовність і здатність до роботи з реалізації соціальних програм. При належній організації такої взаємодії воно не тільки не зажадає додаткового фінансування, але й може сприяти більш

раціональному й ефективному використанню коштів, виділених на розвиток соціальної сфери⁴⁰².

Із другої половини 90-х рр. неурядові правозахисні організації виділяються в особливу категорію громадських організацій. Вони стають суспільними інститутами, з якими державні органи покликані налагоджувати конструктивну взаємодію з метою сприяння становленню й повноцінному функціонуванню громадянського суспільства й забезпечення більш ефективного контролю над дотриманням прав людини й громадянина. Наприклад, ця тенденція чітко виявилася в Указі Президента Російської Федерації від 13 червня 1996 р. «Про деяких заходах державної підтримки правозахисного руху в Російській Федерації». Адміністрація Президента РФ і Уряд РФ відповідно до Указу зобов'язуються сприяти правозахисним організаціям у їхній діяльності. Схвалюються рішення Координаційної наради правозахисних організацій, проведеного у зв'язку з 20-річчям Московської Гельсінської групи, про створення правозахисних організацій (при сприянні Адміністрації Президента РФ і Уряду РФ) міжрегіонального правозахисного центру, покликаного надавати допомогу правозахисним організаціям у суб'єктах РФ; навчального центру із прав людини; видавничого центру правозахисної літератури. Указ рекомендує (п.3) органам державної влади суб'єктів РФ надавати допомогу в діяльності правозахисних організацій, надавати їм (здавати в оренду) на пільгових умовах приміщення (будинку). Повноважним представникам Президента РФ у суб'єктах РФ дається вказівка (п. 4) налагодити взаємодію із правозахисними організаціями й інформувати Президента РФ про виконання п.3 Указу. Велике значення для правового регулювання діяльності НПО в РФ має проект федеральної Концепції забезпечення й захисту прав і свобод людини, розроблений Комісією із прав людини при Президенті РФ⁴⁰³. У цьому документі формулюються основні напрямки зовнішньої й внутрішньої політики Росії в сфері

⁴⁰² Дарков А. А. Конституционно-правовой статус общественных объединений в РФ / А. А. Дарков. — М., 1999. — 182 с.

⁴⁰³ Проект Концепции см. : Права человека в России — международное измерение. — М., 1995. — С. 250-280.

прав людини та містяться пропозиції з удосконалювання механізмів і процедур їх захисту. Вказується, що розв'язання цих завдань потребує зусиль усіх органів державної влади й управління, прийняття цілого ряду законодавчих актів, активізації діяльності судової системи, державних і неурядових організацій, покликаних захищати права й свободи людини й громадянина. З тексту проекту випливає, що інститут неурядових правозахисних організацій ще не знайшов гідного місця у федеральній системі захисту прав людини. Крім цього відсутній міцний законодавчий фундамент для діяльності правозахисних НПО. Деякі дослідники вважають, що ці твердження не обґрунтовані.

Комісією із прав людини в РФ пропонується система заходів державної підтримки НПО по наступних напрямках: внесення виправлень і доповнень до існуючого закону «Про некоммерческие организации» з урахуванням побажань НПО; забезпечення НПО можливостями здійснювати свою діяльність в області прав людини без якого – або втручання з поза (з конкретизацією гарантій проти такого втручання); заміна діючої системи реєстрації НПО системою обов'язкового суспільного повідомлення; створення механізму взаємодії між НПО й органами державної влади. У цих цілях передбачити установу в державних органах спеціальних контактних груп по зв'язках із НПО; надання державної матеріальної підтримки (приміщень, оргтехніки, залів для проведення зборів); надання сприяння в створенні інформаційної мережі для неурядових організацій при особистій участі їх представників. Зазначене сприяння може виражатися в систематичній публікації матеріалів про організацію й діяльності НПО, допомоги в забезпеченні їх засобами зв'язку, уведенні для них пільг поштових тарифів, зниженні тарифів за оплату міжміських розмов та ін.

19 квітня 2012 року набрав чинності Закон України «Про громадські об'єднання», прийнятий Верховною Радою України 22 березня 2012 року, який поширюється на суспільні відносини у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення діяльності громадських об'єднань в Україні. Варто відзначити, як позитивне, положення ст. 21 Закону («Права громадських об'єднань»), яким

передбачено право громадських об'єднань звертатися до органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб з пропозиціями (зауваженнями), заявами (клопотаннями), скаргами, що відповідає ст. 40 Конституції України. Доречно також додатково вказати, що порядок розгляду таких звернень громадських організацій регулюється чинним законодавством України про звернення громадян (зокрема, Законом України «Про звернення громадян», дія якого повинна поширюватися, як на окремих громадян, так і на громадські об'єднання). Новим Законом передбачено такі нововведення у сфері діяльності громадських об'єднань: знижено вік для засновників молодіжної громадської організації – з 15 років (Закон 1992 року) до 14 років; закріплено право юридичних осіб приватного права бути засновниками громадських об'єднань, утворених у формі громадських спілок; за громадськими об'єднаннями зі статусом юридичної особи закріплено право на здійснення підприємницької діяльності безпосередньо, якщо це передбачено статутом громадського об'єднання, або через створені в порядку, передбаченому законом, юридичні особи (товариства, підприємства), якщо така діяльність відповідає меті (цілям) громадського об'єднання та сприяє її досягненню; більш детальне врегульовано порядок утворення громадської організації, встановлено вимоги до протоколу установчих зборів; більш детально врегульовано процедуру реєстрації громадських організацій та відмови у такій, в т.ч. встановлено на нормативному рівні строк розгляду документів для реєстрації (7 днів), передбачено необхідність інформування уповноваженим органом з питань реєстрації засновників про заснування чи відмову у такій рекомендованим листом із повідомленням про вручення, із наданням мотивованого рішення, посилаючись на відповідний закон.

Водночас, зазначають М. Булгакова та А. Петрів, новоприйнятий Закон містить ряд положень, які можуть тлумачитися неоднозначно, чи потребують доопрацювання. Зокрема, на їх думку у ч.4 ст.3 Закону визначено принцип вільного вибору території діяльності організації, що передбачає право громадських об'єднань самостійно визначати територію своєї діяльності, крім випадків, визначених

законом. Чи означатиме це на практиці, що місцеві організації, зареєстровані в одній адміністративно-територіальній одиниці, зможуть поширювати свою діяльність за межами певної області чи на кілька областей, не маючи там відокремлених підрозділів? Відповіді на дане запитання у Законі немає. Належним чином, зазначають М. Булгакова та А. Петрів, не врегульованим залишається питання фінансової підтримки діяльності громадських організацій⁴⁰⁴. Ще у 2007 році Комітет Міністрів Ради Європи у Рекомендації CM/Res (2007) 14 (п. 58) вказував про необхідність існування чітких та об'єктивних критеріїв для надання будь-якої державної допомоги та підтримки неурядових організації. Так, стаття 23 Закону передбачає можливість фінансової підтримки громадських об'єднань зі статусом юридичної особи за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів відповідно до закону. Однак, у Законі не визначено порядку та умов залучення такої фінансової допомоги, критеріїв, на які вказувала Рада Європи не розроблено, не передбачено жодної процедури подання заявок громадським об'єднанням на отримання відповідної допомоги. Це, безумовно, створюватиме можливість для зловживань при прийнятті рішення про надання тої чи іншої підтримки діяльності з боку держави. Новий закон містить достатню кількість позитивних та прогресивних норм, що регулюють діяльність НО, у тому числі НПО України, проте ще до початку його дії, виявляється ряд неточностей правового регулювання діяльності громадських об'єднань, що потребує, на наш погляд найскорішого врегулювання і є ще одним напрямом удосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності НПО.

Отже, в результаті вивчення різних підходів до визначення напрямів удосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України, необхідно виокремити наступні напрями удосконалення цього регулювання: закріплення у законодавстві принципів взаємодії державних органів та НПО

---

⁴⁰⁴ Булгакова М. Новий Закон України «Про громадські об'єднання». — 22 квітня 2012 року / М. Булгакова, А. Петрів // [Електронний ресурс]. Режим доступу: — офіційний сайт Експертно-дорадчого центру «Правова аналітика» — <http://legalanalytics.com.ua/uk/zakonodavstvo0/novynyzakonodavstva0/110-publicassociations.html>

України; удосконалення механізму повідомлення Міністерства юстиції України НПО про зміну правового статусу чи місця знаходження; запровадження норм, призначених для стимулювання громадян до утворення НПО для захисту своїх прав; визначення у законодавстві НПО та регулювання їх статусу як виду НО, що об'єднує правозахисні громадські організації на ряду з адвокатурою та приватним нотаріатом; наділити НПО правом надавати безкоштовну правову допомогу та можливістю отримувати фінансування їх діяльності за рахунок часткових відрахувань з державного та місцевих бюджетів; запровадити норми пільгового оподаткування діяльності НПО та отримання майна у користування; створити спільну інформаційну мережу державних органів та НПО, яка б використовувалась для оперативного обміну інформацією про факти порушення прав фізичних та юридичних осіб тощо.

Підводячи підсумки дослідження форм участі неурядових правозахисних організацій України у міжнародних правозахисних механізмах, можна зробити наступні висновки:

Неурядові організації набувають все більшого значення в світовому співтоваристві, впливаючи на різні сфери міжнародних відносин. Особливо яскраво в міжнародному співробітництві у сфері захисту прав людини проявляється роль НПО, зокрема НПО України. Форми участі НПО в діяльності створених для цього міжнародно-правових механізмів постійно удосконалюються і стають все більш ефективними.

Участь НПО України у міжнародних механізмах нерозривно пов'язана з їх діяльністю по захисту прав людини в межах держави. Такий взаємозв'язок, насамперед, визначається тим, що міжнародні механізми захисту прав людини не є наднаціональними структурами, а лише способом сприяння визнанню кожною державою окремо загального принципу поваги прав людини, втілення в національні законодавства міжнародних стандартів прав людини. Правове регулювання включення НПО України в систему міжнародного співробітництва у сфері захисту

прав людини здійснюється в теперішній час міжнародним правом, яке наділяє їх певним набором прав і обов'язків.

Конституція України закріплює загальновизнані норми прав людини і відводить їм пріоритетне значення, а реалізація окремих положень Конституції можлива лише при посередництві міжнародних механізмів (відповідних комітетів ООН, Європейського Суду з прав людини, спеціальних міжнародних процедур). Дотримання прав людини в Україні, відповідно до взятих міжнародними зобов'язаннями, відкрите для контролю відповідних міжнародних договірних («конвенційних») органів.

Напрямами удосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України є: приведення норм вітчизняного законодавства у відповідність до вимог Фундаментальних принципів щодо статусу неурядових організацій в Європі та законодавче закріплення визначення НПО; корегування державної політики та відповідно методів регулювання діяльності НПО України у бік демократизації відносин між цими суб'єктами на засадах партнерства; спрощення процедури їх реєстрації та запровадження стимулювання їх діяльності за рахунок зниження податкового навантаження, надання можливостей для отримання коштів на діяльність, передбаченої статутом, та запровадження державного замовлення НПО України на надання правозахисних послуг, наприклад соціальнонезахищеним верствам населення, територіальним громадам, комунальним підприємствам, а також запровадити гарантії невтручання державних органів у діяльність НПО.

? Контрольні питання:

1. У чому полягає роль НПО за сучасних умов становлення Української державності?
2. Назвіть ознаки неурядових правозахисних організацій з міжнародним статусом.
3. Які Ви знаєте форми участі НПО України у міжнародному захисті прав

людини?

4. Що таке «консультативний статус» НПО у міжнародному захисті прав людини?

5. Назвіть головні міжнародні угоди, які регулюють участь НПО України у міжнародному захисті прав людини.

6. У чому полягає специфіка участі НПО України у європейському механізмі захисту прав людини?

7. Окресліть загальні напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності НПО України.

8. Яким чином, на Вашу думку, можливо покращити адміністративно-правове регулювання діяльності НПО в Україні?

Спеціальна література:

Міжнародні документи, навчальні посібники, наукові публікації

1. Устав Организации Объединенных Наций — Нью-Йорк, 1995. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_010

2. Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі (Прийнято учасниками багатосторонньої зустрічі, організованої Радою Європи) Страсбург, 5 липня 2002 року // Юридичний вісник України від 20.12.2002. — 2002 р. — № 50.

3. Функціонування демократичних інституцій в Україні Резолюція № 1755 (2010) : Резолюція ПАРЄ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/articles/2010/10/6/5451629/>

4. Круглик С. В. Роль неурядових організацій у розбудові громадянського суспільства в сучасній Україні // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2009_26/Gileya26/P2_doc.pdf

5. Матвеева Т. Д. Неправительственные организации в системе защиты

конституционных прав и свобод человека. / Т. Д. Матвеева. — М. : Юрист, 1998. — 475 с.

6. Подшибякин С. А. Правовой статус международных неправительственных организаций. — Юрлитинформ, М. — 2006. — С. 27.

7. Пучина М. Правовой статус міжнародних неурядових організацій [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://jg.kiev.ua/pages/data/11/09.pdf>

8. Тараненко Г. Г. НУО як чинник розвитку громадянського суспільства / Г. Г. Тараненко // Гілея : наук. вісник. Зб. наук пр. Вип. 41. — К. : ВІР УАН, 2010. — С. 565-573.

АНАЛІТИЧНІ ДАНІ

Аналітична довідка за результатами вивчення правового статусу 458 НПО, зареєстрованих в період з 2000 по 2011 роки Міністерством Юстиції України

Огляд правового статусу з 138 НПО та 320 НО захисної спрямованості дозволив визначити основні критерії їх групування та сучасні тенденції і перспективи розвитку окремих напрямів роботи НПО.

1. Найбільшу кількість НПО було зареєстровано у 2009 (15,9%), у 2005 (15,2%) та у 2010 (13,7%) роках. Меншу кількість НПО було зареєстровано у 2006 (8,7%), 2011 (7,9%), 2007 (7,2%), 2008 (6,5%), 2004 (4,3%), 2001 (4,3%), 2003 (3,6%), 2000 (1,4%). Найменшу кількість неурядових правозахисних організацій було зареєстровано у 2002 році – 0,7%.

2. Найбільшу групу НПО за таким критерієм об'єднання як територія проведення основної діяльності, складають обласні (33,3%), на другому місці районні (8,7%), на третьому міжнародні (4,3%) та регіональні (4,3%). Загальнодержавних (2,9%), міжобласних (0,7%) та міськрайонних (1,4%) неурядових правозахисних організацій значно менше.

Аналогічно виглядає розподіл НО захисної спрямованості за територією їх функціонування. Найбільшого поширення вони набули у областях та районах 20% та 18,1% відповідно. На третьому місці знаходяться загальнодержавні НО захисної спрямованості, кількість яких складає 11,2%. Наступними за поширеністю є міські – 5%, регіональні – 3,1%, міськрайонні – 1,9%, міжнародні та міжрегіональні по 0,6% склала кожна група.

3. Назва не кожної НПО містить слова, що вказують на групу суб'єктів, права яких захищаються. Проте серед тих правозахисних організацій, предметом діяльності яких є захист прав окремих категорій громадян, такими категоріями найчастіше є: військовослужбовці, національні меншини, сироти, діти – по 0,7% та молодь – 0,2%.

Значно ширше коло груп осіб представлено у полі діяльності НО захисної спрямованості. Так, найзахищеною категорією громадян з точки зору кількості НО, що її захищають є діти війни (10,6%), споживачі (5%), інваліди (5%), представники малого та середнього бізнесів (3,7%), пайовики, вкладники (2,5%). На другому місці за рівнем представлення та захисту прав НО стоять такі категорії громадян як діти (1,9%), працюючі особи (1,8%), інвестори (1,8%), водії (1,8%). Третє місце посіли такі категорії громадян, захистом інтересів яких займається 1,2% НО правозахисної спрямованості, а саме: молодь, жінки, офіцери запасу, військовослужбовці, ошукані вкладники, позичальники, медики та фармацевти, мешканці гуртожитків, ветеранів, власники майна, селяни та землекористувачі. Найменше представлені та захищаються НО такі категорії громадян як гірники, пенсіонери, виборці, мало захищені та мало забезпечені верства населення, хворі особи – по 0,6%.

4. Деякі назви НПО містять слова, що вказують на особливості організації внутрішньої роботи цього утворення. Так, серед них найчастіше зустрічаються групи (14,5%), спілки (9,4%), центри (4,3%), асоціації (2,8%), комітети та фундації (по 1,4%). Значно рідше при створенні НПО, а саме 0,7% кожне з нижченазваних, використовуються такі терміни як колегія, агентство, ліга, федерація, фонд, блок, палата.

За формою організації внутрішньої роботи НО правозахисної спрямованості поділяються на асоціації (6,2%) та спілки (6,2%), фонди (5%). Значно рідше використовуються такі терміни у назвах цього виду НО як агентство, фундація, федерація, центр, рух, товариство, громадське формування (по 0,6%).

5. НПО в Україні іноді використовують слова, що вказують на основний напрям їх правозахисної діяльності. Такими напрямками найчастіше є пошуково-дослідницька історико-просвітницька (4,3%), захист споживчих інтересів (1,4%), громадсько-політична, антикорупційна діяльність, захист національної безпеки, екологічної та біобезпеки, соціально-правозахисна діяльність (по 0,7%).

НО правозахисної спрямованості за напрямом діяльності поділяються на такі найпоширеніші групи : перше місце посідають ті, що здійснюють соціально-правозахисну діяльність (22,5%), на другому розмістились організації, що ведуть діяльність із забезпечення екологічної безпеки та біобезпеки (16,9%). Із значним

відривом на третьому місці організації, що здійснюють юридично-правовий захист (3,1%), захист прав споживачів (2,5%), захист праці (1,2%). На четвертому місці розмістились поодинокі НО правозахисної спрямованості, що провадять антикорупційну діяльність; сприяють боротьбі з організованою злочинністю; опікуються промисловою безпекою, боротьбою з наркоманією та снідом; сприяють захисту здоров'я та фінансовому захисту; захищають інтереси членів організації в науково-освітній сфері, а також беруть участь у протидії протиправній забудові та руйнуванню архітектурної єдності (по 0,6%).

7. Серед зазначених критеріїв групування НПО важливе місце посідає і правовий статус членів правозахисної організації. Так, найпоширенішими НПО є організації жінок (2,1%), юристів, адвокатів, експертів та журналістів (по 1,4%). Значно рідше в такі організації об'єднуються молоді правники, підприємці, трудящі та акціонери, землевласники (по 0,7%).

За цим же критерієм НО правозахисної спрямованості за ступенем поширеності розподілились наступним чином: перше місце посіли юристи, адвокати та експерти (1,9%), друге – інваліди, пенсіонери та ветерани, колишні працівники органів внутрішніх справ, лікарі та медпрацівники (по 1,2%). На третьому місці опинилися менш активні у створенні громадських організацій такі категорії громадян як підприємці, воїни інтернаціоналісти, автоводії, незалежні юристи, потерпілі від аварії на Чорнобильській АЕС, працівників сфери страхування, батьки, працівників освіти, військовослужбовці, охоронці (по 0,6%).

Таблиця співвідношення видів НО захисної спрямованості за особливостями правового статусу осіб, чий права захищаються

	%	Категорії осіб
	1,2	Молоді
	1,9	Дітей
	1,2	Жінок
	5	Інвалідів
	0,6	Гірників
	1,2	офіцерів запасу, військовослужбовців
	3,7	підприємств, підприємців та кредиторів, малого та середнього бізнесу
	10,6	дітей війни
	1,2	ошуканих вкладників, позичальників
	1,8	Трудящих
	5	Споживачів
	1,2	медиків та фармацевтів
	2,5	інвестиційних проєктів, інвесторів і власників житлового будівництва
	1	Ветеранів
	1,8	Водіїв
	0,6	Пенсіонерів
	1,2	людини та її майна
	0,6	Виборців
	0,6	малозахищених та малозабезпечених верств населення
	0,6	хворих на психічні розлади

Таблиця співвідношення видів НО захисної спрямованості, за напрямом діяльності

	%	Напрямок
	0,6	Антикорупційні
	2,5	захист споживачів
9	16,	екологічної безпеки та біобезпека
5	22,	соціально-правозахисні
	0,6	промислової безпеки
	3,1	юридично-правовий захист
	0,6	в науково-освітній сфері
	1,2	захист праці
	0,6	боротьба з наркоманією та снідом
	0,6	фінансовий захист
	0,6	боротьба з організованою злочинністю
	0,6	від протиправної забудови та руйнування архітектурної єдності
	0,6	захист здоров'я

Таблиця співвідношення видів НО захисної спрямованості за особливостями правового статусу членів організації

	%	Категорії осіб
	0,6	Підприємців
	1,9	юристів, адвокатів,-експертів
	1,2	Інвалідів
	0,6	воїнів інтернаціоналістів
	0,6	Автоводіїв
	0,6	незалежних юристів
	1,2	пенсіонерів, ветеранів
	0,6	потерпілих від аварії на Чорнобильській АЕС "
	0,6	працівників сфери страхування
	0,6	Батьків
	0,6	працівників освіти
	0,6	Військовослужбовців
	1,2	колишніх працівників органів внутрішніх справ
	1,2	лікарів, медпрацівників
	0,6	Охоронців

Система суб'єктів, що здійснюють регулювання діяльності НПО

ГЛОСАРІЙ

Перелік умовних скорочень

англ. – англійська

араб. – арабська

афр. – африканська

грец. – грецька

ЄС – Європейський Союз

ісп. – іспанська

італ. – італійська

КЗпП – Кодекс законів про працю

лат. – латинська

нім. – німецька

ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі

ООН – Організація Об'єднаних Націй

пізньолат. – пізньолатинська

польськ. – польська

порт. – португальська

РЄ – Рада Європи

фр. – французька

швед. – шведська

А

АДВОКАТ (лат. *advocatus*, від *advocare* — закликати, запрошувати) — особа, яка надає фізичним і юридичним особам різні види юридичної допомоги, передбачені законодавством. Правовий статус А. визначається Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 р. та іншими актами. За законодавством України А. може бути особа, яка має вищу юридичну освіту, володіє державною

мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених законодавством), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю. А. не може бути працівником суду, прокуратури, нотаріату, органів внутрішніх справ, Служби безпеки, державного управління. Не може бути А. особа, яка має судимість. Професійні права, честь і гідність А. охороняються законом.

АДВОКАТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ — діяльність адвокатів із забезпечення права на захист від обвинувачення, здійснення представництва та надання правової допомоги громадянам та юридичним особам при вирішенні справ у судах та інших державних органах. А. д. не є підприємницькою, прибутковою. Вона не належить до виконання робіт чи надання послуг, а становить самостійний, передбачений Конституцією України, вид діяльності. Забороняється будь-яке втручання в адвокатську діяльність; законодавством України встановлено кримінальну відповідальність за вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи по наданню правової допомоги або порушення встановлених законом гарантій їх діяльності, а також за погрози або насильство відносно тих самих осіб у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги.

АМНІСТІЯ (грец. *amnestia* — забуття, прощення) — повне або часткове звільнення від відбування покарання або пом'якшення покарання певних категорій осіб, засуджених за вчинені злочини, припинення порушеного кримінального переслідування, а також зняття судимості з осіб, які відбули покарання або звільнені від нього.

АПЕЛЯЦІЯ (лат. *appellatio* — звернення) — 1) одна з форм оскарження судових рішень у цивільному, адміністративному, кримінальному процесі до суду вищої (апеляційної) інстанції, що має право переглядати справу по суті; 2) звернення до певного авторитету, громадської думки чи посилення на них, пошук вирішальної думки, поглядів з приводу того чи іншого рішення. У політичній

діяльності А. означає звернення до політичної свідомості, посилення на відомих політичних лідерів, політичні теорії, суспільну думку або оскарження певних рішень та програм шляхом звернення до політичних інституцій.

АРЕШТ ОСОБИ (лат. *arrestum* — *судова постанова*) — акт, яким обмежується свобода особи. Застосовують його уповноважені на те органи держави в боротьбі з правопорушеннями. Конституція України (ст. 29), регламентуючи право людини на свободу та особисту недоторканність, вказує, що ніхто не може бути заарештований інакше, як за мотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. Кожному заарештованому повинно бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто, користуватися правовою допомогою захисника.

АСОЦІАЦІЯ (лат. *associatio* — *з'єднання, зв'язок*) — добровільне договірне об'єднання (союз, співдружність, спілка) держав, організацій, підприємств, інших юридичних чи фізичних осіб для спільної політичної, господарської, наукової, культурної та іншої діяльності. Асоціації місцевого самоврядування сприяють його розвитку. Це, зокрема, Асоціація міст України, Українська асоціація місцевих та регіональних влад, Асоціація демократичного розвитку і самоврядування України, Ліга історичних міст України та ін. Для підтримки місцевого самоврядування на державному рівні створюються різні установи (Фонд сприяння місцевому самоврядуванню в Україні), в апараті виконавчої та законодавчої влади діють різноманітні структури.

АСОЦІАЦІЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО РОЗВИТКУ І САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ — незалежна, неурядова, неприбуткова громадська організація, зорієнтована на підтримку місцевого самоврядування як однієї з головних засад побудови громадянського суспільства в Україні, зміцнення її державності та демократичних основ. Створена після перших в історії України демократичних виборів на нарадах представників місцевих рад у Дніпродзержинську (17 серпня

1990 р.) та Житомирі (22 вересня 1990 р.) під назвою «Асоціація демократичних рад і демократичних блоків у радах».

АСОЦІАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ РЕГІОНІВ — об'єднання адміністративно-територіальних утворень з країн Європи. Основні напрями діяльності: обмін досвідом управління і господарювання, лобіювання інтересів регіонів у національних і міжнародних організаціях. Виникла у 1998 р. У 2000 р. нараховувала 296 членів з 23 країн Європи. Існують також більш дрібні міжнародні асоціації, створені для вирішення конкретних регіональних проблем. Прикладами таких асоціацій можуть бути: а) Конференція периферійних приморських регіонів (The Conference of Peripheral Maritime Regions); б) робоча група традиційних індустріальних регіонів (The Working Group of Traditional Industrial Regions); в) «Чотири двигуни Європи» (Four Motors of Europe).

АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ПРАВНИКІВ (АУП) — громадська самоврядна організація. Заснована у 1991 р. з метою сприяння розбудові в Україні суверенної правової держави. Основні статутні завдання АУП: відродження української школи права, участь у проведенні наукових досліджень і розробок з проблем права, внесення законодавчих пропозицій, аналіз та експертиза чинного законодавства і законопроектів, поширення правничих знань серед населення для досягнення всебічної юридичної поінформованості суспільства та виховання високої правової свідомості громадян тощо.

АСОЦІЙОВАНЕ ЧЛЕНСТВО (лат. *associatio* — зв'язок, з'єднання) — неповне (часткове) членство держави, громадської організації, особи чи соціальної групи в певному об'єднанні. Відзначається обмеженням (порівняно з повним) членством, колом прав і можливостей або й взагалі статусом спостерігача. А. ч. використовується як компроміс, коли хтось із суб'єктів політичної, громадської та іншої діяльності не погоджується визнавати й дотримувати зобов'язань, умов та вимог, передбачених угодою або статутом, але схильний брати участь в окремих програмах, діях тощо.

Б

БАГАТОПАРТІЙНА СИСТЕМА — 1) партійна система, що характеризується наявністю в країні кількох політичних партій, які реально впливають на здійснення державної влади; 2) цілісне утворення, що формується всередині політичної системи суспільства на основі усталених зв'язків між політичними партіями, які різняться між собою програмними настановами, тактикою, внутрішньою структурою. Історично склалися три типи багатопартійної системи: а) біпартизм — система, в якій визначальну роль відіграють дві основні політичні партії, які, перемагаючи на виборах, по черзі приходять до влади; б) система «двох з половиною партій», коли жодна з двох найбільших партій не може отримати більшості в парламенті й одна з них утворює коаліцію з третьою для формування уряду (типова для сучасної Німеччини); в) поліпартизм — три і більше партій з приблизно однаковим за кількістю електоратом, жодна з яких не здатна на тривалий час отримувати підтримку більшості в парламенті й змушена формувати урядові коаліції (такі системи існують в Італії, Франції, Бельгії, Нідерландах та інших країнах). Різновидом поліпартизму є мультипартизм. Виникнення і функціонування того чи іншого типу багатопартійної системи безпосередньо пов'язане з існуючою в державі виборчою системою.

БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ (ПОСАДОВОЇ ОСОБИ) — певна форма поведінки особи, пов'язана з невиконанням нею дій, які вона повинна була і могла вчинити в силу покладених на неї посадових обов'язків і згідно з чинним законодавством України.

БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ ВЛАДИ — безпідставне повне або часткове ухилення від здійснення передбачених конституцією та іншими законами функцій і повноважень влади; несвоєчасне, несумлінне, некваліфіковане чи інше неналежне їх виконання органами законодавчої, виконавчої або судової влади, органами місцевого самоврядування.

БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ — безкорислива діяльність фізичних і юридичних осіб, спрямована на надання матеріальної та фінансової допомоги, а

також різних послуг особам, які потребують соціальної допомоги. Існують такі форми Б. д.: соціальна реабілітація малозабезпечених осіб, які потребують піклування; надання допомоги ветеранам і інвалідам війни та праці, а також особам, які в силу фізичних та розумових здібностей обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів; надання допомоги потерпілим від стихійного лиха або конфліктів, жертвам репресій; підтримка розвитку охорони здоров'я, соціального захисту, освіти, науки, культури; захист і охорона навколишнього природного середовища і тваринного світу; захист і охорона історичних та культурних цінностей.

БЛАГОДІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ — недержавна організація, головною метою діяльності якої є здійснення благодійної діяльності в інтересах суспільства або окремих категорій осіб. Порядок створення, реєстрації та діяльності Б. о. регулюється Законом України «Про благодійництво та благодійні організації» від 16 вересня 1997 р.

БЛОК (*фр. bloc — об'єднання, союз*) — об'єднання політичних партій, громадських організацій, груп людей, які домовляються узгоджувати дії для досягнення спільних цілей. На відміну від коаліції, яка об'єднує політиків на засадах рівноправності, балансу інтересів, компромісу, блок передбачає, що соціально-політичні угруповання чи держави узгоджують свої дії на засадах пріоритетності, а то й домінування одного з них, неоднаковості та нерівності місця й ролі, прав і можливостей учасників союзу.

БЮРОКРАТИЗМ — панування канцелярії, формалістики, домінування букви інструкції наказу над суттю справи у системі управління.

В

ВЕНЕЦІАНСЬКА КОМІСІЯ (ЄВРОПЕЙСЬКА КОМІСІЯ «ДЕМОКРАТІЯ ЧЕРЕЗ ПРАВО») — консультативний орган Ради Європи (РЄ), утворений на підставі відповідної резолюції 86-ї сесії Комітету міністрів РЄ від 10 травня 1996 р. Має на меті співробітництво з країнами Центральної та Східної

Європи — не членами РЄ. Відповідно завданнями Комісії є: вивчення систем права держав зазначеного регіону з метою майбутнього їх зближення; аналіз конституційного законодавства та адміністративних принципів і процедур, що забезпечують ефективну діяльність демократичних установ, утвердження принципу верховенства права; розробка питань, пов'язаних із забезпеченням прав і свобод, діяльністю органів місцевого та регіонального самоврядування; підготовка пропозицій щодо впровадження правових гарантій розвитку демократії у країнах регіону.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНА — вид соціальної відповідальності, сутність якої полягає у застосуванні до правопорушників (фізичних та юридичних осіб) передбачених законодавством санкцій, що забезпечуються у примусовому порядку державою.

ВІЧЕ — народне зібрання, форма спільного волевиявлення поспільства часів Київської Русі, що існувала поряд із владою князя.

ВСЕНАРОДНЕ ОБГОВОРЕННЯ — форма безпосередньої демократії у ряді країн, у тому числі в Україні, яка використовується з метою виявлення громадської думки щодо прийняття Конституції, законів та інших загальнодержавних рішень.

Г

ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ОСОБИ — сукупність (або система) конкретних засобів, умов, способів, принципів, методів, що мають юридичний, загальнообов'язковий характер, завдяки яким можливо найповніше і всебічне забезпечення ефективного здійснення, охорони та захисту прав і свобод особи.

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ — рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства (*Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 р.*).

ГЛАСНІСТЬ — один із принципів демократії, який полягає у відкритості діяльності органів влади.

ГОЛОСУВАННЯ — найбільш демократична процедура прийняття колективних рішень.

ГОЛОСУВАННЯ ТАЄМНЕ — 1) форма забезпечення виборів, принцип реалізації виборчого права; 2) спосіб прийняття відповідних рішень, вид голосування; порядок подання голосів, за якого виборець заповнює бюлетень в ізольованому приміщенні й особисто опускає його в урну. Один з основних принципів виборчої системи, гарантія вільного волевиявлення виборців. Використовується здебільшого при визначенні посад голови та інших керівних посад органів влади, а також може використовуватися при спеціальному рішенні органів влади.

ГРОМАДА РЕЛІГІЙНА — первинна організаційно-структурна одиниця у системі релігійних організацій, один з її типів. Вона є формою добровільного об'єднання віруючих певного релігійного напрямку, віросповідання з метою колективного задоволення релігійних потреб, здійснення культових дій.

ГРОМАДСЬКА ДУМКА — один із проявів масової суспільно-політичної свідомості, що відображає ставлення народу чи певної його частини до діяльності владних структур.

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ — це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи.

ГРОМАДСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ — це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів.

ГРОМАДСЬКА СПІЛКА — це громадське об'єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи.

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ — один із видів соціального контролю, який здійснюється об'єднаннями громадян та самими громадянами. Є важливою формою реалізації демократії та способом залучення населення до управління суспільством і державою.

ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИТЯЧІ — об'єднання громадян віком від 6 до 18 років, метою яких є здійснення діяльності, спрямованої на реалізацію та захист прав і свобод, творчих здібностей, задоволення власних інтересів, які не суперечать законодавству, та соціальне становлення як повноправних членів суспільства.

ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ МОЛОДІЖНІ — об'єднання громадян віком від 14 до 35 років, метою яких є здійснення діяльності, спрямованої на задоволення та захист своїх законних соціальних, економічних, творчих духовних та інших спільних інтересів.

ГРОМАДСЬКІ СЛУХАННЯ — офіційне засідання органів місцевої влади щодо проведення певного заходу чи вирішення проблеми, що торкаються всієї громади і вимагають вирішення. Громадські слухання можуть ініціюватися як органами влади, так і представниками громади.

ГРОМАДЯНИ АСОЦІЙОВАНІ — особи, які належать до деяких національностей, які вважаються некорінними. Таке поняття існує, наприклад, у Бірмі.

ГРОМАДЯНИН — у конституційному праві фізична особа, яка офіційно належить (тобто має документальне підтвердження) до певної держави та має її громадянство.

ГРОМАДЯНИН УКРАЇНИ — особа, яка набула громадянство України в порядку, передбаченому законами України та міжнародними договорами України (Закон України «Про громадянство» від 18 січня 2001 р.).

ГРОМАДЯНСТВО УКРАЇНИ — стійкий, необмежений у просторі політико-правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що виявляється в їх взаємних

правах та обов'язках. Документами, що підтверджують громадянство України, є: а) паспорт громадянина України; б) свідоцтво про належність до громадянства України; в) паспорт громадянина України для виїзду за кордон; г) тимчасове посвідчення громадянина України; ґ) проїзний документ дитини; д) дипломатичний паспорт; е) службовий паспорт; є) посвідчення особи моряка; ж) посвідчення члена екіпажу; з) посвідчення особи на повернення в Україну (Закон України «Про громадянство» від 18 січня 2001 р.).

ГРОМАДЯНСЬКА ІНІЦІАТИВА — форма колективного волевиявлення громадян, за допомогою якої думка певної їх групи доводиться до компетентного державного органу або органу місцевого самоврядування і вимагає його реагування.

ГРОМАДЯНСЬКІ (ОСОБОВІ) ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ — сукупність природних і невідчужуваних основоположних прав і свобод, що належать людині від народження і не залежать від її належності до громадянства певної держави.

ГУМАННІСТЬ (лат. *humanus* — людський, людський) — соціальна чи індивідуальна риса, яка характеризується людяністю, повагою до людини, її прав та свобод, вмінням ідентифікувати себе з іншими людьми, їх стражданнями та болем.

Д

ДЕБАТИ (фр. *debats* — дебати, обмін думками) — 1) обмін думками, дискусія з певного питання, в якій беруть участь дві чи більше протилежних сторін; 2) обговорення тексту проекту документа, котрий повинен бути прийнятий (закон, декларація). Метою дебатів є формування остаточного варіанта тексту проекту для передачі його на голосування. Окремі рішення по розділах можуть прийматися різними методами — розпорядженням голови чи рішенням президії, голосуванням тощо. Найчастіше дебати проводять у формі читання. Перше читання включає обговорення змісту тексту, його мету та методи її досягнення.

Друге читання — обговорення самостійних розділів документа, його тексту. Третє читання — остаточне узгодження тексту.

ДЕЛЕГАТ (лат. *delegatus* — посланий) — обраний або призначений представник, уповноважений представник держави, органу державної влади або місцевого самоврядування, установи, партійної, громадської або інших організацій, громади, колективу, що представляє їхні інтереси на з'їздах, конференціях, зборах, нарадах, конгресах тощо.

ДЕМОКРАТИЧНІ ІНСТИТУТИ — норми права, організації, об'єднання, які гарантують існування демократичних засад у державі.

ДЕМОКРАТІЯ (грец. *democratia*, від *demos* — народ і *cratos* — влада) — 1) влада народу, народовладдя, що виходить з організації та функціонування державної влади на засадах визнання народу її джерелом і носієм, ґрунтується на прагненні забезпечити справедливість, рівність і добробут усіх при розв'язанні проблем і питань суспільного врядування; 2) форма організації суспільства, його державно-політичного устрою, що ґрунтується на визнанні народу джерелом влади, послідовному здійсненні принципу рівності і свободи людей, їх реальної участі в управлінні справами держави і суспільства. Розрізняють демократію пряму і представницьку.

ДЕМОНСТРАЦІЯ (лат. *demonstratio* — показ) — масова хода вулицями і дорогами людей з плакатами і транспарантами, що висловлюють суспільно-політичні настрої, вимоги до влади. До демонстрації можуть приєднатися всі охочі. Демонстрація може початися або завершитися мітингом. Іноді демонстрації можуть проводитися сидячи або стоячи.

ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ — передбачені або встановлені законом носії інформації: документи та інші носії інформації, які є матеріальними об'єктами, що зберігають інформацію, а також повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи (Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р.). Джерелами правової інформації є Конституція України, інші законодавчі і підзаконні

нормативно-правові акти, міжнародні договори та угоди, норми і принципи міжнародного права, а також ненормативні правові акти, повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи, інші Д. і. з правових питань.

ДИКТАТУРА (лат. *dictatura* — *необмежена влада*) — 1) у Давньому Римі — повноваження, влада або період панування диктатора; 2) нічим не обмежена, не заборонена ніякими законами влада, що спирається безпосередньо на силу.

ДИТИНА — особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно із законом, застосованим до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше (*Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р.*).

ДІЄЗДАТНІСТЬ — закріплена законом можливість суб'єкта права (фізичної або юридичної особи) набувати своїми діями юридичних прав та створювати для себе юридичні обов'язки.

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ — специфічна форма демократії, що одночасно поєднує в собі елементи безпосередньої та представницької демократії, а також різноманітні громадські форми участі жителів територіальних громад у вирішенні місцевих справ публічного значення.

ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ І ЗНАНЬ — загальна доступність необхідних методів, засобів і навичок для ефективного використання знань, тобто доступність мереж, інфраструктури і послуг, а також інформаційних ресурсів, необхідних для повноцінної реалізації політичних і соціокультурних прав особи в суспільстві; засіб, що дозволяє громадянам контактувати з релевантним зовнішнім середовищем.

E

ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА І ОБОВ'ЯЗКИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ — система юридично закріплених за громадянами повноважень і зобов'язань в екологічній сфері. Відповідно до чинної Конституції України громадяни мають право на

безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди, право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення (ст. 50). Найбільший обсяг Е. п. і о. г. У. закріплений у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. (статті 9–12). Згідно із цим законом громадянин України має право на: безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище; участь в обговоренні проектів, законодавчих актів, матеріалів стосовно розміщення, будівництва і реконструкції об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, та внесення пропозицій до державних і господарських органів, установ і організацій з цих питань; участь у розробці та виконанні екологічних заходів; здійснення загального та спеціального використання природних ресурсів; об'єднання у громадські природоохоронні формування; одержання в установленому порядку повної та достовірної екологічної інформації; участь у проведенні громадської екологічної експертизи; здобуття екологічної освіти; подання до суду позовів державним органам, підприємствам, установам і організаціям щодо відшкодування шкоди, заподіяної його здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище.

ЕКОНОМІЧНІ ПРАВА І СВОБОДИ — можливості людини і громадянина у сфері виробництва, розподілу, обміну і використання матеріальних благ. Мають надзвичайне значення в житті людини. Саме вони повинні гарантувати економічну свободу людини, її розвиток як вільної, забезпеченої у своїх життєвих потребах особистості. Водночас саме здійснення цих прав дає змогу характеризувати державу як соціальну, тобто таку, яка забезпечує достатньо високий рівень життя для своїх громадян. До системи економічних прав Конституція України відносить: право кожного володіти, користуватися, розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; право користуватися об'єктами державної і комунальної власності та власністю Українського народу (ст. 41); право на підприємницьку діяльність (ст. 42).

Є

ЄВРОПЕЙСЬКА АСОЦІАЦІЯ МОЛОДИХ ЮРИСТІВ (ЄАМЮ) —

добровільне міжнародне об'єднання, метою якого є посилення професійного співробітництва неформальних груп молодих юристів різних країн Європи. Сприяє підвищенню професійної підготовки молодих юристів шляхом надання їм можливостей для взаємного обміну інформацією, проведення конференцій і семінарів тощо. Здійснює ряд програм щодо перспектив юридичної професії в Європі та з інших питань, співпрацює з Радою Європи та іншими міжнародними і національними юридичними установами, організаціями. Вищий орган асоціації — її щорічні збори, які обирають президента асоціації. Штаб-квартира ЄАМЮ — у Лондоні (Великобританія).

ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВНИХ СВОБОД — один із основоположних міжнародних актів у галузі захисту прав і свобод людини і громадянина. Прийнята Радою Європи у Римі 4 листопада 1950 р. і набрала чинності 3 вересня 1953 р. Конвенція прийнята на підставі й у розвиток Загальної декларації прав людини.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ — міжнародний орган судового захисту прав людини. Є. С. з п. л. створений 1959 р. згідно з Європейською конвенцією про захист прав людини та основних свобод. Метою створення суду є забезпечення поваги обов'язків, що випливають із конвенції для держав-учасниць, які зробили спеціальні заяви про визнання обов'язкової юрисдикції Є. С. з п. л. з усіх питань, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції. Компетенція Є. С. з п. л. поширюється на справи, що стосуються тлумачення й застосування Конвенції і передані на його розгляд від держав — учасниць Конвенції. Є. С. з п. л. розглядає лише ті справи, в яких обвинуваченою стороною є держава, а не особа чи група людей. Необхідна умова розгляду справ — використання скаржником усіх національних засобів захисту, доступних у країні, та подання позову протягом шести місяців після винесення остаточного рішення. Місцезнаходження

Є. С. з п. л. — м. Страсбург (Франція). Україна ратифікувала Європейську конвенцію про захист прав людини та основних свобод і визнала юрисдикцію Є. С. з п. л. Законом України від 17 липня 1997 р.

3

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ОСОБИ — специфічна діяльність із надання особі реального, невід’ємного і непорушного захисту, що передбачає створення певних умов, за яких реалізація прав і свобод особи є безперешкодною і максимально ефективною, охорона запобігає найменшій можливості їх порушення, а захист від вчиненого правопорушення сприяє відновленню порушених прав і притягненню винної особи до відповідальності.

ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ — перший міжнародний акт, яким визначаються основні права і свободи людини, що підлягають загальному дотриманню. 3. д. п. л. прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. Складається з преамбули і 30 статей, у яких уперше в історії міжнародних відносин проголошено коло основних громадянських, політичних, соціально-економічних і культурних прав і свобод людини.

ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ ГРОМАДЯН — зібрання всіх чи частини жителів села (сіл), селища, міста для вирішення питань місцевого значення в межах Конституції України та законів України (*Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р.*). Загальні збори громадян проводяться за місцем проживання на рівні так званих «мікрогромад», є формою участі окремих груп членів територіальної громади в обговоренні та вирішенні питань, що належать до відання місцевого самоврядування.

ЗАКОН — нормативно-правовий акт, що приймається органом законодавчої влади (Верховною Радою України) або безпосередньо народом України (на всеукраїнському референдумі) з дотриманням вимог законодавчої процедури, який

має вищу (відносно всіх інших нормативно-правових актів) юридичну силу та регулює найбільш важливі суспільні відносини переважно загального характеру.

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ГРОМАДСЬКІ ОБ'ЄДНАННЯ» (22 березня 2012 р.) — визначає правові та організаційні засади реалізації права на свободу об'єднання, гарантованого Конституцією України та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, порядок утворення, реєстрації, діяльності та припинення громадських об'єднань.

ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ (ЗМІ) (лат. *mass-media*, *mass* — маса, *чисельний* і *medius* — середній, нейтральний) — 1) матеріальні та інші носії інформації, органи та організації (юридичні особи), зареєстровані у встановленому законом порядку, які забезпечують публічне поширення друкованої та аудіовізуальної інформації; 2) періодичні друковані видання та інші форми поширення інформації, спрямовані на охоплення необмеженого кола осіб, соціальних груп, держав з метою оперативного інформування їх про події і явища у світі, конкретній країні, певному регіоні, а також на виконання спеціальних соціальних функцій. До засобів масової інформації, як правило, належать: періодичні друковані видання (газети, журнали, бюлетені тощо), які мають постійну назву, нумерацію і періодично виходять у світ; різноманітні технічні засоби і способи передачі на відстань звукової або візуальної інформації. Аудіовізуальними засобами масової інформації є радіомовлення, телебачення, кіно, мережа Інтернет.

ЗАХИСНИК — особа, яка в порядку, встановленому законом, уповноважена здійснювати захист прав і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого та надання їм необхідної юридичної допомоги при провадженні у кримінальній справі (*Кримінально-процесуальний кодекс України від 28 грудня 1960 р.*).

ЗАЯВА (КЛОПОТАННЯ) — звернення громадян із проханням про сприяння реалізації закріплених Конституцією та чинним законодавством України їх прав та інтересів або повідомлення про порушення чинного законодавства чи недоліки в

діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, народних депутатів України, депутатів місцевих рад, посадових осіб, а також висловлення думки щодо поліпшення їх діяльності. Клопотання — письмове звернення з проханням про визнання за особою відповідного статусу, прав чи свобод тощо.

ЗБОРИ ГРОМАДЯН — форма прямого народовладдя, яка забезпечує реалізацію конституційних політичних прав громадян та передбачає мирні зібрання громадян України, без зброї, для вирішення певних суспільно значущих питань. В Україні проводяться збори громадян за місцем їх проживання, трудової діяльності або навчання, збори об'єднань громадян, збори виборців, збори громадян з метою утворення ініціативних груп для реалізації права вимоги референдумів. Порядок проведення зборів громадян визначається чинним законодавством України (Конституцією України від 28 червня 1996 р., Законами України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» від 3 липня 1991 р., «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р., «Про вибори народних депутатів України» від 25 березня 2004 р., «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 10 липня 2010 р., «Про вибори Президента України» від 5 березня 1999 р., Положенням про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні від 17 грудня 1993 р. тощо). Рішення цих зборів, прийняті в межах чинного законодавства, обов'язкові для виконання органами територіальної самоорганізації громадян та громадянами, які проживають на відповідній території.

ЗВЕРНЕННЯ ГРОМАДЯНИНА — узагальнена назва різних видів індивідуальних або колективних звернень громадян до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, які можуть мати форму заяв скарг, пропозицій, клопотань тощо.

I

ІДЕОЛОГІЧНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ, СВОБОД ТА ОБОВ'ЯЗКІВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА — закріплені конституційними нормами та принципами ідеологічні умови і засоби, що забезпечують реалізацію прав, свобод та обов'язків людини і громадянина.

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО — 1) концепція постіндустріального суспільства; нова історична фаза розвитку цивілізації, в якій головними продуктами виробництва є інформація і знання; 2) щабель у розвитку сучасної цивілізації, що характеризується збільшенням ролі інформації і знань в житті суспільства, зростанням частки інфокомунікацій, інформаційних продуктів і послуг у валовому внутрішньому продукті, створенням глобального інформаційного простору, який забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, їх доступ до світових інформаційних ресурсів і задоволення їхніх соціальних і особистісних потреб в інформаційних продуктах і послугах.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЗАПИТ — звернення з вимогою про надання можливості ознайомлення з офіційними документами.

ІНФОРМАЦІЯ (лат. *informatio* — роз'яснення, уявлення) — будь-які відомості та (або) дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Відповідно до Закону України «Про інформацію» за змістом інформація поділяється на такі види: інформація про фізичну особу; інформація довідково-енциклопедичного характеру; інформація про стан довкілля (екологічна інформація); інформація про товар (роботу, послугу); науково-технічна інформація; податкова інформація; правова інформація; статистична інформація; соціологічна інформація та інші види інформації (Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р.); це документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються в суспільстві та державі, навколишньому природному середовищі.

K

КАСАЦІЯ (лат. *cassatio* — скасування, знищення, від *casso* — розбиваю, руйную) — 1) оскарження до вищестоящего суду судових рішень, вироків, що набрали законної сили (прокурор вносить подання); 2) перевірка вищестоящим судом законності та обґрунтованості вироків і рішень суду, що набрали законної сили (за матеріалами, наявними у справах і додатково наданими); 3) перегляд, скасування судового рішення нижчої інстанції вищестоящою інстанцією з причин порушення нижчою інстанцією законів і недотримання нею норм судочинства.

КВОРУМ (лат. *quorum (praesentia sufficit)* — присутність яких достатня) — 1) найменша кількість членів, присутніх на будь-яких зборах або зібранні, зокрема в парламенті, за наявності якої вони можуть приймати рішення, що офіційно є рішеннями цих зборів або зібрання; 2) установлена законом, статутом або постановою певної організації найменша кількість членів, присутність яких є необхідною умовою для відкриття засідання чи зборів.

КЛОПОТАННЯ — офіційне письмове прохання або подання, адресоване державним органам чи громадській організації про визнання за особою відповідного статусу, прав чи свобод тощо.

КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД — міжнародний акт Ради Європи, прийнятий у Римі 4 листопада 1950 р. на підставі й у розвиток Загальної декларації прав людини. Конвенцію ратифіковано Законом України від 17 липня 1997 р. У розділі I визначаються основні права і свободи людини та викладаються зобов'язання держав щодо їх охорони і забезпечення, а також умови застосування їх законного обмеження, а саме: право на життя, заборона катування, рабства та примусової праці, право на свободу та особисту недоторканність, право на ефективний засіб правового захисту та на справедливий судовий розгляд, неприпустимість покарання без закону, право на повагу до приватного і сімейного життя, свобода думки, совісті і віросповідання, свобода вираження поглядів, право на шлюб, заборона дискримінації, відступ від

зобов'язань під час війни або іншої надзвичайної ситуації в державі, яка загрожує життю нації, обмеження щодо політичної діяльності іноземців, заборона зловживання правами, обмеження у застосуванні обмежень на права. Розділ II визначає організацію, юрисдикцію та процедуру Європейського суду з прав людини, у розділі III викладено гарантії існуючих прав людини, порядок підписання, ратифікації, денонсації Конвенції та інші положення.

КОНГРЕС (лат. *congressus* — зустріч, спілкування) — 1) з'їзд, нарада; 2) законодавчий орган (парламент) у США, більшості латиноамериканських та ряді інших держав світу; 3) назва політичних партій (Індійський національний конгрес); 4) назва профспілок (Конгрес виробничих профспілок США); 5) з'їзди глав держав, міністрів закордонних справ, дипломатів (XVII–XIX ст.), які скликалися для вирішення найважливіших політичних питань (Віденський конгрес 1814-1815 рр., Паризький конгрес 1856 р., Берлінський конгрес 1878 р.); 6) конференції неурядового характеру, міжнародні наукові з'їзди (архітекторів, лікарів тощо); 7) назва деяких міжнародних організацій (Світовий конгрес українських юристів).

КОНСЕНСУС (лат. *consensus* — згода, одноголосність) — досягнення згоди, прийняття рішень зі складних питань учасниками нарад, конференцій шляхом обговорення і взаємних поступок.

КОНСОЛІДАЦІЯ (лат. *consolidatio* — зміцнення, об'єднання, ущільнення) — спосіб систематизації законодавства, що полягає в об'єднанні розрізнених нормативно-правових актів з одного й того самого питання в єдиний новий акт.

КОНСТИТУЦІЙНА СВОБОДА ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ЯК КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ — спроможність людини діяти відповідно до своїх інтересів і мети; можливість власного, незалежного вибору того чи іншого рішення.

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД — сукупність установлених конституцією процесуальних та інституціональних засобів захисту прав і свобод людини і громадянина, а також меж та умов їх можливих обмежень.

КОНСТИТУЦІЙНІ ОBOB'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА —

закріплені в конституційно-правових нормах формально виражені правила належної поведінки людини, що застосовуються до будь-яких осіб, які перебувають на території цієї держави, або до поведінки громадян держави, незалежно від місця їх перебування, з метою запобігання завданню непоправної шкоди державі, суспільству, правам і свободам інших людей.

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА І СВОБОДИ —

встановлені Українською державою, закріплені в її Конституції та інших законах певні можливості, які дають змогу кожній людині і громадянину обирати вид своєї поведінки, користуватися економічними і соціально-політичними свободами та соціальними благами як в особистих, так і в суспільних інтересах.

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ —

Основний Закон України, що визначає її державний та суспільний лад, правову систему, проголошує і закріплює основні права і обов'язки громадян, окреслює компетенції і повноваження законодавчої, виконавчої та судової влади. У радянський період К. У. приймалася у 1919, 1929, 1937, 1978 рр. Чинна К. У. прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. Ця Конституція в цілому завершила процес формування політичної системи в Україні. Вона є важливим політико-правовим документом, що закріпив основні засади державної політики, спрямованої на забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя; заклала підвалини побудови політичної системи у напрямі зміцнення демократичної, соціальної і правової держави, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність визнаються найвищою соціальною цінністю. Конституція проголосила, що виключно Український народ є джерелом влади, яку він реалізує через відповідні органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Конституція України має найвищу юридичну силу. На території України забезпечується верховенство права.

КОНЦЕПЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЛІБЕРАЛЬНА (ЄВРОПЕЙСЬКА) —

одна з концепцій прав людини, яка базується на ідеї природних, невідчужуваних прав

людини та обґрунтовує необхідність конституційного визначення таких умов, які сприяли б вільному розвитку особи.

КУЛЬТУРНІ ПРАВА І СВОБОДИ — сукупність конституційних прав, що визначають юридичні можливості людини і громадянина у сфері культури.

Л

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ (лат. *legalis* — законний) — узаконення, надання юридичної сили документу, дії або організації.

ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ — необмежене розширення свободи економічної діяльності господарюючих суб'єктів.

ЛІБЕРАЛІЗМ — соціальна філософія та політико-економічна концепція, згідно з якою вільна і неконтрольована діяльність осіб є джерелом поступу в суспільному житті, а основою політичного устрою — парламентська республіка.

ЛІДЕР ХАРИЗМАТИЧНИЙ (грец. *harisma* — милість, благодать, божий дар, виключний талант) — громадсько-політичний діяч, вождь, ватажок, авторитет якого ґрунтується на вірі підлеглих у його надприродні, видатні здібності, виключні властивості, непогрішимість, святість, надмирський дар влади. Харизматичного лідера народ обирає не за тверезість його міркувань та раціональність резонів, а як посланого з неба й наділеного надприродними властивостями пророка й благодійника. Його влада позбавлена жодних матеріальних важелів впливу, якогось насильства, вона є виключно духовною. Харизматичні лідери, як правило, з'являються на політичній арені у критичні часи життя суспільства.

ЛЮСТРАЦІЯ (лат. *lustratio* — очищення через жертвоприношення) — 1) особлива процедура перевірки осіб, які обіймають відповідальні державні посади, а також кандидатів на ці посади на предмет їх співробітництва в минулому з недемократичним політичним режимом; 2) очищення органів і апарату публічної влади, а також освітніх і часом інших публічних установ від осіб, які в умовах

тоталітарного режиму обіймали керівні посади в політичному апараті влади або проходили службу в репресивних установах; 3) система заходів, що спрямовані на усунення з ключових публічних посад осіб, причетних до протиправної діяльності попереднього політичного режиму, та встановлення для них обмежень на зайняття таких посад у майбутньому.

М

МАНІФЕСТАЦІЯ — публічний масовий виступ для проголошення ідей, солідарності, співчуття або протесту. Як правило, здійснюється у формі зібрання прихильників ідеї, однодумців, скандування лозунгів, закликів, виголошення промов та ін.

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ, СВОБОД ТА ОБОВ'ЯЗКІВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ — система закріплених у міжнародних та регіональних документах міжнародних стандартів, імплементація їх в українське право, гарантування їх здійснення міжнародними і регіональними форумами, охорона, захист від будь-яких посягань з боку держави та інших міжнародних суб'єктів та відновлення порушених прав, свобод та обов'язків.

МИРНІ ЗБОРИ — одна з форм безпосередньої демократії, що полягає у праві громадян збиратися мирно без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи державної влади чи місцевого самоврядування.

МІЖНАРОДНА АСОЦІАЦІЯ АДВОКАТІВ (*International Bar Association*), МАА (ІВА) — міжнародна неурядова організація, що об'єднує юридичні товариства різних країн. Заснована у 1947 р. у Нью-Йорку (США) представниками 34 національних асоціацій юристів. Станом на 2000 р. до МАА входять понад 170 національних асоціацій та юридичних товариств. Від України членом МАА є Спілка адвокатів України. Мета МАА — обмін досвідом і інформацією між адвокатами та їх асоціаціями; захист незалежності адвокатської професії та прав адвокатів; удосконалення адвокатської діяльності та законодавства, що регулює цю діяльність;

надання допомоги правникам як у сфері юридичної освіти, так і в інших сферах; розвиток юридичної науки; сприяння застосуванню єдиної термінології у відповідних галузях права тощо.

МІЖНАРОДНА АСОЦІАЦІЯ ЮРИСТІВ-ДЕМОКРАТІВ (*Association Internationale des juristes democrates*), **МАЮД (AIJD)** — міжнародна неурядова організація. Заснована у 1946 р. міжнародною конференцією юристів у Парижі (Франція) за ініціативою французьких правників — учасників Руху опору. Має консультативний статус при ЕКОСОР (Економічна і Соціальна Рада ООН) та ЮНЕСКО (Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, скорочено ЮНЕСКО від англ. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO). Членство в МАЮД може бути колективним або індивідуальним. Членом асоціації може бути будь-яке національне або міжнародне об'єднання юристів, мета і діяльність якого не суперечать декларованим завданням асоціації, а також будь-яка особа, що має юридичний фах.

МІЖНАРОДНИЙ ПАКТ ПРО ГРОМАДЯНСЬКІ ТА ПОЛІТИЧНІ ПРАВА — один із міжнародних актів щодо забезпечення і захисту основних прав і свобод людини і громадянина, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р., набрав чинності 23 березня 1976 р. Складається із шести частин і 63 статей, в яких викладаються основні громадянські й політичні права і визначаються способи їх міжнародного захисту.

МІЖНАРОДНИЙ ПАКТ ПРО ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА КУЛЬТУРНІ ПРАВА — міжнародний акт щодо додержання й забезпечення гарантій реалізації основних прав людини в економічній, соціальній і культурній сферах, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р., набрав чинності 3 січня 1976 р. Міститься в єдиному пакеті із Загальною декларацією прав людини 1948 р. і Міжнародним пактом про громадянські та політичні права 1966 р. Складається з п'яти частин і 31 статті, в яких викладаються основні економічні,

соціальні і культурні права людини і зазначаються обов'язки держави щодо їх забезпечення.

МІЖНАРОДНІ ГАРАНТІЇ — сукупність правових принципів і заходів, заснованих на договорі держав і міжнародних організацій, які забезпечують певний стан міжнародних відносин, статус суб'єктів міжнародного права, виконання міжнародних зобов'язань, дотримання прав, передбачених у відповідному договорі. Договори про М. г. належать до конвенцій механізму реалізації міжнародно-правових норм, зокрема до його нормативної системи, і мають правозабезпечувальну природу. Виконання цих договорів і є М. г.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСОБИ — вид правового статусу, який охоплює права, свободи та обов'язки, закріплені в міжнародно-правових документах: Міжнародному біллі прав людини, Європейській конвенції із захисту прав людини та основних свобод, Європейській соціальній хартії.

МІСЦЕВІ ІНІЦІАТИВИ — 1) форма безпосереднього волевиявлення громадян (членів територіальної громади) шляхом ініціювання розгляду відповідною місцевою радою будь-якого питання, що належить до компетенції місцевого самоврядування; 2) право громадян (членів територіальної громади) ініціювати розгляд у місцевій раді будь-якого питання, що є компетенцією цієї громади. В Україні інститут місцевої ініціативи запроваджено Законом «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. Порядок внесення місцевої ініціативи на розгляд ради визначається представницьким органом місцевого самоврядування або статутом територіальної громади.

МІТИНГ (англ. *meeting* — збори) — 1) збори всіх бажаючих, які проводяться зазвичай під відкритим небом і на яких після публічних виступів організатори та інші учасники приймають резолюцію з вимогою до влади або із закликом до громадян; 2) мирні публічні зібрання громадян з метою виявлення свого ставлення до внутрішньої або зовнішньої політики держави, органів державної влади або

місцевого самоврядування або міжнародних подій, які висувають вимоги щодо проведення цієї політики або вжиття заходів, пов'язаних з певними подіями.

МОЛОДЬ, МОЛОДІ ГРОМАДЯНИ — громадяни України віком від 14 до 35 років (*Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 5 лютого 1993 р.*).

МОРАЛЬ — система поглядів і уявлень, норм і оцінок, що регулюють поведінку людей.

Н

НАРОДНА ІНІЦІАТИВА — 1) надання групі громадян держави права законодавчої ініціативи, тобто внесення в парламент законопроекту, що підлягає обов'язковому розгляду; 2) надання групі громадян держави права зібрати і подати в установленому порядку підписи громадян, які мають право голосу, під вимогою проведення референдуму.

НАЦІОНАЛЬНЕ РІВНОПРАВ'Я — конституційний принцип, який означає: а) рівність прав людей незалежно від їх національної (етнічної) належності; б) рівність прав громадян однієї держави незалежно від їх національної (етнічної) належності; в) рівність прав національних спільностей у конкретній державі.

НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ — життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності Українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток (*Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р.*).

НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ УКРАЇНИ — групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою, правовий статус яких визначений Конституцією України від 28 червня 1996 р., Законом України «Про національні меншини в Україні» від 25 червня 1992 р., міжнародними договорами України.

НЕВІДЧУЖУВАНІСТЬ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ — основоположний принцип конституційного ладу і конституційно-правового статусу людини в демократичних державах, який означає, що права людини мають природний характер (належать їй від народження) і не можуть бути відчужені на чию б то не було користь.

НЕДІЄЗДАТНІСТЬ — неможливість для фізичної особи своїми діями набувати юридичних прав та створювати для себе юридичні обов’язки. Визнання особи недієздатною можливе в судовому порядку, якщо внаслідок психічної хвороби або недоумства вона не може розуміти значення своїх дій або керувати ними.

НЕПОРУШНІСТЬ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ — один із основних принципів конституційно-правового статусу людини, який означає охорону її конституційних прав і свобод від довільних обмежень та посягань з боку будь-яких суб’єктів.

НЕПРАВОМІРНІ ДІЇ — юридичні факти, що суперечать вимогам конституційно-правових норм.

НОТАРІАТ (лат. *notarius* — писар, секретар) — система органів та посадових осіб, на яких покладений обов’язок засвідчувати права, а також факти, які мають юридичне значення, та здійснювати інші нотаріальні дії, передбачені чинним законодавством України, з метою надання їм юридичної достовірності.

НОТАРІУС — посадова особа, яка вчиняє нотаріальні дії. Нотаріус вчиняє нотаріальні дії від імені держави, що надала йому відповідні повноваження. Нотаріусом може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи у сфері права не менше трьох років, пройшов стажування протягом 1 року в державній нотаріальній конторі або у приватного нотаріуса, склав кваліфікаційний іспит, одержав свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю (Закон України «Про нотаріат» від 2 вересня 1993 р.).

О

ОБ'ЄДНАННЯ — 1) інституційний тип державної, громадської, господарської, військової та іншої національної або міжнародної організації здебільшого зі складною, комплексною структурою; 2) функція організації та управління, спрямована на консолідацію діяльності, уніфікацію процесів тощо.

ОБ'ЄДНАННЯ ГРОМАДЯН — добровільне громадське формування, створене на основі єдності інтересів для спільної реалізації громадянами своїх прав і свобод. Об'єднання громадян незалежно від назви (рух, конгрес, асоціація, фонд, спілка тощо) визнається політичною партією або громадською організацією.

ОБГОВОРЕННЯ — один з конституційно-правових інститутів безпосередньої демократії, суть якого полягає у розгляді населенням проектів рішень державних органів та органів місцевого самоврядування, а також важливих питань життя держави або відповідної території.

ОБОВ'ЯЗОК КОНСТИТУЦІЙНИЙ — міра суспільно необхідної правомірної поведінки особи, передбачена конституцією держави.

ОПИТУВАННЯ — метод отримання інформації та виявлення громадської думки з тих чи інших питань. Найпоширенішими видами опитування є інтерв'ю та анкетування. Виокремлюють вибіркове, пресове та масове опитування.

ОПИТУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ — пасивний метод вивчення побажань громадян через анкетування.

ОРГАН САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ — представницькі органи, що створюються жителями, які на законних підставах проживають на території села, селища, міста або їх частин, для вирішення таких завдань: створення умов для участі жителів у вирішенні питань місцевого значення в межах Конституції і законів України; задоволення соціальних, культурних, побутових та інших потреб жителів шляхом сприяння у наданні їм відповідних послуг; участь у реалізації соціально-економічного, культурного розвитку відповідної території, інших місцевих програм.

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ (ООН) — найбільша міжнародна організація, утворена у 1945 р. з метою підтримання миру та безпеки, сприяння співробітництву між народами. Місце дислокації штаб-квартири ООН — м. Нью-Йорк, Сполучені Штати Америки. Основоположні документи ООН — Статут ООН, прийнятий у 1945 р. (складається з Преамбули та 11 статей), і Декларація принципів міжнародного права (1970 р.). Керівні органи ООН — Генеральна Асамблея і Рада Безпеки.

ОСНОВНІ ОBOB'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА — закріплені в Конституції України вимоги, які пред'являються кожній людині й громадянину, аби вона діяла певним, чітко визначеним конституційною нормою чином (або утрималася від учинення відповідних дій) з метою забезпечення інтересів суспільства, держави, інших людей і громадян; недотримання ж цих вимог тягне за собою юридичну відповідальність.

ОСНОВНІ ПРАВА ТА СВОБОДИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА — закріплені в Конституції України невід'ємні права і свободи людини і громадянина, що належать їм від народження чи на підставі наявності у них громадянства України, гарантуються Українською державою і становлять ядро правового статусу особи в Україні.

ОСОБА ФІЗИЧНА (грец. *physis* — природа, єство) — окрема людина, яка є суб'єктом права. О. ф. є в основному категорією цивільного права. Термін «Ф. о.» ширший за термін «громадянин», оскільки Ф. о. є громадяни не тільки України, а й інших держав, особи без громадянства. Відповідними поняттями конституційного права є «людина», «громадянин», «іноземець» («іноземний громадянин»), «особа без громадянства» та ін. Правоздатність О. ф. виникає з моменту її народження і припиняється в момент її смерті.

ОСОБА ЮРИДИЧНА — організація, яка відповідно до чинного законодавства є суб'єктом цивільних прав і обов'язків. Ознаками О. ю. є: наявність у власності, господарському віданні або оперативному управлінні відокремленого

майна; здатність від свого імені набувати і здійснювати майнові та особисті немайнові права і нести обов'язки; здатність бути позивачем і відповідачем у суді. О. ю. наділена певною правоздатністю, тобто може мати цивільні права, що відповідають цілям діяльності і передбачені в її установчих документах, і нести пов'язані з цією діяльністю обов'язки. Правоздатність О. ю. настає з моменту її створення (затвердження статуту або положення), видання компетентним органом постанови про створення, реєстрації статуту і припиняється з моменту завершення її ліквідації. О. ю. набуває цивільних прав і обов'язків через свої керівні органи, які діють відповідно до закону, інших правових актів та установчих документів. Порядок призначення або обрання керівних органів О. ю. визначається законом або установчими документами. «О. ю.» в основному є категорією цивільного права. Відповідними поняттями конституційного права є «орган державної влади», «орган місцевого самоврядування», «політична партія», «громадська організація» та ін. О. ю як колективне утворення відрізняється від фізичної особи як окремої людини.

ОСОБИСТІ (ГРОМАДЯНСЬКІ) ПРАВА І СВОБОДИ — сукупність прав і свобод, які належать людині від народження і не залежать від її громадянства. О. п. і с. називають також громадянськими правами, розмежовуючи поняття «громадянські права» і «права громадян». Останні зумовлюються правовою належністю людини до держави, тобто її громадянством, перші належать людині як члену громадянського суспільства.

II

ПАРИТЕТ — рівне представництво сторін під час вирішення договірних актів, конфліктів, поділу майна, розгляду питань, що стосується двох і більше сторін.

ПЕТИЦІЯ (ЗВЕРНЕННЯ) (лат. *petitio*, від. *peto* — *прошу*) — право громадян направляти індивідуальні та колективні послання в органи державної влади, органи місцевого самоврядування, до їх посадових осіб, які повинні дати відповідь на ці звернення.

ПІДСТАВА ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ — основні чинники, які в сукупності визначають можливість особи бути притягнутою до юридичної відповідальності: факт вчинення правопорушення; наявність у діях особи складу правопорушення; наявність відповідної правової норми, яка передбачає притягнення до юридичної відповідальності за певне правопорушення; акт застосування права (вирок суду, рішення адміністративного органу тощо).

ПІКЕТ — зазвичай небагаточисленні групи людей (іноді одна людина) з плакатами або транспарантами, які сидять, стоять або рухаються навколо певного об'єкта (найчастіше урядової установи). Різновидом пікету є наметове містечко, що існує протягом більш або менш тривалого строку.

ПЛЮРАЛІЗМ ІДЕОЛОГІЧНИЙ — ідеологічна багатоманітність у суспільстві, що означає свободу дотримання і поширення різних поглядів та ідей. Протилежністю П. і. є монізм ідеологічний.

ПОВЕДІНКА ПРАВОВА — соціально значуща поведінка суб'єктів, яка контролюється їх свідомістю і волею, передбачена нормами права і зумовлює певні юридичні наслідки.

ПОЛІТИЧНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ, СВОБОД ТА ОБОВ'ЯЗКІВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА — закріплені конституційними нормами та принципами політичні умови та засоби, що забезпечують реалізацію основних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина.

ПОЛІТИЧНІ ПРАВА І СВОБОДИ ГРОМАДЯН — сукупність конституційних прав, які надають громадянинові можливість брати участь у політичному житті суспільства, в управлінні державними справами.

ПРАВА ГРОМАДЯНИНА — сукупність прав особи, обумовлених її громадянством. П. г. є правами особи як члена політичного співтовариства і пов'язані з актами та діями державних органів.

ПРАВА ЛЮДИНИ — соціальна спроможність людини вільно діяти, самостійно обирати вид і міру своєї поведінки з метою задоволення різнобічних

матеріальних і духовних потреб людини шляхом користування певними соціальними благами в межах, визначених законодавчими актами.

ПРАВА СПОЖИВАЧІВ — передбачені Конституцією України і законами України можливості громадян як споживачів задовольняти свої потреби. Споживачі, які перебувають на території України, під час придбання, замовлення або використання товарів (робіт, послуг) для задоволення своїх побутових потреб мають право на: державний захист своїх прав; гарантований рівень споживання; належну якість товарів (робіт, послуг), торговельного та інших видів обслуговування; безпечність товарів (робіт, послуг); необхідну, доступну та достовірну інформацію про кількість, якість і асортимент товарів (робіт, послуг); відшкодування збитків, завданих товарами (роботами, послугами) неналежної якості, а також шкоди, заподіяної небезпечними для життя і здоров'я людей товарами (роботами, послугами) у випадках, передбачених законодавством; об'єднання в громадські організації.

ПРАВО — специфічна форма регулювання поведінки людей, сукупність правил поведінки (норм), встановлених або санкціонованих державною владою, що виражають інтереси, потреби та сподівання переважної більшості громадян, які створили державу з метою захисту своїх прав, свобод і власності, стабілізації суспільних відносин, встановлення цивілізованого правового порядку в країні, зміцнення й розвитку держави.

ПРАВО НА ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ОРГАНОМ ВЛАДИ — право людини на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

ПРАВО НА ЖИТТЯ — невід'ємне право людини на індивідуальне існування, яке полягає в тому, що вона не може бути позбавлена життя. П. на ж.

передбачає, що держава захищає життя людини і кожен має право захищати своє життя і здоров'я від протиправних посягань. Розрізняють абсолютне і відносне П. на ж. Абсолютне П. на ж. означає, що жодна людина ні за які дії не може бути позбавлена життя навіть державою. Абсолютне П. на ж. визнається в державах, де скасована смертна кара як вид кримінального покарання. Відносне П. на ж. означає, що жодна людина не може бути позбавлена життя свавільно, без належної правової процедури.

ПРАВО НА ЗАХИСТ — право людини будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. П. на з. передбачає передусім право звертатися до суду за захистом своїх прав і законних інтересів, у тому числі оскаржувати в суді рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

ПРАВО НА ЗАХИСТ ВІД ОБВИНУВАННЯ — 1) право людини, яку притягнуто до кримінальної відповідальності (підозрюваного, обвинувачуваного, підсудного), заперечувати висунуте обвинувачення (підозру), домагатися повної реабілітації, пом'якшення наслідків визнання винуватості у вчиненні злочину, прийняття законного, обґрунтованого, справедливого підсумкового рішення; 2) право людини на правову допомогу.

ПРАВО НА ЗВЕРНЕННЯ — право громадян направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб цих органів з проханням (пропозицією) вирішити те чи інше питання.

ПРАВО НА СВОБОДУ ДУМКИ І СЛОВА — конституційно закріплене право особи, що означає свободу збирати, зберігати, використовувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження чи іншими способами на свій вибір, без втручання держави та інших соціальних інституцій, окрім випадків обмеження цього права в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або

громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, захисту репутації або інших прав, запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

ПРАВО НА СВОБОДУ ОБ'ЄДНАННЯ У ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ТА ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ — право громадян України вільно утворювати політичні партії для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів.

ПРАВО НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ — право людини звертатися до суду за захистом своїх прав і законних інтересів. П. на с. з. передбачає, зокрема, що особа: має право на розгляд її справи компетентним (щодо предметної і територіальної підсудності) і неупередженим судом (за передбачених законодавством умов — судом присяжних); має право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб; має можливість користуватися послугами адвоката в судовому процесі; має право на оскарження судових рішень, на звернення за захистом своїх конституційних прав до вищих судових інстанцій аж до конституційної і міжнародної юстиції; у разі скасування вироку суду як неправосудного має право на відшкодування за рахунок держави матеріальної і моральної шкоди, завданої безпідставним засудженням. Закріплене в ст. 55 Конституції України від 28 червня 1996 р.

ПРАВОВАХИСНИЙ РУХ — вид суспільного руху на захист прав та свобод людини і громадянина. Має як міжнародний, так і національний характер. Ініціюється і організовується здебільшого громадськими правозахисними організаціями та об'єднаннями.

ПРАВОВАХИСНА ОРГАНІЗАЦІЯ НЕУРЯДОВА — неполітичне, офіційно зареєстроване, внутрішньо упорядковане, добровільне об'єднання фізичних та/або юридичних осіб, засноване на приватних коштах, не підпорядковане органам

виконавчої влади та не наділене владними повноваженнями, метою діяльності якого є захист прав усіх суб'єктів, що проводиться як на безоплатні так і на платній основі.

ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ — конституцій-правовий принцип, згідно з яким особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили.

ПРИНЦИП ПРІОРИТЕТУ І ПРЯМОЇ ДІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА — принцип конституційного права ряду держав, за яким принципи і норми міжнародного права є складовою відповідної національної правової системи і діють безпосередньо, без їх спеціальної імплементації.

ПРОПОЗИЦІЯ (лат. *propositio* — основне положення) — 1) звернення громадянина до органу державної влади, органу місцевого самоврядування, посадових і службових осіб цих органів з порадою щодо вирішення того чи іншого питання; 2) П. до законопроекту — пропозиція парламентаря щодо змін і доповнень тексту законопроекту, внесена під час його розгляду у парламенті.

ПРОТЕСТ (нім. *Protest*, лат. *protestari* — публічно заявляти, свідчити) — відкрите проголошення незгоди окремою особою, групою осіб чи соціальною спільнотою щодо певних соціальних явищ або політичних дій. Як правило, П. здійснюється у формі звернення до органів влади та її представників або до громадськості з метою подолання негативних, на думку тих, хто протестує, суспільних явищ.

ПРОТОКОЛ — 1) офіційний документ, в якому фіксуються певні факти, обставини, хід і рішення відповідних зібрань (зборів, засідань, нарад тощо), результати переговорів перед укладенням договору або в процесі його виконання (про наміри, розбіжності, врегулювання спірних питань тощо); 2) оформлений належним чином процесуальний документ, в якому відображено хід і результати певних слідчих і процесуальних дій, адміністративного провадження, судового

розгляду, конституційного процесу тощо; 3) у міжнародному праві — офіційний документ як додаток і невід’ємна частина основного міжнародного договору, а інколи важлива міжнародна політична угода (наприклад, Женевський протокол про заборону застосування на війні задушливих, отруйних або інших подібних газів та бактеріологічних засобів 1925 р.); загальноприйняті правила і традиції, яких дотримуються в міжнародних відносинах і спілкуванні найвищі посадові особи держави; порядок нанесення візитів глав держав; правова та організаційна форми проведення зустрічей, бесід офіційних осіб, етикет цих візитів, зустрічей, бесід тощо.

ПРОФЕСІЙНА СПІЛКА — громадська організація, що об’єднує громадян, пов’язаних спільними інтересами за родом їх професійної діяльності.

P

РАДА ЄВРОПИ (РЄ) — європейська міжурядова організація, утворена у 1949 р. десятьма державами-засновницями. Україна вступила до РЄ 9 листопада 1995 р.

РАСИЗМ — ідеологія і політика, що ґрунтуються на ідеї расової зверхності. Р. виходить з ідеї фізичної і психічної нерівноцінності людських рас і вирішального впливу расових відмінностей на історію розвитку суспільства.

РАСОВА ДИСКРИМІНАЦІЯ (лат. *discriminatio* — розрізнення) — обмеження або позбавлення прав окремих осіб чи груп людей за расовою ознакою.

РЕЄСТР (польськ. *rejestr*, від лат. *regestrum* — список, перелік, опис) — форма матеріального відображення результату реєстрації у вигляді списку, показника, певної бази даних, спеціально зброшурованої, прошнурованої та скріпленої печаткою книги або журналу, іншого облікового документа, що містять необхідні відомості стосовно об’єкта, предмета, факту, явища або події, які фіксуються (реєструються) з метою обліку і надання їм статусу офіційно визнаних актів.

РЕЄСТР ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ — єдина електронна база даних, яка створюється та ведеться з метою обліку громадських об'єднань та забезпечення доступу до інформації про громадські об'єднання.

РЕЄСТРАЦІЯ — внесення до відповідних списків реєстру або спеціальних книг чи журналів окремих відомостей щодо будь-яких осіб (учасників загальних зборів акціонерного товариства, з'їзду, конференції тощо), організацій, цінних паперів (акцій, облігацій, векселів), майна або інших матеріальних об'єктів, документів (службових листів, договорів, наказів, кореспонденції тощо), нормативно-правових актів, особистих немайнових прав фізичних чи юридичних осіб або письмовий запис чи фіксація іншим чином (наприклад, електронними засобами) певних фактів, подій та явищ з метою їх обліку і контролю, засвідчення дійсності та надання їм законного (легітимного) статусу (Р. народження, одруження, смерті громадянина, Р. юридичної особи тощо). Здійснюється службовими особами відповідних компетентних державних органів або іншими спеціально уповноваженими на те фізичними чи юридичними особами (реєстраторами).

РЕЛІГІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ — організації, що утворюються з метою задоволення релігійних потреб громадян сповідувати і поширювати віру і діють відповідно до своєї ієрархічної та інституційної структури, обирають, призначають і замінюють персонал згідно із своїми статутами (положеннями) (*Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 р.*). Релігійними організаціями в Україні є релігійні громади, управління і центри, монастирі, релігійні братства, місіонерські товариства (місії), духовні навчальні заклади, а також об'єднання, що складаються з вищезазначених релігійних організацій. Релігійні об'єднання представляються своїми центрами (управліннями). На інші організації, утворені за релігійною ознакою, дія Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 р. не поширюється.

РІВНІСТЬ — одна з найбільш поширених соціально-філософських категорій і політичних ідей, навколо якої багато століть розпалюються непримиренні суперечки і боротьба, особливим предметом яких є Р. людини з людиною.

РІВНОПРАВНІСТЬ — конституційний принцип, за яким усі однойменні суб'єкти права, насамперед громадяни, мають рівні юридичні права, незважаючи на вік, стать, расову приналежність, національність, політичні та релігійні переконання, соціальний, майновий стан тощо. Р. має дві форми рівності. По-перше, усі є рівними перед законом, а по-друге, закон є єдиним для всіх громадян. У Конституції України (ст. 21) проголошується, що всі люди вільні і рівні у своїй гідності та правах, а у ст. 24 підкреслюється, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

С

СВОБОДА — 1) природний стан існування народу і окремої людини, який характеризується можливістю діяти на власний розсуд; 2) суб'єктивна можливість людини і громадянина здійснювати чи не здійснювати конкретних дій, що засновані на її конституційних (основних) правах і свободах.

СВОБОДА ВІРОСПОВІДАННЯ — право людини одноособово чи колективно сповідувати будь-яку релігію, вільно вибирати, мати й поширювати релігійні переконання, безперешкодно відправляти релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.

СВОБОДА ДРУКУ — право людини і громадянина вільно створювати (засновувати) друковані засоби масової інформації, видавати й поширювати друковану продукцію.

СВОБОДА ДУМКИ І СЛОВА — право людини вільно формувати і виражати свої погляди й переконання. С. д. і с. є одним із основних і найдавніших конституційних особистих прав людини і політичних прав громадянина. Іноді

розглядається як складова більш загального права — права на інформацію. Свобода думки, зокрема, передбачає: відсутність ідеологічного тиску на людину; неможливість використання психотропних засобів впливу на свідомість людини; можливість вільного вираження думки у словесній (свобода слова) та іншій формах (наприклад, засобами мистецтва, жестами, мімікою тощо); заборону примушування до зміни чи висловлювання своїх поглядів і переконань. Свобода слова — це свобода публічно (усно, письмово, через засоби масової інформації) викладати свої думки.

СВОБОДА ІНФОРМАЦІЇ — право людини і громадянина вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію.

СВОБОДА ЛІТЕРАТУРНОЇ, ХУДОЖНЬОЇ, НАУКОВОЇ І ТЕХНІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ — право людини на вільний вибір видів, форм, методів і засобів творчої діяльності у сфері літератури, мистецтва, науки і техніки, що гарантується ст. 54 Конституції України.

СВОБОДА ОБ'ЄДНАНЬ — право громадян на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів.

СВОБОДА ОСОБИ — 1) у широкому значенні — можливість діяти на власний розсуд; 2) у конституційно-правовому значенні — суб'єктивна можливість людини і громадянина здійснювати або не здійснювати конкретні дії, що ґрунтується на їх конституційних правах і свободах.

СВОБОДА ПЕРЕСУВАННЯ, ВИБОРУ МІСЦЯ ПЕРЕБУВАННЯ І ПРОЖИВАННЯ — право людини вільно пересуватися, вибирати місце перебування і проживання в межах території держави, вільно залишати територію держави і безперешкодно повертатися на неї. Місце перебування — це адміністративно-територіальна одиниця, на території якої людина проживає тимчасово — менше від встановленого законом строку (наприклад, менш як шість

місяців). Місце проживання — це адміністративно-територіальна одиниця, на території якої людина проживає більше за установлений законом строк. Іноді під місцем проживання розуміють житлове приміщення, де людина проживає постійно або переважно, а під місцем перебування — житлове приміщення громадського призначення (готель, кемпінг тощо) або особистої власності (дача), де людина перебуває тимчасово.

СВОБОДА СОВІСТІ — можливість вільно брати участь у духовному (релігійному) житті, релігійній діяльності, мати, приймати, сповідувати, змінювати свою релігію. Одна з демократичних свобод, встановлена і гарантована Конституцією України (ст. 35). Кожен має право сповідувати будь-яку релігію як одноособово, так і разом з іншими, або не сповідувати ніякої, відправляти релігійні культи і ритуальні обряди, здійснювати релігійну діяльність, відкрито виражати і вільно поширювати свої релігійні або атеїстичні переконання.

СВОБОДА СПІЛОК — право громадян на вільне об'єднання у професійні спілки з метою захисту своїх соціально-економічних прав та інтересів.

СИМВОЛІКА (грец. *symbolikos* — символічний) — сукупність або система символів (умов, знаків), з допомогою яких відображаються події, явища, поняття, ідеї тощо.

СКАРГА — звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб.

СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ, СВОБОД ТА ОBOB'ЯЗКІВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА — закріплені конституційними нормами та принципами соціальні засоби і умови реалізації прав, свобод та обов'язків людини і громадянина.

СОЦІАЛЬНІ ПРАВА — можливість людини і громадянина забезпечити належні соціальні умови життя, а саме, право на: а) працю та її вільний вибір; б) відпочинок; в) охорону здоров'я; г) житло; г) матеріальне забезпечення в старості,

у разі хвороби, повної або часткової втрати працездатності, втрати годувальника тощо; д) достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (харчування, одяг, житло); є) страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів.

СПІВТОВАРИСТВО — форма міждержавного об'єднання, спрямована на зміцнення інтернаціональних економічних зв'язків держав, що об'єдналися, шляхом ліквідації митних кордонів, введення спільної валюти і створення системи наддержавних органів.

СТАТУС (лат. *status* — *становище*) — поняття, широко використовуване в праві, у тому числі конституційному. Означає оформлене нормативним актом положення (звідси — правове положення) органу, організації, об'єднання, посадової особи, особи (громадянина). С. характеризує їхню природу, місце в системі суспільних відносин і суб'єктів права, найважливіші права та обов'язки, форми (порядок) їх реалізації.

СТАТУТ (лат. *statutum*, від *statuo* — *встановлюю, вирішую*) — 1) встановлений засновником (власником майна) організації обсяг правил, що регулюють її правовий стан, відносини, пов'язані з внутрішнім управлінням, стосунки з іншими організаціями чи громадянами; 2) встановлений законом обсяг правил, що регламентують діяльність різних організацій і громадян, їхні права та обов'язки у визначеній сфері державного управління або господарської діяльності; 3) документ, що визначає організаційну сферу діяльності Збройних Сил.

СТРАЙК — засіб вирішення колективного трудового конфлікту, який полягає у тимчасовому припиненні роботи найманими працівниками з висуванням роботодавцям вимог щодо захисту своїх економічних і соціальних інтересів.

СУД — орган держави, який здійснює правосуддя у формі розгляду і вирішення кримінальних, цивільних, адміністративних, конституційних та деяких інших категорій справ.

СУСПІЛЬСТВО ГРОМАДЯНСЬКЕ — 1) необхідний і раціональний спосіб соціального життя, заснований на розумі, свободі, праві та демократії; суспільний

устрій, за якого людині гарантується вільний вибір форм її економічного та політичного буття, гарантуються права людини і забезпечується ідеологічна багатоманітність; 2) система самостійних і незалежних від держави суспільних інститутів і відносин, що забезпечують умови для реалізації приватних інтересів і потреб індивідів і колективів, для життєдіяльності соціальної і духовної сфери, їх відтворення і передачі від покоління до покоління; 3) суспільство громадян із високим рівнем економічних, соціальних, політичних, культурних і моральних властивостей, яке спільно з державою утворює розвинені правові відносини; суспільство рівноправних громадян, яке не залежить від держави, але взаємодіє з нею заради спільного блага.

СУСПІЛЬСТВО ІНФОРМАЦІЙНЕ — найрозвиненіша щодо технологічного способу виробництва людська цивілізація, яка виникає внаслідок інформаційно-комп'ютерної революції й базується на інформаційних технологіях, «інтелектуальних» комп'ютерах, автоматизації та роботизації всіх сфер та галузей економіки й управління, єдиній найновішій інтегрованій системі зв'язку.

Т

ТВОРЧА СПІЛКА — громадська організація, яка об'єднує працівників культури і мистецтва та утворюється за фаховою ознакою.

ТРЕТЕЙСЬКИЙ СУД — недержавний судовий орган, що утворюється для вирішення цивільних та господарських спорів за згодою їх сторін.

У

УКРАЇНА — суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. У. є унітарною державою. Територія У. є цілісною і недоторканною. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в У. найвищими соціальними цінностями. У. є республікою. Єдиним джерелом влади в У. є народ.

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД — громадяни України всіх національностей. Назва визначається українською етнічною нацією, яка становить його більшість і є титульною нацією.

УПОВНОВАЖЕНИЙ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ — посадова особа, яка здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції на постійній основі (*Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23 грудня 1997 р.*).

Ф

ФЕМІДА — 1) у давньогрецькій міфології — богиня правосуддя, зображена із зав'язаними очима (на ознаку неупередженості), з вагами в одній руці і мечем — в другій; 2) у переносному значенні — правосуддя.

ФРОНТ — поширена назва такої організаційно-правової форми громадських об'єднань громадян, як рух (масовий рух).

Х

ХАБЕАС КОРПУС — інститут англійського процесуального права, який полягає в тому, що на вимогу затриманого чи заарештованого він має бути негайно доставлений до суду для перевірки підстав затримання чи арешту.

ХАРТІЯ (грец. *chartion*, від *chartes* — лист папірусу) — матеріал (папірус або пергамент), на якому написано рукопис, а також сам рукопис. У середні віки та в Новий час Х. називався документ публічно-правового і політичного характеру, що засвідчував певні права або привілеї. У сучасному світі Х. називаються деякі документи, декларації суспільно-політичного характеру, що не мають обов'язкової (юридичної) сили (наприклад, Європейська хартія про місцеве самоврядування, Паризька хартія для Нової Європи та ін.).

ХАРТІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ — складається з трьох міжнародних правових актів: Загальної декларації прав людини, що затверджена і проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р., Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (обидва датуються 19 грудня 1966 р.). Норми поведінки, закріплені у Декларації, не є формально обов'язковими для дотримання членами ООН. Натомість норми, що закріплені у Пактах, прирівнюються до міжнародних договорів і вважаються обов'язковими для дотримання державами, які до цих Пактів приєдналися. Україною ратифіковано всі документи, що становлять Х. п. л.

Ц

ЦЕНЗУРА — державний нагляд за змістом і поширенням масової інформації. Державний контроль за змістом і поширенням суспільно значущої інформації здійснюється у будь-якому суспільстві. Офіційно забороняється, наприклад, розголошення відомостей, що є державною або військовою таємницею, поширення інформації, що містить заклики до незаконних дій, завдає шкоди національній безпеці чи суспільній моралі тощо.

ЦИВІЛІЗАЦІЯ (фр. *civilisation*, лат. *civilis* — цивільний, державний, політичний, гідний громадянина, ввічливий) — рівень, ступінь суспільного розвитку, матеріальної і духовної культури; людська спільнота, яка впродовж певного періоду часу (процес зародження, розвиток, загибель чи перетворення цивілізації) має стійкі особливі риси в соціально-політичній організації, економіці та культурі (науці, технологіях, мистецтві тощо), спільні духовні цінності та ідеали, ментальність (світогляд).

Ч

ЧЕСТЬ І ГІДНІСТЬ — особисті немайнові невідчужувані блага, які охороняються законом. Відповідно до ст. 21 Конституції України всі люди є рівні у

своїй гідності. Ч. і г. людини належать до благ, що є в Україні найвищою соціальною цінністю. Право на повагу до гідності є одним із конституційних прав людини. Охорона Ч. і г. людини здійснюється шляхом заборони поширення про неї неправдивих ганебних відомостей, а також тих, що стосуються її особистого життя, негідного поводження з нею. Проявом неповаги до гідності людини є її катування, жорстоке покарання, утримання у рабстві, торгівля. Повага до гідності дитини є одним із обов'язків батьків. Гідність людини охороняється і після смерті шляхом заборони глуму над її тілом та місцем поховання. Якщо протиправною поведінкою, спрямованою проти Ч. і г., особі заподіяна майнова та моральна шкода, вона має право на їх відшкодування.

«ЧЕТВЕРТА ВЛАДА» — умовна та образна назва засобів масової інформації. Завдяки такій назві засоби масової інформації за силою впливу на суспільство прирівнюються до трьох гілок державної влади — законодавчої, виконавчої і судової. Вислів «Ч. в.» у законодавчих актах не вживається.

Ю

ЮРИДИЧНА АДРЕСА — місцезнаходження юридичної особи, яке визначається місцем її державної реєстрації, якщо інше не встановлено законом. Місцезнаходження юридичної особи вказується в її установчих документах.

ЮРИДИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ — вид соціальної діяльності, якою займаються юристи з використанням юридичних знань, засобів, дотримуючись у передбачених законом випадках юридичної форми, з метою вирішення різних юридичних проблем.

ЮРИДИЧНА ДОПОМОГА — сукупність заходів щодо надання правових послуг юридичним та фізичним особам. Має на меті їх правильну юридичну орієнтацію у різноманітних правових ситуаціях. Відповідно до законодавства України надання Ю. д. покладено на адвокатів, які працюють у складі колегій чи індивідуально (*Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5*

липня 2012 р.). Крім того, у різних галузях господарства та управління діє розгалужена мережа юридичних служб.

ЮРИДИЧНА ПРАКТИКА — правотворча, правоохоронна і правореалізаційна діяльність суб'єктів права та сукупність напрацьованого ними практичного досвіду.

ЮРИДИЧНА СЛУЖБА — професійна діяльність з практичного застосування законодавства та юридичного обслуговування діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій та інших суб'єктів права державних і недержавних секторів економіки країни. Виконання завдань і функцій Ю. с. особами, які займають відповідні посади в державних органах та одержують зарплату за рахунок державного бюджету, є державною службою.

ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД — правові засоби і способи, за допомогою яких реалізуються, охороняються і захищаються права і свободи людини і громадянина, усуваються порушення прав і свобод, поновлюються порушені права.

ЮРИДИЧНІ ДІЇ — обставини, пов'язані з діяльністю людини, виявом її волі.

ЮРИДИЧНІ ПОДІЇ — факти, які не залежать від волі та свідомості учасників правових відносин (народження, смерть, хвороба людини, досягнення певного віку).

ЮРИДИЧНА ОСОБИСТІСТЬ – це юридична людина та стійка система її соціально значимих якостей, наданих і забезпечуваних суб'єктом юридичної правотворчості, котра (система) відображає рівень свободи цієї людини та межі її відповідальності в певному суспільстві.

ЮРИДИЧНІ ФАКТИ — конкретні життєві обставини, з якими правові норми пов'язують виникнення, зміну або припинення правових відносин.

ЮРИСКОНСУЛЬТ (лат. *juris consultus (juris-consultus)* — правознавець) — працівник юридичної служби, службова особа державного і недержавного

підприємства, установи чи організації, на яку покладається проведення правової роботи.

ЮРИСПРУДЕНЦІЯ (лат. *jurisprudentia* — знання права) — 1) сукупність правових наук, правознавство; 2) теоретична діяльність у галузі права і практика реалізації права.

ЮРИСТ (нім. *Jurist* — правознавець, законодавець; лат. *jus (juris)* — право) — фахівець, який має професійні, тобто фундаментальні, правові знання, що використовуються для потреб того чи іншого виду юридичної діяльності. Від юридичної професії слід відрізняти юридичні спеціальності, з яких вона складається. Ю. вважаються судді, прокурори, слідчі, адвокати, нотаріуси, юрисконсульти та інші спеціалісти у галузі правознавства.

ЮСТИЦІЯ (лат. *justitia* — справедливість) — 1) сукупність судових установ та їх діяльність зі здійснення правосуддя; 2) судове відомство.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Головною метою діяльності неурядових правозахисних організацій в Україні слід вважати:

- а) захист прав і свобод людини та громадянина;
- б) реалізацію політичних програм;
- в) допомогу органам державної влади;
- г) створення режиму законності та правопорядку в країні.

2. Основними джерелами діяльності неурядових правозахисних організацій України є:

- а) закони України, постанови Кабінету Міністрів України;
- б) міжнародні правові акти, ратифіковані Україною;
- в) судова практика;
- г) усе з перерахованого.

3. Назвіть одного з найбільш відомих правозахисників сучасної України:

- а) Євген Захаров;
- б) Петро Григоренко;
- в) Валерія Новодворська;
- г) Микола Руденко.

4. Громадське об'єднання – це:

- а) зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку;
- б) добровільні неприбуткові об'єднання, створені органами місцевого самоврядування з метою більш ефективного здійснення своїх повноважень;
- в) добровільне об'єднання фізичних осіб або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів;
- г) громадські об'єднання індивідів або груп за певними інтересами, які беруть участь у громадській діяльності.

5. Громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як:

- а) громадська спілка, громадська група;
- б) громадська організація, національна організація;
- в) громадська організація, громадська спілка;
- г) національна організація, національна спілка.

6. Громадським об'єднанням, засновниками та членами якого є фізичні особи є:

- а) територіальна громада;
- б) громадська організація;

- в) громадська спілка;
- г) політична партія.

7. Молодіжні громадські організації – це об'єднання громадян віком:

- а) від 12 до 18 років;
- б) від 8 до 20 років;
- в) від 14 до 35 років;
- г) від 14 до 18 років.

8. Засновниками молодіжних та дитячих громадських організацій можуть бути:

- а) тільки громадяни України віком від 25 до 40 років;
- б) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах та досягли 14 років;
- в) громадяни України та іноземці, які перебувають в Україні не менше 10 років та досягли 18 років;
- г) громадяни України віком від 22 до 35 років та іноземці, які перебувають в Україні на законних підставах.

9. Громадським об'єднанням, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи є:

- а) громадська організація;
- б) громадська спілка;
- в) територіальна громада;
- г) політична партія.

10. Членами (учасниками) громадської організації, крім молодіжної та дитячої, можуть бути особи:

- а) які досягли 14 років;
- б) які досягли 16 років;
- в) які досягли 18 років;
- г) які досягли 21 років.

11. Засновниками громадської організації, крім молодіжної та дитячої, можуть бути особи, які досягли:

- а) 14 років;
- б) 16 років;
- в) 18 років;
- г) 21 років.

12. Громадське об'єднання, яке має намір здійснювати діяльність без статусу юридичної особи, повідомляє про своє утворення уповноважений орган з питань реєстрації протягом:

- а) 70 днів після проведення установчих зборів;
- б) 90 днів після проведення установчих зборів;
- в) 65 днів після проведення установчих зборів;
- г) 60 днів після проведення установчих зборів.

13. Громадські об'єднання утворюються і діють на принципах:

- а) добровільності, самоврядності, вільного вибору території діяльності, рівності перед законом, відсутності майнового інтересу їх членів, прозорості, відкритості та публічності;
- б) самоврядності, законності, самостійності у визначенні напрямів своєї діяльності, відкритості і публічності;
- в) відкритості та публічності, прозорості, рівноправності членів, відсутності майнового інтересу їх членів;
- г) законності, добровільності, рівноправності членів, самоврядності, самостійності у визначенні напрямів своєї діяльності, відкритості і публічності.

14. Принцип діяльності громадських об'єднань, що передбачає право особи на вільну участь або неучасть у громадському об'єднанні, у тому числі в його утворенні, вступі в таке об'єднання або припиненні членства – це:

- а) самоврядність;
- б) добровільність;
- в) відкритість;
- г) публічність.

15. Членами громадського об'єднання не можуть бути:

- а) особи, які визнані судом недієздатними;
- б) юридичні особи приватного права;
- в) особи без громадянства;
- г) особи, які досягли 16 років.

16. Забороняється створення і діяльність громадських об'єднань, якщо:

- а) засновником громадського об'єднання є громадянин іншої держави;
- б) завдання громадського об'єднання спрямовані на ліквідацію незалежності України або зміну конституційного ладу насильницьким шляхом;
- в) громадське об'єднання не було зареєстроване в органах юстиції;
- г) засновник громадського об'єднання має непогашену судимість.

17. Установчий документ, що визначає порядок управління та здійснення діяльності громадського об'єднання – це:

- а) маніфест;
- б) протокол;
- в) регламент;
- г) статут.

18. Громадські об'єднання не можуть мати:

- а) прапор;
- б) воєнізованих формувань;
- в) статут;
- г) емблеми.

19. Власна назва громадського об'єднання має обов'язково містити:

- а) інформацію про статус громадського об'єднання;
- б) ім'я фізичної особи;
- в) номер державної реєстрації;
- г) слово «державний» або «комунальний».

20. У власній назві громадського об'єднання не може міститися:

- а) інформація про статус громадського об'єднання;
- б) ім'я фізичної особи;
- в) слова «державний» та «комунальний»;
- г) інформація про вид громадського об'єднання.

21. Для отримання громадським об'єднанням всеукраїнського статусу необхідно мати у різних адміністративно-територіальних одиницях:

- а) 15 відокремлених підрозділів;
- б) відокремлених підрозділів у більшості адміністративно-територіальних одиниць, зазначених у частині другій статті 133 Конституції України;
- в) 20 відокремлених підрозділів;
- г) 24 відокремлених підрозділів.

22. Чинний Закон України «Про громадські об'єднання» був прийнятий:

- а) 22 квітня 2012 р.;
- б) 22 березня 2012 р.;
- в) 22 квітня 2013 р.;
- г) 22 березня 2013 р.

23. Принцип безпосередньої дії прав і свобод людини і громадянина передбачає, що:

- а) конституційні права і свободи людини і громадянина поширюються на кожного безпосередньо;
- б) конституційні права і свободи людини і громадянина діють незалежно від того, чи конкретизовані вони у відповідних нормативних актах;
- в) конституційні права і свободи людини і громадянина діють, якщо для них передбачено конкретний механізм реалізації;
- г) конституційні права і свободи людини і громадянина здійснюються особою особисто.

24. Конституційний принцип рівноправ'я не передбачає:

- а) рівність прав жінки і чоловіка;
- б) рівність перед судом;
- в) рівний доступ громадян до публічних посад;
- г) рівність в соціально-економічній сфері життя.

25. Особисті права і свободи людини і громадянина:

- а) створюють юридичні умови для активної участі громадянина в сфері соціально-економічного та культурного життя суспільства;
- б) пов'язані з участю громадянина в сфері політичного життя суспільства, наданням йому можливості для участі в управлінні державою, суспільним життям;
- в) забезпечують рівноправність громадян перед судом і законом;
- г) гарантують недоторканність особи та її гідності.

26. До особистих конституційних прав і свобод людини і громадянина не належить:

- а) право на вільний розвиток своєї особистості;
- б) право мирно, без зброї збиратися та проводити збори, мітинги, походи й демонстрації;
- в) право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції;
- г) право на свободу пересування й вільний вибір місця проживання.

27. Згідно зі ст. 41 Конституції України конфіскація майна може бути застосована виключно:

- а) за рішенням Верховної Ради України;
- б) за постановою прокурора;
- в) за рішенням суду;
- г) за рішенням колегії місцевих депутатів.

28. Система гарантій конституційних прав і свобод в Україні представлена:

- а) позитивними та негативними гарантіями;
- б) економічними, юридичними та політичними гарантіями;
- в) загальними та спеціальними гарантіями;
- г) загальними та судовими гарантіями.

29. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги в Україні діє:

- а) прокуратура;
- б) адвокатура;
- в) нотаріат;
- г) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

30. Європейська Конвенція про захист прав та основних свобод людини і громадянина була ратифікована Верховною Радою України:

- а) 1 березня 1996 р.;
- б) 17 липня 1997 р.;
- в) 25 січня 1991 р.;
- г) 8 лютого 1999 р.

31. Інститутами громадянського суспільства, що створюються з метою здійснення представництва та захисту трудових, соціально-економічних прав та інтересів членів трудового колективу є:

- а) профспілки;
- б) релігійні організації;
- в) місіонерські товариства;
- г) політичні партії.

32. Системою недержавних інститутів, яка забезпечує самоорганізацію та розвиток населення є:

- а) політична система;
- б) правова держава;
- в) соціальна держава;
- г) громадянське суспільство.

33. До ознак громадянського суспільства не належить:

- а) добровільне формування інститутів – громадських об'єднань;
- б) задоволення матеріальних і духовних потреб та інтересів людини та її добровільних об'єднань шляхом громадської співпраці;
- в) здійснення суспільної діяльності за принципом «дозволено тільки те, що прямо вказано в законі»;
- г) здатність протистояти сваволі держави.

34. Найвищою соціальною цінністю у громадянському суспільстві є:

- а) соціальний добробут;
- б) законність та правопорядок;
- в) право на вільне волевиявлення та громадянську позицію;
- г) права, свободи, честь та гідність людини.

35. Взаємодія між громадянським суспільством та державною владою за умов демократії відбувається таким чином:

- а) державна влада управляє громадянським суспільством;
- б) громадянське суспільство здійснює державну владу;
- в) державна влада рівнозначна громадянському суспільству;
- г) державна влада підпорядковує свою діяльність служінню громадянському

суспільству.

36. Яка мінімальна кількість засновників громадського об'єднання, передбачена законодавством?

- а) десять осіб;
- б) п'ять осіб;
- в) дві особи;
- г) одна особа.

37. Який з цих документів дає початок щодо утворення громадського об'єднання?

- а) протокол;
- б) міжнародний договір;
- в) декларація;
- г) договір, укладений вищими навчальними закладами з юридичними та фізичними особами.

38. Яким чином з'являється найменування громадського об'єднання?

- а) шляхом жеребкування;
- б) визначається рішенням установчих зборів під час його утворення;
- в) цим питанням займається Міністерство юстиції України;
- г) шляхом референдуму.

39. Який з цих статусів унеможливорює реєстрацію громадського об'єднання?

- а) «терористичне»;
- б) «дитяче»;
- в) «молодіжне»;
- г) «всеукраїнське»;

40. Який орган виконавчої влади координує та контролює діяльність громадських об'єднань в Україні?

- а) Державна міграційна служба України;
- б) Державна прикордонна служба України;
- в) Служба безпеки України;
- г) Міністерство юстиції України.

41. Яке право реалізує громадянин України, приймаючи участь у діяльності громадських об'єднань?

- а) громадянське;
- б) культурне;
- в) економічне;
- г) соціальне.

42. Органом, що здійснює реєстрацію громадських об'єднань в Україні, є:

- а) Служба безпеки України;
- б) Державна пенітенціарна служба України;
- в) Державна реєстраційна служба України;
- г) Державна служба з питань інвалідів та ветеранів України.

43. Якого з перерахованих видів неурядових правозахисних організацій за територіальною ознакою не існує?

- а) політичні;
- б) загальноукраїнські;
- в) регіональні;
- г) місцеві.

44. Яка з перерахованих назв не властива неурядовим правозахисним організаціям України?

- а) агентство;
- б) спілка;
- в) центр;
- г) асоціація.

45. Яку з перерахованих структур не можна віднести до неурядових правозахисних організацій?

- а) нотаріат;
- б) адвокатура;
- в) ОВС;
- г) міжнародні НПО.

46. Який з цих державних органів приймає рішення про заборону громадського об'єднання?

- а) суд;
- б) Адміністрація Президента України;
- в) Верховна Рада України;
- г) Агентство з питань енергетики України.

47. Порядок діяльності громадських об'єднань в Україні регламентується:

- а) Законом України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні»;
- б) Законом України «Про громадянство України»;
- в) Законом України «Про громадські об'єднання»;
- г) Законом України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України».

48. Правовий статус громадських об'єднань в Україні забезпечується:

- а) законодавством України;
- б) діяльністю відповідних органів;
- в) відстоюванням своїх прав та свобод іноземця;
- г) нормами міжнародного права.

48. Перші відомості щодо діяльність неурядових правозахисних організацій в Україні зафіксовано у:

- а) Конституції України;
- б) повістях минулих літ;
- в) давньоруських літописах;
- г) віршах.

49. Початок розроблення законодавства незалежної України щодо діяльності неурядових правозахисних організацій покладено:

- а) Регламентом Верховної Ради України;
- б) Законом України «Про громадські об'єднання»;
- в) Митним кодексом України;
- г) Конституцією України.

50. Який з перерахованих документів встановлює на наднаціональному рівні стандарти формування громадських організацій?

- а) Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно правового статусу неурядових організацій у Європі 2007 р.;
- б) Загальна декларація прав людини 1948 р.;
- в) Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р.;
- г) Конвенція про права інвалідів 2006 р.

ЗАКОН УКРАЇНИ «Про громадські об'єднання»

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 1, ст.1)

Цей Закон визначає правові та організаційні засади реалізації права на свободу об'єднання, гарантованого Конституцією України та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, порядок утворення, реєстрації, діяльності та припинення громадських об'єднань.

Розділ I ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ

Стаття 1. Поняття громадського об'єднання

1. Громадське об'єднання - це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів.

2. Громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація або громадська спілка.

3. Громадська організація - це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи.

4. Громадська спілка - це громадське об'єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи.

5. Громадське об'єднання може здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи або без такого статусу. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи є непідприємницьким товариством, основною метою якого не є одержання прибутку.

{Частину шосту статті 1 виключено на підставі Закону № 767-VII від 23.02.2014}

Стаття 2. Сфера дії Закону

1. Дія цього Закону поширюється на суспільні відносини у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення громадських об'єднань в Україні.

2. Дія цього Закону не поширюється на суспільні відносини у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення:

- 1) політичних партій;
- 2) релігійних організацій;
- 3) непідприємницьких товариств, що утворюються актами органів державної влади, інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування;

4) асоціацій органів місцевого самоврядування та їх добровільних об'єднань;

5) саморегулювальних організацій, організацій, які здійснюють професійне самоврядування;

6) непідприємницьких товариств (які не є громадськими об'єднаннями), утворених на підставі інших законів.

3. Особливості регулювання суспільних відносин у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення окремих видів громадських об'єднань можуть визначатися іншими законами.

4. Неурядові організації інших держав, міжнародні неурядові організації (далі - іноземні неурядові організації) діють на території України відповідно до цього та інших законів України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 3. Принципи утворення і діяльності громадських об'єднань

1. Громадські об'єднання утворюються і діють на принципах:

- 1) добровільності;
- 2) самоврядності;
- 3) вільного вибору території діяльності;
- 4) рівності перед законом;
- 5) відсутності майнового інтересу їх членів (учасників);
- 6) прозорості, відкритості та публічності.

2. Добровільність передбачає право особи на вільну участь або неучасть у громадському об'єднанні, у тому числі в його утворенні, вступі в таке об'єднання або припиненні членства (участі) в ньому.

3. Самоврядність передбачає право членів (учасників) громадського об'єднання самостійно здійснювати управління діяльністю громадського об'єднання відповідно до його мети (цілей), визначати напрями діяльності, а також невтручання органів державної влади, інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування в діяльність громадського об'єднання, крім випадків, визначених законом.

{Зміни до частини третьої статті 3 див. в Законі № 5026-VI від 22.06.2012}

4. Вільний вибір території діяльності передбачає право громадських об'єднань самостійно визначати територію своєї діяльності, крім випадків, визначених законом.

5. Рівність перед законом передбачає, що громадські об'єднання є рівними у своїх правах та обов'язках відповідно до закону з урахуванням організаційно-правової форми, виду та/або статусу такого об'єднання.

6. Відсутність майнового інтересу передбачає, що члени (учасники) громадського об'єднання не мають права на частку майна громадського об'єднання та не відповідають за його зобов'язаннями. Доходи або майно (активи) громадського об'єднання не підлягають розподілу між його членами (учасниками) і не можуть використовуватися для вигоди будь-якого окремого члена (учасника) громадського

об'єднання, його посадових осіб (крім оплати їх праці та відрахувань на соціальні заходи).

7. Прозорість, відкритість передбачає право всіх членів (учасників) громадського об'єднання мати вільний доступ до інформації про його діяльність, у тому числі про прийняті громадським об'єднанням рішення та здійснені заходи, а також обов'язок громадського об'єднання забезпечувати такий доступ. Публічність означає, що громадські об'єднання інформують громадськість про свої мету (цілі) та діяльність.

Стаття 4. Обмеження щодо утворення і діяльності громадських об'єднань

1. Утворення і діяльність громадських об'єднань, мета (цілі) або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняються.

{Частина перша статті 4 із змінами, внесеними згідно із Законом № 721-VII від 16.01.2014 - втратив чинність на підставі Закону № 732-VII від 28.01.2014; із змінами, внесеними згідно із Законом № 767-VII від 23.02.2014}

2. Громадські об'єднання не можуть мати воєнізованих формувань.

3. Інші обмеження права на свободу об'єднання, у тому числі на утворення і діяльність громадських об'єднань, можуть бути встановлені виключно законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

4. Громадським об'єднанням не можуть надаватися владні повноваження, крім випадків, передбачених законом.

Стаття 5. Гарантії права на свободу об'єднання

1. Ніхто не може бути примушений до вступу у будь-яке громадське об'єднання. Належність чи неналежність до громадського об'єднання не може бути підставою для обмеження прав і свобод особи або для надання їй органами державної влади, іншими державними органами, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування будь-яких пільг і переваг.

2. Кожна особа має право добровільно у будь-який час у порядку, встановленому статутом, припинити членство (участь) у громадському об'єднанні.

3. Вимога про зазначення відомостей щодо членства (участі) особи у громадському об'єднанні, якщо така вимога не пов'язана з реалізацією особою своїх прав як особи, яка має право представляти громадське об'єднання, або члена (учасника) громадського об'єднання, не допускається, крім випадків, визначених законом.

Стаття 6. Спільна реалізація громадськими об'єднаннями своєї мети (цілей)

1. Громадські об'єднання мають право реалізовувати свою мету (цілі) шляхом укладення між собою на добровільних засадах угод про співробітництво та/або взаємодопомогу, утворення відповідно до цього Закону громадських спілок, а також в інший спосіб, не заборонений законом.

2. Громадські об'єднання можуть здійснювати співробітництво з іноземними неурядовими організаціями та міжнародними урядовими організаціями з дотриманням законів України та міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Розділ II

УТВОРЕННЯ ТА РЕЄСТРАЦІЯ ГРОМАДСЬКОГО ОБ'ЄДНАННЯ

Стаття 7. Засновники громадського об'єднання

1. Засновниками громадської організації можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які досягли 18 років, а молодіжної та дитячої громадської організації - 14 років.

2. Засновниками громадської спілки можуть бути юридичні особи приватного права, у тому числі громадські об'єднання зі статусом юридичної особи. Засновниками громадської спілки не можуть бути політичні партії, а також юридичні особи, щодо яких прийнято рішення щодо їх припинення або які перебувають у процесі припинення.

3. Кількість засновників громадського об'єднання не може бути меншою, ніж дві особи.

4. Засновниками громадської спілки не можуть бути юридичні особи приватного права, єдиним засновником яких є одна і та сама особа.

5. Засновником громадської спілки не може бути юридична особа приватного права, якщо засновник (власник істотної участі) цієї юридичної особи внесений до переліку осіб, пов'язаних зі здійсненням терористичної діяльності, або щодо яких застосовано міжнародні санкції.

6. Засновником громадської організації не може бути особа, яку визнано судом недієздатною.

7. Повноваження засновника громадського об'єднання закінчуються після прийняття рішення про реєстрацію або прийняття повідомлення про утворення громадського об'єднання в установленому цим Законом порядку.

Примітка. Під істотною участю у цьому Законі слід розуміти пряме та опосередковане, самостійне або спільно з іншими особами володіння 10 і більше відсотками статутного (складеного) капіталу або голосів за придбаними акціями (частками) юридичної особи або незалежно від формального володіння можливістю значного впливу на управління чи діяльність юридичної особи.

Стаття 8. Члени (учасники) громадського об'єднання

1. Членами (учасниками) громадської організації, крім молодіжної та дитячої, можуть бути особи, визначені частиною першою статті 7 цього Закону, які досягли 14 років. Вік членів молодіжної, дитячої організації визначається її статутом у межах, встановлених законом.

2. Членами (учасниками) громадської спілки можуть бути юридичні особи приватного права, у тому числі громадські об'єднання зі статусом юридичної особи, фізичні особи, які досягли 18 років та не визнані судом недієздатними.

Стаття 9. Утворення громадського об'єднання

1. Утворення громадського об'єднання здійснюється на установчих зборах його засновників та оформлюється протоколом.

2. Протокол установчих зборів громадського об'єднання має містити відомості про:

- 1) дату та місце проведення установчих зборів;
- 2) осіб, які брали участь в установчих зборах (відповідно до частини одинадцятої цієї статті);
- 3) рішення про утворення громадського об'єднання із зазначенням мети (цілей) його діяльності;
- 4) рішення про визначення найменування та за наявності - скороченого найменування громадського об'єднання;
- 5) рішення про затвердження статуту громадського об'єднання;
- 6) рішення про утворення (обрання) керівника, органів управління громадського об'єднання відповідно до затвердженого статуту;
- 7) рішення про визначення особи (осіб), яка має право представляти громадське об'єднання у правовідносинах з державою та іншими особами і вчиняти дії від імені громадського об'єднання без додаткового уповноваження (далі - особа, уповноважена представляти громадське об'єднання), - для громадського об'єднання, яке має намір здійснювати діяльність без статусу юридичної особи, якщо утворення (обрання) органів управління не передбачено рішенням про утворення такого об'єднання;
- 8) рішення про визначення особи (осіб), яка має право представляти громадське об'єднання для здійснення реєстраційних дій, - для громадського об'єднання, яке має намір здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи.

3. Юридична особа приватного права бере участь в утворенні громадської спілки через свого керівника або іншого уповноваженого представника, який діє на підставі довіреності на вчинення дій щодо утворення громадської спілки.

4. У разі утворення громадського об'єднання, яке має намір здійснювати діяльність без статусу юридичної особи, рішення, передбачені пунктами 5 та 6 частини другої цієї статті, приймаються, якщо наявність статуту та/або утворення (обрання) органів управління передбачено рішенням про утворення такого об'єднання.

5. У протоколі установчих зборів можуть зазначатися відомості і про інші прийняті на цих зборах рішення стосовно утворення та/або діяльності громадського об'єднання.

6. Особа може бути обрана керівником, обрана до складу керівного органу громадського об'єднання, визначена особою, яка має право представляти громадське об'єднання для здійснення реєстраційних дій, або визначена особою, уповноваженою представляти громадське об'єднання, за наявності її особистої згоди.

7. Протокол установчих зборів підписується головуючим та секретарем зборів.

8. Громадські об'єднання реєструються або повідомляють про своє утворення у порядку, передбаченому цим Законом, протягом 60 днів з дня проведення установчих зборів.

9. Дії від імені незареєстрованого громадського об'єднання або громадського об'єднання, повідомлення якого не прийнято в установленому цим Законом порядку, крім дій, пов'язаних з реєстрацією такого об'єднання або повідомленням про його утворення, забороняються.

10. Вимоги цієї статті застосовуються також щодо рішень стосовно створення нового громадського об'єднання, які приймаються у зв'язку з реорганізацією громадського об'єднання.

11. Невід'ємною частиною протоколу установчих зборів громадського об'єднання є реєстр осіб, які брали участь в установчих зборах, в якому обов'язково зазначаються відомості:

1) щодо фізичних осіб - прізвище, ім'я та по батькові особи, дата народження, а для іноземців та осіб без громадянства також дані національного паспорта або документа, що його замінює. Дані про особу засвідчуються її особистим підписом;

2) щодо юридичних осіб - повне найменування, ідентифікаційний код, юридична адреса, прізвище, ім'я та по батькові особи, яка уповноважена брати участь в установчих зборах. Ці дані засвідчуються підписом особи, уповноваженої брати участь в установчих зборах.

Стаття 10. Найменування громадського об'єднання

1. Найменування громадського об'єднання визначається рішенням установчих зборів під час його утворення.

2. Найменування громадського об'єднання складається з двох частин - загальної та власної назв. У загальній назві зазначається організаційно-правова форма громадського об'єднання ("громадська організація", "громадська спілка").

{Частина друга статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законом № 721-VII від 16.01.2014 - втратив чинність на підставі Закону № 732-VII від 28.01.2014; із змінами, внесеними згідно із Законом № 767-VII від 23.02.2014}

3. Найменування громадського об'єднання викладається державною мовою. Громадське об'єднання може також викласти свою власну назву, поряд з державною мовою, іноземною мовою або мовою національної меншини.

4. Власна назва громадського об'єднання не повинна бути тотожною власним назвам інших зареєстрованих громадських об'єднань або громадських об'єднань, повідомлення яких прийнято в установленому цим Законом порядку.

5. Власна назва громадського об'єднання не може містити:

1) найменування органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування, складових найменувань цих органів (міністерство, агентство, служба, інспекція, комітет, адміністрація, прокуратура, суд);

2) власну назву громадського об'єднання, діяльність якого заборонена в судовому порядку (протягом трьох років після набрання відповідним рішенням суду законної сили);

3) інші позначення, використання яких обмежено законом.

6. Власна назва громадського об'єднання не може містити слова "державний", "комунальний" та похідні від них. Власна назва навчального закладу, установи чи організації у власній назві громадського об'єднання може використовуватися лише за згоди відповідного навчального закладу, установи чи організації.

Забороняється використання у власній назві громадського об'єднання історичних державних найменувань, перелік яких встановлюється Кабінетом Міністрів України.

7. Власна назва громадського об'єднання має містити інформацію про статус громадського об'єднання ("дитяче", "молодіжне", "всеукраїнське") та може містити інформацію про його вид ("екологічне", "правозахисне" тощо).

8. Власна назва громадського об'єднання може містити ім'я (псевдонім) фізичної особи за умови попередньої письмової згоди цієї особи або її спадкоємців, засвідченої в установленому законом порядку, якщо інше не передбачено законом.

9. Громадське об'єднання має право на використання свого найменування з моменту реєстрації або прийняття в установленому цим Законом порядку повідомлення про його утворення. Забороняється використання найменування громадського об'єднання фізичними та юридичними особами, які не належать до цього громадського об'єднання, без згоди такого громадського об'єднання для цілей, не пов'язаних з діяльністю цього громадського об'єднання.

10. Громадське об'єднання може також мати скорочене найменування, яке визначається рішенням його установчих зборів або вищого органу управління - з'їзду, конференції, загальних зборів тощо (далі - вищий орган управління).

{Частина десята статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законом № 721-VII від 16.01.2014 - втратив чинність на підставі Закону № 732-VII від 28.01.2014; із змінами, внесеними згідно із Законом № 767-VII від 23.02.2014}

11. Зміна найменування громадського об'єднання здійснюється на засіданні вищого органу управління такого об'єднання з додержанням вимог цього Закону та статуту об'єднання (за наявності).

Стаття 11. Статут громадського об'єднання

1. Статут громадського об'єднання має містити відомості про:

1) найменування громадського об'єднання та за наявності - скорочене найменування;

2) мету (цілі) та напрями його діяльності;

3) порядок набуття і припинення членства (участі) у громадському об'єднанні, права та обов'язки його членів (учасників);

4) повноваження керівника, вищого органу управління, інших органів управління (далі – керівні органи) громадського об'єднання, порядок їх формування та зміни складу, термін повноважень, а також порядок визначення особи, уповноваженої представляти громадське об'єднання, та її заміни (для громадських об'єднань, що не мають статусу юридичної особи);

5) періодичність засідань і процедуру прийняття рішень керівними органами громадського об'єднання, у тому числі шляхом використання засобів зв'язку;

6) порядок звітування керівних органів громадського об'єднання перед його членами (учасниками);

7) порядок оскарження рішень, дій, бездіяльності керівних органів громадського об'єднання та розгляду скарг;

8) джерела надходження і порядок використання коштів та іншого майна громадського об'єднання;

9) порядок створення, діяльності та припинення діяльності відокремлених підрозділів громадського об'єднання (у разі їх створення громадським об'єднанням, яке має намір здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи);

10) порядок внесення змін до статуту;

11) порядок прийняття рішення щодо саморозпуску або реорганізації громадського об'єднання, а також щодо використання його коштів та іншого майна, що залишилися після саморозпуску, - для громадського об'єднання, яке має намір здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи.

2. У статуті громадського об'єднання можуть бути передбачені додаткові положення щодо утворення, діяльності і саморозпуску чи реорганізації громадського об'єднання, що не суперечать закону.

3. Статут громадського об'єднання, яке має намір здійснювати діяльність без статусу юридичної особи (у разі, якщо наявність статуту такого об'єднання передбачена рішенням про його утворення), може не містити положень, передбачених пунктами 5-8 частини першої цієї статті.

Стаття 12. Реєстрація громадського об'єднання

1. Громадське об'єднання, яке має намір здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи, підлягає реєстрації в порядку, визначеному Законом України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців", з урахуванням особливостей, установлених цим Законом.

{Частина перша статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом № 721-VII від 16.01.2014 - втратив чинність на підставі Закону № 732-VII від 28.01.2014; із змінами, внесеними згідно із Законом № 767-VII від 23.02.2014}

2. Реєстрація громадського об'єднання здійснюється безоплатно органами виконавчої влади, на які відповідно до законодавства покладені повноваження з

питань реєстрації громадських об'єднань (далі - уповноважений орган з питань реєстрації), за місцезнаходженням громадського об'єднання.

3. Для реєстрації громадського об'єднання керівник або особа (особи), яка має право представляти громадське об'єднання для здійснення реєстраційних дій, протягом 60 днів з дня утворення громадського об'єднання подають (надсилають поштовим відправленням) до уповноваженого органу з питань реєстрації за місцезнаходженням громадського об'єднання заяву за формою, затвердженою Міністерством юстиції України, до якої додаються:

1) примірник протоколу установчих зборів, оформленого з дотриманням вимог частин другої, п'ятої, сьомої статті 9 цього Закону;

2) статут (у двох примірниках);

3) відомості про керівні органи громадського об'єднання із зазначенням прізвища, ім'я, по батькові (за наявності), дати народження керівника, членів інших керівних органів, посади в керівних органах, контактного номера телефону та інших засобів зв'язку, а також зазначені відомості про особу (осіб), яка має право представляти громадське об'єднання для здійснення реєстраційних дій, до яких додається письмова згода цієї особи, передбачена частиною шостою статті 9 цього Закону, якщо така особа не була присутня на установчих зборах;

4) заповнена реєстраційна картка на проведення державної реєстрації юридичної особи.

{Пункт 5 частини третьої статті 12 виключено на підставі Закону № 767-VII від 23.02.2014}

4. Заяву та документи, зазначені в пунктах 3 і 4 частини третьої цієї статті, підписує керівник або особа (особи), яка має право представляти громадське об'єднання для здійснення реєстраційних дій. Справжність підпису зазначеної особи на заяві про реєстрацію громадського об'єднання засвідчується нотаріально.

{Частина четверта статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом № 721-VII від 16.01.2014 - втратив чинність на підставі Закону № 732-VII від 28.01.2014; із змінами, внесеними згідно із Законом № 767-VII від 23.02.2014}

5. Для реєстрації громадської спілки, крім документів, передбачених частиною третьою цієї статті, подаються документи, які містять відомості щодо структури власності засновників - юридичних осіб та фізичних осіб - власників істотної участі цих юридичних осіб.

6. У разі якщо засновником (засновниками) громадської спілки є іноземна юридична особа, крім документів, передбачених частиною третьою цієї статті, додатково подається легалізований у встановленому порядку документ про підтвердження реєстрації іноземної юридичної особи в країні її місцезнаходження - витяг із торговельного, банківського або судового реєстру, що відповідає вимогам Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців".

7. Документи, які відповідно до вимог цього Закону подаються (надсилаються) до уповноваженого органу з питань реєстрації, мають бути викладені державною мовою.

8. У разі неподання (ненадсилання) документів для реєстрації громадського об'єднання протягом 60 днів з дня утворення таке громадське об'єднання не вважається утвореним.

9. На підставі поданих документів уповноважений орган з питань реєстрації протягом семи робочих днів з дня їх отримання приймає рішення про реєстрацію або про відмову у реєстрації громадського об'єднання, про направлення документів на доопрацювання чи про залишення документів без розгляду по суті.

10. Відмова у реєстрації громадського об'єднання допускається за наявності однієї або сукупності таких підстав:

1) наявність у статуті та рішеннях, відображених у протоколі про утворення громадського об'єднання, положень, що не відповідають Конституції України, статті 4 цього Закону;

2) порушення вимог статей 7, 10 цього Закону.

11. За відсутності підстав для відмови у реєстрації громадського об'єднання, передбачених частиною десятою цієї статті, для направлення документів на доопрацювання, передбачених частиною чотирнадцятою цієї статті, або для залишення документів без розгляду по суті, передбачених частиною сімнадцятою цієї статті, уповноважений орган з питань реєстрації у межах строку, визначеного частиною дев'ятою цієї статті:

1) приймає рішення у формі наказу про реєстрацію громадського об'єднання;

2) вносить до Реєстру громадських об'єднань відомості про зареєстроване громадське об'єднання та забезпечує внесення відомостей про зареєстроване громадське об'єднання як юридичну особу до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців;

3) видає (надсилає рекомендованим листом з повідомленням про вручення) керівнику або особі (особам), яка має право представляти громадське об'єднання для здійснення реєстраційних дій, виписку з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців (далі - виписка з Єдиного державного реєстру), свідоцтво про реєстрацію громадського об'єднання як громадської організації чи громадської спілки установленого Кабінетом Міністрів України зразка (далі - свідоцтво про реєстрацію) та один примірник статуту з відміткою про реєстрацію.

12. За наявності підстав для відмови у реєстрації громадського об'єднання, передбачених частиною десятою цієї статті, уповноважений орган з питань реєстрації у межах строку, передбаченого частиною дев'ятою цієї статті, приймає рішення у формі наказу про відмову у реєстрації. Невід'ємним додатком до рішення є висновок за результатами правової експертизи, який має бути вмотивованим та містити вичерпні підстави відмови.

13. Копія рішення, передбаченого частиною дванадцятою цієї статті, видається (надсилається рекомендованим листом з повідомленням про вручення) керівнику або особі (особам), яка має право представляти громадське об'єднання для здійснення реєстраційних дій, не пізніше наступного дня після його прийняття. У разі прийняття рішення про відмову у реєстрації громадського об'єднання з підстав, передбачених пунктом 2 частини десятої цієї статті, копія рішення надсилається

разом з одним примірником статуту та документами, що подавалися для проведення реєстрації такого об'єднання (крім документів, до яких висловлені зауваження).

14. Уповноважений орган з питань реєстрації у межах строку, передбаченого частиною дев'ятою цієї статті, приймає рішення у формі наказу про направлення документів на доопрацювання за наявності однієї або сукупності таких підстав:

- 1) невідповідність таких документів вимогам статей 8, 9, 11 цього Закону;
- 2) виявлення у статуті громадського об'єднання положень, які суперечать цьому Закону (крім статті 4) та іншим законам України;
- 3) порушення порядку створення громадського об'єднання як юридичної особи, встановленого законом:

а) наявність обмежень на зайняття відповідних посад, встановлених законом щодо осіб, які зазначені як керівник, посадові особи інших керівних органів громадського об'єднання;

б) невідповідність відомостей, вказаних у реєстраційній картці на проведення державної реєстрації громадського об'єднання як юридичної особи, відомостям, зазначеним у документах, що подані для проведення реєстрації громадського об'єднання.

15. Висновок за результатами правової експертизи, який є невід'ємним додатком до рішення, має містити вичерпні та вмотивовані (з посиланням на відповідні положення законів України) зауваження до поданих документів.

16. У разі прийняття рішення про направлення громадському об'єднанню поданих документів на доопрацювання копія рішення видається (надсилається рекомендованим листом з повідомленням про вручення) керівнику або особі (особам), яка має право представляти громадське об'єднання для здійснення реєстраційних дій, не пізніше наступного дня після його прийняття, разом з одним примірником статуту та документами, що подавалися для проведення реєстрації такого об'єднання (крім документів, до яких висловлені зауваження у висновку).

17. Уповноважений орган з питань реєстрації приймає рішення про залишення документів без розгляду по суті за наявності однієї або сукупності таких підстав:

- 1) документи подані не в повному обсязі;
- 2) неповнота відомостей у поданих громадським об'єднанням документах, яку не можна усунути без прийняття рішення про залишення документів без розгляду по суті;

3) документи подані особою, яка не має на це повноважень;

4) документи подано з порушенням строку подання документів для реєстрації громадського об'єднання;

5) громадське об'єднання в установленій частиною дев'ятнадцятою цієї статті строк не подало до уповноваженого органу з питань реєстрації виправлених документів.

18. Уповноважений орган з питань реєстрації у межах строку, передбаченого частиною дев'ятою цієї статті, видає (надсилає рекомендованим листом з повідомленням про вручення) керівнику або особі (особам), яка має право представляти громадське об'єднання для здійснення реєстраційних дій, копію

рішення у формі наказу про залишення документів без розгляду по суті, один примірник статуту та документи, що подавалися для проведення реєстрації громадського об'єднання.

19. Громадське об'єднання протягом шести місяців з дня отримання копії рішення про відмову у реєстрації громадського об'єднання з підстав, передбачених пунктом 2 частини десятої цієї статті, про направлення документів на доопрацювання, залишення документів без розгляду по суті може усунути недоліки та подати документи уповноваженому органу з питань реєстрації в порядку, визначеному цією статтею. У разі виявлення у статуті громадського об'єднання положень, які суперечать цьому Закону та іншим законам України (крім випадків, зазначених у пункті 1 частини десятої цієї статті), рішення про внесення змін до статуту громадського об'єднання приймається в порядку, визначеному статтею 9 цього Закону.

20. Уповноважений орган з питань реєстрації зобов'язаний протягом п'яти робочих днів з дня надходження документів після усунення недоліків прийняти рішення про реєстрацію громадського об'єднання та вчинити інші дії, передбачені частиною одинадцятою цієї статті.

21. Громадське об'єднання, яке протягом шести місяців з дня отримання копії рішення про відмову у реєстрації громадського об'єднання з підстав, передбачених пунктом 2 частини десятої цієї статті, про направлення документів на доопрацювання, залишення документів без розгляду по суті не подало документи після усунення недоліків уповноваженому органу з питань реєстрації в порядку, визначеному цією статтею, не вважається утвореним.

22. Рішення, дії чи бездіяльність уповноваженого органу з питань реєстрації, прийняті (вчинені) на підставі цієї статті, можуть бути оскаржені до суду в порядку, передбаченому Кодексом адміністративного судочинства України.

Стаття 13. Відокремлені підрозділи громадського об'єднання

1. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи може мати відокремлені підрозділи, які утворюються за рішенням відповідного керівного органу громадського об'єднання згідно із статутом.

2. Відокремлені підрозділи громадського об'єднання не є юридичними особами.

3. Відомості про утворені відокремлені підрозділи громадського об'єднання подаються до уповноваженого органу з питань реєстрації за місцезнаходженням громадського об'єднання.

4. Відомості подаються у формі реєстраційної картки, яка повинна містити такі дані:

- 1) ідентифікаційний код громадського об'єднання як юридичної особи;
- 2) повне найменування відокремленого підрозділу;
- 3) місцезнаходження відокремленого підрозділу;
- 4) прізвище, ім'я та по батькові керівника відокремленого підрозділу, його реєстраційний номер облікової картки платника податку;

5) місцезнаходження реєстраційної справи громадського об'єднання.

До реєстраційної картки про створення відокремленого підрозділу додається рішення керівного органу громадського об'єднання про створення відокремленого підрозділу. Форму реєстраційної картки про створення відокремленого підрозділу громадського об'єднання затверджує Міністерство юстиції України.

5. Уповноважений орган з питань реєстрації, до якого подані документи про створення відокремленого підрозділу громадського об'єднання, протягом трьох робочих днів вносить до Реєстру громадських об'єднань відомості про відокремлений підрозділ громадського об'єднання та забезпечує внесення відомостей про відокремлений підрозділ громадського об'єднання до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців або приймає рішення про відмову у внесенні до Реєстру громадських об'єднань відомостей про відокремлений підрозділ громадського об'єднання. Копія рішення надається (надсилається рекомендованим листом з повідомленням про вручення) громадському об'єднанню не пізніше наступного дня після його прийняття.

6. Уповноважений орган з питань реєстрації, до якого подані документи про утворення відокремленого підрозділу громадського об'єднання приймає рішення про відмову у внесенні до Реєстру громадських об'єднань відомостей про відокремлений підрозділ громадського об'єднання у разі неподання документів, передбачених частиною четвертою цієї статті, наявності помилок у реєстраційній картці про утворення відокремленого підрозділу громадського об'єднання або якщо рішення про утворення відокремленого підрозділу прийнято не уповноваженим керівним органом громадського об'єднання.

7. Повідомлення про закриття відокремленого підрозділу громадське об'єднання подає до уповноваженого органу з питань реєстрації за місцезнаходженням громадського об'єднання за формою, затвердженою Міністерством юстиції України.

Стаття 14. Прийняття повідомлення про зміни до статуту громадського об'єднання, зміни у складі керівних органів громадського об'єднання, зміну особи (осіб), уповноваженої представляти громадське об'єднання, зміну місцезнаходження громадського об'єднання

{Назва статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом № 721-VII від 16.01.2014 - втратив чинність на підставі Закону № 732-VII від 28.01.2014; із змінами, внесеними згідно із Законом № 767-VII від 23.02.2014}

1. Внесення змін до відомостей про громадське об'єднання як юридичну особу, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців, здійснюється у порядку, передбаченому Законом України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців", з урахуванням особливостей, визначених цим Законом.

2. Громадське об'єднання повідомляє уповноважений орган з питань реєстрації, в якому знаходиться реєстраційна справа громадського об'єднання (далі - реєстраційна справа) або повідомлення про утворення громадського об'єднання, про

зміни до статуту громадського об'єднання, зміни у складі керівних органів громадського об'єднання, зміну особи (осіб), уповноваженої представляти громадське об'єднання, зміну місцезнаходження громадського об'єднання.

{Абзац другий частини другої статті 14 виключено на підставі Закону № 767-VII від 23.02.2014}

3. Зареєстроване громадське об'єднання вносить зміни до статуту громадського об'єднання, до складу керівних органів, місцезнаходження громадського об'єднання в порядку, визначеному статутом цього об'єднання, з урахуванням норм цього Закону.

4. Зареєстроване громадське об'єднання для внесення змін до відомостей про склад керівних органів подає (надсилає) такі документи:

1) заяву довільної форми;

2) заповнену реєстраційну картку про внесення змін до відомостей про юридичну особу, які містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців;

3) засвідчений печаткою громадського об'єднання примірник оригіналу (нотаріально засвідчену копію) рішення вищого органу управління громадського об'єднання про зміну зазначених осіб, прийнятого в порядку, визначеному статутом громадського об'єднання, та оформленого з дотриманням пунктів 1, 2, 6, 8 частини другої статті 9 цього Закону, та/або примірник оригіналу (нотаріально засвідчену копію) розпорядчого документа про їх призначення;

4) засвідчений печаткою громадського об'єднання примірник оригіналу (нотаріально засвідчену копію) протоколу засідання керівного органу громадського об'єднання, на якому відповідно до статуту було скликано засідання вищого органу управління, якщо зміни прийняті вищим органом управління;

5) відомості про керівні органи.

Документи, зазначені в пунктах 1, 2 і 5 цієї частини, підписує керівник громадського об'єднання.

5. Зареєстроване громадське об'єднання для внесення змін до відомостей про місцезнаходження подає (надсилає) такі документи:

1) заяву довільної форми;

2) заповнену реєстраційну картку про внесення змін до відомостей про юридичну особу, які містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців;

3) свідоцтво (дублікат свідоцтва) про реєстрацію.

Документи, зазначені в пунктах 1 і 2 цієї частини, підписує керівник громадського об'єднання.

6. Зареєстроване громадське об'єднання для повідомлення про зміни до статуту подає (надсилає) такі документи:

1) заяву довільної форми;

2) заповнену реєстраційну картку про внесення змін до відомостей про юридичну особу, які містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців;

3) примірник оригіналу (нотаріально засвідчену копію) рішення вищого органу управління громадського об'єднання про внесення змін до статуту, прийнятого в порядку, визначеному статутом громадського об'єднання, та оформленого з дотриманням частини другої статті 9 цього Закону;

4) засвідчений печаткою громадського об'єднання примірник оригіналу або нотаріально засвідчену копію протоколу засідання керівного органу громадського об'єднання, на якому відповідно до статуту було скликано засідання вищого органу управління;

5) два примірники статуту з внесеними змінами;

6) примірник оригіналу (дублікат) статуту та свідоцтво (дублікат свідоцтва) про реєстрацію.

Документи, зазначені в пунктах 1 і 2 цієї частини, підписує керівник громадського об'єднання.

7. Громадське об'єднання, утворене без статусу юридичної особи, у повідомленні про зміну особи (осіб), уповноваженої представляти громадське об'єднання, вказує відомості про особу в обсязі, визначеному у пункті 3 частини третьої статті 12 цього Закону.

8. Вимога подання інших документів про зміни у складі керівних органів, зміни особи (осіб), уповноваженої представляти громадське об'єднання, зміни місцезнаходження та зміни до статуту не допускається.

9. Уповноважений орган з питань реєстрації протягом п'яти робочих днів з дня отримання документів, зазначених у частинах четвертій-сьомій цієї статті, приймає одне з таких рішень:

1) про прийняття повідомлення про зміни у складі керівних органів, зміну особи (осіб), уповноваженої представляти громадське об'єднання, зміну місцезнаходження, зміни до статуту;

2) про відмову у прийнятті повідомлення про зміни у складі керівних органів, зміни до статуту - у разі порушення статуту громадського об'єднання;

3) про відмову у прийнятті повідомлення про зміни до статуту - за наявності підстав, передбачених частиною десятою статті 12 цього Закону (крім порушення вимог статті 7 цього Закону);

4) про направлення висновку за результатами правової експертизи - за наявності підстав, передбачених пунктами 1, 2 (крім невідповідності документів вимогам статей 8, 9 цього Закону), 3 частини чотирнадцятої статті 12 цього Закону;

5) про залишення документів без розгляду по суті - за наявності підстав, передбачених у пунктах 3-5 частини сімнадцятої статті 12 цього Закону.

10. Уповноважений орган з питань реєстрації у разі прийняття рішення, зазначеного в пункті 1 частини дев'ятої цієї статті:

1) вносить до Реєстру громадських об'єднань відомості про зміни у складі керівних органів, особи (осіб), уповноваженої представляти громадське об'єднання, зміну місцезнаходження та про зміни до статуту і забезпечує внесення відомостей про зазначені зміни щодо громадських об'єднань із статусом юридичної особи до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців;

2) видає (надсилає рекомендованим листом з повідомленням про вручення) громадському об'єднанню свідоцтво про реєстрацію, виписку з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців та один примірник статуту з відміткою про прийняття повідомлення про зміни до статуту - у разі зміни назви, мети та місцезнаходження громадського об'єднання;

3) видає (надсилає рекомендованим листом з повідомленням про вручення) громадському об'єднанню виписку з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців - у разі змін у складі керівних органів громадського об'єднання.

11. Після внесення відомостей про зміну місцезнаходження громадського об'єднання до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців реєстраційна справа такого громадського об'єднання передається до уповноваженого органу з питань реєстрації за новим місцезнаходженням громадського об'єднання.

12. У разі прийняття рішень, передбачених у пунктах 2-4 частини дев'ятої цієї статті, уповноважений орган з питань реєстрації зобов'язаний повернути громадському об'єднанню один примірник статуту з внесеними змінами та подані документи (крім документів, щодо яких висловлені зауваження у висновку) одночасно з надсиланням копії відповідного рішення.

13. У разі прийняття рішення, передбаченого у пункті 5 частини дев'ятої цієї статті, уповноважений орган з питань реєстрації зобов'язаний повернути громадському об'єднанню усі подані документи одночасно з надсиланням копії відповідного рішення.

14. Приведення документів про внесення громадським об'єднанням змін до статуту або змін у складі керівних органів громадського об'єднання у відповідність із вимогами цього Закону здійснюється в порядку, передбаченому частиною дев'ятнадцятою статті 12 цього Закону та статутом громадського об'єднання.

15. У разі прийняття рішень, передбачених у пунктах 2-5 частини дев'ятої цієї статті, залишаються чинними керівні органи та статут громадського об'єднання у складі та в редакції до внесення відповідних змін. За наявності в поданих громадським об'єднанням документах заяви керівника або члена керівного органу про складення ним повноважень уповноважений орган з питань реєстрації вносить до Реєстру громадських об'єднань відповідні відомості незалежно від прийняття рішення, передбаченого в пунктах 2, 5 частини дев'ятої цієї статті.

16. За прийняття повідомлення про зміни до статуту громадського об'єднання справляється плата у розмірі, визначеному Законом України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців" за проведення державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи.

Стаття 15. Видача дублікату оригіналу свідоцтва про реєстрацію громадського об'єднання та/або статуту

1. У разі втрати оригіналу свідоцтва про реєстрацію та/або статуту керівник подає (надсилає) до уповноваженого органу з питань реєстрації, в якому

знаходиться реєстраційна справа громадського об'єднання, заяву про втрату оригіналу свідоцтва про реєстрацію та/або статуту, до якої додаються:

1) документ, що підтверджує внесення плати за публікацію у спеціальному друкованому засобі масової інформації повідомлення про втрату оригіналу свідоцтва про реєстрацію та/або статуту у розмірі, визначеному Законом України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців";

2) довідка, видана органом внутрішніх справ, про реєстрацію заяви про втрату оригіналу свідоцтва про реєстрацію та/або статуту.

2. Уповноважений орган з питань реєстрації протягом трьох робочих днів з дня отримання документів, зазначених у частині першій цієї статті, приймає у формі наказу одне з таких рішень:

1) про видачу дубліката оригіналу свідоцтва про реєстрацію та/або статуту;

2) про залишення заяви про втрату оригіналу свідоцтва про реєстрацію та/або статуту без розгляду по суті.

3. Уповноважений орган з питань реєстрації приймає рішення про залишення заяви про втрату оригіналу свідоцтва про реєстрацію та/або статуту без розгляду по суті за наявності однієї або сукупності таких підстав:

1) якщо до заяви не додані документи, передбачені частиною першою цієї статті;

2) якщо заява підписана особою, не уповноваженою представляти громадське об'єднання;

3) якщо до уповноваженого органу з питань реєстрації надійшло рішення суду щодо заборони заміни та видачі дубліката оригіналу свідоцтва про реєстрацію та/або статуту.

4. Уповноважений орган з питань реєстрації у межах строку, передбаченого частиною другою цієї статті, надсилає (видає) громадському об'єднанню копію рішення про залишення заяви без розгляду по суті та документи, що подавалися для отримання дубліката оригіналу свідоцтва про реєстрацію та/або статуту. Висновок, який є невід'ємним додатком до рішення, має містити вичерпні та вмотивовані підстави такого рішення.

5. Уповноважений орган з питань реєстрації за відсутності підстав для залишення без розгляду по суті заяви про втрату оригіналу свідоцтва про реєстрацію та/або статуту зобов'язаний у межах строку, передбаченого частиною другою цієї статті:

1) внести до Реєстру громадських об'єднань запис про втрату оригіналу свідоцтва про реєстрацію та/або статуту;

2) забезпечити внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців запис про втрату оригіналу свідоцтва про реєстрацію та/або статуту;

3) оформити та видати (надіслати) дублікат оригіналу свідоцтва про реєстрацію та/або статуту.

6. За видачу дубліката оригіналу свідоцтва про реєстрацію та/або статуту громадського об'єднання справляється плата у розмірі, визначеному Законом

України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців" за видачу дубліката оригіналу установчих документів та змін до них, засвідчених державним реєстратором.

Стаття 16. Повідомлення про утворення громадського об'єднання

1. Громадське об'єднання, яке має намір здійснювати діяльність без статусу юридичної особи, повідомляє про своє утворення уповноважений орган з питань реєстрації протягом 60 днів з дня його утворення.

2. Для повідомлення про утворення громадського об'єднання його засновники або особа (особи), уповноважена представляти громадське об'єднання, подають (надсилають поштовим відправленням) до уповноваженого органу з питань реєстрації за місцезнаходженням громадського об'єднання заяву за формою, затвердженою Міністерством юстиції України, до якої додаються:

1) примірник оригіналу або нотаріально засвідчена копія протоколу установчих зборів, оформленого з дотриманням вимог частин другої, четвертої та восьмої статті 9 цього Закону;

2) відомості про засновників громадського об'єднання із зазначенням прізвища, ім'я, по батькові (за наявності), дати народження, адреси місця проживання, а в разі якщо засновником є юридична особа приватного права, - її найменування, місцезнаходження, ідентифікаційного коду;

3) відомості про особу (осіб), уповноважену представляти громадське об'єднання, із зазначенням прізвища, ім'я, по батькові (за наявності), дати народження, контактного номера телефону та інших засобів зв'язку, до яких додається письмова згода цієї особи, передбачена частиною шостою статті 9 цього Закону.

Заява підписується засновниками громадського об'єднання або особою (особами), уповноваженою представляти громадське об'єднання, а справжність їх підписів засвідчується нотаріально.

3. За відсутності підстав, зазначених у пункті 1 частини десятої статті 12 цього Закону, та відповідності поданих документів вимогам статей 7-10 цього Закону уповноважений орган з питань реєстрації протягом п'яти робочих днів з дня отримання документів, передбачених частиною другою цієї статті, приймає рішення про прийняття письмового повідомлення та вносить відомості про громадське об'єднання до Реєстру громадських об'єднань. Копія рішення про прийняття письмового повідомлення надається (надсилається рекомендованим листом з повідомленням про вручення) засновникам громадського об'єднання або особі (особам), уповноважений представляти громадське об'єднання, не пізніше наступного дня після його прийняття.

4. За наявності підстав, зазначених у пункті 1 частини десятої статті 12 цього Закону, у разі невідповідності поданих документів вимогам статей 7-10 цього Закону уповноважений орган з питань реєстрації у межах строку, передбаченого частиною третьою цієї статті, приймає рішення про неприйняття повідомлення про утворення громадського об'єднання, яке має бути вмотивованим та містити вичерпні

підстави неприйняття повідомлення про утворення. Копія зазначеного рішення надається (надсилається рекомендованим листом з повідомленням про вручення) засновникам громадського об'єднання або особі (особам), уповноваженій представляти громадське об'єднання, не пізніше наступного дня після його прийняття.

5. У разі усунення громадським об'єднанням невідповідностей поданих документів вимогам статей 7-10 цього Закону уповноважений орган з питань реєстрації приймає рішення про прийняття повідомлення про утворення цього громадського об'єднання та вчиняє інші дії, передбачені частиною третьою цієї статті, протягом трьох робочих днів з дня отримання документів, якими усунено такі невідповідності.

6. Громадське об'єднання повідомляє уповноважений орган з питань реєстрації про зміну найменування громадського об'єднання, його мети (цілей), зміну особи (осіб), уповноваженої представляти громадське об'єднання, протягом місяця з дня прийняття відповідних змін у порядку, передбаченому статтею 14 цього Закону.

7. Рішення, дії чи бездіяльність уповноваженого органу з питань реєстрації, прийняті (вчинені) на підставі цієї статті, можуть бути оскаржені до суду у порядку, передбаченому Кодексом адміністративного судочинства України.

8. Для отримання статусу юридичної особи громадське об'єднання, яке здійснює діяльність без статусу юридичної особи, за рішенням вищого органу управління може звернутися для проведення процедури реєстрації в порядку, визначеному статтею 12 цього Закону.

Стаття 17. Реєстр громадських об'єднань

1. З метою обліку громадських об'єднань та забезпечення загального доступу до інформації про громадські об'єднання уповноважений орган з питань реєстрації веде Реєстр громадських об'єднань.

2. Включення відомостей про громадські об'єднання до Реєстру громадських об'єднань здійснюється уповноваженим органом з питань реєстрації згідно з відомостями, що містяться в документах, які подаються громадськими об'єднаннями в порядку, передбаченому статтями 12, 13, 14, 16, 19 цього Закону. Обробка персональних даних, зазначених у пункті 3 частини третьої статті 12, пунктах 2, 3 частини другої статті 16 цього Закону, а також оприлюднення в Реєстрі громадських об'єднань відомостей про осіб, обраних до складу керівних органів громадського об'єднання, або особу, уповноважену представляти громадське об'єднання, здійснюється уповноваженим органом з питань реєстрації відповідно до законодавства у сфері захисту персональних даних.

3. Основні відомості Реєстру громадських об'єднань є відкритими для безоплатного доступу на офіційному веб-сайті уповноваженого органу з питань реєстрації.

4. Для реалізації права доступу до відомостей Реєстру громадських об'єднань користувачам надається можливість пошуку, перегляду, копіювання та друкування таких відомостей.

5. Порядок ведення Реєстру громадських об'єднань визначається Кабінетом Міністрів України.

Стаття 18. Символіка громадського об'єднання

1. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи може мати власну символіку (емблему, інший розпізнавальний знак, прапор), яка затверджується відповідно до його статуту та підлягає реєстрації у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

2. Символіка громадського об'єднання не повинна відтворювати:

- 1) державні символи України;
- 2) інші офіційні символи чи знаки, які використовуються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування, державні та інші нагороди, печатки та інші відмітні знаки цих органів;
- 3) державні герби, прапори або офіційні назви інших держав;
- 4) зареєстровану символіку іншого громадського об'єднання;
- 5) ім'я або зображення фізичної особи без письмової згоди такої особи або її спадкоємців, засвідченої в установленому законом порядку, якщо інше не передбачено законом;
- 6) інші символи та знаки, використання яких обмежено законом.

3. Інформація про зареєстровану в установленому порядку символіку громадського об'єднання є відкритою для ознайомлення.

4. За реєстрацію символіки, заміну свідоцтва про реєстрацію символіки у зв'язку з пошкодженням, видачу дубліката оригіналу свідоцтва про реєстрацію символіки громадського об'єднання у зв'язку з його втратою вноситься плата, розмір якої встановлюється Кабінетом Міністрів України і не може перевищувати десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

5. Громадське об'єднання має право на використання власної символіки з моменту її реєстрації. Забороняється використання зареєстрованої символіки громадського об'єднання фізичними та юридичними особами без згоди такого об'єднання та для цілей, не пов'язаних з діяльністю такого громадського об'єднання.

6. Громадське об'єднання, яке не має зареєстрованої символіки, може використовувати для позначення громадського об'єднання при виготовленні своїх інформаційно-презентаційних матеріалів зображення, що мають відповідати вимогам частини другої цієї статті.

Стаття 19. Всеукраїнський статус громадського об'єднання

1. Громадське об'єднання, зареєстроване в установленому законом порядку, може мати всеукраїнський статус за наявності у нього відокремлених підрозділів у більшості адміністративно-територіальних одиниць, зазначених у частині другій статті 133 Конституції України, і якщо таке громадське об'єднання підтвердило такий статус у порядку, встановленому цим Законом. Спеціальними законами

можуть визначатися інші вимоги щодо підтвердження всеукраїнського статусу окремих видів громадських об'єднань.

2. Підтвердження всеукраїнського статусу громадського об'єднання та відмова від такого статусу є добровільними.

3. Для підтвердження всеукраїнського статусу громадське об'єднання подає до уповноваженого органу з питань реєстрації заяву за формою, встановленою Міністерством юстиції України.

4. Уповноважений орган з питань реєстрації протягом семи робочих днів з дня надходження заяви за результатами перевірки в Реєстрі громадських об'єднань відповідності відокремлених підрозділів громадського об'єднання вимогам, передбаченим частиною першою цієї статті, приймає рішення про підтвердження всеукраїнського статусу громадського об'єднання або про відмову у підтвердженні такого статусу. Копія рішення надається (надсилається рекомендованим листом з повідомленням про вручення) громадському об'єднанню не пізніше наступного дня після його прийняття.

5. У разі прийняття рішення про підтвердження всеукраїнського статусу громадського об'єднання уповноважений орган з питань реєстрації в межах строку, визначеного частиною шостою цієї статті, вносить відповідний запис до Реєстру громадських об'єднань.

6. Для відмови від всеукраїнського статусу громадське об'єднання подає до уповноваженого органу з питань реєстрації заяву за формою, встановленою Міністерством юстиції України. Уповноважений орган з питань реєстрації не пізніше п'яти робочих днів з дня надходження заяви вносить до Реєстру громадських об'єднань запис про відмову громадського об'єднання від всеукраїнського статусу.

7. Відомості про всеукраїнський статус громадського об'єднання перевіряються щороку уповноваженим органом з питань реєстрації з даних реєстраційної картки про підтвердження відомостей про юридичну особу, форма якої затверджується Міністерством юстиції України.

8. У разі якщо уповноважений орган з питань реєстрації установить наявність у громадського об'єднання, яке підтвердило свій всеукраїнський статус, меншої кількості відокремлених підрозділів, ніж передбачено частиною першою цієї статті, він надає (надсилає рекомендованим листом з повідомленням про вручення) громадському об'єднанню письмове повідомлення про наявність підстав для втрати громадським об'єднанням всеукраїнського статусу і вносить до Реєстру громадських об'єднань запис про направлення такого повідомлення.

9. У разі якщо через 60 днів після отримання письмового повідомлення, передбаченого частиною восьмою цієї статті, кількість відокремлених підрозділів громадського об'єднання, за даними Реєстру громадських об'єднань, не відповідатиме вимогам частини першої цієї статті, уповноважений орган з питань реєстрації приймає рішення про втрату громадським об'єднанням всеукраїнського статусу та вносить до Реєстру громадських об'єднань відповідний запис. Копія зазначеного рішення надається (надсилається рекомендованим листом з

повідомленням про вручення) громадському об'єднанню не пізніше наступного дня після його прийняття.

Стаття 20. Акредитація відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації

1. Акредитація в Україні відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації здійснюється уповноваженим органом з питань реєстрації. Відокремлений підрозділ іноземної неурядової організації акредитується в Україні без надання статусу юридичної особи.

2. Для акредитації в Україні відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації ця організація або уповноважена нею особа подає (надсилає рекомендованим листом з повідомленням про вручення) до уповноваженого органу з питань реєстрації:

- 1) заяву про акредитацію за формою, що затверджується Міністерством юстиції України;
- 2) копію документа уповноваженого органу іноземної держави, що підтверджує реєстрацію іноземної неурядової організації;
- 3) копії установчих документів іноземної неурядової організації;
- 4) рішення уповноваженого органу іноземної неурядової організації про утворення відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації та призначення його керівника;
- 5) статут (положення) відокремленого підрозділу у двох примірниках (якщо наявність статуту (положення) передбачена рішенням про утворення відокремленого підрозділу);
- 6) довіреність на ім'я керівника відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації, оформлену відповідно до законодавства держави, в якій видано довіреність;
- 7) документ про внесення плати за акредитацію в розмірі двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, крім іноземних неурядових організацій, звільнених від плати за акредитацію на підставі міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

{Пункт 8 частини другої статті 20 виключено на підставі Закону № 767-VII від 23.02.2014}

3. Документи, зазначені у пунктах 2-6 частини другої цієї статті, мають бути перекладені державною мовою і легалізовані відповідно до законодавства України та з урахуванням порядку, передбаченого національним законодавством держави іноземної неурядової організації.

{Частина третя статті 20 із змінами, внесеними згідно із Законом № 721-VII від 16.01.2014 - втратив чинність на підставі Закону № 732-VII від 28.01.2014; із змінами, внесеними згідно із Законом № 767-VII від 23.02.2014}

4. Заява про акредитацію в Україні відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації за наявності всіх необхідних документів розглядається протягом двадцяти робочих днів з дня її надходження.

5. За результатами розгляду заяви уповноважений орган з питань реєстрації приймає рішення про акредитацію в Україні відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації або про відмову в акредитації чи про залишення документів без розгляду.

6. У разі відсутності підстав для відмови в акредитації відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації, передбачених частиною сьомою цієї статті, уповноважений орган з питань реєстрації в межах строку, передбаченого частиною четвертою цієї статті:

1) приймає рішення про акредитацію відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації;

2) вносить до Реєстру громадських об'єднань відомості про акредитований відокремлений підрозділ іноземної неурядової організації та цю організацію;

3) видає свідоцтво про акредитацію за зразком, затвердженим Кабінетом Міністрів України, та за наявності статуту (положення) відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації - один примірник такого статуту (положення) з відміткою про акредитацію.

7. У разі якщо статут (положення) відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації або установчі документи такої організації, подані на акредитацію, суперечать Конституції України чи законам України, уповноважений орган з питань реєстрації в межах строку, передбаченого частиною четвертою цієї статті, приймає рішення про відмову в акредитації відокремленого підрозділу. Копія рішення про відмову в акредитації відокремленого підрозділу надсилається заявнику рекомендованим листом з повідомленням про вручення не пізніше наступного дня після прийняття рішення.

8. У разі якщо подані документи не відповідають вимогам частин другої і третьої цієї статті, уповноважений орган з питань реєстрації у межах строку, передбаченого частиною четвертою цієї статті, приймає рішення про залишення документів без розгляду та надсилає заявнику рекомендованим листом з повідомленням про вручення копію зазначеного рішення разом з документами, що подавалися для акредитації відокремленого підрозділу.

9. У разі внесення змін до статуту (положення) відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації, зміни його керівника, зміни представника іноземної неурядової організації чи продовження строку його повноважень іноземна неурядова організація або уповноважена нею особа письмово повідомляє про такі зміни уповноважений орган з питань реєстрації протягом двадцяти днів після внесення відповідних змін або строку закінчення повноважень відповідно. У прийнятті повідомлення про зміни до статуту відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації може бути відмовлено з підстав, визначених у частині сьомій цієї статті. Копія рішення про відмову у прийнятті повідомлення про зміни до статуту надсилається заявнику рекомендованим листом з повідомленням про вручення не пізніше наступного дня після прийняття рішення.

{Абзац другий частини дев'ятої статті 20 виключено на підставі Закону № 767-VII від 23.02.2014}

Розділ III

ПРАВА ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ

Стаття 21. Права громадських об'єднань

1. Для здійснення своєї мети (цілей) громадське об'єднання має право:

1) вільно поширювати інформацію про свою діяльність, пропагувати свою мету (цілі);

{Пункт 1 частини першої статті 21 в редакції Закону № 721-VII від 16.01.2014 - втратив чинність на підставі Закону № 732-VII від 28.01.2014; в редакції Закону № 767-VII від 23.02.2014}

2) звертатися у порядку, визначеному законом, до органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб з пропозиціями (зауваженнями), заявами (клопотаннями), скаргами;

3) одержувати у порядку, визначеному законом, публічну інформацію, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації;

4) брати участь у порядку, визначеному законодавством, у розробленні проектів нормативно-правових актів, що видаються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування і стосуються сфери діяльності громадського об'єднання та важливих питань державного і суспільного життя;

5) проводити мирні зібрання;

6) здійснювати інші права, не заборонені законом.

2. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи має право:

1) бути учасником цивільно-правових відносин, набувати майнові і немайнові права відповідно до законодавства;

2) здійснювати відповідно до закону підприємницьку діяльність безпосередньо, якщо це передбачено статутом громадського об'єднання, або через створені в порядку, передбаченому законом, юридичні особи (товариства, підприємства), якщо така діяльність відповідає меті (цілям) громадського об'єднання та сприяє її досягненню. Відомості про здійснення підприємницької діяльності громадським об'єднанням включаються до Реєстру громадських об'єднань;

3) засновувати з метою досягнення своєї статутної мети (цілей) засоби масової інформації;

4) брати участь у здійсненні державної регуляторної політики відповідно до Закону України "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності";

5) брати участь у порядку, визначеному законодавством, у роботі консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, що утворюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування для проведення консультацій з громадськими

об'єднаннями та підготовки рекомендацій з питань, що стосуються сфери їхньої діяльності.

3. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи, створена ним юридична особа (товариство, підприємство) може бути виконавцем державного замовлення відповідно до закону.

Стаття 22. Засади взаємодії громадських об'єднань з органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування

1. Держава забезпечує додержання прав громадських об'єднань.

2. Втручання органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб у діяльність громадських об'єднань, так само як і втручання громадських об'єднань у діяльність органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, не допускається, крім випадків, передбачених законом.

3. Органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування можуть залучати громадські об'єднання до процесу формування і реалізації державної політики, вирішення питань місцевого значення, зокрема, шляхом проведення консультацій з громадськими об'єднаннями стосовно важливих питань державного і суспільного життя, розроблення відповідних проектів нормативно-правових актів, утворення консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів при органах державної влади, органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування, в роботі яких беруть участь представники громадських об'єднань.

4. Проведення в порядку, визначеному законодавством, консультацій з громадськими об'єднаннями щодо проектів нормативно-правових актів, які стосуються правового статусу громадських об'єднань, їх фінансування та діяльності, є обов'язковим.

5. Державний нагляд та контроль за дотриманням закону громадськими об'єднаннями здійснюють органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування у порядку, визначеному законом.

Стаття 23. Фінансова підтримка та звітність громадських об'єднань

1. Громадські об'єднання зі статусом юридичної особи мають право на фінансову підтримку за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів відповідно до закону.

2. Громадські об'єднання, які отримують фінансову підтримку за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів, зобов'язані подавати та оприлюднювати звіти про цільове використання цих коштів відповідно до закону.

3. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи, створені ним юридичні особи (товариства, підприємства) зобов'язані вести бухгалтерський облік, фінансову та статистичну звітність, бути зареєстрованими в органах доходів і зборів

та сплачувати до бюджету обов'язкові платежі відповідно до закону. Надання громадським об'єднанням, створеним ними юридичним особам (товариствам, підприємствам) пільг, у тому числі з оподаткування, здійснюється на підставах та в порядку, визначених законом.

{Частина третя статті 23 із змінами, внесеними згідно із Законом № 406-VII від 04.07.2013}

{Частину четверту статті 23 виключено на підставі Закону № 767-VII від 23.02.2014}

{Частину п'яту статті 23 виключено на підставі Закону № 767-VII від 23.02.2014}

{Частину шосту статті 23 виключено на підставі Закону № 767-VII від 23.02.2014}

Стаття 24. Власність громадського об'єднання

1. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи для виконання своєї статутної мети (цілей) має право володіти, користуватися і розпоряджатися коштами та іншим майном, яке відповідно до закону передане такому громадському об'єднанню його членами (учасниками) або державою, набуте як членські внески, пожертвуване громадянами, підприємствами, установами та організаціями, набуте в результаті підприємницької діяльності такого об'єднання, підприємницької діяльності створених ним юридичних осіб (товариств, підприємств), а також майном, придбаним за рахунок власних коштів, тимчасово наданим у користування (крім розпорядження) чи на інших підставах, не заборонених законом.

2. Право власності громадського об'єднання зі статусом юридичної особи реалізовує його вищий орган управління в порядку, передбаченому законом та статутом громадського об'єднання. Окремі функції щодо управління майном за рішенням вищого органу управління громадського об'єднання можуть бути покладені на створені ним відповідно до статуту керівні органи, юридичні особи (товариства, підприємства), відокремлені підрозділи таких об'єднань або передані громадським спілкам, утвореним цими громадськими об'єднаннями.

3. У разі саморозпуску громадського об'єднання його майно та кошти після задоволення вимог кредиторів передаються за рішенням такого об'єднання на статутні або благодійні цілі іншому (кільком іншим) громадському об'єднанню, а в разі неприйняття такого рішення - зараховуються відповідно до закону до державного або місцевого бюджету.

4. У разі реорганізації громадського об'єднання його майно, активи та пасиви передаються правонаступнику.

Розділ IV

ОСОБЛИВОСТІ ПРИПИНЕННЯ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ

Стаття 25. Способи припинення діяльності громадського об'єднання

1. Припинення діяльності громадського об'єднання здійснюється:

1) за рішенням громадського об'єднання, прийнятим вищим органом управління громадського об'єднання, шляхом саморозпуску або реорганізації шляхом приєднання до іншого громадського об'єднання такого самого статусу;

2) за рішенням суду про заборону (примусовий розпуск) громадського об'єднання.

2. Припинення діяльності громадського об'єднання зі статусом юридичної особи має наслідком припинення цієї юридичної особи у порядку, встановленому Законом України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців", з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом.

3. Якщо вартості майна громадського об'єднання зі статусом юридичної особи, яке безпосередньо здійснює підприємницьку діяльність і щодо якого прийнято рішення про ліквідацію, недостатньо для задоволення вимог кредиторів, ліквідатор (ліквідаційна комісія) зобов'язаний звернутися до господарського суду із заявою про порушення справи про банкрутство такого громадського об'єднання відповідно до Закону України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом".

Стаття 26. Добровільне припинення діяльності громадського об'єднання

1. Громадське об'єднання має право у будь-який час прийняти рішення про припинення своєї діяльності (саморозпуск).

2. Діяльність громадського об'єднання без статусу юридичної особи вважається припиненою з дня отримання повідомлення про таке рішення від особи, уповноваженої представляти це об'єднання, уповноваженим органом з питань реєстрації. На підставі зазначеного повідомлення уповноважений орган з питань реєстрації вносить відомості про припинення діяльності зазначеного громадського об'єднання до Реєстру громадських об'єднань.

3. Рішення про саморозпуск громадського об'єднання приймається у порядку, встановленому статутом цього об'єднання. Вищий орган управління, який прийняв рішення про саморозпуск громадського об'єднання, створює ліквідаційну комісію або доручає керівному органу здійснювати повноваження ліквідаційної комісії для проведення припинення громадського об'єднання як юридичної особи, а також приймає рішення щодо використання коштів та майна громадського об'єднання після його ліквідації відповідно до статуту.

4. Громадське об'єднання подає (надсилає) рішення про саморозпуск громадського об'єднання до уповноваженого органу з питань реєстрації. До рішення додаються:

1) оригінал свідоцтва про реєстрацію громадського об'єднання (або його дублікату);

2) оригінал статуту громадського об'єднання (або його дублікату);

3) реєстраційна картка на проведення державної реєстрації припинення юридичної особи.

5. Уповноважений орган з питань реєстрації протягом десяти робочих днів з дня отримання документів, зазначених у частині четвертій цієї статті, приймає рішення про визнання або відмову у визнанні рішення про саморозпуск громадського об'єднання.

6. Якщо за наслідком розгляду зазначених у частині четвертій цієї статті документів встановлено відсутність порушень вимог цього Закону, Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців", статуту громадського об'єднання, уповноважений орган з питань реєстрації забезпечує внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців відповідного запису та вносить дані про зазначене рішення громадського об'єднання до Реєстру громадських об'єднань.

7. Якщо за наслідком розгляду зазначених у частині четвертій цієї статті документів встановлено порушення вимог цього Закону, Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців", статуту громадського об'єднання при прийнятті рішення про саморозпуск, уповноважений орган з питань реєстрації приймає рішення у формі наказу про відмову у визнанні рішення про саморозпуск громадського об'єднання. Невід'ємним додатком до рішення є висновок, який має бути вмотивованим та містити вичерпні підстави відмови. Копія зазначеного рішення видається (надсилається рекомендованим листом з повідомленням про вручення) громадському об'єднанню не пізніше наступного дня після його прийняття.

8. З дня внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців запису про рішення громадського об'єднання про саморозпуск розпочинається припинення громадського об'єднання як юридичної особи та набуває повноважень ліквідаційна комісія.

9. З дня внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців запису про рішення громадського об'єднання про саморозпуск таке рішення не може бути скасоване цим громадським об'єднанням.

10. Відмова у визнанні рішення про саморозпуск громадського об'єднання має наслідком втрату чинності зазначеним рішенням.

11. Припинення діяльності громадської спілки не має наслідком припинення юридичних осіб - членів цієї спілки.

Стаття 27. Реорганізація громадського об'єднання

1. Реорганізація громадського об'єднання, яке має статус юридичної особи, здійснюється шляхом його приєднання до іншого громадського об'єднання такого самого статусу. Реорганізація здійснюється на підставі рішення громадського об'єднання, яке приєднується, про припинення діяльності з приєднанням до іншого об'єднання та рішення громадського об'єднання, до якого приєднуються, про згоду на таке приєднання.

2. Вступ громадської організації або громадської спілки до складу громадської спілки не є реорганізацією громадського об'єднання і не має наслідком припинення його діяльності.

3. Про прийнятті рішення щодо реорганізації громадського об'єднання шляхом приєднання реорганізоване громадське об'єднання повідомляє уповноважений орган з питань реєстрації. Разом з повідомленням до уповноваженого органу з питань реєстрації подаються:

- 1) рішення, зазначені у частині першій цієї статті;
- 2) документи громадського об'єднання, яке приєднується, зазначені у частині четвертій статті 26 цього Закону;
- 3) документи громадського об'єднання, до якого приєднуються, зазначені у статті 14 цього Закону, якщо внаслідок приєднання громадське об'єднання змінює свій статут та/або найменування.

4. Якщо за наслідками розгляду зазначених у частині третій цієї статті документів не встановлено порушень вимог цього Закону, Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців", статутів громадських об'єднань, уповноважений орган з питань реєстрації забезпечує внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців відповідних записів та вносить дані про рішення громадських об'єднань, зазначені у частині першій цієї статті, до Реєстру громадських об'єднань.

5. Якщо за наслідком розгляду зазначених у частині третій цієї статті документів встановлено порушення вимог цього Закону, Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців", статутів громадських об'єднань при прийнятті рішень щодо реорганізації шляхом приєднання, уповноважений орган з питань реєстрації приймає рішення у формі наказу про відмову у визнанні рішення щодо реорганізації громадського об'єднання. Невід'ємним додатком до рішення уповноваженого органу є висновок, який має бути вмотивованим та містити вичерпні підстави відмови. Копія зазначеного рішення видається (надсилається рекомендованим листом з повідомленням про вручення) громадським об'єднанням не пізніше наступного дня після його прийняття.

6. З дня вчинення уповноваженим органом з питань реєстрації дій, зазначених у частині четвертій цієї статті, розпочинається припинення громадського об'єднання. З цього часу керівний орган громадського об'єднання може здійснювати лише повноваження комісії з реорганізації, якщо такі повноваження покладені на нього вищим органом управління громадського об'єднання.

7. З дня прийняття уповноваженим органом з питань реєстрації рішення, зазначеного у частині четвертій цієї статті, рішення щодо реорганізації громадського об'єднання не можуть бути скасовані відповідними громадськими об'єднаннями.

8. Відмова у визнанні рішення щодо реорганізації громадського об'єднання має наслідком втрату чинності зазначеним рішенням та продовження самостійної діяльності відповідних громадських об'єднань.

Стаття 28. Заборона громадського об'єднання

1. Громадське об'єднання може бути заборонено судом за позовом уповноваженого органу з питань реєстрації в разі виявлення ознак порушення громадським об'єднанням вимог статей 36, 37 Конституції України, статті 4 цього Закону. Заборона громадського об'єднання має наслідком припинення його діяльності у порядку, встановленому цим Законом, та виключення з Реєстру громадських об'єднань.

{Частина перша статті 28 із змінами, внесеними згідно із Законом № 721-VII від 16.01.2014 - втратив чинність на підставі Закону № 732-VII від 28.01.2014; із змінами, внесеними згідно із Законом № 767-VII від 23.02.2014}

2. Справа про заборону громадського об'єднання розглядається у порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України.

3. У разі прийняття рішення про заборону громадського об'єднання майно, кошти та інші активи громадського об'єднання за рішенням суду спрямовуються до державного бюджету.

4. На виконання рішення суду про заборону громадського об'єднання уповноважений орган з питань реєстрації вносить відповідний запис до Реєстру громадських об'єднань. Припинення діяльності громадського об'єднання, щодо якого прийнято рішення про заборону, здійснюється у порядку, визначеному статтею 29 цього Закону.

5. Інші підстави для заборони діяльності громадського об'єднання, крім зазначених у частині першій цієї статті, не допускаються.

Стаття 29. Порядок припинення громадського об'єднання

1. Припинення громадського об'єднання включає:

- 1) припинення внутрішньоорганізаційної діяльності громадського об'єднання;
- 2) припинення громадського об'єднання як юридичної особи.

2. Припинення діяльності громадського об'єднання розпочинається з дня, зазначеного у частині восьмій статті 26, частині шостій статті 27 цього Закону, з дня набрання законної сили рішенням суду про заборону цього громадського об'єднання. З цього ж дня припиняється членство (участь) у громадському об'єднанні.

3. Припинення внутрішньоорганізаційної діяльності громадського об'єднання, у тому числі передання до відповідних архівних установ документації громадського об'єднання, здійснюється протягом 60 днів з дня, зазначеного у частині другій цієї статті. Протягом встановленого часу управління поточними справами громадського об'єднання, спрямованими на припинення його діяльності, здійснює керівний орган громадського об'єднання. Після завершення зазначених дій діяльність керівного органу громадського об'єднання припиняється (за винятком покладених на нього повноважень ліквідаційної комісії, комісії з реорганізації).

4. Припинення громадського об'єднання як юридичної особи не може бути зупинено або скасовано цим об'єднанням після дня, зазначеного у частині другій цієї статті.

5. У разі прийняття судом рішення про припинення юридичної особи громадського об'єднання з підстав, зазначених у Законі України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців", громадське об'єднання протягом шести місяців в довільній формі повідомляє уповноважений орган з питань реєстрації про продовження діяльності без статусу юридичної особи та надає відомості про особу (осіб), уповноважену представляти громадське об'єднання, в обсязі, визначеному пунктом 3 частини другої статті 16 цього Закону.

6. У разі неотримання уповноваженим органом з питань реєстрації протягом шести місяців повідомлення громадського об'єднання про продовження діяльності без статусу юридичної особи уповноважений орган з питань реєстрації вносить до Реєстру громадських об'єднань запис про припинення діяльності громадського об'єднання.

Стаття 30. Припинення діяльності відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації

1. Діяльність відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації припиняється на підставі:

1) рішення іноземної неурядової організації, відокремлений підрозділ якої акредитовано в Україні;

2) рішення уповноваженого органу з питань реєстрації у разі закінчення терміну дії довіреності на ім'я керівника відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації, оформленої відповідно до законодавства держави, в якій видано довіреність;

3) рішення суду про заборону відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації.

2. Уповноважений орган з питань реєстрації вносить до Реєстру громадських об'єднань запис про припинення діяльності відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації на підставі письмового повідомлення іноземної неурядової організації протягом трьох робочих днів з дня його отримання.

3. Уповноважений орган з питань реєстрації вносить до Реєстру громадських об'єднань запис про припинення діяльності відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації у разі, якщо довіреність не продовжена або не видана на новий строк після спливу тридцятиденного строку з дня закінчення строку довіреності.

4. Діяльність відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації може бути заборонена в судовому порядку у разі порушення таким відокремленим підрозділом положень статей 36, 37 Конституції України, статті 4 цього Закону, положень інших законів, якими встановлюються обмеження щодо утворення і діяльності громадських об'єднань в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей, за позовом уповноваженого органу з питань реєстрації.

{Частина четверта статті 30 в редакції Закону № 721-VII від 16.01.2014 - втратив чинність на підставі Закону № 732-VII від 28.01.2014; в редакції Закону № 767-VII від 23.02.2014}

5. Справа про заборону відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації розглядається у порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України.

6. У разі припинення акредитації відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації уповноважений орган з питань реєстрації приймає рішення про скасування відповідного запису в Реєстрі громадських об'єднань.

Стаття 31. Відповідальність за порушення законодавства

1. Посадові особи органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, громадяни, іноземці, особи без громадянства за порушення законодавства про громадські об'єднання несуть відповідальність у порядку, встановленому законом.

2. Громадські об'єднання, відокремлені підрозділи іноземних неурядових організацій за порушення законодавства несуть відповідальність, передбачену цим та іншими законами України.

3. Участь у діяльності громадського об'єднання, відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації, діяльність яких заборонена в судовому порядку, тягне за собою адміністративну відповідальність, якщо законом не передбачено інший вид юридичної відповідальності.

Розділ V

ПРИКІНЦЕВІ ТА ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування, та вводиться в дію з 1 січня 2013 року.

2. Визнати такими, що втратили чинність з дня введення цього Закону в дію:

Закон України "Про об'єднання громадян" (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 34, ст. 504; 1993 р., № 46, ст. 427; 1998 р., № 10, ст. 36; 1999 р., № 26, ст. 220; 2001 р., № 9, ст. 38, № 44, ст. 232; 2003 р., № 27, ст. 209, № 30, ст. 247; 2005 р., № 11, ст. 205, № 51, ст. 550; 2006 р., № 26, ст. 215; 2008 р., № 25, ст. 240; 2009 р., № 32-33, ст. 485; 2010 р., № 37, ст. 496; 2011 р., № 6, ст. 41);

Постанову Верховної Ради України "Про порядок введення в дію Закону України "Про об'єднання громадян" (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 34, ст. 505).

3. Права та обов'язки, встановлені законами України для громадських організацій, поширюються на всі громадські об'єднання.

4. Громадські організації, їх спілки (союзи, асоціації, інші об'єднання громадських організацій), легалізовані на день введення цього Закону в дію шляхом реєстрації або повідомлення про заснування, не потребують відповідно перереєстрації або повторного подання документів для повідомлення. Статути

(положення) громадських організацій, спілок громадських організацій мають бути приведені у відповідність із цим Законом протягом п'яти років з дня введення його в дію. Реєстрація змін до статуту (положення), пов'язаних з введенням цього Закону в дію, здійснюється без справляння плати за реєстраційні дії протягом п'яти років з дня введення цього Закону в дію.

5. Вимоги статті 10 цього Закону не поширюються на громадські організації, їх спілки (союзи, асоціації, інші об'єднання громадських організацій), легалізовані на день введення цього Закону в дію шляхом:

1) реєстрації - до прийняття такими організаціями, спілками рішень щодо зміни їх назви;

2) повідомлення про заснування - до прийняття такими організаціями, спілками рішень щодо зміни їх назви або щодо їх реєстрації як юридичних осіб.

6. При застосуванні положення частини четвертої статті 10 цього Закону в частині вимоги відмінності власної назви громадського об'єднання від власних назв інших громадських об'єднань враховуються власні назви громадських об'єднань, які повідомили про своє заснування або внесли зміни до найменування з дня введення цього Закону в дію, та усіх зареєстрованих громадських об'єднань.

7. Всеукраїнські та міжнародні громадські організації, зареєстровані на день введення цього Закону в дію, вважаються громадськими організаціями, що підтвердили свій всеукраїнський статус. Місцеві осередки таких громадських організацій можуть враховуватися для цілей частин сьомої - дев'ятої статті 19 цього Закону як їх відокремлені підрозділи протягом строку, визначеного пунктом 8 цього розділу.

8. Правовий статус місцевих осередків громадських організацій, які діяли зі статусом юридичної особи на день введення цього Закону в дію, має бути приведений у відповідність із цим Законом протягом п'яти років з дня введення його в дію. Рішення про припинення таких осередків як юридичних осіб приймається вищим органом управління громадської організації. правонаступником майна, активів та пасивів таких осередків є відповідна громадська організація.

9. З дня введення цього Закону в дію спілки громадських організацій (союзи, асоціації, інші об'єднання громадських організацій), легалізовані на день введення цього Закону в дію, визнаються громадськими спілками, утвореними на підставі цього Закону, за якими зберігаються всі права та обов'язки, які вони мали на день введення цього Закону в дію, якщо вони не суперечать цьому Закону.

10. Громадські організації, їх спілки (союзи, асоціації, інші об'єднання громадських організацій), крім громадських організацій та спілок, зареєстрованих виконавчими органами сільських, селищних, міських рад, мають право протягом двох років з дня введення цього Закону в дію звернутися до органу, який здійснював їх реєстрацію до дня введення цього Закону в дію, із заявою про передачу їхніх справ до уповноваженого органу з питань реєстрації за своїм місцезнаходженням з метою проведення реєстраційних дій. Така справа передається відповідному органу протягом трьох робочих днів з дня надходження заяви. Після закінчення дворічного строку органи, які здійснювали реєстрацію громадських організацій та спілок до

ведення в дію цього Закону, забезпечують пересилання реєстраційних справ громадських організацій та спілок до уповноважених органів з питань реєстрації за місцезнаходженням громадських організацій та спілок.

11. Громадські організації, їх спілки (союзи, асоціації, інші об'єднання громадських організацій), легалізовані на день введення цього Закону в дію, подають (надсилають поштовим відправленням) документи для вчинення реєстраційних дій до уповноваженого органу з питань реєстрації за своїм місцезнаходженням. Строк розгляду повідомлення про зміни до статуту, зміну у складі керівних органів, зміну місцезнаходження громадських організацій та спілок, зазначених у цьому пункті, продовжується на час пересилання реєстраційних справ громадських організацій та спілок. Для формування реєстраційних справ громадських організацій та спілок, зареєстрованих виконавчими органами сільських, селищних, міських рад, документи подаються разом з копіями статутів (положень) та свідоцтв про реєстрацію громадської організації, спілки, засвідченими печаткою такої організації, спілки.

12. Виконавчим органам сільських, селищних, міських рад, які здійснювали делеговані повноваження щодо реєстрації громадських організацій, до дня введення цього Закону в дію забезпечити передачу уповноваженому органу з питань реєстрації відомостей щодо громадських організацій, зареєстрованих (легалізованих) відповідними виконавчими органами на день набрання чинності цим Законом, та щодо реєстраційних дій, які вчинятимуться відповідними виконавчими органами з дня набрання цим Законом чинності до дня введення його в дію. У разі наявності розбіжностей між відомостями, переданими виконавчими органами сільських, селищних, міських рад, та відомостями, наданими громадськими організаціями та спілками відповідно до пункту 11 цього розділу, уповноважений орган з питань реєстрації бере до уваги відомості, надані виконавчими органами сільських, селищних, міських рад.

13. Громадські організації, легалізовані на день введення цього Закону в дію шляхом повідомлення про заснування, протягом шести місяців з дня введення цього Закону в дію визначають особу (осіб), уповноважену представляти громадське об'єднання, з дотриманням вимог частини шостої статті 9 цього Закону та подають відомості щодо цієї особи (осіб), передбачені пунктом 3 частини другої статті 16 цього Закону, до уповноваженого органу з питань реєстрації.

14. Кабінету Міністрів України з метою створення належних умов для реалізації цього Закону:

1) у шестимісячний строк з дня набрання чинності цим Законом підготувати та внести на розгляд Верховної Ради України пропозиції про внесення змін до законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям цього Закону;

2) вжити заходів до приведення у відповідність із цим Законом підзаконних нормативно-правових актів, забезпечивши набрання ними чинності одночасно з введенням у дію цього Закону, шляхом:

а) приведення своїх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом, прийняття нормативно-правових актів, передбачених цим Законом;

б) забезпечення приведення нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади у відповідність із цим Законом та прийняття ними нормативно-правових актів, передбачених цим Законом;

в) визначення порядку ведення Реєстру громадських об'єднань та обміну відомостями між цим Реєстром і Єдиним державним реєстром юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців;

3) забезпечити на момент введення в дію цього Закону функціонування Реєстру громадських об'єднань на основі Єдиного реєстру громадських формувань;

4) вжити інших заходів до реалізації цього Закону.

м. Київ

22 березня 2012 року

№ 4572-VI

**ЗРАЗКИ ДОКУМЕНТІВ НА ЛЕГАЛІЗАЦІЮ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ
ШЛЯХОМ ПОВІДОМЛЕННЯ**

<p>Організацію легалізовано Реєстраційною службою Дніпропетровського міського управління юстиції</p> <p>«__» _____ 2014 р.</p> <p>Запис в обліковому журналі № ____</p>	<p>ЗАТВЕРДЖЕНО Рішенням Загальних зборів.</p> <p>Протокол № 1 від 20 травня 2014 р.</p>
--	--

С Т А Т У Т
громадського об'єднання
«ТВОРЧЕ ОБ'ЄДНАННЯ
“ЛІРА”»

м. Дніпропетровськ
—2014—

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Громадське об'єднання «Творче об'єднання «ЛІРА»» (надалі іменується – «Об'єднанням») є обласною громадською організацією, що заснована на добровільному об'єднанні громадян та створена відповідно до Конституції України, Закону України «Про громадські об'єднання» та іншого чинного законодавства України.

1.2. Об'єднання користується правами і несе обов'язки, передбачені законодавством України.

1.3. Об'єднання – добровільна, самоврядна, некомерційна, незалежна громадська організація, створена з ініціативи групи громадян, що об'єдналися, виходячи зі спільних духовних інтересів і спільної діяльності для захисту цих інтересів і для реалізації цілей, зазначених у цьому Статуті.

1.4. Діяльність Об'єднання ґрунтується на принципах добровільності, рівноправності його членів, самоврядування, законності і гласності. Об'єднання вільне у виборі напрямків своєї діяльності.

1.5. Об'єднання об'єднує громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства, що постійно проживають на території Дніпропетровської області.

II. НАЙМЕНУВАННЯ ТА МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ ОБ'ЄДНАННЯ

2.1. Повне найменування Об'єднання: **Громадське об'єднання «Творче об'єднання «ЛІРА»»**

2.1.1. Українською мовою: ТВОРЧЕ ОБ'ЄДНАННЯ «ЛІРА»;

2.1.2. Російською мовою: ТВОРЧЕСКОЕ ОБЪЕДИНЕНИЕ «ЛИРА»;

2.2. Скорочене найменування Об'єднання : ТО «ЛІРА»;

2.2.1. Українською мовою: ТО «ЛІРА»;

2.2.2. Російською мовою: ТО «ЛИРА».

2.3. Місцезнаходження Об'єднання : 49000, Україна, м. Дніпропетровськ, вул. Чернишевського, 22.

III. ПРАВОВИЙ СТАТУС ОБ'ЄДНАННЯ

3.1. Об'єднання є добровільною, самоврядною, некомерційною, незалежною, такою, що створена з ініціативи групи громадян організацією, що об'єдналися, виходячи зі спільних духовних інтересів і спільної діяльності для захисту цих інтересів і для реалізації цілей, зазначених у цьому Статуті.

3.2. З моменту державної реєстрації Об'єднання має виключне право на використання своєї назви.

3.3. Об'єднання здійснює свою діяльність без мети одержання прибутку.

3.4. Об'єднання в межах своєї компетенції може від свого імені укладати договори, придбавати майнові та немайнові права і нести обов'язки, бути позивачем і відповідачем в суді загальної та спеціальної юрисдикції, третейському суді.

3.5. Об'єднання має право створювати свої місцеві осередки у встановленому діючим законодавством України порядку. Для вирішення своїх завдань Об'єднання має право створювати установи та організації, засновувати засоби масової інформації та підприємства для виконання статутної мети.

3.6. Об'єднання має право отримувати допомогу у вигляді коштів або майна, що надходить безоплатно у вигляді членських внесків, безповоротної фінансової допомоги, пожертв, грантів, доходів від проведення спеціальних заходів (благодійних акцій), самостійно вирішувати питання про їх використання;

3.7. Об'єднання має право представляти і захищати свої законні інтереси та законні інтереси своїх членів (учасників) у державних та громадських органах.

3.8. Об'єднання діє відповідно до Конституції України, Закону України «Про громадські об'єднання», інших законодавчих і нормативних актів та цього Статуту.

3.9. Об'єднання може мати самостійний баланс, рахунки в установах банку, фірмове найменування, емблему й іншу символіку, печатки і штампи зі своїми емблемами та найменуванням. Символіка реєструється в порядку встановленому законодавством України.

3.10. Об'єднання є громадською організацією з місцевим статусом, її діяльність поширюється на територію Дніпропетровської області.

IV. МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ ОБ'ЄДНАННЯ

4.1. Основною метою об'єднання є задоволення та захист законних творчих, культурних інтересів своїх членів; налагодження творчих зв'язків з іншими об'єднаннями, які підтримують схожі принципи; надання допомоги авторам щодо публікації їх прозаїчних та поетичних творів; охорона, збереження та захист літературної спадщини; провадження культурної та просвітницької діяльності задля сприяння становленню демократичного громадянського суспільства.

4.2. Завданнями та основними напрямками діяльності Об'єднання є:

- налагодження та сприяння розширенню культурних зв'язків, співробітництво у видавничій сфері, популяризація української, російської та зарубіжної літератури;
- підтримка вільного обміну творчими здобутками, знаннями, та інформацією у публіцистичній та видавничій сферах; забезпечення доступу до вітчизняного та міжнародного літературного процесу; розвиток видавничої продукції, засобів масової інформації та інформаційної інфраструктури;
- розширення участі громадськості у формуванні культурної політики, підготовці рішень, реалізація яких може вплинути на культурну сферу; участі громадськості в освітніх, наукових, культурних програмах та діяльності з питань висвітлення літературного процесу;
- сприяння громадським організаціям міста, області, нашої країни, інших країн, які підтримують схожі ідеї, налагодження з ними культурних зв'язків;

- підвищення культурного, соціального та правового статусу членів Об'єднання, підвищення їх професійної кваліфікації, освітнього рівня, знань та досвіду задля реалізації статутної діяльності Об'єднання;
- здійснення іншої діяльності, не забороненої чинним законодавством України.

V. ЧЛЕНИ ОБ'ЄДНАННЯ

5.1. Членство в Об'єднанні є індивідуальним.

5.2. Прийнятими в члени Об'єднання можуть бути громадяни України, іноземні громадяни і особи без громадянства, які постійно проживають на території Дніпропетровської області, досягли 16 років, не обмежені судом в дієздатності і не знаходяться в місцях позбавлення волі.

5.3. Члени Об'єднання мають право:

- знайомитися із установчими документами Об'єднання;
- брати участь в управлінні Об'єднанням в порядку, передбаченому даним Статутом та чинним законодавством України;
- обирати і бути обраними до органів Об'єднання;
- одержувати інформацію про діяльність Об'єднання, його фінансового положення та рішення, прийняті його органами;
- брати участь у наукових, навчальних, методичних та інших заходах, що проводяться Об'єднанням;
- звертатись до керівних органів Об'єднання із запитами і пропозиціями щодо статутної діяльності;
- доручати Об'єднанню представництво своїх інтересів і захист прав відповідно до статутних мети і завдань Об'єднання;
- бути присутніми на засіданнях керівних органів Об'єднання;
- вийти з членства в Об'єднанні, письмово попередивши Правління Об'єднання за 1 тиждень.

5.4. Члени Об'єднання зобов'язані:

- дотримуватись у своїй діяльності вимог Статуту Об'єднання;
- виконувати рішення, прийняті керівними органами Об'єднання, а також виконувати обов'язки, покладені відповідно до розподілу та доручення керівних органів Об'єднання;
- утримуватись від діяльності, що може завдати шкоду Об'єднанню;
- дотримуватись морально-етичних принципів Об'єднання, прийнятих за рішенням Правління, не вести діяльності, що їм суперечить;
- виступаючи від імені Об'єднання та висловлюючи свої особисті думки та міркування, що розбігаються з положеннями та рішеннями, які було затверджено Загальними Зборами та Правлінням Об'єднання, робити особливе зауваження, що ці думки та міркування є особистими та не співпадають з положеннями та рішеннями Об'єднання;

- письмово повідомляти Правління Об'єднання про вихід з членів Об'єднання за 1 (один) тиждень до виходу.

5.5. Членство може бути припинене у наступних випадках:

- виходу з членів Об'єднання на підставі поданої письмової заяви;
- смерті члена Об'єднання;
- виключення з членів Об'єднання.

4.9. Підстави для виключення з членів Об'єднання:

- неодноразові порушення Статуту;

- вчинки чи діяння, які Правління визнає несумісними з метою та завданнями Об'єднання, які компрометують Об'єднання чи завдали їй матеріальну або моральну шкоду;

- неучасть в діяльності Об'єднання особисто або через представника протягом принаймні 6 (шести) місяців;

- несплати членських внесків протягом 1 (одного) року.

VI. ПОРЯДОК ПРИЙНЯТТЯ ДО ОБ'ЄДНАННЯ ТА ВИБУТТЯ З НЬОГО

6.1. Особи, що брали участь в установчих зборах Об'єднання і згодні з його рішеннями стають членами Об'єднання автоматично.

6.2. Питання про прийом нових членів до Об'єднання вирішується Правлінням Об'єднання на його засіданнях.

6.3. Прийом нових членів до Об'єднання здійснюється за їх заявами в наступному порядку:

6.3.1. Кандидат, що бажає вступити до Об'єднання, подає в Правління Об'єднання заяву. Форма заяви затверджується Правлінням Об'єднання.

6.3.2. Заява повинна містити:

- прізвище, ім'я, по батькові кандидата;
- місце проживання;
- рік народження;
- вираження бажання вступити до Об'єднання;
- згоду виконувати вимоги даного Статуту;
- інші відомості за бажанням кандидата.

6.3.3. Заява про прийом повинна бути розглянута в триденний строк.

6.3.4. Розгляд заяви про прийом до Об'єднання здійснюється на засіданні Правління Об'єднання. Правління Об'єднання на підставі вивчених даних, викладених в заяві, враховуючи положення Об'єднання, ухвалює рішення про прийняття кандидата в члени Об'єднання або про відмову в прийнятті.

6.3.5. Рішення Правління Об'єднання про прийняття кандидата в члени Об'єднання або про відмову в прийнятті доводиться до відома кандидата в строк не пізніше трьох днів з дня його прийняття. В повідомленні повинен бути вказаний розмір вступного та членських внесків, а також строки їх сплати.

6.3.6. Протягом шести днів з дня отримання сповіщення про прийняття до Об'єднання кандидат зобов'язаний сплатити вступний внесок.

6.3.7. Кандидат вважається прийнятим до Об'єднання з моменту сплати їм вступного та хоча б одного членського внеску.

6.3.8. У разі несплати кандидатом вступного внеску у встановлений строк, він втрачає право на вступ до Об'єднання, проте може подати заяву повторно.

6.4. Облік членів Об'єднання ведеться в Книзі реєстрації членів Об'єднання.

6.5. Вихід з Об'єднання здійснюється за заявою члена, що подається до Правління Об'єднання не менш ніж за 1 тиждень.

6.6. Член Об'єднання може бути позбавлений членства більшістю не менше 2/3 членів Загальних зборів Об'єднання у разі невиконання ним обов'язків, передбачених даним Статутом. Перед голосуванням члену, що виключається, обов'язково надається можливість висловитися.

6.7. У разі несплати членом Об'єднання членських внесків протягом одного календарного року Загальні збори Об'єднання не менше 2/3 членів від його складу, ухвалює на своєму засіданні без присутності такого члена рішення про виключення його з членів Об'єднання.

ВІІ. ПОРЯДОК УТВОРЕННЯ І ДІЯЛЬНОСТІ СТАТУТНИХ ОРГАНІВ ЦЕНТРУ, МІСЦЕВИХ ОСЕРЕДКІВ ТА ЇХ ПОВНОВАЖЕННЯ

7.1. Вищим органом Об'єднання є Загальні збори Об'єднання (далі за текстом – Збори). Компетенція Зборів визначається даним Статутом та чинним законодавством України.

7.2 Постійно діючий центральний статутний орган Об'єднання – Правління Об'єднання (далі – Правління). Компетенція Правління визначається даним Статутом та чинним законодавством України. Правління діє в період між Зборами.

7.3. Виконавчим органом Об'єднання є Секретаріат Об'єднання. Компетенція Секретаріату визначається даним Статутом та чинним законодавством України.

1. ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ ОБ'ЄДНАННЯ

7.1.1. Вищим органом Об'єднання є Загальні збори Об'єднання (далі за текстом – Збори). В Зборах мають право брати участь всі члени Об'єднання, незалежно від тривалості їх перебування в Об'єднання. Брати участь в Зборах з правом дорадчого голосу можуть і члени Правління, які не є членами Об'єднання.

7.1.2. Член Об'єднання (або група його членів) може уповноважити брати участь в Зборах іншого члена Об'єднання. В цьому випадку вони передають вказаному члену (представнику) право голосувати за них на Зборах. Представнику належить відповідна кількість голосів на Зборах по кількості членів Об'єднання, що його уповноважили.

7.1.3. Повноваження представника підтверджуються нотаріально завіреною довіреністю або протоколом зборів місцевого осередку Об'єднання.

7.1.4. По мірі збільшення кількості членів Об'єднання через технічну неможливість проведення Зборів, Радою може бути передбачено проведення

конференції. В цьому випадку групи членів Об'єднання в кількості, що визначається Правлінням, спрямовують своїх представників для участі в конференції. Представники призначаються в порядку, передбаченому п.п. 8.2. та п.п. 8.3. даного Статуту.

7.1.5. Члени Об'єднання (їх представники), що брали участь в Зборах реєструються з кількістю голосів, який має кожний з них. Цей список скріплюється підписами голови та секретаря Зборів (конференції).

7.1.6. До виняткової компетенції Зборів відноситься:

- 1) визначення основних напрямів діяльності Об'єднання;
- 2) прийняття статуту та внесення змін і доповнень до Статуту Об'єднання;
- 3) обрання та відгук членів Правління Об'єднання;
- 4) прийняття рішення про припинення діяльності Об'єднання, призначення ліквідаційної комісії, затвердження ліквідаційного балансу;

5) обрання Ревізійної комісії в кількості не менше трьох осіб із членів Об'єднання;

6) реалізація права власності на майно та кошти.

7.1.7. Збори вважаються правомочними, якщо на них представлено (присутні особисто або направлені представники) більш ніж 50 відсотків членів Об'єднання.

7.1.8. Вказаний в п. 8.5. кворум є обов'язковим при першому скликанні Зборів. Якщо при першому скликанні Зборів кворум не був досягнутий, Збори скликаються повторно. При повторному скликанні Зборів, вони є правомочними, якщо на ньому представлено 25 відсотків членів Об'єднання.

7.1.9. У випадку, якщо і при повторному скликанні кворум не буде досягнутий, Збори скликаються втретє. В цьому випадку кворум не потрібен, Збори є правомочними при будь-якій кількості представлених членів Об'єднання.

7.1.10. Збори можуть проводитися як за місцем знаходження Об'єднання, так і за бажанням більшості членів за іншою адресою, визначеною членами Об'єднання.

7.1.11. Рішення Зборів Об'єднання вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало більшість присутніх на засіданні, крім рішень про внесення змін до статуту, припинення діяльності Об'єднання – приймаються 2/3 членів присутніх на засіданні.

7.1.12. Про проведення Зборів члени Об'єднання сповіщаються по можливості персонально або через місцеві осередки Об'єднання не менше ніж за 5 днів до скликання Зборів. Крім того, у випадку, якщо сповістити всіх членів персонально неможливо про проведення Зборів, повинне бути дано оголошення в одному із засобів масової інформації, що розповсюджується на всій території Дніпропетровської області.

7.1.13. У повідомленні про проведення Зборів повинні вказуватися:

- точне місце проведення Зборів;
- точний час проведення Зборів;
- порядок денний.

У повідомленні можуть міститися й інші відомості.

7.1.14. Будь-який з членів Об'єднання має право вносити свої пропозиції про порядок денний не менш ніж за 5 днів до скликання Зборів. В той же строк група членів Об'єднання в кількості, не менш ніж 10 (десять) відсотків від загальної кількості членів, може вимагати включення питання до порядку денного. Збори не можуть ухвалювати рішення з питань, не включених до порядку денного.

7.1.15. Збори скликаються Радою Об'єднання не рідше 1 разу на 2 роки.

7.1.16. Позачергові Збори скликаються у разі неплатоспроможності Об'єднання, а також в будь-якому іншому випадку, якщо цього вимагають інтереси Об'єднання в цілому.

7.1.17. Група членів Об'єднання в кількості не менше ніж 40 (сорока) відсотків від загального числа його членів має право вимагати скликання Зборів у будь-який час і з будь-якого приводу. Якщо протягом 40 (сорока) днів Правління Об'єднання не виконало їх вимоги, вони мають право самі скликати Збори.

2. ПРАВЛІННЯ ОБ'ЄДНАННЯ

7.2.1. Рішення найважливіших питань діяльності Об'єднання в період між Зборами здійснює Правління Об'єднання, яке є постійно діючим центральним статутним органом Об'єднання.

7.2.2. Правління обирається Зборами Об'єднання у складі голови, секретаря та членів Правління. Члени Правління не одержують від Об'єднання нагородження за виконання ними своїх обов'язків. До складу Правління не можуть входити члени Секретаріату та Ревізійної комісії, а також інші співробітники Об'єднання, які здійснюють свою трудову діяльність за винагороду.

7.2.3. Кількісний склад Правління визначається Зборами Об'єднання.

7.2.4. До компетенції Правління відносяться:

- призначення та звільнення з посад членів Секретаріату, укладення з ними контрактів;
- затвердження символіки Об'єднання;
- прийняття рішення про створення місцевих осередків та затвердження їх статутів (положень);
- визначення порядку користування засобами Об'єднання;
- прийняття рішень про залучення до відповідальності Секретаріату;
- визначення умов оплати праці посадовців Об'єднання;
- відміна рішень Секретаріату, які суперечать законодавству України, установчим документам Об'єднання й інтересам членів Об'єднання.

7.2.5. Рішення Правління приймаються на засіданнях, скликаних його Головою в міру необхідності. Засідання визнається правомочним, якщо на ньому присутньо більше половини членів Правління. Рішення приймається більшістю присутніх на засіданні.

7.2.6. При прийнятті рішень кожний член Правління має один голос.

7.2.7. При вибутті зі складу Правління його члена, Правління веде роботу в складі, що залишився.

7.2.8. Якщо в результаті вибуття членів чисельність Правління стане менше 3 осіб, повноваження Правління припиняються, а його члени, що залишилися, зобов'язані скликати Збори Об'єднання протягом місяця з дня припинення повноважень Правління.

3. ВИКОНАВЧИЙ ОРГАН ОБ'ЄДНАННЯ

7.3.1. Виконавчим органом Об'єднання є Секретаріат. Кількісний склад Секретаріату визначається Правлінням Об'єднання та не може бути менше двох та більше п'яти осіб. Роботою Секретаріату керує Голова Секретаріату.

7.3.2. Членами Секретаріату можуть бути як члени Об'єднання, так і особи, що не є такими.

7.3.3. Членами Секретаріату можуть виконувати свої обов'язки на суспільних началах або знаходитися з Організацією в трудових відносинах, в останньому випадку з членом Секретаріату укладається контракт.

7.3.4. Голова та члени Секретаріату призначаються на посади Правлінням.

7.3.5. Умови їх роботи, оплати праці, а також інші умови, пов'язані з виконанням ними своїх обов'язків, обмовляються в Контракті. Від імені Об'єднання Контракт підписує голова Правління Об'єднання. До підписання текст Контракту повинен бути схвалений більшістю голосів Правління Об'єднання.

7.3.6. Секретаріат вирішує всі питання, пов'язані з діяльністю Об'єднання, окрім тих, які входять у виняткову компетенцію Правління або Зборів Об'єднання.

7.3.7. Голова Секретаріату має право підпису на всіх документах, що пов'язані з діяльністю Об'єднання та має право без довіреності вчиняти дії від імені Об'єднання. Інші члени Секретаріату також можуть бути наділені таким правом, це питання вирішується Правлінням Об'єднання.

7.3.8. Секретаріат підзвітний Правлінню та зобов'язан надавати будь-яку інформацію, що вимагається їм, про діяльність Об'єднання.

7.3.9. Одноголосним рішенням, Правління може у будь-який момент припинити участь будь-якого члена Секретаріату, у разі здійснення ним дій, що суперечать установчим документам Об'єднання, рішенням Зборів, Правління Об'єднання, вимогам чинного законодавства України.

4. МІСЦЕВІ ОСЕРЕДКИ ОБ'ЄДНАННЯ

7.4.1. Об'єднання може створювати свої місцеві осередки, які діють на підставі власних положень, затверджених Правлінням Об'єднання.

7.4.2. Рішення про створення місцевих осередків приймається вищим керівним органом такого осередку та затверджується Правлінням Об'єднання.

7.4.3. Місцеві осередки можуть набувати статусу юридичної особи, якщо вони зареєстровані у встановленому законодавством України порядку. Без статусу юридичної особи – місцеві осередки легалізують свою діяльність шляхом письмового повідомлення про заснування.

VIII. МАЙНО ТА КОШТИ ОБ'ЄДНАННЯ

8.1. Об'єднання має у власності майно та засоби, необхідні для здійснення ним своєї статутної діяльності. Окрім власного майна Об'єднання використовує для вирішення своїх статутних задач орендоване, а також одержане в користування на інших підставах, що допускаються законом, майно.

8.2. Об'єднання набуває право власності на засоби й інше майно, передане йому засновниками, членами або державою; придбане від вступних та членських внесків; пожертвуване громадянами, підприємствами, установами і організаціями; на майно, придбане за рахунок власних засобів, а також на кошти або майно, які надходять безоплатно або у вигляді безповоротної фінансової допомоги чи добровільних пожертвувань; пасивні доходи; кошти або майно, які надходять Об'єднання, від проведення його основної діяльності; дотації та субсидії, отриманих з державного або місцевого бюджетів і на інших підставах, не заборонених законодавством України.

8.3. Об'єднання має право на майно та засоби, придбані внаслідок господарської й іншої комерційної діяльності створених фондом госпрозрахункових установ і організацій, створених підприємств.

8.4. Об'єднання витрачає засоби, що належать йому, на цілі, які відповідні його завданням, передбаченим даним Статутом.

8.5. Доходи або майно Об'єднання не підлягають розподілу між його засновниками, членами та не можуть використовуватися для вигоди будь-якого окремого засновника, члена Об'єднання та його посадових осіб, окрім оплати їх праці та відрахувань на соціальні заходи.

8.6. Об'єднання веде оперативний та бухгалтерський облік своєї діяльності, веде статистичну звітність, представляє її у встановленому об'ємі органам державної статистики.

8.7. Об'єднання надає державним органам звітність про свою діяльність, у формі і в порядку, які передбачені законодавством України.

8.8. З метою виконання статутних завдань Об'єднання може здійснювати необхідну господарську й іншу комерційну діяльність шляхом створення госпрозрахункових установ і організацій зі статусом юридичної особи в порядку встановленому законодавством України.

8.9. Об'єднання виступає засновником засобів масової інформації, які сприяють виконанню статутних завдань Об'єднання.

8.10. Створювані Організацією установи й Об'єднання зобов'язані вести оперативний та бухгалтерський облік своєї господарської діяльності, статистичну звітність, реєструватися в органах державної податкової інспекції і вносити до бюджету платежі в порядку і в розмірах, передбачених законодавством України.

IX. ПРИПИНЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОБ'ЄДНАННЯ

9.1. Рішення про припинення діяльності Об'єднання приймається на Зборах Об'єднання, якщо за таке рішення проголосувало не менше 2/3 членів присутніх на засіданні.

9.2. Припинення діяльності Об'єднання може бути проведене шляхом його реорганізації (злиття, поділ, виділення, приєднання, перетворення) або ліквідації.

9.3. У разі реорганізації Об'єднання вся сукупність прав та обов'язків переходить до його правонаступника (правонаступників).

9.4. Ліквідація Об'єднання здійснюється за рішенням Зборів Об'єднання чи за рішенням суду. Орган, який прийняв рішення про ліквідацію Об'єднання, призначає ліквідаційну комісію.

9.5. У разі ліквідації Об'єднання його активи повинні бути передані іншому неприбутковому Об'єднанню відповідного виду або зараховані до доходу бюджету.

Х. ВНЕСЕННЯ ЗМІН ТА ДОПОВНЕНЬ ДО СТАТУТУ

10.1. Внесення змін та доповнень до Статуту здійснюється Зборами Об'єднання, якщо за таке рішення проголосувало 2/3 членів присутніх на засіданні.

10.2. Зміни до даного Статуту підлягають обов'язковій державній реєстрації.

Відомості про засновників громадського об'єднання «Творче об'єднання "ЛІРА"»

№	Прізвище, ім'я, по батькові	Рік народ ження	Місце постійного проживання, телефон	Посада в організації
1	Мохов Олександр Анатольович	1970	м. Дніпропетровськ, вул. Пушкіна, 22, кв. 30. тел. 0983936659	Голова громадської організації «Творче об'єднання "ЛІРА"»
2	Бабенко Костянтин Валерійович	1976	м. Павлоград, Дніпропетровської обл., вул. Радянська, 36 кв. 15, тел. 06775442419	Заступник Голови громадської організації «Творче об'єднання "ЛІРА"»
3	Чернов Олег Олександрович	1972	м. Марганець, Дніпропетровська обл., вул. Квартал Ювілейний, буд. 11, кв. 44, тел. 0935589701	Голова секретаріату громадської організації «Творче об'єднання "ЛІРА"»

20 травня 2014 року

Мохов О.А.

**В.о. начальника Реєстраційної служби
Дніпропетровського міського управління юстиції
Слінченку М. О.**

Заява

Даю свою згоду на те, щоб здійснювати керівництво громадським об'єднанням «Творче об'єднання “ЛПРА”», бути особою, яка має право представляти громадське об'єднання для здійснення реєстраційних дій та уповноваженою представляти громадське об'єднання.

«___» _____ 2014 року

Мохов О.А.

ПРОТОКОЛ № 1
Загальних зборів
громадського об'єднання «Творче об'єднання “ЛПРА”»

м. Дніпропетровськ

20 травня 2014 р.

БУЛИ ПРИСУТНІ:
(реєстр осіб, які брали участь в установчих зборах)

1. Мохов Олександр Анатолійович, 1970 р.н.
2. Бабенко Костянтин Валерійович, 1976 р.н.
3. Чернов Олег Олександрович, 1972 р.н.
4. Брагіна Ольга Іванівна, 1983 р.н.
5. Бордичев Андрій Богданович, 1979 р.н.
6. Трофіменко Олександр Іванович, 1985 р.н.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

1. Про обрання голови та секретаря зборів.
2. Про утворення громадського об'єднання «Творче об'єднання “ЛПРА”».
3. Про затвердження Статуту громадського об'єднання «Творче об'єднання “ЛПРА”».
4. Про обрання складу Правління громадського об'єднання «Творче об'єднання “ЛПРА”».
5. Про призначення голови громадського об'єднання «Творче об'єднання “ЛПРА”».
6. Призначення відповідальної особи за підготовку та надання документів до реєструючого органу.

1. СЛУХАЛИ:

Брагіну О.І., яка запропонувала обрати головою зборів Мохова О.А. та секретарем зборів Бабенка К.В.

Голосували: "За" – одногolosно.

ВИРІШИЛИ:

Обрати головою зборів Мохова О.А. та секретарем зборів Бабенка К.В.

2. СЛУХАЛИ:

Мохова О.А., який запропонував створити громадське об'єднання «Творче об'єднання “ЛІРА”». Основною метою об'єднання є задоволення та захист законних творчих, культурних інтересів своїх членів; налагодження творчих зв'язків з іншими об'єднаннями, які підтримують схожі принципи; надання допомоги авторам щодо публікації їх прозаїчних та поетичних творів; охорона, збереження та захист літературної спадщини; провадження культурної та просвітницької діяльності задля сприяння становленню демократичного громадянського суспільства.

Голосували: "За" – одноголосно.

ВИРІШИЛИ:

Створити громадське об'єднання «Творче об'єднання “ЛІРА”». Основною метою об'єднання є задоволення та захист законних творчих, культурних інтересів своїх членів; налагодження творчих зв'язків з іншими об'єднаннями, які підтримують схожі принципи; надання допомоги авторам щодо публікації їх прозаїчних та поетичних творів; охорона, збереження та захист літературної спадщини; провадження культурної та просвітницької діяльності задля сприяння становленню демократичного громадянського суспільства.

3. СЛУХАЛИ:

Мохова О.А., який запропонував затвердити Статут громадського об'єднання «Творче об'єднання “ЛІРА”».

Голосували: "За" – одноголосно.

ВИРІШИЛИ:

Затвердити Статут громадського об'єднання «Творче об'єднання “ЛІТЕРА”».

4. СЛУХАЛИ:

Чернова О.О., який запропонував обрати склад Правління громадського об'єднання «Творче об'єднання “ЛІТЕРА”» в такому складі: 1) Мохов О.А., 2) Бабенко К.В., 3) Брагіна О.І.

Голосували: "За" – одноголосно.

ВИРІШИЛИ:

Обрати склад Правління громадського об'єднання «Творче об'єднання “ЛІРА”» в такому складі: 1) Мохов О.А. – голова Правління, 2) Бабенко К.В. – заступник голови Правління, 3) Брагіна О.І. – постійний член Правління.

5. СЛУХАЛИ:

Бабенко К.В., який запропонував призначити головою громадського об'єднання «Творче об'єднання “ЛІРА”» Мохова Олександра Анатольовича як особи, яка має право представляти громадське об'єднання у правовідносинах з державою та іншими особами і вчиняти дії від імені громадського об'єднання без додаткового уповноваження

Голосували: "За" – одноголосно.

ВИРІШИЛИ:

Призначити головою громадського об'єднання «Творче об'єднання “ЛПРА”» Мохова Олександра Анатольовича з визначеним статусом.

6. СЛУХАЛИ:

Брагіну О.І., яка запропонувала легалізувати шляхом письмового повідомлення про заснування громадського об'єднання «Творче об'єднання “ЛПРА”» реєстраційну службу Дніпропетровського міського управління юстиції. Оформлення необхідних документів вирішили доручити голові громадського об'єднання.

Голосували: "За" – одноголосно.

ВИРІШИЛИ:

Легалізувати шляхом письмового повідомлення про заснування громадського об'єднання «Творче об'єднання “ЛПРА”» реєстраційну службу Дніпропетровського міського управління юстиції. Оформлення необхідних документів доручити голові громадського об'єднання.

Голова зборів

Мохов О.А.

Секретар зборів

Бабенко К.В.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Нормативні джерела:

1. Акт про проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 38. — Ст. 502.
2. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1990. — № 31. — Ст. 429.
3. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 р. // Офіційний вісник. — 2014. — № 19. — Ст. 583).
4. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. // Офіційний вісник України. — 2008. — № 93. — Ст. 3103.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р., з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів № 11 та № 14 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043
7. Міжнародний пакт про соціальні, економічні і культурні права від 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042
8. Європейська конвенція про визнання правосуб'єктності міжнародних неурядових організацій (ETS No. 124) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=124&>.

9. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами : ратифіковано Законом № 237/94-ВР від 10.11.94 // *Голос України* від 23.11.1994 р.

10. Кримінальний кодекс України (Редакція від 04 липня 2013 р.) / *Відомості Верховної Ради України*. — 2001. — № 25-26. — Ст. 131.

11. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV // *Відомості Верховної Ради України*. — 2003. — №№ 40-44. — Ст. 356.

12. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 р. № 8073-X // *Відомості Верховної Ради УРСР*. — 1984. — Додаток до № 51. — Ст. 1122 (зі змінами та доповненнями).

13. Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 р. // *Відомості Верховної Ради України*. — 2013. — № 1 — Ст. 1.

14. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18 березня 2004 р. // *Відомості Верховної Ради України*. — 2004. — № 29. — Ст. 367.

15. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17 липня 1997 р. // *Відомості Верховної Ради України*. — 1997. — № 40. — Ст. 236.

16. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI // *Відомості Верховної Ради України*. — 2013. — №27. — Ст. 282.

17. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01 липня 2010 року // *Відомості Верховної Ради України*. — 2010. — №40. — Ст. 527.

18. Про асоціації органів місцевого самоврядування : Закон України від 16 квітня 2009 року № 1275-VI // *Відомості Верховної Ради України*. — 2013. — №38. — Ст. 534.

19. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI // *Офіційний вісник України* від 15.07.2011. — 2011 р. — № 51. — стор. 13. — Ст. 2009.

20. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців : Закон України від 15.05.2003 № 755-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 31-32. — Ст. 263.

21. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : Закон України від 11 вересня 2003 року № 1160-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 9. — Ст. 79.

22. Про звернення громадян : Закон України від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 47. — Ст. 256.

23. Про місцеве самоврядування : Закон України від 21 травня 1997 року (з наступними змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 24. — Ст. 170.

24. Про молодіжні та дитячі громадські організації : Закон України від 1 грудня 1998 року № 281-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 1. — Ст. 2.

25. Про нотаріат : Закон України від 2 вересня 1993 року (з наступними змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — №39. — Ст. 383.

26. Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності: Закон України від 22 червня 2012 року № 5026-VI // Голос України від 04.08.2012 — № 142.

27. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 5 квітня 2007 року № 877-V // Відомості Верховної Ради України від 20.07.2007 — 2007 р. — № 29. — Ст. 389.

28. Про професійних творчих працівників та творчі спілки : Закон України від 7 жовтня 1997 року № 554/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 52. — Ст. 312.

29. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України від 15 вересня 1999 року № 1045-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 45. — Ст. 397.

30. Про Рахункову палату : Закон України від 11 липня 1996 року № 315/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 43. — Ст. 212.

31. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23 грудня 1997 року № 776/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 20. — Ст. 99.

32. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр громадських формувань : Наказ Міністерства юстиції України від 19.12.2008 № 2226/5 // Офіційний вісник України від 08.01.2009 — 2008 р. — № 99. — стор. 74. — Ст. 3279.

33. Про внесення змін до Положення про Міністерство юстиції України : Указ Президента України від 11 січня 2012 року № 11/2012 // Урядовий кур'єр від 17.01.2012. — № 8.

34. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України: Указ Президента України від 6 квітня 2011 року № 395/2011 // Урядовий кур'єр від 21.04.2011. — № 73.

35. Про затвердження Порядку підготовки та оформлення рішень щодо легалізації об'єднань громадян та інших громадських формувань : Наказ Міністерства юстиції України від 08.07.2011 № 1828/5 // Офіційний вісник України. — 2011 р. — № 53. — стор. 158. — Ст. 2124.

36. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. № 976 // Урядовий кур'єр від 14.11.2008. — № 214.

37. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу : Указ Президента України від 11.06.1998 № 615/98 // Урядовий кур'єр від 18.06.1998 р.

38. Про затвердження форми Звіту про використання коштів неприбуткових організацій і установ та порядку її заповнення : Наказ Державної податкової адміністрації від 31 січня 2011 року № 56 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0192-11>

39. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 9 грудня 2010 року № 1085/2010 // Офіційний вісник Президента України від 09.12.2010 — 2010 р. — № 32. / Спеціальний випуск / — стор. 3. — Ст. 1026.

40. Про схвалення Концепції сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2007 р. № 1035-р // Офіційний вісник України від 03.12.2007 - 2007 р. — № 89. — стор. 89. — Ст. 3284.

41. Про участь у Всеукраїнському щорічному конкурсі «Юрист року» : Наказ Міністерства юстиції України від 14 вересня 2009 року № 791/7. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/0/21961>.

42. Про безоплатну правову допомогу : основні положення та підходи : Роз'яснення Мін'юста України від 09.04.2012 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0008323-12>

43. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки : Послання Президента України ; Стратегія від 30.04.2002 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-02

44. Про виконання завдань, що впливають з послань Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки» та «Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2001 році» : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.09.2002 № 1394 // Офіційний вісник України від 04.10.2002. — 2002 р. — № 38. — стор. 84. — Ст. 1789.

45. Правила адвокатської етики : Схвалено Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури при Кабінеті Міністрів України 1 жовтня 1999 року протокол від 1-2 жовтня 1999 р. № 6/VI // Юридичний вісник України. — № 46. — 18-24 листопада 1999 р.

Підручники, навчальні посібники, наукові публікації:

1. Авер'янов В. Б. Актуальні завдання реформування адміністративного права / В. Б. Авер'янов // Право України. — 1998. — № 8. — С. 8-11.
2. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України : Академічний курс : Підручник : У 2 т. / Ред. колегія : В. Б. Авер'янов (голова) — К. : Юрид. Думка, 2004. — 584 с.
3. Адміністративне право України : [підручник]. — 2-ге вид. / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гаращук, В. В. Богуцький та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. — Х. : Право, 2013. — 656 с.
4. Адміністративне право України. Академічний курс. / За заг. ред. В. Б. Авер'янова : Підручник : У 2 т. Т. 1 — К. : Юридична думка, 2007. — 592 с.
5. Административное право Украины : [учебник] / [под общей ред. С. В. Кивалова]. — Х. : Одиссей, 2004. — 880 с.
6. Административное право Украины. Общая часть : учеб. пособие / А. С. Васильев. — 2-е изд., доп. и перераб. — Харьков : Одиссей, 2001 — 288 с.
7. Адміністративне право України : підручник / Т. О. Коломоець (заг. ред.). — К. : Істина, 2009. — 475 с.
8. Адміністративне право України в сучасних умовах (виклики початку ХХІ століття): монографія / За заг. редакцією В. В. Галунька. — Херсон : Херсонська міська друкарня, 2010. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.law-property.in.ua/images/books/apuvsu.pdf>
9. Академічний тлумачний словник (1970-1980). Словник української мови: В 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. — Київ : Наукова думка, 1970-1980.
10. Барков В. Специфікація громадянського суспільства в Україні / В. Барков, Т. Розова, О. Пищуліна. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/book/2004_html/008.htm

11. Беляева Н. Ю. Политическая активность общественных организаций в СССР и ее организационно-правовое обеспечение : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Н. Ю. Беляева. — М., 1987. — 24 с.
12. Бодров А. В. Неурядові організації як індикатор розвитку громадянського суспільства / А. В. Бодров // Державне будівництво. — 2007. — №1. — Ч.1. — С. 1-10.
13. Ботнев Ю. В. Конституционно-правовое регулирование деятельности неправительственных правозащитных организаций в Российской Федерации : автореф. дис. на соиск. учен. канд. юр. наук : 12.00.02 «Конституционное право; муниципальное право» / Ю. В. Ботнев. — М, 2008. — 22 с.
14. Булгакова М. Новий Закон України «Про громадські об'єднання». — 22 квітня 2012 року / М. Булгакова, А. Петрів // [Електронний ресурс]. Режим доступу: — офіційний сайт Експертно-дорадчого центру «Правова аналітика» — <http://legalanalytics.com.ua/uk/zakonodavstvo0/novynyzakonodavstva0/110-publicassociations.html>
15. Настільна книга для неприбуткових організацій / За редакцією А. Ткачука — 2-е вид., випр. і доповн., адапт. до укр. законодавства станом на 01.08.2005 р. — К. : [Ін-т громад. сусп.-ва: ІКЦ «Леста»], 2005 — 288 с.
16. В Україні не виявилося 65% офіційно зареєстрованих громадських — організацій : 2004-2011 : Західна інформаційна корпорація 24 январа 2011 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу : http://zaxid.info/zaxid_2909.html
17. Ващук О. М. Конституційно-правовий статус громадських організацій України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» / О. М. Ващук. — Київ, 2004. — 17 с.
18. Великий енциклопедичний юридичний словник : / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; редкол. : Шемшученко Ю. С. (голова) [та ін.] ; за ред. Ю. С. Шемшученка. — Київ : Юридична думка, 2007. — 990 с.

19. Великий Тлумачний Словник Сучасної Української Мови. / Уклад. голов. ред. В. Т. Бусей. — Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. — 1440 с.
20. Віхляєв М. Ю. Адміністративно-правове регулювання порядку створення і діяльності професійних правничих громадських організацій в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / М. Ю. Віхляєв. — Дніпропетровськ, 2010. — 20 с.
21. 80% українців не беруть участі у жодних громадських організаціях. Газета Тиждень — 29 березня 2012 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : Тиждень.ua
22. Голіченко О. Л. Механізми впливу недержавних організацій на державні структури / О. Л. Голіченко // Політичний менеджмент. — 2005. — №4. — С. 27-34.
23. Гом'єн Донна. Короткий путівник Європейською конвенцією з прав людини / Пер. з англ. Т. Іваненко та О. Павличенка. — Львів : Кальварія, 2000. — 182 с.
24. Гончарук С. Т. Суб'єкти адміністративного права України : навч. посібник / С. Т. Гончарук. — К., 1998. — 112 с .
25. Горбняк О. В. Взаємодія громадських організацій з державою і становлення громадянського суспільства в Україні (1989-2000-х рр.) / О. В. Горбняк // www.VuzLib.com. — 2010. [Електронний ресурс]. — Режим доступу до журн. : <http://vuzlib.com/content/view/1960/52/>
26. Грабовська О. Створення сприятливих умов для ефективної взаємодії органів державної влади та НУО : український та польський досвід / О. Грабовська // Українсько-польська програма стажування у сфері аналізу державної політики на 2008 рік : записка з аналізу політики. [Електронний ресурс]. — Режим доступу до журн. : // http://www.icps.com.ua/files/articles/50/2/Zapyska_Grabovska.pdf
27. Громадський сектор і політика: взаємодія, нейтралітет чи боротьба? — загальнонаціональне та експертне опитування [Електронний ресурс]. — Режим

доступу : http://www.dif.org.ua/ua/polls/2013-year/gromadskii-sektor-i-politika-vzaemodija_-neitralitet-chi-borotba_zagalnonacionalne-ta-ekspertne-opituvannja.htm

28. Грицай І. О. Деякі критерії групування українських неурядових правозахисних організацій з урахуванням особливостей їх сучасних форм / І. О. Грицай // Актуальні проблеми юридичної науки: Збірник тез міжнародної наукової конференції «Десяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький 18-19 листопада 2011 року) : у 4-х част. — Частина друга. — Хмельницький : Видавництво Хмельницького університету управління та права. 2011. — С. 52-54.

29. Грицай І. О. Місце та роль неурядових правозахисних організацій в механізмі забезпечення прав громадян України / І. О. Грицай // Право і суспільство — 2012. — № 1. — С. 23-31.

30. Грицай І. О. Неурядові правозахисні організації, як інститут громадянського суспільства / І. О. Грицай // Право і суспільство. — 2011. — № 5. — С. 31-39.

31. Грицай І. О. Поняття та ознаки неурядових правозахисних організацій як суб'єктів адміністративно-правових відносин / І. О. Грицай // Право та державне управління. — Запоріжжя. — 2011. — № 4. — С. 47-53.

32. Грицай І. О. Поняття, межі та правові засади адміністративно-правового регулювання діяльності неурядових правозахисних організацій / І. О. Грицай // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. — 2011. — № 4. — С. 132-141.

33. Грицай І. О. Принципи, функції, форми та методи адміністративно-правового регулювання діяльності неурядових правозахисних організацій / І. О. Грицай // Право і суспільство. — 2011. — № 3. — С. 29-36.

34. Грицкевич С. Г. Конституційні екологічні права людини й громадянина та їх забезпечення органами внутрішніх справ: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» / С. Г. Грицкевич. — Київ, 2002. — 24 с.

35. Громадські організації в Україні : Статистичний бюлетень за 2009 рік. / Державний комітет статистики України // Інтерактивна інформаційно-аналітична система «Громадянське суспільство і влада — К., 2010. [Електронний ресурс]. — Режим доступу до журн. : http://civic.kmu.gov.ua/civic/control/uk/publish/article?art_id=101833&cat_id=82370
36. Гудима Д. А. Права людини: антрополого-методологічні засади дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.12 «Філософія права» / Д. А. Гудима. — Львів, 2008. — 16 с.
37. Гумковска М. «Польский третий сектор»: Все меньше новых неправительственных организаций / М. Гумковска, Я. Хербст. [Електронний ресурс]. — 2009-05-26 — Режим доступу до журн. : <http://rus.ngo.pl/x/457536;jsessionid=3846462B51DFF0AD2358018A02F59105>
38. Дарков А. А. Конституционно-правовой статус общественных объединений в РФ / А. А. Дарков. — М., 1999. — 182 с.
39. Дніпров О.С. Адміністративно-правове регулювання надання державних послуг у сфері освіти в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О. С. Дніпров – Львів, 2013. – 20 с.
40. Дейчаківський М. Громадянське суспільство і недержавні організації // М. Дейчаківський. — Вітчизна. — 1999. — № 3-4. — С. 120-124.
41. Денисюк С. Ф. Громадський контроль за правоохоронною діяльністю в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / С. Ф. Денисюк. — Дніпропетровськ, 2010. — 36 с.
42. Дігтяр П. А. Громадські організації в суспільно-політичній системі сучасної України : стан і перспективи розвитку // Сторінки історії : збірник наукових праць. — Вип. 31. — К. : ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2010. — 256 с.
43. Довідник «Неурядові правозахисні організації України». Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини // Народний оглядач. 17:00

— 18.03.2003 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу до журн. : <http://sd.org.ua/news.php?id=752>

44. Додіна Є. Є. Адміністративно-правовий статус громадських організацій в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Є. Є. Додіна. — Одеса, 2002. — 21 с.

45. Забуга К. П. Неурядові організації – запорука ефективної державної політики / К. П. Забуга // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2014. — № 4(150). — С. 10.

46. Єдиний реєстр громадських формувань [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://rgf.informjust.ua/Pages/default.aspx>

47. Ємець Л. О. Публічне управління неполітичними об'єднаннями громадян (адміністративно-правове дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Л. О. Ємець. — Дніпропетровськ, 2009. — 20 с.

48. Заїнчковський М. Л. Права людини як новоєвропейський філософський та політико-правовий феномен : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук: 12.00.12 «Філософія права» / М. Л. Заїнчковський. — Київ, 2003. — 20 с.

49. Захаров Є. Правозахисний рух в Україні : quo vadis? (продовження) // Юридичний вісник України. — 2003. — № 41. — С. 26-32.

50. Калінкіна Н. В. Партнерські відносини між владою та «третім сектором» у соціальній державі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. держ. управл. : 25.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» / Н. В. Калінкіна. — Харків, 2008. — 20 с.

51. Кількість суб'єктів ЄДРПОУ за галузями економіки та організаційно-правовими формами господарювання станом на 1 січня 2009 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу :

http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2009/edrpoi/edrpoi_u/opfg/ks_za_opf0109.htm

52. Коваль Л. В. Адміністративне право : [курс лекція для студентів юрид. вузів та факультетів] / Леонід Васильович Коваль. — [3-є видання]. — К. : Вентурі. — 1998. — 208 с.

53. Кодекс про адміністративні правопорушення України від 07 грудня 1984 р. (у редакції від 15 травня 2010 р.). [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=80731-10>.

54. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Науково-практичний коментар / Р. А. Калюжний, А. Т. Комзюк, О. О. Погрібний та ін. ; — К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. — 781 с.

55. Козьмініх А. В. Роль інституту адвокатури в реалізації правозахисної функції громадянського суспільства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : 23.00.02 «Політичні інститути та процеси (політичні науки)» / А. В. Козьмініх. — Одеса, 2008. — 17 с.

56. Колпаков В. К. Адміністративне право України: [підручник] / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. — К. : Юрінком Інтер, 2003. — 544 с.

57. Кондратенко І. Громадянське суспільство та його вороги / І. Кондратенко // Український тиждень. — 2012. — №13 (230). — С. 13.

58. Коновалов М. Наслідки прийняття Закону України «Про громадські об'єднання». [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.law-km.info/articles/naslidky-pryiniattia-zakonu-ukrainy-pro-hromadski-ob-iednannia.html>

59. Кравчук В. М. Взаємовідносини громадських організацій і держави в умовах формування громадянського суспільства в Україні (теоретико-правові аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / В. М. Кравчук. — Київ, 2008 — 20 с.

60. Круглий стіл : «Третій сектор і законодавча влада : перспективи співпраці». Міжнародний фонд «Відродження». — Київ, 21 березня 2001 р. — 24 с.

61. Круглик С. В. Роль неурядових організацій у розбудові громадянського суспільства в сучасній Україні // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2009_26/Gileya26/P2_doc.pdf
62. Крюков О. І. Громадянське суспільство як чинник побудови демократичної політичної системи / О. І. Крюков // Стратегічні пріоритети. — №2(11). — 2009 р. — С. 55-59.
63. Курс адміністративного права України: Підручник. / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, В. Д. Сущенко (спец. ред.). — К. : Юрінком Інтер, 2012. — 780с.
64. Лациба М. В. Чому нам потрібен новий закон «Про громадські організації» / М. В. Лациба, О. Ю. Вінніков, М. М. Слюсаревський ; Український незалежний центр політичних досліджень. — К. : ТОВ «Агентство «Україна», 2008. — 40 с.
65. Литва. Регулирование НПО // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://legislationline.org/ru/topics/country/17/topic/1/subtopic/18>
66. Лойко Л. І. Етнополітична суб'єктність громадських організацій етнічних меншин України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.05 «Етнопологія та етнодержавознавство» / Л. І. Лойко. — Київ, 2006. — 40 с.
67. Мазур О. Генеза громадських організацій в контексті формування громадянського суспільства в Україні / О. Мазур // Грани. — 2006. — №5. — С. 115-119.
68. Майстренко А. Г. Неправительственные правозащитные организации в Российской Федерации : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : 12.00.02 «Конституционное право; муниципальное право» / А. Г. Майстренко. — Москва, 2003 — 23 с.
69. Матвеева Т. Д. Неправительственные организации в системе защиты конституционных прав и свобод человека. / Т. Д. Матвеева. — М. : Юрист, 1998. — 475 с.

70. Матвеева Т. Д. Неправительственные организации в системе защиты конституционных прав и свобод человека : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 / Матвеева Татьяна Дмитриевна. — Москва, 1998. — 283 с.

71. Мішенков А. Права та обов'язки профспілок / А. Мішенков // «Правовий тиждень» — щотижнева інформаційно-правова газета — №36-37(109-110). — 9 вересня 2008 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=120769>

72. Надрага В. І. Взаємодія владних структур, політичних і громадських організацій як засіб підвищення ефективності управління на регіональному рівні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. з держ. упр. : спец. 25.00.02 «Механізм державного управління» / В. І. Надрага. — Київ, 2003. — 20 с.

73. Наливайко Л. Р. Державний лад України : поняття, система, гарантії : дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.01 / Наливайко Лариса Романівна. — Запоріжжя, 2010. — 535 с.

74. Нанівська В. Розвиток недержавних організацій в Україні. Міжнародний центр перспективних досліджень. / В. Нанівська. — Київ. — липень 2001. // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [ngo_development_ukr.pdf](#)

75. Неправительственные организации : офіційний веб-портал Республіки Польща [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ru.poland.gov.pl/%D0%B8%D0%B8,1422.html>

76. Неурядові організації Європейського Союзу : порівняльний аналіз громадських організацій України. — Київ, 2002. — 48 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/virtual_library/11_buklet_uk.pdf

77. Неурядові організації України та Польщі [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.mfa.gov.ua/poland/ua/6571.htm>

78. Новий закон про громадські організації створює можливості для фінансових махінацій і непрозорого використання коштів державного бюджету. — 29.03.2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [- comments.ua](#)

79. Новіков М. М. Об'єднання громадян у механізмі взаємодії держави і громадського суспільства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / М. М. Новіков. — Харків, 2002. — 18 с.

80. Новіцький М. Неурядові організації перед обличчям Європейської комісії з прав людини / М. Новіцький // Вісник Українського центру прав людини. — 1996. — № 2-3. — С. 5.

81. Опалько Ю. Європейські критерії розвитку громадянського суспільства та можливості їх застосування в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/juni08/11.htm>

82. Официальные отчеты ЭКОСОС. : 1520-е пленарное заседание. — 23 мая 1968г. — Док.1296 (XLIY).

83. Палій Г. О. Діяльність українських правозахисних організацій та рухів / Г. О. Палій // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [niss.gov.ua>articles/1283/](http://niss.gov.ua/articles/1283/)

84. Пащенко В. І. Неурядові організації як інститут громадянського суспільства: методологія дослідження та стан в Україні 2005 года : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: 23.00.02 «Політичні науки та процеси (політичні науки)» / В. І. Пащенко. — Київ, 2005. — 16 с.

85. Пікалова О. Стан та динаміка неурядових організацій в українському суспільстві / О. Пікалова // Філософські проблеми гуманітарних наук. — 2010. — № 19. — С. 206-211.

86. Подшибякин С. А. Правовой статус международных неправительственных организаций. — Юрлитинформ, М. — 2006. — С. 27.

87. Пожидаєв Є. О. Неурядові організації у суспільно-політичному житті України : межі участі та пріоритети діяльності / Є. О. Пожидаєв // Стратегічні пріоритети. — 2007. — №4 (5). — С. 19-26.

88. Послання Президента України до Верховної Ради України Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку

України на 2002-2011 роки від 30.04.2002 р. // Урядовий кур'єр. 2002. — № 100. — 4 червня.

89. Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. — К. : “Видавництво сфера”, 1999. — 341 с.

90. Про стан розвитку громадянського суспільства в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень. — Київ. — 2012 — 56 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/public/File/2012_nauk_an_rozrobku/stan_poz_gp_sus.pdf

91. Колодій А. М. Правознавство / [А. М. Колодій, В. І. Осадчий, А. І. Берлач, Д. О. Карпенко, А. Ю. Олійник]. — К. : «Правова Єдність» , 2009. — 792 с.

92. Пухтецька А. А. Європейські принципи адміністративного права та їх запровадження в законодавстві України : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / А. А. Пухтецька. — Київ, 2009. — 20 с.

93. Пучина М. Правовий статус міжнародних неурядових організацій [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://jg.kiev.ua/pages/data/11/09.pdf>

94. Рабінович П. М. Права людини та їх юридичне забезпечення. Основи загальної теорії держави і права : Навчальний посібник / П. М. Рабінович. — Львів держ. ун-т. — К., 1992. — 100 с.

95. Разметаєва Ю. С. Права людини як фундаментальна цінність громадянського суспільства : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Ю. С. Разметаєва. — Харків, 2009. — 20 с.

96. Регулирование НПО. Канада : Закон о канадских объединениях [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://legislationline.org/ru/topics/subtopic/18/topic/1/country/38>

97. Резолюції ПАРЄ 1755 (2010) «Функціонування демократичних інституцій в Україні», [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2010/10/6/5451629/>

98. Рекомендація державам-членам стосовно правового статусу неурядових організацій в Європі № CM/Rec(2007)14 [1] (Прийнято Комітетом Міністрів 10 жовтня 2007 р. на 1006-му засіданні заступників Міністрів) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/0/23578>

99. Рейтинг правозахисних організацій і правозахисників України. 29 листопада 2011 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://galinfo.com.ua/news/99573.html>

100. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі Корецький проти України від 3 квітня 2008 року // Рішення Європ. Суду. Публікації. — On-line бібліотека перекладів Рішень Європейського Суду [Електронний ресурс]. — Режим доступу до журн. : <http://www.lawngo.net/index.php?itemid=123> щодо статті 11

101. Свобода об'єдинень : Бюро по демократическим институтам и правам человека ОБСЕ. 2004-2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://legislationline.org/ru/topics/subtopic/18/topic/1/country/38>

102. Сибіга І. І. Лобізм як механізм впливу неурядових організацій на державні структури України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2009/08/blog-post_7314.html

103. Славко Т. О. Роль громадських організацій у становленні громадянського суспільства в Україні / Т. О. Славко // Наукові праці : Науково-методичний журнал. — Т. 44. — Вип. 31. Політичні науки. — Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2005. — С. 38-41.

104. Сміян Л. С. Нотаріат в Україні Навчальний посібник (2-е вид., стереотип.) / Л. С. Сміян, Ю. В. Нікітін, П. Г. Хоменко. За ред. Ю. В. Нікітіна. — К. : КНТ, 2008. — 680 с.

105. Солдатов С. А. Общественные организации в Российской Федерации (политико-правовое и институциональное исследование). — М., 1994. — 230 с.

106. Ставнійчук М. Законом «Про громадські об'єднання» створюються нові інституційні засади подальшого розвитку громадянського суспільства в Україні // Адміністрація Президента України. 13.04.2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/23801.html?PrintVersion>.

107. Стан та динаміка розвитку неурядових організацій України 2002-2010 роки : Звіт за даними дослідження Л. Паливода, С. Голота. — Київ : ТОВ «Видавничий Дім «КуПол» 2010. — 118 с.

108. Тараненко Г. Г. НУО як чинник розвитку громадянського суспільства / Г. Г. Тараненко // Гілея : наук. вісник. Зб. наук пр. Вип. 41. — К. : ВІР УАН, 2010. — С. 565-573.

109. Тараненко Г. Г. Вплив неурядових організацій на процеси трансформації сучасної світ-системи : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : 23.00.04 «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку» / Г. Г. Тараненко. — Київ, 2011. — 20 с.

110. Тараненко Г. Г. До питання дефініцій неурядових організацій / Г. Г. Тараненко // Проблеми міжнародних відносин : зб. наук. праць. Вип. 1. — К. : КиМУ, 2010. — С. 310-326.

111. Тараненко Г. Г. Міжнародні неурядові організації і процеси демократизації / Г. Г. Тараненко // Політологічний вісник. Зб-к наук.праць. — К. : «Інтас», 2009. — Вип. 43. — 512 с.

112. Темех І. Т. Юридичний статус громадських правозахисних організацій в Україні: проблеми та можливості вдосконалення / І. Т. Темех // Вісник Львівського ун-ту. Серія юридична. — 2006. — Вип. 42. — С. 10-18.

113. Ткачук А. Ф. Законодавство для третього сектору: необхідність та перспектива змін / А. Ф. Ткачук. — К. : Ін-т громадянського суспільства, 2002. — 32 с.

114. Ткачук М. Держава та громадянське суспільство. Динаміка їхньої взаємодії в Україні / Школа політичної аналітики. — 2012. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.spa.ukma.kiev.ua/article.php?story=200405131237122>

115. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права / укладачі : Л. Р. Наливайко, М. В. Беляєва. — К. : «Хай-Тек Пресс», 2013. — 408 с.
116. Токвиль Алексис де. Демократия в Америке : Пер. с франц. / Предисл. Гарольда Дж. Ласки. — М. : Прогресс, 1992. — 554 с.
117. Туманова А. С. Государственно-правовое регулирование деятельности общественных организаций России в начале XX века : автореф. дис. на соиск. учен. степ. докт. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история государства и права; история политических и правовых учений» / А.С. Туманова. — Москва, 2003. — 34 с.
118. Узун Ю. В. Концепт «громадянське суспільство» в історії та теорії політичної думки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : 23.00.01 «Теорія та історія політичної науки» / Ю. В. Узун. — Одеса, 2002. — 15 с.
119. Український Д. Статусне законодавство для непідприємницьких організацій // Український незалежний центр політичних досліджень [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=6032334>
120. Устав Организации Объединенных Наций — Нью-Йорк, 1995. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_010
121. Федорова К. І. Адміністративно-правове регулювання приватної нотаріальної діяльності в Україні : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / К. І. Федорова. — Київ, 2008. — 20 с.
122. Ференц В. Яка ідея нового закону про громадські організації? - 30.03.2012. // vox.com.ua — портал українця. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.vox.com.ua/data/2012/03/30/yaka-ideya-novogo-zakonu-pro-gromadski-organizatsii.html>
123. Финляндия. Регулирование НПО [Електронний ресурс]. — Режим

доступу : <http://legislationline.org/ru/topics/country/32/topic/1/subtopic/18>

124. Фицпатрик К. Опыт американского правозащитного движения : // Сборник материалов семинара МХГ, «История, философия, принципы и методы правозащитной деятельности» / К. Фицпатрик. — М., 1995. — выпуск 1.

125. Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі (Прийнято учасниками багатосторонньої зустрічі, організованої Радою Європи) Страсбург, 5 липня 2002 року // Юридичний вісник України від 20.12.2002. — 2002 р. — № 50.

126. Функціонування демократичних інституцій в Україні Резолюція № 1755 (2010) : Резолюція ПАРЄ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/articles/2010/10/6/5451629/>

127. Характеристика громадських формувань як інститутів громадянського суспільства : Роз'яснення Міністерства юстиції України від 24.01.2011 р. [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=n0016323-11>

128. Циганчук Н. А. Професійні спілки як суб'єкти трудового права : автореф. дис... на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення» / Н. А. Циганчук. — Харків, 2004. — 20 с.

129. Черникова В. В. Неправительственные организации в политической системе Великобритании / В. В. Черникова. — Воронеж, 1998. — 120 с.

130. Шереси Ф. Е. Правовые инициативы некоммерческих организаций России : (По материалам социологического исследования) / Ф. Е. Шереси, Е. А. Абросимова. — М. : Книжный дом «Университет», 2002. — 124 с.

131. Шестаков Д. Ю. Международно-правовые аспекты деятельности неправительственных организаций, связанных с ООН : автореф. дисс... на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Судоустройство; прокуратура и адвокатура» / Д. Ю. Шестаков. — Москва, 1997. — 19 с.

132. Шмоткин О. В. Громадянське суспільство і правова держава : Єдність та розбіжності / О. В. Шмоткин // Філософські проблеми права та правоохоронної

діяльності співробітників органів внутрішніх справ : Збірник наукових праць. — К. : Українська академія внутрішніх справ, 1995. — С. 123-128.

133. Шумак І. О. Громадянські права і свободи людини за Конституцією України : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. юрид. наук : 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» / І. О. Шумак. — Київ, 2000. — 16 с.

134. Эстония. Регулирование НПО [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://legislationline.org/ru/topics/country/33/topic/1/subtopic/18>

135. Юридический энциклопедический словарь. 2-е доп. издание. / Гл. ред. А. Я. Сухарев. — М. : Советская Энциклопедия, 1987. — 528 с.

136. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. — К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1999. Т.2. — 1999. — 744 с.

137. Юридичний словник-довідник / За ред. Ю. С. Шемшученка. — К. : Феміна, 1996. — 696 с.

138. Юрьев С. С. Правовой статус общественных объединений / С. С. Юрьев. — М. : «Инженер», 1995. — 29 с.

139. Ярмиш О. Н. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні : Підручник / О. Н. Ярмиш, В. О. Серьогін. — Харків : Вид-во Національного ун-ту внутр. справ, 2002 — 530 с.

140. Consultative relationship between the United Nations and non-governmental organizations. ECOSOC Resolution, 1996 (31, 49 Plenary meeting). — 25 July 1996.

141. Consultative relationship between the United Nations and non-governmental organizations. ECOSOC Doc / 49 plenary meeting. — 25 July 1996, Resolution 1996J31.

142. Consultative relationship between the United Nations and non-governmental organizations. ECOSOC Doc/ 49 plenary meeting. — 25 July 1996, Resolution 1996J31. Ch. 4.

143. J.Robinson. Human Rights and Fundamental Freedoms in the Charter of the United Nations.— New York, 1946, P. 17; Rapport de la septieme session de la Commission des droits de l'homme./ DocEAJ.N./ New York, 1991.

144. Statute of the Council of Europe. — London, 5.V. 1949. — Ch. 1.
145. Resolution (93) 38 adopted by the Committee of Ministers on 18 October 1993
146. Relations between the Council of Europe and non-governmental organizations / Council of Europe. — Doc 130.03.1995.
147. Lucas M. R. European Security and Minority Rights. — Helsinki, 1991.